

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**1989 ZORUNLU GÖÇÜ, GÖÇMENLERİN SOSYAL
ENTEGRASYONU: ÇANAKKALE ŞİRİNKÖY
BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

COŞKUN BORLAT

**Tez Danışmanı
DOÇ. DR. ÖZGÜR TOPKAYA**

Çanakkale - 2019

**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR ANABİLİM DALI
BALKAN ARAŞTIRMALARI**

**1989 ZORUNLU GÖÇÜ, GÖÇMENLERİN SOSYAL
ENTEGRASYONU: ÇANAKKALE ŞİRİNKÖY BULGARİSTAN
GÖÇMENLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Coşkun BORLAT**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr.
Özgür TOPKAYA**

Çanakkale – 2019

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**1989 Zorunlu Göçü, Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu: Çanakkale Şirinköy Bulgaristan Göçmenleri Üzerine Bir Araştırma**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraaya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/09.2019

Coşkun BORLAT

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Coşkun BORLAT'a ait 1989 Zorunlu Göçü, Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu: Çanakkale Şirinköy Bulgaristan Göçmenleri Üzerine Bir Araştırma adlı çalışma, jürimiz tarafından Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı Balkan Araştırmaları Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyeler

İmza

Doç. Dr.
Özgür TOPKAYA
(Danışman)

Doç. Dr.
Sinem YIDIRIMALP

Dr. Öğr. Üyesi
Ufuk ÖZER

Tez No : 10280069
Tez Savunma Tarihi: 22.08.2019

ONAY

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

4.

20.09.2019

ÖZET

**1989 ZORUNLU GÖÇÜ, GÖÇMENLERİN SOSYAL
ENTEGRASYONU: ÇANAKKALE ŞİRİNKÖY BULGARİSTAN
GÖÇMENLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Araştırmada 1989 yılında Bulgaristan'dan göç etmiş olan ve Çanakkale İlinin Gökçeada İlçesinde bulunan Şirinköy'e devlet eliyle yerleştirilen göçmenlerin göç öncesinde ve sonrasında sahip oldukları sosyo-ekonomik, kültürel, siyasi, dini ve eğitim durumlarının tespit edilerek karşılaştırılması, kültürel alışverişin etkilerinin ele alınması hedeflenirken; göç sonrasında karşılaşılan sorunların saptanması ve yaşanan sorunların çözümünde atılan adımların detaylı olarak incelenmesi de amaçlanmaktadır.

Yapılan literatür çalışması sonucunda alanda benzer çalışmalar olduğu ancak Çanakkale İli'nin bu bağlamda ele alınmadığı tespit edilmiştir. Bu durum çalışmanın çıkış noktasını oluşturmakla birlikte söz konusu olan bu çalışmanın alandaki açığın giderilmesine de katkı sağlayacağı ön görülmektedir. İçerik analizi kullanılarak ortaya konulan bu çalışmada görüşme soruları belirlenmeden önce literatür taraması yapılmış, araştırmacı tarafından kavramsal çerçeve etrafında sorular belirlenmiştir. Sorular uzman görüşüne başvurularak değerlendirilmiş, gerekli düzenlemeler yapılmış ve sorular sosyo-ekonomik, kültürel, siyasi, dini ve eğitim durumlarının tespit edilerek karşılaştırılması için kategorilere ayrılmıştır. Uzman görüşü alınarak hazırlanan sorular öngörüşme yapılarak değerlendirilmiş, elde edilen veriler doğrultusunda tekrardan uzman görüşüne başvurularak görüşme soruları son halini almıştır. Çalışma grubu dahilindeki kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiş, görüşmelerden elde edilen görüşmecî ifadeleri doğrudan alıntılama yoluyla çalışmada yer alarak yorumlanmıştır.

Görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenlerinin uyum sürecinde eğitim, din ve siyasi alanlarda büyük zorluklar yaşamadıkları tespit edilmiş, sosyo-ekonomik alanlarda yaşanan sıkıntıların diğer alanlara göre daha zorlayıcı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışma verilerine göre göçmenlerin zaman içinde yaşadıkları sıkıntıları atlatmalarında ve yerli halk ile kaynaşmalarında ortak paydaların etkili olduğu sonucuna da varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Entegrasyon, Bulgaristan Göçmenleri, Asimilasyon, Göç, Zorunlu Göç

ABSTRACT

1989 FORCED MIGRATION, SOCIAL INTEGRATION OF IMMIGRANTS: A STUDY ON ÇANAKKALE ŞİRİNKÖY BULGARIAN IMMIGRANTS

In this study it is aimed to determine the problems after migration and examine the steps taken in solving these problems while determining the socio- economic, cultural, political, religious and educational status; affects of cultural interchange on immigrants before and after the immigration who migrate from Bulgaria and settled to Çanakkale Gökçeada's Şirinköy in 1989.

In literature review similar studies are seen but none of them has taken Çanakkale in this context. This is the starting point of this study. Also it is believed that it will contribute to eliminate the gap in this area. The data obtained after the meetings has taken place and interpreted in the study by direct quoting. The questions are determined in conceptual frame after doing a literature review by the researcher. The determined questions are evaluated by an expert, required editings are done and questions are disposed. Meetings are done with the people in the study group and the statements of the interviewers has taken place in the study with direct quotation and are interpreted .

With the data gathered from the meetings it is found out that the Bulgarian immigrants in Şirinköy haven't faced difficulties in educational, religious, and political areas but faced with socio-economic difficulties and in time they overcame these difficulties and united with the local people.

Keywords: Social Integration, Bulgarian Immigrants, Assimilation, Migration, Forced Migration

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti zamanında gerçekleşen bazı tarihi olayların Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne de önemli yansımaları olmuştur. Bu yansımaların başında da yakın tarihimizle ilişkili olan 1989 Zorunlu Göçü gelmektedir. Bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan tarih boyunca azınlıklara özellikle de Bulgaristan Türklerine karşı asimilasyon faaliyetlerini sürdürmüş, ancak rejim değişikliğinden sonra izlemiş olduğu bu asimilasyon faaliyetleri sert ve baskıcı bir tutuma dönüşmüştür. Özellikle Bulgaristan'ın "isim değiştirme" politikası bardağı taşıran son damla olmuştur. Bulgaristan Türkleri yapılan bu sert ve baskıcı yaklaşıma karşı tepki göstermiş, gösterdiği tepki ve direnç karşısında zulme hatta ölüme varan yaptırımlara maruz kalmıştır. Bu zulme sessiz kalmayan Türkiye; Bulgaristan Türklerine kucak açarak acılarını sarmayı hedeflemiştir. Bulgaristan'ın etnik kimliği yok etme başka bir deyişle asimile etme amaçlı uyguladığı insanlık dışı muameleler Bulgaristan Türklerini göçe zorlamış, beraberinde nice acıların yaşanmasına ortam hazırlamıştır. Göç etmeye zorlanan Bulgaristan Türkleri göç öncesinde ve sonrasında çeşitli sıkıntılar yaşamış, yaşanan bu süreç de farklı hayat hikayelerini ortaya çıkarmıştır. Çünkü göç hangi coğrafyada yaşanırsa yaşansın bünyesinde farklı hayat hikayelerini taşımaya gebe bir olgudur. Buradan hareketle canlılığımı halen koruyan, gün geçtikçe bilinmeyen farklı boyutları ortaya konulan ve "Büyük Göç" olarak da anılan 1989 Zorunlu Göçünün entegrasyon bağlamında da ele alınmasının yapılan çalışmalara katkı sağlayacağı kanaatindeyim. Yaşanılan bu tarihi olayın günümüz tarihine çok yakın olması ve yaşanan acıların halen tazeliğini koruması yapılan çalışmanın önemini ortaya koyarken, acılarla dolu bir tarihin şahitleri halen hayatta iken onlarla yapılan görüşmelerle yaşananları tüm gerçekliği ile gelecek kuşaklara aktarılmasında rol oynayacak olmasını temenni ediyorum.

Çalışmam boyunca benimle beraber emek eden, desteğini ve rehberliğini benden eksik etmeyen, saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Özgür TOPKAYA'ya minnet ve şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmam sürecinde desteğini ve anlayışını benden esirgemeyen, sevgili eşim Gamze BORLAT'a, manevi desteklerini eksik etmeyen sevgili annem Nilüfer BORLAT'a, sevgili babam Nejdet BORLAT'a ve beni destekleyen aile bireylerime teşekkürü borç bilirim.

Coşkun BORLAT

Çanakkale, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
TABLolar	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Göç Kavramı.....	7
1.2. Göçün Nedenleri.....	10
1.3. Göç Türleri.....	10
1.4. Göç Teorileri.....	14
1.4.1. Ravenstein'in Göç Kanunları.....	16
1.4.2. Lee'nin İtme ve Çekme Teorisi	17
1.4.3. Beş Göç Tipi	18
1.4.4. Merkez Çevre Kuramı	19
1.4.5. Göç Sistemi Kuramı	20
1.4.6. Network Kuramı	20
1.5. Göç, Entegrasyon ve Asimilasyon Arasındaki İlişki	21
1.5.1. Entegrasyon	21
1.5.2. Asimilasyon.....	25
1.6. Göç Eden Bireylere Verilen Statüler	27
1.6.1. Göçmen	27
1.6.2. Sığınmacı ve Mülteci	27
1.7. Dezavantajlı Gruplara Yönelik Entegrasyon Politikalarını Etkileyen Toplum Düzenleri	29
1.7.1. Köleci Toplum Düzeni	29
1.7.2. Feodal Toplum Düzeni	29
1.7.3. Sanayi Devrimi ve Yeni Toplum Düzeni	30
1.8. Dezavantajlı Gruplara Yönelik Politikalar	31

İKİNCİ BÖLÜM
BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇ DALGALARI VE İLGİLİ
ÇALIŞMALAR

2.1. Türkiye'nin Göç Politikaları	33
2.2. Göçler Bağlamında Bulgaristan	38
2.3. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Dalgaları	39
2.3.1. 1877-1878 Göçü	42
2.3.2. 1950-1951 Göçü	42
2.3.3. Yakın Akraba Göçü (1969-1978)	46
2.3.4. 1989 Göçü ve Göçü Hazırlayan Etkenler	48
2.4. 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Entegrasyonunu Sağlamaya Yönelik Girişimler	52
2.5. Alanyazın	56
2.5.1. 1989 Göçü ile İlgili Yapılan Araştırmalar	56
2.5.2. Entegrasyon ve Asimilasyon ile İlgili Yapılan Araştırmalar	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ŞİRİNKÖYE YERLEŞEN BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ İLE İLGİLİ NİTEL BİR
ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Konusu	65
3.2. Araştırma Problemi	68
3.3. Araştırmanın Amacı	69
3.4. Araştırmanın Önemi	70
3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	71
3.6. Araştırmada Kullanılan Yöntem	71
3.7. Araştırmanın Modeli	71
3.8. Çalışma Grubunun Özellikleri	71
3.9. Veri Toplama Araçları	72
3.9.1. Derinlemesine Görüşme	73
3.9.2. Veri Toplama ve Veri Analiz Sürecine Ait Detaylar	73
3.9.3. Süreçte Karşılaşılan Durumlar	75
3.10. Bulgular ve Yorumlar	76

3.10.1. 1989 Zorunlu Göç Sürecine Ait Görüşler	76
3.10.2. Şirinköy'deki Bulgaristan Göçmenlerinin Bulgaristan'daki Yaşamlarına ve Türkiye'deki Uyum Süreçlerine Ait Bulgular.....	106
3.10.2.1. Eğitim	106
3.10.2.2. Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yaşantı.....	114
3.10.2.3. Dini Yaşantı	135
3.10.2.4. Siyasi	139
TARTIŞMA	142
SONUÇ	172
KAYNAKÇA	182
EKLER	193
EK 1. VALİLİKTE ALINAN İZİN BELGESİ	193
EK 2. ÇALIŞMA TAKVİMİ	194
EK 3. ÇALIŞMA GRUBUNA AİT GENEL BİLGİLER	195
ÖZGEÇMİŞ	196

KISALTMALAR

BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
G	: Görüşmeci
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
Yy	: Yüzyıl

TABLÖLAR

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 2.1.	Göç Dalgaları	40
Tablo 2.2.	Göç Dağılımı	42

GİRİŞ

Balkanların tarihini incelediğimizde göç hareketlerinin yoğun olarak yaşandığını görmekteyiz. Bu sebeple balkan tarihi “göç tarihi” ile beraber anılmaktadır. Diğer yandan Türklerin göç süreçlerini de incelediğimizde Balkanlara yapılan göçler öne çıkmaktadır. Türklerin Balkanlara göç etme süreçlerini “Kominizim Öncesi” ve “Kominizim Sonrası” olarak ele alınması dönem dönem gerçekleşen Balkan Göçlerinin detaylı incelenmesini kolaylaştıracaktır. 1950 yılında başlayan ve 3 dalga halinde gerçekleşen göç sürecinin son ayağı olan 1989 göçü, komünizmin etkilerinin yoğun olarak görüldüğü dönemdir. 1989 göçünün gerçekleşmesinde Bulgaristan’ın 1984 yılından itibaren komünist rejimin etkisiyle asimilasyonun dozunu arttırmasının ve asimile etmeye yönelik sert ve baskıcı tutumunda ısrarcı olmasının etkili olduğu bilinmektedir (Işık, 2016: 1). Çünkü Bulgaristan, sayıca kendilerinden fazla olan ve azınlık durumunda bulunan Türkleri bir tehdit olarak görmüştür. Bu sebeple 1878 yılından itibaren ayrı bir devlet olma yolunda Rusya’nın desteği ile ilerleyen Bulgaristan; Bulgaristan Türkleri üzerinde ötekileştirme politikalarında aşırıya gitmiş, Bulgaristan Türklerini Bulgaristan topraklarını terk etmeye zorlamıştır ki bu tutum “etnik temizlik” olarak da nitelendirilmektedir (Salih, 2012: 123-125).

Buradan hareketle benimsemiş oldukları ulus millet anlayışı doğrultusunda Bulgaristan; asimilasyon politikalarıyla yıldırıcı bir tavır sergilemiş, Bulgaristan Türklerini göç ettirmeye çalışmıştır çıkarımını yapabiliriz. Bulgaristan bu hedeflerini farklı politikalarla devamlı bir şekilde yürütmüştür. Nitekim; 1878 – 1944 arası ve 1944- 1989 arasında asimile etmeye yönelik uygulanan yaptırımların hedeflerinin ve etkilerinin farklı olması bu anlamda dikkat çekmektedir. 1940 öncesinde Bulgarlaştırmanın yanında Slavlaştırma da hedeflenerek asimile faaliyetleri uygulanırken, 1940 yılından sonra değişen rejim ile birlikte dini anlamda da asimile faaliyetleri hız kazanmış, ateizmin benimsenmesi önemsenmeye başlanmıştır. Bir başka deyişle, II. Dünya Savaşı öncesinde Slavlaştırma ve Hristiyanlaştırma ağırlıklı asimile süreci izlenirken, II. Dünya Savaşı sonrasında değişen rejim ile birlikte dini unsurlara mesafe konulmuştur ki bu rejim Bulgaristan Türklerinin dini yapılarıyla tamamen ters düşmüştür. Ancak dönemler arasında uygulanan ötekileştirme politikaları farklılık gösterse de yapılan uygulamaların hepsi Bulgaristan Türklerinin göçe zorlandığı gerçeğini değiştirmemektir (Işık, 2016: 9).

Balkanlarda Türklerinin bulunuşu Osmanlı Devleti'nin Balkanlara adım atmasındanve Balkanları Türkleştirme politikasını uygulamaya koymaktan çok daha önceye dayanmaktadır. “Deli -Orman, Varna’ya kadar giden bölgenin Osmanlı Devleti’nden önce de Türk yerleşim alanı” olması bu durumu destekler niteliktedir. Kuman, Peçenek, Uz gibi çeşitli Türk boyları Balkan topraklarında bulunan farklı etnik gruba ait topluluklarıyla beraber uzun yıllar yaşamıştır. Farklı etnik gruplardan biri de başka bir Türk boyu olan “Bulgarlar” dikkat çekmektedir. Bulgarların slavlaştırılarak asimile edilmiş olsa da Türk kültürüne ait izlerin bulunması göze çarpan bir gerçek olarak kabul edilmektedir. Tüm bunların ışığında; Balkan Tarihinin Türk tarihinden ayrı düşünölemeyeceğini söyleyebiliriz. Balkan kelimesinin “sıra, dağ, dağlık” anlamına gelen Türkçe bir kelime olması da bu durumu destekler niteliktedir (İnalcık, 2005: 20).

Balkanların tarih boyunca farklı nitelikte ve yoğunlukta farklı coğrafyalardan göç olarak çeşitli etnik kökenli toplulukları bünyesinde toplamış olduğu göz önüne alınırsa; bu durumun oluşmasında Balkanların jeopolitik konumunun transit özellik gösteren bir niteliğe sahip olmasının etkili olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Birçok ülkenin gerek siyasi gerek ekonomik açıdan hedeflerini gerçekleştirmeye giden yolda Balkanların jeopolitik konumunun kilit görevinde olması, Asya ile Avrupa kıtasının da kavuşum noktası olması Balkanları tarih boyunca özel kılmıştır. Bu özelliklerden dolayı dönem dönem nüfus hareketleri Balkanlarda yoğun olarak yaşanmıştır. Osmanlı Devleti de 14. yy. başında Balkanlara yönelmiş ve yürütmüş olduğu hoşgörölü iskân politikasıyla uzunca bir dönem Balkanlarda söz sahibi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda benimsemiş olduğu hoşgörölü tutum sayesinde farklı etnik kökenli topluluklar kendilerine ait sosyo kültürel kimliklerini koruyarak huzur içinde Balkanlarda yaşamışlar ancak var olan bu huzur ortamı 18. yy. da ortaya çıkan ulusçuluk anlayışı, Rusların kışkırtmaları ve slavlaştırma gayreti ile bozulmuştur. Akabinde Balkanlarda Osmanlı himayesinde yaşayan farklı etnik kökene ait olan topluluklar isyan bayrağını açarak kendilerine ait devlet kurma mücadelesine girişmişlerdir. Bunda 93 Harbi olarak da bilinen Osmanlı Rus Savaşından Osmanlı Devleti'nin ağır şartlarda çıkmış olması oldukça etkili olurken, Balkanlarda yaşayan Müslüman Türkleri de bu süreçten olumsuz yönde etkilenmiştir. Bulgaristan Türklerinin 93 Harbinden sonra zor durumda kalmasında, Rusların Balkan toprakları üzerindeki nihai hedeflerini gerçekleştirmek için Bulgarları kullanmaları etkili olmuştur (Işık, 2016: 2-4; İnalcık, 1992: 68-75; Demirci, 2012: 46-47). Özellikle Rusya'nın sıcak denizlere inme hayalinin gerçekleşmesinde Balkanların oldukça önemli bir yere sahip olması bu durumun

yaşanmasında etkili olmuştur. Çünkü Rusya'nın dünya siyasetinde söz sahibi olmasında ve güçlü bir ekonomiye kavuşmasında da Balkanlar Rusya için bir mihenk taşıdır (Demirci, 2012: 46-47).

Bu sebeple Balkanlarda meydana gelen birçok olayda Rusya'nın rolü göz ardı edilmemelidir ki Balkanlara gözünü diken ve sıcak denizler üzerinden dolaysız olarak inerek Boğazlara hâkim olma düşüncesiyle hareket eden Rusya; Balkanlarda Osmanlı himayesinde kalan "Slav" halkını kendi himayesine almayı ve Balkanları dış etkilerden de koruyarak o coğrafyada kendi hakimiyetinin hissedilmesini de hedeflemiştir (Keleş, 2009: 93-94). Başka bir deyişle Rusya, Balkanları kendi egemenliği altına almaya çalışmıştır demek yerinde olacaktır (Işık, 2016: 14).

Bu hedef doğrultusunda Bulgaristan'daki ötekileştirme politikaları kapsamında ilk olarak Osmanlı Devleti'nin izlerinin silinmesine dair yapılan uygulamalar göze çarpmaktadır. Slavlaştırma ve zaman içerisinde Bulgarlaşmanın gerçekleşmesi için Osmanlı Devleti'nin uzun yıllardır hüküm süren sosyo-kültürel tüm unsurların yok edilmesi, kültürel asimilasyonunun bir parçası olarak da değerlendirilebilir. Ulus millet anlayışı içerisinde Bulgarlardan ve Slavlardan oluşan bir devlet kurmak için Türklerin nüfus içerisindeki sayısını düşürmeyi hedefleyen Bulgarlar bu anlamda Ruslardan yardım almıştır (Işık, 2016: 18). Bu doğrultuda Ruslar Bulgarlara çeşitli alanlarda destek sağlayarak Bulgarları Bulgaristan Türklerine karşı kıskırtmış; bu durum ulus millet anlayışı içinde bir devlet kurma gayretinde olan Bulgarların da işine gelmiş, en sonunda da özerk nitelikte olan Bulgar Prensiğinin kurulmasında bu durum etkili olmuştur.

Bulgar Prensiğinin kurulmasıyla beraber benimsenen ulus devlet anlayışı ile birlikte farklı etnik ve kökünde olan topluluklar asimile edilmeye çalışılmış; bu durumda da en çok Bulgaristan Türkleri etkilenmiş, özellikle 93 Harbinden sonra Bulgaristan Türkleri "en kalabalık azınlık grubu" olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (S.S.C.B) etkisiyle Bulgaristan'da yaşanan rejim değişikliği bu kalabalık azınlık grubu üzerinde uygulanmaya çalışılsa da rejimin öngördüğü değişiklikler Bulgaristan Türklerinin etnik unsurlarıyla çok ters düşmüştür. Bu sebeptendir ki; rejim değişikliğinin başında Bulgaristan Türklerinin etnik kökenlerine ait tüm ritüellerini yerine getirmelerine karşı Bulgaristan hoşgörülü bir tutum sergilemişlerdir. Ancak bu hoşgörülü tutum uzun sürmemiş "Türk Kökenli Bulgaristan Vatandaşı" olarak anılan Bulgaristan

Türkleri ileriki yıllarda “Müslümanlaştırılmış Bulgarlar” olarak nitelendirilerek, göçe zorlayıcı yaptırımlarla karşı karşıya bırakılmıştır (Işık, 2016: 53; Alp, 1990: 11-12).

Balkanlarda yoğun olarak yaşayan Bulgaristan Türkleri üzerinde uygulanan asimilasyon politikaları 1961 yıllarında Bulgaristan Türklerini yıldırmaya yönelik olmuş, zaman içinde artan bu tavır Bulgaristan Türklerini göçe zorlamış, gittikçe azalan Türk nüfusundan dolayı göç edemeyen diğer Bulgaristan Türkleri zaman içerisinde azınlık durumuna düşmüştür. Bu durumlar yaşanırken 93 harbinin ağır sonuçlarının etkisi yok olmadan, Bulgaristan Türkleri maruz bırakıldıkları baskıcı ve sert muamelelerden dolayı göç sürecini devam ettirmek durumunda kalmıştır. Dönem dönem devam eden göçlerden dolayı Balkanlardaki Türk ve Müslüman sayısı azalmış, Bulgaristan Türkleri zamanla azınlık durumuna düşürülmüştür. Osmanlı Devleti zamanında da Balkanlarda azınlık durumunda kalan Müslüman Türkler, hak ve özgürlüklerini hukuki çerçeve ile teminat altına almak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti ile Bulgar Devletinin arasındaki ilişki Birinci Dünya Savaşı’nda aynı safta olmanın etkisiyle iyileşmiş, bu düzelen ilişki Cumhuriyetin kurulduktan sonra Bulgaristan’ın “isim değiştirme” politikası gündeme getirmesine kadar devam etmiştir. Farklı dönemlerde de Pomaklara, Romanlara ve Türklere uygulanan “İsim değiştirme Politikası” Bulgaristan Türklerini göçe zorlamış; 1923-1939 yılları arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden kişi sayısı 200.000’ e ulaşmıştır. 1940’lı yılların ortalarında Rusların desteği ile Bulgaristan’da rejim değişikliği yaşanmış, değişen rejim değişikliği ile Bulgaristan Türkleri evvelden beri uygulanan asimilasyon faaliyetleri yoğunluk kazanmış bu da iki devlet arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur. Sovyet Rusya’nın etkisiyle Türkiye ile Bulgaristan arasında sınır sorunu ve azınlık hakları konusu 1950’li yıllarda tekrar gündeme gelmiş, bu da 1951 göçünü tetiklemiştir. 1968 yılına kadar iki ülkenin arasında büyük sorunlar yaşanmamış, aksine 1984 yılına kadar iki ülke arasındaki ilişkinin iyileştirilmesine yönelik yapıcı bir yaklaşım sergilenmiştir. Ancak bu dönem her ne kadar olumlu tutum içerisinde olsalar da Bulgar yönetimi Türkleri asimile etme ya da Türkleri göç ettirmeye yöneltme gayreti içerisinde oldukları da göze çarpmaktadır. Ayrıca; Bulgar hükümeti sosyalist eğitim anlayışını Bulgaristan Türkleri üzerinde uygulayarak asimilasyon faaliyetlerini eğitimlerine de yansıtılmışlardır. 1984 Yılında tüm farklı etnik kökündeki toplulukların Bulgarlaştırılmasının hedeflendiği “Yeniden Doğuş” sürecinin başlatılması ve tekrardan gündeme gelen “isim değiştirme” uygulaması dayatılan eğitim politikasının amacını gözler önüne sermektedir. Bu baskıcı ve sert durum 1989 Zorunlu

Göçünün gerçekleşmesine neden olan faktörlerin başında gelmektedir (Işık, 2016: 2-4; İnalçık, 1992: 68-75).

Osmanlı Rus Savaşı ile beraber başlayan ötekileştirme gayreti 1900'li yılların ikinci yarısından sonraki dönemde daha da artmış, uygulanan yaptırımlar başta Müslüman Türk devletleri olmak üzere zaman içinde de diğer dünya devletlerinin tepkisini çekmiştir. Bu uygulamaların başında Bulgaristan Türklerinin ikinci sınıf vatandaş muamelesinin görmesi gelmektedir. Bulgaristan Türklerinin erkekleri Bulgaristan'da eğitilmesi yerine ağır şartlarda "Trudovak" statüsünde işçi sınıfında istihdam edilmesi de bu durumu doğrular niteliktedir. Bu bağlamda Bulgaristan Türkleri Bulgaristan'ın üretiminde oldukça önemli bir yere sahiptir, demek yanlış olmayacaktır. Bulgaristan'daki rejim değişikliği ile Türklerin etnik kökenlerine ters düşen unsurların başında Bulgaristan Türklerinin dini ritüelleri ve sosyal yaşantıları gelmektedir. Komünist rejimin etkisiyle Bulgaristan Türklerinin ibadethaneleri kapatılmış, ibadet yerleri ve dini unsurları tahrip edilmiş, dini yaşantılarının gerekliliklerinin yerine getirilmesi yasaklanmış, cenaze işlemleri İslamiyet ile bağdaşmayacak şekilde Hristiyan dininin kurallarına göre yürütülmeye çalışılmış, Türklerin aile yapılarına müdahale edilerek iki Türk'ün evlenmesine engel olunmaya çalışılmıştır. Bununla da kalmayan Bulgaristan, bir toplumu var eden unsurların başında gelen dil ile ilgili de asimile etmeye yönelik yaptırımlar uygulamıştır. Türkçe'nin unutulması amacıyla Türkçe'nin günlük hayatta ve okullarda eğitim dili olarak kullanılmasını yasaklamış ve kurala uymayanlara çeşitli cezai yaptırımlar uygulamıştır. Ayrıca Bulgaristan hükümeti, Türkçe basılan yayımların satılmasının da önüne geçmiştir. Bu ve buna benzer ötekileştirmeye ait uygulamaların en sonucusu olan "isim değiştirme" politikası ağır sonuçları da beraberinde getirmiştir. "Türk ismini taşımaktan utandığımı, bu zilletten kurtulmak istediğimi" içeren ifadelerin geçtiği dilekçeler imzalatılmaya çalışılmasıyla sanki dayatma ile değil de Bulgaristan Türklerinin özlerine dönmek için gönüllü olarak isim değişikliği talebinde buldukları izlenimini vermeye çalışılmış; Bulgaristan, süreçte yaptırım ve uygulamalarına direnenlere insanlık dışı muamelelerde bulunmuştur. Hatta bu uygulamaların bir kısmı ölümle sonuçlanmıştır (Alp, 1990: 12-13).

Bu sebeplerden dolayı gerçekleşen 1989 Zorunlu Göçü; bazı sonuçları beraberinde getirmektedir ki bazı sonuçların olumlu bazı sonuçların olumsuz olması da kaçınılmaz bir gerçektir. Tüm göçlerde olduğu gibi kitlesel olarak gerçekleşen nüfus hareketinde de temel arzu huzurlu bir yaşam ortamının yakalanmasıdır. İnsanların zor kullanılarak göçe

zorlanması ve ikamet ettikleri yerlerin tahrip edilmesi gibi nedenler göç sürecinde olumsuz sonuçlara sebep olmuştur (Khalaf, 2019: 106). Çünkü göç eden toplulukta da göç alan toplulukta da göçün olumlu ya da olumsuz etkileri bulunmaktadır. Olumsuz olan sonuçların etkilerinin azaltılmasında, krizlerin fırsata çevrilmesinde entegrasyon süreci devreye girmektedir. Yürütülen göç politikaları başarılı bir entegrasyon sürecinin geçirilmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda göç sürecinde ortaya konan politikalar ve bu politikaların sistemli bir şekilde planlanması ulusların ekonomik başta olmak üzere diğer alanlarda da gelişimine olanak sağladığını söylemek mümkündür (Ekici ve Tuncel, 2015: 20).

Ortaya konulan bu araştırma da göç eden toplulukla yapılan görüşmelerle göçün bu iki temel yönü ele alınmış, göç öncesi ve göç süreci ele alınmış bu doğrultuda göç sonrasındaki entegrasyon süreci detaylandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Bu bölüm tezin kavramsal çerçevesinin anlamlandırılmasına katkı sağlayacak konu başlıklarından oluşturmaktadır. Bu bağlamda göç, göç ile ilgili kavramlar, göçün nedenleri ve türleri başta olmak üzere; göç, entegrasyon ve asimilasyon arasındaki ilişki, dezavantajlı grupların entegrasyon politikaları, göç politikaları, göç ile ilgili kanunlar ve Bulgaristan göçmenlerinin entegrasyonunu sağlamaya yönelik girişimler bu bölümde ele alınmıştır.

1.1. Göç Kavramı

Göç insanlık tarihi kadar eski bir olgu olup, medeniyetlerin gelişiminde olumlu ya da olumsuz yönde etkisi olan karmaşık bir kavramdır. Çünkü göç bir devletin oluşmasına sebep olan unsurların başında gelmektedir ki; Işık (2016: 8) “devletlerin özünü oluşturan toplumların göç hareketleridir” ifadesi bu görüşü destekler niteliktedir. Bir insanın belirli dönemlerini geçirdiği ya da köklerinin bulunduğu bir coğrafyadan çıkarak alışık olmadığı ya da hiç tanımadığı bir coğrafyaya gitmesi kolay bir karar olmasa da toplumsal ya da şahsi sebeplerden dolayı insanoğlu göç etmek durumunda kalmıştır.

1900’lü yıllarda göç, bilim ve sosyoloji bağlamında incelenmeye başlanmıştır. (Khalaf, 2019: 106). Göç kavramı ile ilgili dikkate değer ilk çalışma alan yazında; Ravenstein’in ortaya koyduğu ve göç sürecinin dinamiklerini bazı kurallarla açıkladığı göç yasalarıdır. Göç yasalarının ortaya konulmasıyla birlikte; göçün çok boyutlu özelliği, farklı disiplinlerle iç içe olduğu yadsınamaz bir gerçek olarak ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle göçün; “demografik, ekonomik, siyasi, psikolojik içeriği ve evrensel yönü” ile “göç yasaları” çok net bir şekilde ortaya konulmuştur (Yalçın, 2004: 3).

Göç olgusunun gerçekleşmesinde sömürge tutkusu etkili olmuştur. Göç bazı zaman dilimlerinde kendinden daha çok söz ettirmektedir ki istatiki verilere göre; göç olgusunun 2000’li yılların başında yoğun olarak yaşandığı göze çarpmaktadır (Balcı, 2017: 21; Yalçın, 2004: 2).

Yakın zaman tarihinde göç olgusunun yoğunlaştığı zaman 2000’li yılların başı gösterilse de göç olgusunun öne çıktığı dönem 2. Dünya savaşı sonrasıdır. 2. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda yaşanan siyasi ve politik gelişmeler göç sürecini tetiklemiş ve farklı sebeplerde farklı dönemlerde nüfus hareketlilikleri yoğun olarak yaşanmaya devam

etmiştir. Bu da göç olgusunun karmaşık bir yapı haline gelmesine ve göç tanımının çeşitlenmesine sebep olmuştur. Diğer bir deyişle göç; küresel çapta etkisinin hissedildiği bir sorun haline gelmiştir (Çağlar, 2018: 30).

Göç genel bir değerlendirmeye, insanların veya insan topluluklarının buldukları yerden bir başka coğrafyaya yerleşmesi olarak ele alınabilir. Fakat farklı alanlarda çalışmalar yapan bilim insanları, farklı bakış açısına sahip olduklarından göçün tanımını detaylandırmışlar ve farklı tanımlamışlardır. Bu bağlamda göçün tek bir tanımının yapılması oldukça güçtür; bu sebeple her bir alan için göç farklı tanımlanmıştır. Bu bağlamda göç olgusunu alan yazın doğrultusunda ele almak yerinde olacaktır.

Göçün sadece insanlara ait bir olgu olmadığını, göçün doğadan ayrı düşünülmemeyeceğini ve göçün tüm canlıların ortak noktası olduğunu vurgulayan Yalçın (2004: 1) göçü; kişilerin coğrafi olarak yer değişikliğine gitmesi olarak tanımlamaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde (TDK) ise göç; insanların ve kitlelerin çeşitli sebeplerle yaşadıkları yerden bir başka yere gitme işi olarak tanımlayarak, göçün hem nedenine hem de yer değiştirme özelliğine vurgu yapmıştır (TDK, 2019). Onuncu Kalkınma Planı kapsamında ortaya konulan Özel İhtisas Komisyonu Raporunda (2014: 1) da göç olgusu tanımlanırken TDK (2019)'nın tanımına yer verildiği göze çarpmaktadır.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ise göçü ilk olarak; yaşanılan ülkeyi terk etmek ya da yaşanılan ülke içerisinde ikamet değişikliği yapmak olarak tanımlamış, İkinci tanımında ise göç olgusunu zamanı, şekli ve sebebi her ne olursa olsun kişilerin ikamet değişikliği yaptığı topluluk eylemleri olarak nitelendirmiş, böylelikle her iki tanımında da yer değişikliğine vurgu yapmıştır (IOM, 2009: 22).

Göç kişilerin hayatlarının bir kısmını veya tamamını devam ettirmek için bir başka yerleşim birimine gitme şekli olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda göç; birçok ülkenin karşı karşıya kaldığı toplumu oluşturan demografik özellikleri etkileyen farklı boyutları bünyesinde taşıyan oluşan bir olgudur, demek yanlış olmayacaktır (Korkmaz ve Öztürk, 2017: 269).

Lee (1966: 49) “A Theory of Migration” adlı makalesinde göçü, genellikle kalıcı veya yarı kalıcı bir ikamet değişikliği olarak tanımlamaktadır. Makalede hareketin uzak ve yakın olduğuna, ya da gönüllü veya gönülsüz olduğuna bağlı bir kriter getirilmemiş, dış ve iç göç arasında bir ayrım yapılmamıştır. Dolayısıyla aynı ülke içerisinde şehirler arası yapılan bir geçişte göç olarak kabul edilmektedir. Bu hareketlilikte elbette sebep ve sonuçlar

farklılık göstermektedir. Ancak her türlü yer değiştirme bu tanımlamaya dahil edilmemiştir. Örneğin göçebe hayat süren ve mevsimsel olarak sürekli yer değiştiren (yaylaya çıkma, mevsimsel işçi olarak çalışma) kişilerin yer değiştirmesi bu tanımlamanın dışında tutulmuştur. Buradan hareketle, Lee (1966: 49) göçü mesafelerle tanımlamamış, süre ile sınırlandırmamış ve göçün gerçekleşmesinde bireyin ya da toplumun göçe istekli olup olmadığına bakmadığı görülmektedir. Lee dönemselsel gerçekleşen ve yaşam tarzı göçebelik olan toplumların gerçekleştirdiği nüfus hareketini dışında kalan tüm göçlerin nedenlerinin ve etkilerinin farklı boyutlarda olabileceğine dikkat çekmiştir. Özcan (1998: 80) ise göçü insanların ikamet ettikleri yeri terk ederek sürekli olarak ikamet edecekleri bir yere gitmeleri olarak tanımlarken Lee den farklı olarak göçün yer değiştirme özelliğinin yanında zaman kavramına da vurgu yapmıştır.

Bir başka göç tanımını da Rusli (1978: 9) yapmıştır. Ona göre göç, göç ve dolaşım veya dairesel hareket, coğrafi nüfus hareketliliğinin iki boyutudur. Nüfus hareketliliği terimi genellikle mekânsal, fiziksel veya coğrafi hareketleri ifade eder. Göç, topluluklar arasında veya genelinde nispeten kalıcı bir ikamet değişikliği olarak ifade edilir. Rusli (1978: 9) de Lee (1966: 49) gibi göçü tanımlarken göçün farklı boyutlarına dikkat çekmekte ve göçü zaman ile sınırlamadan yer değiştirme olarak tanımlamıştır. Gürbüz (2005: 211) ise göçü; sınırları belli olan bir yerden bir başka coğrafi kara parçası yönüne doğru genellikle sürekli olarak yapılan kişi ve topluluk eylemi olarak tanımlamaktadır.

Göç farklı disiplinlerde ve farklı teorilerle temellendirildiğinde tanımların literatürde çeşitlendiği görülmektedir. Ancak bu çeşitliliğe rağmen göçü tanımlarken “yer değiştirme” kalıbının hemen hemen tüm kalıplarda kullanıldığı göze çarpmaktadır (Yalçın, 2004: 13).

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu toplumsal, ekonomik, siyasi, dini sebeplere ek olarak terk edilen birimdeki zorlayıcı unsurlar, gidilen yerin cazibesi gibi nedenlerle kişilerin kendi iradesiyle veya bazı zorlayıcı sebeplerin etkisiyle yaşamlarının bir bölümünün veya tamamını geçirmek için yapılan ikamet değişikliği eylemi olarak tanımlayan Cebeci (2015: 140-141), göçü geniş bir perspektifte tanımlamıştır.

Söz konusu olan bu tanımlar aslında göçün nedenlerine ve türlerine işaret etmektedir ki; bu doğrultuda göç türlerini ve göçün nedenlerini de bünyesinde bulunduran tanımlarla çalışmaya devam etmek göç olgusunun boyutlarının ortaya konulmasında etkili olacaktır.

1.2. Göçün Nedenleri

Alan yazında göç olgusunun farklı özelliklere göre çeşitlenmiş olduğu göze çarpan bir husustur. Göç türü ve nedeni her ne olursa olsun göç eden kitlelerin gittikleri yerlerde olumlu ya da olumsuz yönde değişimler yarattığı bilinen bir gerçektir (Yalçın, 2004: 13). Göç farklı disiplinlerde farklı tanımlarla ifade edildiği için, göçü gerçekleştirme şekline göre farklı kategorilerde ele almak göç sürecini doğru değerlendirmede önemli rol oynayacaktır.

Göçün birçok sebebi olsa da ekolojik sistemin değişmesi, insan sayısının artması, toprakların yeteri kadar ürün vermemesi; çeşitli coğrafi, sağlık ve diğer sorunlar gibi hususlar göç sürecinin nedenlerini oluşturmaktadır. İç ve dış göçlerin nedenlerini siyasi ve ekonomik olarak temel iki başlıkta ele alınabileceği gibi, ekonomik nedenler iç göçü, siyasi nedenler ise dış göçü tetiklemektedir (Khalaf, 2019: 106).

1.3. Göç Türleri

Göç türlerinin nedenleri farklı olduğu gibi etkileri de farklı olacağı yadsınamaz bir gerçek olduğu kabul edildiğinde , zaman içine yayılan ve devamı sağlanabilen birey ve toplumların inisiyatiflerine dayalı daha çok ekonomik sebeplere dayanan , yaşam kalitesini arttırmaya yönelik gerçekleşen göçler “gönüllü (iradi)” göç, farklı kategorilerde güvenlik nedeni gerçekleşen siyasi unsurların belirleyici olan göçler de “zorunlu göç” olarak değerlendirilmektedir (Çobanoğlu, 1996: 12; Ekici ve Tuncel, 2015: 14). En temel kategorilendirmeye göre ise oluş bakımından göç iç ve dış göç olarak iki başlıkta ele alınabilir (Khalaf, 2019: 106).

Göç oluşumu bakımından geçici-kalıcı göçler, göç eden topluluk bakımından bireysel-kitlesele göçler, yaşanan memleketin sınırlarını geçip geçmeme bakımından iç göçler-dış göçler, yer değiştirme kararı bakımından gönüllü-gönülsüz göçler biçiminde bir kategorilendirme çıkartılabilir (Açıkgöz ve Günerigök, 2015: 333). Diğer yandan “göç hareketlerinin yönüne göre, iç göç ve dış göç olarak da ayırım yapılabilir” (Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2014: 1). Bu sınıflandırma Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Komisyonu Raporunda şu şekilde detaylandırılmıştır:

Göç konusunda başvuru alan bir diğer sınıflama ölçütü de göç kararının alınış süreci ile ilgilidir. Göç etme kararı bu eylemi gerçekleştiren, bu eyleme katılan nüfus tarafından gönüllü olarak verilmişse bu türlü gerçekleşen göç "gönüllü", yani "isteğe bağlı" göçtür. Göç etme kararı göç eylemine katılan, bu eylemi gerçekleştiren nüfus tarafından "baskı ve zor uygulamaları" sonucu verilmiş, bir başka irade tarafından uygulatılmış, ya da yerleşim alanında

ortaya çıkan doğal, sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik koşullar, yerleşim alanında yaşamayı çok zor hale getirmiş, göç kararının temel belirleyeni olmuşsa bu tür göç "zorunlu göç" olarak adlandırılmaktadır (TBMM, 1996: 71).

Terim anlamlarının yanında göçün farklı boyutlarda farklı disiplinlerde de tanımları alan yazında bulunmaktadır ki bu tanımlar yine göçün çeşitlerine vurgu yapmaktadır. Benzer anlamda, kişi; doğduğu andan itibaren mecburi ve küresel bir yer değiştirme halindedir tanımı göçün insan doğasının bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Buradan hareketle göç; insanlığın tarihi boyunca bazen kendi isteğiyle bazen de kendi isteği dışında yaşadığı olgunun adı olarak değerlendirilebilir. Göçü; güvenlik, daha iyi bir hayat standartına kavuşma gibi bireyin veya toplumların farklı nedenlerinden dolayı gerçekleşen, tercihen ya da mecburi bir şekilde kalıcı veya geçici bir süreyle bir coğrafyadan başka coğrafyaya taşınması olarak da tanımlamak yerinde olacaktır (Mardani, 2018: 8).

Diğer yandan Çağlar (2018: 31) göçe daha geniş bir bakış açısı getirerek göçü “Sosyal, ekonomik, siyasal, askeri, hukuksal, eğitimsel, kültürel, bireysel ve diğer nedenlerle idari yerleşim birimleri, coğrafi bölgeler ve/veya ülkeler arasında gerçekleşen, geçici veya kalıcı süreli yerleşim yeri değişikliklerine karşılık gelen, dinamik bir süreç olarak” tanımlamış ve göçün nedenlerini, çeşitlerini detaylandırmıştır. Buradan hareketle; toplumların kitleler halinde çeşitli gerekçelerle sınır içinde veya dışında mekândan mekâna kalıcı veya geçici olarak gitmesini göç süreci olarak tanımlayabiliriz.

Buna benzer bir tanımlama yapan Yalçın (2004: 13) ise göçü; çeşitli nedenlerle kalıcı veya yarı kalıcı olarak coğrafi bir yerden diğer coğrafi alana yapılan kitlesel, kültürel bir ikamet değişikliği olarak tanımlamış ve literatürdeki en geniş tanımlardan birini yapmıştır. Göçü süre ve mekân ile sınırlamadan tanımlama yoluna giden Yalçın (2004: 13), göçün farklı nedenlerden dolayı gerçekleşebileceğine dikkat çekmiş ve etkilerinin çok yönlü olabileceğini vurgulamıştır.

Buradan hareketle göç; toplumların ya da bireylerin kendi isteği ile gerçekleşebileceği gibi kendi inisiyatifleri dışında gelişen nedenlerden dolayı zorunluluktan dolayı da gerçekleşebileceği göz ardı edilmemelidir. Bu gerçek göz önüne alındığında göç sürecinin hikayesinin bilinmesi göç türünün belirlenmesinde önemli rol oynayacağını söyleyebiliriz.

Uluslararası göçü; daha iyi bir yaşam şansı arayışındaki kişinin başka bir yere göçmeye karar vermesi, doğduğu yerle köklerini koparması ve yeni bir ülkede çabuk asimile

olması gibi basit bir bireysel eylem olarak düşünmek oldukça güçtür. Göç ve yerleşme, göçmenin geriye kalan hayatını kuşatabilecek ve sonraki kuşakları etkileyen çok uzun soluklu bir süreçtir. Göç toplumsal değişimin neden olduğu kolektif bir eylemdir. (Castles ve Miller, 2008: 29). Göçün kolektif bir eylem olmasının yanında farklı boyutlarının olduğunu da göz önüne alarak göçü sadece coğrafi anlamda yer değiştirme olarak basite indirgememek göç olgusunu tanımlarken bizlere zenginlik sağlayacaktır. Göç genel çerçevede; kitlesel olarak bir topluluğun farklı hedefler doğrultusunda çeşitli sebeplerden dolayı farklı uzaklıktaki coğrafyalara doğru gerçekleştirilen nüfus hareketliliği olarak tanımlanabileceği gibi kısaca; bir alan değiştirme durumu olarak da nitelendirilebilmektedir. Göç süreci bazen kalıcı bazen de geçici nitelikte olurken, göç süreci bazı durumlarda bölünerek aşamalı olarak tekrarlanabilmektedir. Her ne çeşitte ve özellikte olursa olsun göç süreci; farklı sosyo kültürel özellikleri bünyesinde bir arada taşıdığı göz ardı edilemeyecek bir gerçek olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca sadece yer değiştirmenin göç olgusu olarak kabul edilip edilemeyeceği konusunda fikir birliği bulunmazken göç olgusu içinde yer ve uzaklık kavramının göz ardı edilmemesi göçün tanımını derinleştirmede etkili olacaktır. Bu sebeple göçü mesafeye ya da yer değiştirmeye indirgemekten ziyade nüfus hareketliliği sonunda ortaya çıkan sosyo kültürel farklılaşmanın da meydana geldiği göz önüne alınması yerinde olacaktır (Sağlam, 2006: 34).

Buradan hareketle göç; genellikle bireysel olarak gerçekleşmeyecek ve tek boyutlu olarak ele alınamayacak kadar karmaşık bir olgu olarak nitelendirilebilmektedir. Göç, toplumsal varoluşun her boyutunu etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir süreç olduğu göz önüne alındığında da göçün etkilerinin sadece göçün gerçekleştiği zaman dilimi ile o zaman diliminde yaşayan nesil ile sınırlandırılmayacağını söylemek mümkündür (Castles ve Miller, 2008: 31).

Göçlerin boyutları ve gerekçeleri göz önüne alındığında göç tanımlarının ve çeşitlerinin de alan yazında çok sayıda olduğu göze çarparken, genel anlamda göçlerin “zorunlu göçler (sürgün) ve gönüllü göçler” olarak ele alındığı dikkat çekmektedir (Mardani, 2018: 8). Göçün sebebi, bir yerde kalıcı olup olmamayı etkileyen hususların başında gelmektedir. İsteğe bağlı gerçekleştirilen göçlerde genellikle ekonomik kaygı ve yaşam standartlarını arttırma arzusu etkili olmaktadır. Yerleştikleri yerde beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılayacak bir standart yakalayamayan göçmenler çocuklarına daha iyi bir gelecek sağlamak amacıyla başka bir yere göç ederek, göç sürecinin devamını

getirebilmektedir. Bununla beraber gönüllü göçte genellikle göç edenlerin genç yaşta ve çalışmaya elverişli donanımında olmaları göç sürecinin göze alınmasında etkili olduğu göze çarpmaktadır. Ancak zorunlu göçte ise göç edenlerin demografik özellikleri farklılık göstermektedir. Zorunlu göç grubunda farklı yaş ve farklı hayat standardına sahip kişiler bulunmaktadır. Gönüllü göç ile karşılaştırıldığında zorunlu göç ile yerleşim yerini terk etmek zorunda kalan göçmenler daha sancılı bir dönemden geçmektedirler. İster gönüllü ister zorunlu olsun göç; yeni yerleşim merkezine uyum sağlamada önemli bir etkidir. Göçmenlerin göç sürecinde beraberinde getirdikleri sosyo kültürel özellikleri ile göç edilen coğrafyanın mevcut yapısı arasındaki farklılık veya benzerlik entegrasyon sürecinde önemli bir yer teşkil etmektedir (Bloch, 2002' den aktaran; Martikainen, 2010: 269). Bu bağlamda zorunlu göçte de değinmenin yararlı olacağını öngörmekteyiz.

Gürbüz (2005: 211) göç kavramını insanların kendisi, ailesi veya toplum olarak hayatını sürdürdükleri yeri kendi iradesiyle ya da zorla terk etmesi olarak tanımlayarak zorunlu göçte işaret etmiştir. Yılmaz (2014: 1687) ise zorunlu göçü harp, doğal afet ve salgın hastalıklar gibi sebeplerle insanların yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmalarıyla gerçekleşen göç hareketi olarak nitelendirmiştir. IOM (2009: 69) ise zorunlu göçü; tabii olaylardan veya insanların sebep olduğu nedenlerden dolayı hayatlarını devam ettirmeye yönelik tehditleri de içerisinde bulunduran mecburi yer değiştirme hareketi olarak tanımlamaktadır. Özmen (2010: 22) da alan yazındaki çalışmalardan hareketle zorunlu göçü vatanından zor kullanılarak ihraç edilen kişilerin göçü olarak nitelendirmiştir. Tüm bunlar göz önüne alındığında zorunlu göç ile ilgili çalışmalarda bireylerin iradelerinin etkili olmadığını söylemek mümkündür.

İlk göç hareketleri olarak nitelendirilen ilkel göçler sebepleri açısından incelendiğinde doğanın getirdiği birtakım zorluklar neticesinde gerçekleşmektedir. Zorunlu göçlerde itici güç olarak sosyal yapı ön plana çıkmaktadır. İlkel göç kısmen de olsa kontrol edilebilirken zorunlu göçte kontrol hiçbir zaman topluluğun elinde olmamaktadır (Cebeci, 2015: 140-141). Bu bağlamda bir toplumu oluşturan bireyler farklı sebeplerden dolayı isteyerek ya da istemeyerek başka coğrafyalara gitmek durumunda kalabilir. Ancak göç etme gerekçesi ne olursa olsun göç etme sürecine nasıl karar verildiği göçün keyfi mi, yoksa mecburi mi olduğunu anlamamızda önemli rol oynayacaktır. 1989 zorunlu göçü ile ilgili alan yazında bulunan farklı görüşlerin varlığı bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bazı araştırmacılar 1989 yılında gerçekleşen göçün baskı ve sert tutumdan dolayı gerçekleştiğini,

göçün kaçınılmaz olduğunu bu sebeple de göçün toplu bir şekilde mecburi olarak gerçekleştiğini savunurken, bazı araştırmacılar da dönemin başında bulunan Jivkov'un Türkiye'ye gitmek isteyenlere pasaportlarını verebileceklerini belirtmesinden dolayı göçün bireysel tercih olduğu fikrini savunmaktadır (Toğrol, 1989: 34).

Böyle bir ikilem durumunda göçün itici ve çekici güçlerinin belirleyici olduğu söylenebilir. Çünkü göç süreci nedensiz değildir ve göç sürecini başlatan itici veya çekici bir güç mutlaka bulunmaktadır. İtici güç, bir kitleyi göçe zorlayan, yaşadığı yeri terk ettirmek durumunda bıraktıran güç olarak tanımlanabilecekken; çekici güç, toplumu göç etmeye özendirilecek unsurların tamamı olarak nitelendirilebilir. Çalışma kapsamında 1989 yılında gerçekleşen büyük nüfus hareketliliğinin sebepleri incelendiğinde de göçün gerçekleşmesinde itici gücün etkili olduğu göze çarpmaktadır (Yalçın, 2004'den aktaran; Salı ve Mehmed, 2014: 6). Buradan hareketle göç sürecinin gerçekleşmesinde çeşitli nedenlerin rol oynadığını ve göç sürecinde yaşananların göç kategorisinin belirlenmesinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Diğer yandan alan yazına bakıldığında nüfus hareketinin sadece göç eden toplumu değil göç edilen coğrafyada yaşayan toplulukları da etkilediği, karşılıklı etkileşimi ve iletişimi mecbur kılan bir süreç olduğu varsayılmakta, bu süreçte ortaya çıkan ilişki “alma”, “uyum”, “asimilasyon”, “kültürleşme” ve “entegrasyon” gibi kavramlarla nitelendirilmektedir (Şirin, 2011: 355). Bu bağlamda göç kavramını çalışmamızla ilişkili olan “asimilasyon” ve “entegrasyon” kavramıyla beraber almak yerinde olacaktır.

1.4. Göç Teorileri

İnsanlık tarihi kadar eski olan ve dünya arenasında kendine her daim yer bulan göç olgusu çeşitli disiplinlerin araştırma konusu olmuştur. Bu sayede göç; çoklu perspektiften ele alınarak farklı boyutlarıyla derinlemesine incelenerek tanımlanmış, literatürde göç tanımı çeşitlilik göstermiştir. Ancak göç olgusuna ait bu çeşitlendirmenin farklı göç teorilerine dayandığı ve alanda genellenebilecek özellikte kapsamlı bir göç teorisinin olmaması da yapılan alan taramasında dikkat çekmiştir (Brettel ve Hollifield, 2000: 3). Buradan hareketle farklı temellere dayandırılan göç teorilerini tanımak göç olgusuna bakışımızı daha da zenginleştireceği düşüncesiyle göç teorilerine değinmek yerinde olacaktır. Bu doğrultuda çalışmamızla ilişkili olan Ravenstein'in 7 göç kanununa, Peterson'ın 5 göç tipi kuramına, itme çekme kuramına, merkez çevre kuramına, göç sistemleri kuramına ve ilişkiler ağı kuramına çalışmamızda yer verilecektir.

Göç teorileri göçün nedenlerini, paydaşlarını ne yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Diğer yandan göç teorileri çok yönlü bakış açısıyla göç sürecini değerlendirme fırsatını araştırmacılara sunarken, ayrıca gerçekleşen göçleri anlamlandırmalarında da etkili olmaktadır (Çağlayan, 2006: 68). Bu işlevselliğe sahip olan göç teorilerini Zanker (2008: 5); Mikro teoriler, Orta boy teoriler, Makro teoriler olmak üzere üç ana başlıkta toplamış ve teorileri şu şekilde detaylandırmıştır (Zanker, 2008: 5’den aktaran; Demirhan ve Aslan, 2015: 29).

Alanda benzer konuda çalışan araştırmacılar da göç teorilerini farklı detaylandırmış, göç kuramlarını genel olarak geleneksel ve çağdaş model olarak iki ana başlık etrafında ele almışlardır.

Tarihte göç olgusunu farklı bir bakış açısıyla ele almasıyla dikkat çeken T. Maltus irade dahilinde yapılan göçlerde etkili olan itici faktörlere vurgu yapmış, K. Marx da göçlerin ekonomik sebeplere dayandırılmasına dikkat çekerek bazı faktörlerin bireyleri göç etme durumunda bıraktığının altını çizmiş ve bu doğrultuda K. Marx T. Maltus’un aksine mecburiyetten gerçekleşen göçlere değinerek T.Maltus’u eleştirmiştir. Bu eleştiri göç olgusuna farklı bakış açısı getirerek 20. yy’ın ikinci yarısından itibaren, göçün bireyin isteğine bağlı olarak mı yoksa ekonomik faktörlerden dolayı zorunlu olarak mı gerçekleştiği konusu tartışılmaya başlanmıştır; bu durum da göç teorilerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kaldı ki, ortaya konulan ilk göç teorileri ekonomik unsuru aydınlatmaya yönelik olmuş, daha sonra çağdaş yaklaşımlı teoriler ortaya konulmaya başlanmıştır. Çünkü geleneksel yaklaşımlarda göç süreci ekonomik faktörlerle açıklanmaya çalışılmış, ancak

içinde bulunduğumuz çağda gerçekleşen göçleri sadece ekonomik faktörlerle açıklamak mümkün olmamıştır. Bu sebeple de çağdaş yaklaşımlı modellere ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu ihtiyaçla birlikte Göç Sistemleri Teorisi bu anlamda oldukça önemli bir yere sahip olmaya başlamıştır (Coşkun, 2005: 10). Ancak uzun yıllar etkili olan ve geleneksel olarak adlandırılan teoriler çağdaş teorilerin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Özellikle A. Smith'in ortaya koyduğu çalışma geleneksel teorilerin çıkış noktasını oluşturmuş ve tüm geleneksel teorilerde olduğu gibi Smith de göçün gerçekleşme sebebini ekonomik unsurlara bağlamıştır (Bodvarsson ve Berg, 2013: 29-30). Diğer yandan göç konusunda yapılan akademik çalışmaların başyapıtı olarak nitelendirilen Ravenstein'in Göç Kanunları da geleneksel modeller arasında dikkat çekmektedir.

1.4.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Ravenstein'in 1900'lü yılların başında sanayileşme ve şehirleşme ile ilgili gelişmeler etrafında ortaya koyduğu "Göç Kanunları" adlı çalışması çok detaylı olmasa da göç konusunda yapılan çalışmaların ve göç teorilerinin çıkış noktası olarak kabul edilmektedir (Lee, 1966: 47; Çağlayan, 2006: 68). Dönemin şartlarında göç sürecinin hiçbir kurala bağlanamayacağını savunan görüşlere karşı göç kanunlarını ortaya koyan Ravenstein, göç sürecinde ekonomik unsurların ve çalışma imkanlarının etkili olduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda göçün kırsal alanlardan şehir merkezlerine doğru gerçekleştiğini ve göç eden bireylerin veya toplumların göç sürecinde yakın ve iş bulma potansiyeli yüksek mekanları tercih ettiğini söyleyebiliriz. Ayrıca iş bulma potansiyeli yüksek olan şehir merkezlerinde yaşayan bireylerin göç etme eğilimi taşımadığı çıkarımını da yapabiliriz. Ayrıca göç sürecinde terkedilen alanlara farklı beklenti ve ihtiyaçlar doğrultusunda başka göçmenlerin gelebileceğini vurgulayan Ravenstein; göç sürecinin başka bir göç sürecini tetikleyebileceği gerçeğine dikkat çekerek her göç sürecinin bir sirkülasyon özelliği gösterdiğini ifade etmekte ve kadınların erkeklere oranla göç etme eğiliminin daha fazla olduğunu da göç kanunlarında belirtmiştir (Ravenstein, 1885: 198-199). Ravenstein, ilerleyen zamanlarda göç kanunlarından hareketle birkaç makale daha ortaya koymuş ve göçün nedenlerine değinmiştir. Ona göre elverişli olmayan doğa koşulları, ihtiyacı karşılamayan otoriter kanunlar ve bu kanunların bireylere yüklemiş olduğu ezici ekonomik yükümlülükler göçlerin gerçekleşmesinde yatan nedenlerin başında gelmektedir. Endüstrileşmenin göç sürecini devamlı olarak tetiklediğini vurgulayan Ravenstein; bireylerin ve toplumların göç

etmelerindeki ana faktör olarak ekonomik standartlarını iyileştirmek olduğunu vurgulamakta, diğer hususları yan faktör olarak görmektedir (Yalçın, 2004: 26-27).

Ravenstein'in çalışmasından sonra göç ile ilişkili akademik çalışmaların sayısı artmış, farklı görüşler ortaya konularak göç teorilerinde çeşitlenme olmuştur. Ravenstein bu bağlamda kendinden sonra ortaya konulan göç teorilerinin çıkış noktasını oluşturmaktadır demek yerinde bir söylem olacaktır. Ravenstein'in ortaya koyduğu görüşleri eleştirerek alana farklı bakış açısı kazandıran Castles ve Miller ile E. Lee'nin ortaya koyduğu çalışmalar da bu anlamda alanda dikkat çekmektedir. Castles ve Miller (1998: 20-22) Ravenstein'in kanunlarında yer alan göç hareketinin kırsal alanlardan şehir merkezine doğru gerçekleşmesini itme ve çekme teorisine denk geldiğini vurgulayarak, çalışmalarında Lee'nin 1966 yılında Ravenstein'in etkisiyle ortaya koyduğu ve göç sürecini detaylandığı "Göç Teorisi" adlı çalışmasında yer alan itme ve çekme faktörlerini tanımlamışlardır. Castles ve Miller çalışmalarında itme faktörünü göçe sebep olan olumsuz durumlarla açıklarken, göç etmeyi cazip hale getiren durumları da çekme faktörüyle açıklamışlardır.

Buradan hareketle Lee'nin ortaya koyduğu İtme Çekme Faktöründen bahsetmek yerinde olacaktır.

1.4.2. Lee'nin İtme ve Çekme Teorisi

Ravenstein'in Göç Kanundan hareketle 1966 yılında E. Lee'nin "Bir Göç Teorisi" adlı çalışmasında ortaya konulan İtme ve Çekme Kuramı sıklıkla başvurulan bir kuram olmuş ve kendinden sonraki araştırmacıların katkılarıyla zaman içerisinde daha da zenginleştirilmiştir. Lee çalışmasında Ravenstein'in ortaya koyduğu kuramı eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Ayrıca Lee; göç eden bireylerden çok göç olgusunun kendisini göz önüne alarak, göç eden bireyi göç sürecinden ayrı tutulmaması gerektiğini de vurgulamıştır (Çağlayan, 2006: 72).

Gerek göç eden bireyler açısından gerek ise göç alan toplumda yaşayan yerli halk açısından göçün getirilerinin ve götürülerinin değerlendirilmesinde itme ve çekme kuramı oldukça işlevseldir. Çünkü Lee göç sürecinde hem gidilen mekânda hem de gelinen mekânda çekici ve itici unsurlar bulunduğunu ve bunların hepsinin bir arada olmasının anlamlı bir bütün olduğunu ifade etmektedir. Lee'ye göre göç süreci karmaşık ve açıklanması zor bir olgudur. Bu sebeple göç süreci sadece itme ve çekme faktörleriyle açıklanamamakta bu sebeple de itici ve çekici faktörlerin yanında makro ve mikro unsurlar da göz ardı edilmemelidir. Lee göç sürecine hiçbir yönde katkı sağlamayan faktörleri "0" yani nötr

olarak nitelendirmiştir. Diğer yandan da Lee; göçü cazip hale getiren olumlu unsurları (+) ile ifade ederken bu unsurları çekici unsur olarak adlandırmış, göçe zorlayan olumsuz durumları (-) ile değerlendirmiş ve eksi ile ifade edilen unsurları da itici faktör olarak nitelendirmiştir. Bu kuram göç edilen bireylere verilen statülere değinilmemesiyle eleştirilse de serbest göçleri açıklamada yeterli olduğu düşünülmektedir. (Aydemir ve Şahin, 2017: 365; Çağlayan, 2006: 73-74). Lee buradan hareketle kuramını oluşturan ve farklı değişkenlere göre yön alabilen itici ve çekici unsurları 4 ana başlıkta toplamıştır. Bunlar:

- “Yaşanan yerle ilgili faktörler”
- “Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler”
- “Karşılaşılan engeller”
- “Bireysel faktörler” (Yalçın, 2004: 30)

Lee'nin ortaya koyduğu bu kuram göç sürecini daha geniş bir perspektifte ele alınmasında etkili olsa da günümüzdeki göç süreçlerini açıklamada yetersiz kaldığı alanda kabul gören bir gerçektir. Bu durum göz önüne alındığında Lee'nin itme ve çekme kuramıyla ilişkili başka bir kuram ortaya koyan Petersen'in “Beş Göç Tipi” adlı kuramını ele almak Lee'nin kuramının eleştirilen yanlarının aydınlatılmasında anlamlı olacaktır.

1.4.3. Beş Göç Tipi

Lee'nin ortaya koyduğu itme ve çekme teorisiyle ilgilenerken itme ve çekme unsurlarının nedenlerini detaylı olarak inceleyen W. Peterson kendi kuramını ortaya koymuştur. Peterson her göç sürecinin kendine özel ve farklı olduğunu savunurken; göç sürecinde bazı zamanlarda itme bazı zamanlarda da çekme faktörlerinin daha öne çıktığını düşünmektedir. Ayrıca göç sürecinde ekonomik unsurun göç hareketinin başlamasında oldukça etkili olduğunu ifade eden Peterson, farklı özellik gösteren her zümre için bu unsurun farklı etkilerinin olduğunu ve her zümrenin bu durumda farklı tutum sergilediklerini belirtmektedir (Çağlayan, 2006: 75-76). Bu bağlamda Peterson 1950'li yıllarda ortaya koyduğu çalışmasında zümrelerin ve zümreleri oluşturan bireylerin sınıfsal farklılıklarını göz önüne alarak 5'li tipolojisini ortaya koymuştur. Bunlar “İlkesel göçler, Zoraki ve Yönlendiren Göçler, Serbest Göçler ve Kitlesele Göçlerdir”. Bu tanımlama ile birlikte göç sürecini kapsamlı olarak ele alan Peterson; göçün bireysel ve toplumsal yanını da detaylı olarak ortaya koymuştur (Aydemir ve Şahin, 2017: 365). Peterson doğa olaylarının bireyleri belirli dönemlerde göçe zorlamasıyla gerçekleşen göçleri ilkel göç olarak tanımlarken;

toplumsal sorunlardan ve baskılardan dolayı gerçekleşen göçlerde bireylerin kendi iradelerinin bulunup bulunmamasına göre göç sürecini farklı tanımlamıştır. Toplumsal sorun ve baskılardan dolayı bireyler göç etme sürecini kendi iradeleriyle gerçekleştirdiyse bu süreci yönlendirilen göç ile açıklayan Peterson; aynı sebepten dolayı gerçekleşen göçte bireylerin tercih hakkı bulunmuyorsa bu süreci zoraki göç ile tanımlamıştır. Peterson; bireylerin göç sürecini tetikleyecek olumsuz ya da mecburi bir durum olmadan sadece kişisel sebeplerden dolayı hür iradeleriyle, bulunduğu topluluktan bağımsız olarak göç etmeye meyil ediyorsa ve göç etme bu yolla gerçekleşiyorsa bu göçü de serbest göç olarak nitelendirmiştir. Küreselleşme ile birlikte gelişen yaşam standartları bireylerin daha iyiye ulaşma arzusunu da beraberinde getirmektedir. Bu arzu bireyleri yaşam standartları daha iyi yerlere göç etme eğilimini arttırmakta, bununla da kalmayıp göç eden gruplar başka grupların da göç etme sürecini tetiklemektedir. Peterson bu şekilde gerçekleşen göçleri kitlesel göç olarak tanımlamıştır (Çağlayan, 2006: 76-77; Peterson, 1958: 258-264). Buradan hareketle özellikle göç sosyolojisinde ve günümüzde gerçekleşen göçlerin çözümlenmesinde oldukça önemli bir rol oynayan Peterson'ın kuramının diğer kuramlara göre oldukça detaylı ve işlevsel olduğunu söyleyebiliriz.

1.4.4. Merkez Çevre Kuramı

Yabancı dilde “center periphery” olarak geçen Merkez Çevre Kuramı; “Dünya Sistemi Kuramı” olarak da bilinmektedir. Merkez Çevre Kuramı farklı araştırmacıların görüşleriyle zenginleştirilmiş olup, kuramda evreni merkez ve çevre diye iki kısma ayırarak ele alınmış ve bu iki kısmın oluşumu da ekonomik unsurlara bağlanmıştır. Ortaya konulan bu kuramda ekonomik yönden güçlü olmayan coğrafyalar çevre olarak adlandırılırken, yaşam standartlarının ve imkanlarının yüksek olduğu coğrafyalar ise bu kuramda merkez olarak nitelendirilmektedir. Bu kuram göç bağlamında ele alındığında göç yönü çevreden merkeze doğru gerçekleştiğini savunmaktadır. Bu kuramda çevre konumunda olan ülkelerin merkez ülkelere tek taraflı olarak bağımlı olduğunu savunması ve merkez konumundaki ülkelerin de çevre ülkelerden yararlanmak durumunda olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesi bu kuramın eleştirilen yönünü oluşturmaktadır. Geçmişte daha çok sömürgecilik anlayışı hakimken, günümüzde bu anlayışın yerini kapitalist anlayış almıştır. Bu değişim doğrultusunda şekillenen Merkez Çevre Kuramı temelde sömürgecilik ve milliyetçilik kavramları etrafında gelişmiştir. Bu kuramın zenginleşmesinde söz sahibi olan araştırmacılar, farklı coğrafyalarda ve zamanda yürütülen sistemler çeşitlilik gösterdiğini

düşünse de temelde tek bir sistemin hüküm sürdüğünü ve bu sistemin de “dünya sistemi” olduğunu savunmaktadır (Çağlayan, 2006: 79; Yalçın, 2004: 35). Bu kuram doğrultusunda kapitalist anlayışın günümüzde hâkim olmasıyla beraber ortaya çıkan iş gücü, hammadde ve piyasa ihtiyacının gerek merkez olarak gerek ise çevre olarak adlandırılan ülkelerde yoğun nüfus hareketlerini kaçınılmaz bir durum olarak değerlendirebiliriz.

1.4.5. Göç Sistemi Kuramı

Göç sürecini belirli bir düzende ve işleyişte ele alan bir diğer kuram da Göç Sistemi Kuramıdır. Göç Sistemi Kuramı Merkez Çevre kuramı ile yakından ilişkili olup İlişkiler Ağı Kuramına geçişte de bir köprü görevindedir. Göç Sistemi kuramında coğrafi uzaklık gözlemlenmeden birden fazla ülkenin karşılıklı nüfus hareketi merkeze alınmaktadır. Ortaya çıkan bu ilişkide ülkelerin birbirinden siyasal ve finansal beklentileri ile göç öncesinde çeşitli sebeplerle ülkeler arasında kurulan ilişkiler rol oynamaktadır. Ülkeler arasında kurulan ilişkiler sırasında ortaya çıkan mikro ve makro düzeydeki etkilenmeler hem küresel anlamda hem de bireysel anlamda oldukça dikkat çekicidir (Çağlayan, 2006: 82).

Göç sistemleri kuramı ülkeler arası uzaklıktan ziyade, devletler arası ekonomik ve politik ilişkileri ön plana çıkarmaktadır. Aynı zamanda ülkeler sadece tek bir göç kuramına tabi olmak zorunda değildir; zira göçün yoğun yaşandığı ülkeler birden fazla sistemi benimseyebilmektedir. Mevcut statükonun değişimi, siyasi istikrarsızlıklar ya da ekonominin gelişmesi siyasi kargaşadan çıkılmasına bağlı olarak kuram değişikliğine gidilebilmekte ya da sistemden vazgeçilebilmektedir (Massey vd., 1993: 453-454).

1.4.6. Network Kuramı

18. yy'ın sonu 19. yy'ın başında göç sürecinin sosyolojik boyutları öne çıkmış, göçmenlerin kurmuş oldukları sosyal ilişkilerin göç sürecine yansımaları araştırmaların konusunu oluşturmuştur (Castles ve Miller, 2003: 27). Göçmen ağları olarak da anılan bu kuram daha önceden göç etmiş olanların yeni göç eden bireylerle farklı düzeyde kurduğu yakınlıktan doğan ilişkilere dayanmaktadır. Daha önceden göç eden bireyler buldukları coğrafyanın artılarını, eksilerini kavramış ve çeşitli sosyal ilişkiler geliştirerek uyum süreçlerini geçirmişlerdir. Ancak o coğrafyaya yeni göç edecek olan bireyler bu kazanımlardan uzaktır. İşte bu noktada daha önceden aynı coğrafyaya göç etmiş olan potansiyel göçmenlerin yakınlarının edinmiş oldukları tecrübeler ve sosyal ilişkiler devreye girmektedir. Bu durum yeni göç edecek yakınlarının uyum sürecini kolaylaştırmakta ve göç sürecinin devam etmesinde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca bahsedilen bu sosyal ilişkiler

göçün çekici unsurları arasında yer alırken, göçün devamlılığını da sağlayarak “zincirleme göçler” olarak tabir edilen göç tipini ortaya çıkarmaktadır. Network Kuramına göre; kurulan bu ağ göçmenlerin sosyal entegrasyonunu büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır. Ancak gerek temel gerek sosyal alandaki ihtiyaçlarını yakınlarından gideren göçmenler buldukları coğrafyadaki yerli halkla etkileşime girme ihtiyacını hissetmemekte bu da yerli halkla göçmenlerin kaynaşmasını ve karşılıklı etkileşimde bulunmasını geciktirmektedir. Bu durum ise içine kapanık grupların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir (Coşkun, 2005: 9; Yalçın, 2004:53-54). Buna göre Network kuramında göçmen ağı sosyal entegrasyonu kolaylaştırırsa da bazı durumlarda kendini bulunduğu toplumdan soyutlamış grupların ortaya çıkmasında da etkili olduğunu söyleyebiliriz.

1.5. Göç, Entegrasyon ve Asimilasyon Arasındaki İlişki

1.5.1. Entegrasyon

1960’lı yılların başından itibaren değişen ideolojik anlayışla birlikte asimilasyon algısı geri planda kalarak entegrasyon kavramı öne çıkmıştır. Bu yıllarda, bir kültürü o kültürden olmayan bir topluluğa dayatılmasının göç alan toplumda daha büyük sorunların yaşanmasına sebep olacağı ve zorlamaların göç eden bireyin göç ettiği topluma yarar sağlama düzeyinin düşeceği inancı hâkim olmuştur. Bu bağlamda ortaya çıkan “Kültürel Çoğulculuk” kavramı öne çıkmıştır. Bu kavramın öne çıkmasında değişik kültürdeki insanların ülkeyi karışıklığa sürüklemeyeceği aksine farklı grupların çatışmadan bir arada yaşayabileceği bir yer oluşturma fikri etkili olmuştur. Bu anlayış ve düşüncenin etkisiyle asimilasyon fikrinden uzaklaşarak Andrew M. Greeley’in 6 aşamadan oluşan “Kültürel entegrasyon modeli” benimsenmiş ve yabancı toplulukların farklılıklarının da benimsendiği bir anlayış ortaya çıkmıştır. Entegrasyon sürecinin birkaç nesil sonra gerçekleşebileceğinin vurgulandığı bu modelde, tam asimilasyonun gerçekleşme ihtimaline sıcak bakılmamıştır (Yalçın, 2004: 65). Bu bağlamda özellikle Federal Almanya’da 1970’li yıllarında başında entegrasyon kavramı öne çıkmış bünyesinde bulunan azınlık durumunda olan topluluklar ile ilişkiler bu kavram etrafında şekillenmeye başlamıştır (Turan, 1997: 24). Bunda bir toplumun kendi kültürüne ait unsurlarla barışık olan ve kendi kültürüyle uyum gösteren toplulukların farklı coğrafyalara göç etse de bireysel ve toplumsal düzeyde fayda göstereceği inancıyla kültürel değerlerine saygı duyulmamış ve kültürel değerleri engellenmiş kişilerin çalışma hayatında faydalı olamayacağı düşüncesi etkili olmuştur (Yalçın, 2004: 5).

Entegrasyonun çok yönlü bir kavram olduğunu vurgulayan Perşembe (2005: 47) Eisenstadt göre entegrasyonun “kültürel”, “kişisel” ve “kurumsal” başlıkları altında 3 boyutta ele alındığını ifade ederken, kaynakların çoğunda entegrasyon “siyasal”, “kültürel” ve “sosyal” bağlamda ele alınmıştır. Bu bağlamda göçmenlerin beraberinde getirdikleri kültürel birikimlerinin göç ettikleri toplumun kültürel birikimleri içinde yok olmadan yani asimile olmadan uyum içinde yaşama becerisini entegrasyon olarak tanımlayabiliriz. Entegrasyonun siyasi boyutunun gerçekleşmesi demokratik süreçlerinin de gerçekleşmesine imkân sağlamaktadır (Özmen, 2010: 55).

Göçün siyasal, finansal, sosyo kültürel tarafları olduğu göz önüne alındığında göçün insan hayatı üzerinde de etkilerinin olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda göç olgusu bireylere çoğunlukla zorlu bir süreci anımsatmakta, farklı hayat hikayelerinin ortaya çıkmasında etkili olmaktadır (Akman, 2007: 13).

Ancak göç olgusu ne kadar sıkıntılı bir süreç olsa da insanlık tarihinin gelişimine de katkı sağladığı da göz ardı edilemez bir gerçektir. Göçler yeni medeniyetlerin var olmasında aktif rol oynarken, yine göçler sayesinde yeni kültürler filizlenmekte, kültürler kaynaşmakta, kültürler tazelenmekte ve gelişmektedir. Diğer yandan farklı kültürlerden gelen bireylerin empati duygusuyla bir arada yaşama yeteneği kazanmasında da göç süreci oldukça önemlidir. Buna göre göç süreci acı, özlem gibi duyguları bir arada bulundurmakla birlikte toplumların gelişimi ve değişimi sağlayan olumlu kazanımları da bünyesinde barındırmaktadır demek yanlış olmayacaktır.

Göç, bir toplumun sahip olduğu kültürün göç edilen yere taşınması sağladığı gibi göç edilen yerin kültürünü zenginleştirmesine katkı sunmaktadır. Diğer yandan göç süreci bireylerin sahip oldukları kültürün başka bir kültür içerisinde eriyip yok olmasına ve ait olduğu toplumun kültürünü benimsemesine de neden olabilmektedir. (Mardani, 2018: 5). Bir başka deyişle göç ile birlikte birey ya da kitleler geçmişte edindiği tecrübeleri beraberinde götürdüğü gibi zaman içerisinde sahip olduğu kendi kültürel sınırlarını aşarak göç ettiği coğrafyadaki baskın kültürün sınırlarına da dahil olabilmektedir. Bu bağlamda göç sürecinin bireylerin yaşamları üzerinde kalıcı bir etkisinin bulunduğunu söylemek mümkünken, göç sürecinin bireyin hem bugününü hem geleceğin şekillenmesinde etkili olduğunu söylemek de yerinde olacaktır. Bir başka deyişle; göç süreci geçmiş ile bugün, bugün ile gelecek arasında köprü görevi görmektedir.

TDK (2019) “bütünleşme”, “uyum” olarak nitelendirdiği entegrasyon kavramını fert ve grup olarak göçmenlerin toplum tarafından benimsendiği proses olarak tanımlamaktadır. Entegrasyon hem göç eden hem de göç edilen toplumların karşılıklı etkileşimi olarak ele alınmalı ve farklı paydaşların sürecin içinde farklı sorumluluklarla yer aldığı göz ardı edilmemelidir. Çünkü entegrasyon, tek bir kümenin mesuliyetinde olmamakla birlikte toplum içerisinde bulunan tüm aktörler entegrasyondan mesuldürler (IOM, 2009: 17).

Entegrasyon, farklı unsurların bir bütün içerisinde, sistem, topluluk veya diğer birimlere olan uyum sürecini tanımlamak için de kullanılır. Entegrasyon kavramı, fonksiyonel teorilerde temel bir kavramdır ve bir yandan sistemin aksamasını önlemek için hareket eden, diğer yandan da sistemin bozulmasını önlemek için hareket eden bir ilişki şekli olarak tanımlanmaktadır (Beresnevièiûtè, 2003: 97). Bu tanımlamadan hareketle entegrasyonun tüm paydaşların karşılıklı etkileşimini zorunlu kıldığını söyleyebilir, aynı zamanda tüm paydaşlara sorumluluk yüklediği çıkarımını da yapabiliriz.

Perşembe (2005: 46) entegrasyonu aynı tutum içerisinde olan kişi ve kurumların beraber oluşturdukları birliktelik süreci olarak tanımlamış ve entegrasyonu paydaşların birbiriyle sahip olduğu eşit şartlarda eşgüdümlü hareket etmesi olarak nitelendirmiştir. Karşılıklı etkileşimi gerektiren entegrasyon sürecinde farklı paydaşların olduğunu ve paydaşların çeşitli sorumluluklar taşıdığı göz önüne alınması gerektiğine dikkat çeken Özmen (2010: 55); göç eden kitlenin göç edilen toplumla kaynaşması gereken taraf olması düşüncesinin yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Özmen (2010: 55-56) entegrasyon sürecinin başarıya ulaşmasında dayatmada bulunmak, ya da kültürünü diğer kültürlerden üstün görme yanılığısına düşmek yerine saygı ve hoşgörü kapsamında ilişki doğrultusunda sürecin yürütülmesi gerektiğini belirtmekte aksi takdirde “kültürlerarası çatışma” kavramının o toplumda baş göstermesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir.

Bu bağlamda entegrasyon sosyal yapının korunmasında ve gelişmesinde rol oynamaktadır demek yerinde olacaktır. Entegrasyonun bünyesinde farklı boyutları barındırdığı ve etkilerinin de farklı olduğu gerçeği göz ardı edilmeden entegrasyon kavramının ele alınması, entegrasyon sürecinin detaylı bir şekilde ortaya konulmasında etkili olacaktır. Buradan hareketle çalışma bağlamında “Sosyal Entegrasyon” kavramının ele alınması da yararlı olacaktır.

Beresnevièiûtè (2003: 97) sosyal entegrasyonun çok yönlü işleyen bir süreç olduğuna dikkat çekerek, sosyal entegrasyonun farklı kültürlerin bir araya gelerek kaynaşmasını

hedeflediğini belirtmektedir. Bu doğrultuda Bir sosyal sistemin entegrasyonunun, sosyal bir yapıyı oluşturan bölümlerin karşılıklı etkileşimi anlamına geldiğini ifade eden Beresnevièiûtè (2003: 97), bu durumun sosyal ilişkilerin istikrarının ve farklı sosyal birimler ile grupların uyumunun sağlanmasında da etkili olduğunu vurgulamıştır.

Sosyal entegrasyon sosyal adaletin sağlanmasıyla yakından ilişkili bir kavramdır. Sosyal entegrasyon bir toplumun bünyesinde bulunan farklı etnik kökenli bireylere de adil bir hayat sunmayı hedeflemektedir. “Sosyal bütünleşme” anlamına gelen sosyal entegrasyonu iktisadi, politik ve sosyo kültürel açıdan bütün insanların aynı ölçüde temsil edildiği değer, münasebet ile kuruluşların özendirilmesi prosesi olarak tanımlamaktadır. Bu tanım da sosyal entegrasyonun taşıdığı amacı ortaya koymaktadır. Sosyal entegrasyon bireylerin katıldıkları toplumun kültürel deneyim ve birikimlerini gönüllü olarak benimsemesine sıcak bakarken, başka kültürden gelen bir göçmene gittiği coğrafyaya ait kültürün dayatılmasına da karşı çıkmaktadır (Ferguson, 2008: 6).

Entegrasyon sürecinin başarıyla gerçekleştiği toplumlarda farklı kültürel deneyim ve birikime sahip bireyler de kendini bulunduğu topluma ait hissetmekte, o toplumun insanları da farklı etnik kökene sahip bireyleri ötekileştirmeyerek farklılığı bir zenginlik olarak görerek karşılıklı etkileşimi benimsemektedirler. Entegrasyonun başarı ile gerçekleştiği toplumda ayrıştırma olmayacak aksine bütün olma eğilimi ortaya çıkacaktır. Entegrasyon anlık gerçekleşen bir olgu olmamakla birlikte çeşitli birimlerin katılımıyla sağlanabilecek bir süreci içermektedir. Kaldı ki göçmenler ile yerli halkın bütünleşmesi için entegrasyon sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir (Esser, 2000’ den aktaran; Bosswick ve Heckmann, 2006: 3).

Bünyesinde farklı kültürel kimliklere sahip toplulukların bulunduğu toplumlarda entegrasyon sürecinin gerçekleşmesi o toplumun devamının sağlanmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Entegrasyon sürecinin başarıya ulaşmaması durumunda; farklı kültürel birikime sahip olan topluluğun, ev sahibi konumunda olan toplumdan ayrıştırılması ile karşı karşıya gelmesi ihtimal dahilindedir. Diğer bir ihtimal ise göç eden topluluğun ait olma duygusuyla göç ettiği coğrafyada hâkim olan kültür doğrultusunda beklentilere uygun bir şekilde hareket etme eğilimini göstererek zaman içinde özünden uzaklaşmasıdır ki bu durum asimilasyon kavramına işaret etmektedir. Entegrasyon da söz konusu olan bu ihtimallerin gerçekleşmemesi amacını taşısa da entegrasyon kimlik oluşumu ve kimlik karmaşası gibi sorunların yaşanmasına da gebe bir süreçtir (Özmen, 2010: 54-55).

Entegrasyon süreci başarı ile gerçekleşmediğinde yani doğal akıştan uzaklaşarak abartılı hal aldığı anda entegrasyonun amacından uzaklaşıp dayatmaya dönüşme ihtimali de göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Aksi durumda asimilasyon sürecinin başlayacağı gerçeği göz önüne alınırsa entegrasyon kavramından sonra asimilasyon kavramına da değinmek yerinde olacaktır.

1.5.2. Asimilasyon

Göç süreci kapsamında farklı sosyo kültürel deneyim ve birikimlere sahip olan gruplar karşılaştığında kurulan ilişki doğrultusunda çeşitli olgular da ortaya çıkmaktadır ki bunların başında entegrasyon ve asimilasyon gelmektedir. Göç eden ve göç alan toplumların bir arada yaşaması yürütülen ülke politikalarıyla ilişkili olup, kaynaşmanın başarıyla gerçekleşmemesi durumunda göç alan ülkenin toplumsal huzurunda ve yapısında sorunların ortaya çıkması ihtimal dahilindedir. Göçmen alan ülkelerde farklı inanış ve kültüre sahip göçmenlerin kendi toplumuna uyum konusunda ya da daha ileride asimile olmadıkları için sorunların ortaya çıkmasından duyulan kuşku, kuram ve stratejilerin yenilenmesi zaruriyetini ortaya çıkarmıştır (Özmen, 2012: 58).

Bu sebeple göç olgusu ile entegrasyon ve asimilasyon kavramları birbirinden ayrı düşünülemez. Çünkü kültürel farklılaşmanın oluşmasında göç kilit role sahiptir (Yalçın, 2004: 4). Özellikle başarılı bir entegrasyon sürecinin gerçekleşmemesi durumunda asimilasyon sürecinin gerçekleşmesi ihtimal dahilindedir.

Farklı etnik ve sosyo kültürel kökene sahip olan iki grubun bir arada yaşamanın temelinde hoşgörü olduğu göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Bu gerçekliği kabul eden toplumlar göç olsa da göç etse de bulunduğu toplulukta farklılığın zenginlik olduğu fikrini benimseyecek, bir kültürü diğer kültürden üstün gösterme çabasına girmeyecektir. Ancak tarih sayfalarına bakıldığında farklılıkların benimsenmesi çok daha sonradan gerçekleştiği görülmekte, göç alan toplumların bir arada yaşamanın çözüm yolunu bir kültürü diğer topluluğa dayatma veya empoze etmede buldukları göze çarpmaktadır. Bununla ilgili iki temel teori bulunmaktadır ki bunlar “uygunluk” ve “eritme potası” teorileridir. Bu teorilerin ortaya çıkışı Amerika Birleşik Devletinin asimilasyon kavramını yoğun kullanmasıyla beraber olmuştur. Buradan hareketle; asimilasyon kavramı farklı etnik ve sosyo kültürel kökenli bireylerin yoğun olarak bulunduğu Amerika Birleşik Devletleri ile beraber anılmaya başlamıştır diyebiliriz. Asimilasyon ile ilgili farklı teoriler bulunmakla birlikte tüm teoriler, asimilasyonun tam olarak vuku bulmasının imkânsız olduğunu ortaya koymakta ve

asimilasyonun göç süreci sonrasında yaşanan farklı olguların son raddesi olduğu noktasına işaret etmektedir (Özmen, 2012: 59; Yalçın, 2004: 56-63).

Türk Dil Kurumu (2019)'na göre asimilasyon değişik soylardan gelen kitlelerin sahip olduğu değerlerinin ve köklerinin baskın bir diğer köken içinde zamanla kaybolması olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda asimilasyonu bir kültürün diğer kültürün içinde süreç içinde yok olması olarak da nitelendirebiliriz.

Asimilasyonu yalnız bir ulusun diğer bir ulusa dönüşümü olarak değerlendirmeyen Işık (2016: 18) entegrasyonu; asırlardır var olan kimliği ortadan kaldırmak olarak tanımlayarak, asimilasyonun farklı boyutlarına da dikkat çekmiştir.

Asimilasyonu “kapsayıcılık” olarak da tanımlayan Bauman, asimilasyonu azınlıkların müşterek yaşam sahalarından çıkarılması olarak nitelendirmiştir (Bauman, 1999: 99-101'den aktaran; Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015: 71). Vatandaş (2001: 102) ise asimilasyonu; farklı etnik yapıya sahip grupların hâkim olan toplumun yapısına fark edilmeyecek derecede entegre olmalarını sağlamak için gereken şartları hazırlamak olarak tanımlamıştır. Buradan hareketle asimilasyon sürecinde azınlık durumunda olan grubu baskın olan grubun kültürüne çevirmenin hedeflendiğini söyleyebiliriz.

Özmen (2012: 59) asimilasyonu; kişinin sahip olduğu değerlerden soyutlanarak başka bir toplumun değerlerini benimsemesi ve bu yönde yaşamını devam ettirmesi süreci olarak tanımlamıştır. Buradan hareketle asimilasyonu; bir grubun kendi benliklerinden uzaklaşarak diğer kültürü mecburi bir şekilde benimsemek durumunda kalması olarak değerlendirebiliriz. Gezgin (2015: 98) de bu doğrultuda asimilasyonun aslında bir zorlamadan ibaret olduğunu vurgulamış ve asimilasyonun farklı alanlarda olsa da sosyo kültürel alanda gerçekleşen asimilasyonun toplumsal düzeyde daha çok önemsenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Gezgin (2015: 98) kültürel asimilasyonda; ötekileştirilmeye çalışılan grubun asimilasyon sürecini yürüten toplumun sahip olduğu değerler birikimine dahil olmasının esas olduğuna dikkat çekmiştir.

Tüm bunların ışığında göç süreci içinde yer alan asimilasyon kavramının; bulunduğu gruba ait olma hissiyle yakından ilişkili olduğunu ve kültürel düzeyde gerçekleşen asimilasyonun en az sosyo kültürel düzeyde gerçekleşen entegrasyon kadar önem taşıdığını da söyleyebiliriz (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015: 64).

1.6. Göç Eden Bireylere Verilen Statüler

Son olarak göç eden bireylerden bahsederken göçmenlere verilen statülerden bahsetmek çalışmanın niteliği açısından yararlı olacağı öngörülmektedir.

1.6.1. Göçmen

Çakran ve Eren (2017: 3) göçmeni; kendi ülkesinden çeşitli sebeplerle başka bir ülkeye göç eden kişilere verilen isim olarak tanımlasa da IOM (2009: 22) enternasyonal bağlamda genel geçer bir göçmen tanımının olmadığını ifade etmiştir. Göç hareketini bireylerin gerçekleştirmiş olması bireyleri göçmen olarak nitelendirmek için yeterli olmadığını belirten IOM (2009: 22); göçmen olarak bir kişinin nitelendirilebilmesi için kişinin kendi iradesiyle yer değiştirme eylemini gerçekleştirmiş olmasının yanında, sosyal durumlarını iyileştirme amacını da taşıması gerektiğini belirtmektedir. IOM (2009: 22) göçmen teriminin; bireylerin yaşam standartlarını daha üst düzeye çekmek ve kişisel beklentilerini karşılamak amacıyla hiçbir dayatma ve baskı olmaksızın bireylerin kendi inisiyatifleri doğrultusunda göç sürecini başlattığı durumunu kapsadığını ifade etmektedir. Bu noktada göçmen kavramının, bireylerin gelecekteki yaşamlarını kişisel ve ailevi boyutta daha iyi bir standarda taşıma arzusu ile bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya giden kişi veya kişilere verilen statü olduğunu söyleyebiliriz.

Yapılan tanımlara baktığımızda genel geçer bir göçmen tanımının olmadığı ancak gönüllü olarak ve sosyal yaşantılarını iyileştirmek amacıyla yer değiştiren kişilerin göçmen olarak nitelendirilebileceğinden bahsedebiliriz.

1.6.2. Sığınmacı ve Mülteci

Sığınmacı; Sığınma Hakkı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)'nde tek bir hak olarak yer almaktadır. Ayrıca bunun göç alan ülkenin inisiyatifi doğrultusunda değil bir görev olarak yer alması gerektiği de İHEB'te belirtilmiştir (Güler, 2017: 57).

Sözlük anlamıyla başka bir coğrafyaya ya da mekâna sığınmış olan birey olarak da nitelendirilen sığınmacı kavramı bilinmedik bir ülkeye sığınmadan önce bir müddet beklemek durumunda kalan kişi anlamında da kullanılmaktadır (TDK, 2019). Sözlük tanımında sığınmacı, mülteci statüsüne alınmamış ancak mülteci başvurusunda bulunan kişi olarak nitelendirilmiştir. Aynı zamanda bu tanımlamada zaman olarak iltica başvurusu kabul edilene kadar geçen süre de sığınmacı özellikleri arasına alınmıştır.

IOM (2009: 49) da belirli prosedürler doğrultusunda mülteci statüsünü kazanmak için başka bir ülkeye sığınan ve başvuru sürecinin sonucunu bekleyen bireyi sığınmacı olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamada sığınmacının mülteci farkı belirtilmiş mülteci olmanın önkoşulu olarak mülteci başvurusunun yapılması öngörülmüştür. Bu bağlamda sığınmacı ve mülteci kavramlarını bir bütünün parçaları olarak ele almak yerinde olacaktır. “Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış 05.09.1961 tarih ve 10898 sayı ile Resmî Gazete’ de yayımlanan Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme’nin 1. Maddesi” nde mülteci kavramı şu şekilde tanımlanmıştır:

Ocak 1951 den önce meydana gelen olaylar sonucunda ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs olarak tanımlanmıştır (BMMYK, 1998: 68).

BMMYK evrensel ve detaylı bir tanımlama yapmakla birlikte sığınma talebinde bulunan kişilerin tabiiyetine ve diğer niteliklerine bakılmadan eşit davranılmasını öngörerek zaman sınırlaması getirmiş ve Ocak 1951 öncesindeki iltica eden kişileri mülteci statüsüne almıştır.

1967 yılındaki protokolde ise var olan Ocak 1951 ibaresini kaldırılarak tanım genişletilmiştir. Ayrıca zaman sınırlaması ile birlikte coğrafi sınırlama da kaldırılmış ancak Türkiye coğrafi sınırlamayı devam ettirme tercihinde bulunmuştur (Gündoğan, 2015: 20).

Tüm bunlar ışığında ister göçmen ister sığınmacı ister mülteci olsun bireylerin bu statülerde nitelendirilmesinde göç hareketinin etkili olduğunu, göç süreciyle beraber bir uyum sürecinin de kaçınılmaz olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan göç süreci içinde yer alan dezavantajlı grup olarak nitelendirilen toplulukların uyum sürecinin diğer grupların uyum sürecinden biraz daha farklılık gösterdiği de göz ardı edilemez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Dezavantajlı gruplara uygulanan entegrasyon politikaları var olan toplumun düzeninden etkilenmekte, bu sebeple dezavantajlı grupların kategorileştirilmesi bile toplumdan topluma değişmektedir. Bu sebeple dezavantajlı gruplara yönelik entegrasyon programlarını temelden etkileyen toplum düzenlerinin çeşitliliğine göz atmakta fayda olduğu düşünülmektedir.

1.7. Dezavantajlı Gruplara Yönelik Entegrasyon Politikalarını Etkileyen Toplum Düzenleri

İnsanoğlu tarih boyunca gelir elde etmek amacıyla çeşitli ekonomik faaliyetler içerisinde yer almıştır. Fakat işçi olarak ekonomik hayat içerisinde olması 1700 lü yılların sonlarında Sanayi Devrimiyle birlikte gerçekleşmiştir. Bu bağlamda işçilerin haklarının savunulması, güvence altına alınması ve amme politikaların üretildiği bir çıkış noktası olarak Sanayi Devrimi kabul edilmektedir (Altan, 2010: 43). Sanayi Devrimiyle birlikte gelişen yeni toplum düzenini anlayabilmek için bu dönemden önceki toplum düzenlerine değinmek yerinde olacaktır.

1.7.1. Köleci Toplum Düzeni

En eski toplum düzeni olan köleci toplum düzeni, kölelerden ve hür insanlardan oluşmaktadır. Eski çağlarda gelir kaynağı tarım olan toplumlarda hür insanlar fiziki olarak çalışmanın gurur kırıcı bir iş olduğuna inanmaktaydılar. Bu nedenle beden işlerini yapacak geniş bir köle ve esir grubu oluşturulmuştur. Diğer insanlar ise daha çok yönetim, savaş, siyaset ve bilimle uğraşmaktaydılar. İlginç olan ise bu durumun hem köleler hem de hür insanlar tarafından benimsemiş olmasıdır. Üretim araçlarının ve teknolojinin gelişmemesi kölelerin bu durumdan kurtulabileceği bir ortamın olmadığı inancını benimsemelerinde etkili olmuştur. Bu köleci toplum düzenlerinin yıkılması kölelerin isyan etmesiyle değil köleci toplumların birbirleriyle savaşması sonucu gerçekleşmiştir (Güven, 2009: 37-38).

1.7.2. Feodal Toplum Düzeni

Kölelik düzeninden sonra feodal toplum düzenine geçilmiştir. Bu dönemde kırsalda serflik, merkezi yerlerde ise lonca sisteminin hâkim olduğu görülmektedir. Kölelikten farklı olarak serflikte feodal beylere bağlılık söz konusudur. Eskiye göre köle alım satımı azalmış, bununla birlikte kölelerin barınma ve güvenlik ihtiyacına karşılık çalışması feodal beylerin topraklarını işleyen ve karşılığında mahsulden pay alan serflik ortaya çıkmıştır. Loncalar ise aynı işe sahip ustaların kurdukları ve güç sahibi oldukları yapılardır. Loncalarda ne kadar üretim yapılacağına ve üretimin nasıl yapılacağına loncalardaki ustalar karar vermektedir. Günümüzdeki karşılığı meslek kuruluşları olan bu yapılar, pazarda söz sahibi olmakla birlikte piyasa fiyatlarını istedikleri gibi belirleyebilmekteydiler. Bu durumun yayılmasından sonra ülkeler bu sisteme son vermeye başlamışlardır. Kanuni olarak 1798 Fransız Devrimi, mali açıdan ise Sanayi Devrimiyle birlikte feodal toplum düzeni son

bulmuştur. Feodal düzenden sonra ise Kapitalist toplumla birlikte ücretliler sınıfının oluşmaya başladığı bir döneme geçilmiştir (Güven, 2009: 38-39).

1.7.3. Sanayi Devrimi ve Yeni Toplum Düzeni

Sanayi devrimiyle birlikte insan gücünden elektrik, buhar ve gaz kullanılarak makine kuvvetiyle çalışan sisteme geçilmiştir. Bu gelişme ilk olarak İngiltere’de gerçekleşmiş daha sonra başta diğer Avrupa ülkeleri olmak üzere Rusya ve Japonya’da da yaşanmıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte fabrikalar kurulmuş ve sürdürülebilir bir üretim alanı oluşturulmuştur. Sanayileşmeyle birlikte kurulan fabrikalarda çalışacak kişilere ihtiyaç duyulmasıyla birlikte işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Bu sınıfta kalifiyesiz işçi sınıfının yanında kalifiyeli işçiler de bulunmaktaydı. Bu kalifiyeli işçi olarak tanımlananlar ise feodal dönemde lonca ustaları olan kişilerden oluşmaktaydı. İşçi sınıfının oluşması aynı zamanda işveren-işçi arasındaki ilişkileri düzenleme ihtiyacının doğmasına sebep olmuştur. Teknolojik gelişmeler üretim süresinin arttırılmasına olanak sağlıyor, aydınlatmanın olması gece de çalışmaya imkân sağlıyordu. Bu durum çalışma saatlerinin uzun olmasına, işçi sağlığına ve güvenliğine önem verilmemesine, düşük ücretlerle işçi çalıştırılmasına ve bu sebeple ekonomik sıkıntı çeken işçilerin aileleriyle birlikte çalışma durumunda kalmasına ve hatta çocukların da işçi olarak fabrikalarda çalışmaya başlamasına sebep olmuştur. Kadın ve çocukların da çalışma hayatına dahil edilmesiyle birlikte tüm aile fertlerinin çalışmak durumunda kalması ve sonucunda ekonomik olarak refah seviyesini yakalayamaması; tepkilerin çoğalmasına sebep olmuş ve bu tepkiler spontane gelişen düzensiz eylemler olarak kalmış, işverene olumsuz bir etkisi olmamıştır. Ancak benzer durumları yaşayan işçiler birleşerek işçi haklarını arayan bir örgüt kurmaya karar vererek 1700 lü yılların ortalarında; önce İngiltere’de daha sonra Sanayi Devrimini yaşayan diğer ülkelerde yaygınlaşan sendikaları kurmuşlardır. İşçiler hak, hukuk ve adalet kavramlarının değerini bilmekte, olumsuz durumlara karşı birlikte hareket etmekte ve istediklerini almak için mücadele etmişlerdir (Altan, 2010: 48-54). Bir bakıma dezavantajlı grupların çıkış noktasını işçiler oluşturmakla birlikte onları zamanla kadınlar, eski hükümlüler, yaşlılar, çocuklar, engelliler ve göçmenler takip etmiştir.

Toplum düzeninin özelliklerinden dolayı bireyler dezavantajlı duruma düşebilmekte, bu sebeple ait olduğu toplumun diğer bireyleri kaynaşamamakta hatta ötekileştirilmektedir. Özellikle iş hayatında başta olmak üzere pek çok alanda bu uyum sorunu ortaya çıkmaktadır. İşte dezavantajlı grup olarak nitelendirilen bireylere devlet çeşitli politikalar doğrultusunda

farklı alanlarda hizmet sunmakta, böylelikle dezavantajlı grupların da entegrasyon sürecini kolaylaştırmayı hedeflemektedir (Altan, 2007: 191). Buradan hareketle Dezavantajlı Gruplara Yönelik Politikaları incelemek konunun anlaşılması bakımından yararlı olacaktır.

1.8. Dezavantajlı Gruplara Yönelik Politikalar

Dezavantajlı gruplar ekonomik ve sosyal açıdan topluma uyum konusunda sıkıntı çeken ve diğer kişilere oranla dezavantajlı olan bireylerdir (Baydoğan, 2012: 3). Ev sahibi ülkenin sahip olduğu değerler, koşul ve özellikleri farklı olduğundan bazı gruplar dezavantajlı grupta yer alabilmektedir. İnanışları, ulusları, kültürleri farklı olan bu gruplar toplum içerisinde sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedirler. Bu yüzden toplumla ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda bütünleşebilmeleri güçleşebilmekte ve bu süreç zaman alabilmektedir (Altan, 2007: 191).

Sosyal yaşama entegre olmada sıkıntı çeken bu gruplar; dezavantajlı gruplar, dışlanan gruplar ve korumasız gruplar olarak nitelendirilmiştir. Bunlardan en çok ifade edilenleri ise dezavantajlı gruplar ve dışlanmış gruplardır. Bu iki kavram aynı olguyu ifade etmek için kullanılsa da aslında farklı anlamlar içeren kavramlardır (Baydoğan, 2012: 3).

Geçmişten günümüze dezavantajlı gruplar olarak adlandırılan engelliler, çocuklar, yaşlılar, kadınlar, eski hükümlüler, azınlıklar, göçmenler ve yoksullar himaye edilmeye ve sürdürülebilir bir sosyal politikaya ihtiyaç duymuşlardır. Bu ihtiyacı karşılayan kurumların başında da belediyeler gelmektedir. “5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’nun 7. Maddesinin v bendi” nde dezavantajlı gruplara yönelik büyükşehir belediyesinin yetki ve sorumlulukları aşağıda belirtildiği gibi ortaya konulmuştur.

Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapmak (www.mevzuat.gov.tr, 2019: 8904).

“5393 sayılı Belediye kanununun 14. Maddesinin b bendi” nde ise dezavantajlı gruplara yönelik görev ve yükümlülükler şu şekilde belirtilmiştir: “Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanır” (www.mevzuat.gov.tr, 2019: 9473).

Görüldüğü üzere dezavantajlı gruplara yönelik sosyal politikalar kanunlarla güvence altına alınmıştır. Bu güvence eşitlikten ziyade adalet olgusu üzerine inşa edilmiştir. Bir diğer hizmet ise dezavantajlı grupların entegrasyon süreçlerini hızlandırmak adına devletin diğer kurumlarla etkileşimli bir şekilde ortaya koyduğu politikalarıdır. Hizmet sunumunda yerellik ilkesi bağlamında devletin, yerel yönetimler ve diğer kurumlarla iş birliği içerisinde olması amaçlanan hedefe ulaşmada daha etkili olmaktadır.

Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan göçmenler, göç ettikleri ülkede birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır ki bu sorunların başında iş hayatları gelmektedir. Çünkü göçmenler bazı toplumlarda çeşitli sebeplerden dolayı iş hayatında da ötekileştirilmekte hatta zaman zaman bu sebeplerden dolayı işsizlikle karşı karşıya gelmektedirler (Yılmaz, 2016: 4-12). Buradan hareketle çeşitli farklılıklarından dolayı dezavantajlı durumda değerlendirilen gruplar sosyal yaşamda ötekileştirilmekte, bu durum dezavantajlı grupların toplumdaki soyutlanmasına sebep olmaktadır. Bu noktada göçmenlerin uyum süreçlerine ilişkin geliştirilen göç politikaları ve göç ile ilgili kanunlar dezavantajlı grupların sosyal hayata dahil olmalarında önem arz etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇ DALGALARI VE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

2.1. Türkiye'nin Göç Politikaları

Türkiye'de gerçekleşen göç dönemlerini anlamlandırabilmek adına Osmanlı Devleti zamanında da gerçekleşen nüfus hareketlerini de göz ardı etmemeliyiz. Çünkü Osmanlı zamanında gerçekleşen göçlerin etkileri Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne de yansımış, Osmanlı zamanında başlayan göç hareketleri Türkiye Cumhuriyeti Devleti zamanında da devam etmiştir (Dönmez Kara, 2015: 146). Bu bağlamda Türkiye kurulduğu coğrafyanın jeopolitik konumu başta olmak üzere çeşitli sebeplerden dolayı yoğun göç hareketlerine ev sahipliği yaptığını söylemek yerinde olacaktır. Ayrıca son zamanlarda dünya sahnesinde gerçekleşen siyasi olaylardan Türkiye'nin göç anlamında nasibini aldığını söylemek de yanlış olmayacaktır.

Türkiye'nin göçmenleri kabul ederken hangi hususları dikkate alarak kabul ettiği konusunda farklı görüşlerin olması alan yazında dikkat çekmektedir (Çeçen, 2016: 39). Çağaptay (2002)'in çalışmasında olduğu gibi bazı araştırmalarda Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'ye göçmen kabul edilirken Müslümanlığın etkili olduğu savunulurken, bazı araştırmalarda da milli kimliğin öne çıktığı vurgulanmaktadır. Bunun aksine "İskân ve Nüfus İşlerinin Sürarla İkmali Hakkında Tamim Genelgesi" Türkçe konuşan Türk soyundan gelenleri hiçbir şarta tabii tutulmadan kabul edilmesini öngörmesiyle Çağaptay (2002) ve onun gibi benzer düşünceyi savunanlar da diğer çalışmaları yürütmektedir. Diğer yandan tarihsel gelişime bakıldığında Osmanlı'dan bu yana yürütülen göç politikalarında Türk soyundan gelen göçmenlerin her zaman daha avantajlı bir durumda olduğu dikkat çekmektedir (Çeçen, 2016: 40-41).

Genel çerçevede Türkiye tarihinde gerçekleşen göç hareketlerinin göç çeşitleri açısından zaman içerisinde farklılık gösterdiği ve Türkiye'ye farklı nitelikler kazandırdığı yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. 1950'nin ikinci yarısından itibaren Türkiye'deki göç hareketlerine bakıldığında Türkiye'nin zaman içerisinde göç veren bir ülke olma özelliğinden sıyrılarak, göç alan bir ülke olma özelliği gösterdiği bununla da kalmayarak son zamanlarda "göç geçiş ülkesi" olma özelliği de göstermeye başladığı dikkat çekmektedir (Ünal, 2014: 68).

Zaman zaman kitlesel olarak gerçekleşen yoğun göç hareketleri farklı boyutlardaki sorunları da beraberinde getirmektedir ki bu sorunların çözümünde de Türkiye uluslararası platformdaki anlaşmaları kendi anayasal ve hukuk kuralları kapsamında düzenleyerek kullanmakta bulmuştur ki; bunda son yıllarda Türkiye göç politikasında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olma istediği de etkili olmuştur (Güner, 2007: 84; İçduydu, Erder ve Gençkaya, 2014: 13). Çünkü Türkiye 1960'lı yıllara kadar göç veren bir ülke olduğundan göç ile ilgili hukuksal konulara fazla ihtiyaç duymamıştır. 1960'dan sonra göç alan bir ülke pozisyonuna geçince bu durum değişmiş göç ile ilgili hukuksal çalışmalara ihtiyaç duyulmuş; çeşitli girişimlerde bulunulmuş ancak yapılan çalışmalar genel geçer bir özellik göstermiş, ihtiyacı karşılamaktan uzak kalmıştır. Bu sebeple Türkiye göç politikaları kapsamında Avrupa Birliği sürecinde göç ile ilgili çalışmaların belirli bir düzene oturtulması ve kökleştirilmesi hedeflenmiştir (Dönmez Kara, 2015: 11) Bu sebeple de Türkiye Avrupa Birliği'ne üye olmak için yürütmüş olduğu göç politikalarını daha da ciddiye almak ve bazı düzenlemelere gitmek durumunda kalmıştır. Bu düzenlemelerin başında vize uygulamaları gelmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği'nin Türkiye'den düzensiz göçlerin önüne geçmesini talep ettiği de dikkat çekmektedir. Bu talep karşısında Türkiye bazı düzenlemelere gitmek durumunda kalmış, bu bağlamda da AB Katılım Ortaklığı Belgesini imzalamıştır. Bu doğrultuda düzensiz göçün önüne geçmek için aldığı önlemlerle göç sürecini daha disiplinli hale getiren Türkiye'nin bu uygulamasından 1989 yılından sonra Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmek isteyen göçmenlerin olumsuz etkilenmesi oldukça dikkat çekicidir. 1990 yılından sonra Türkiye'ye göç eden Bulgaristan Göçmenleri, sınır kapılarının kapalı tutulması ve kolay kolay vatandaşlık hakkının verilmemesi sebebiyle birçok sosyal hakka da sahip olamamışlardır (Çeçen, 2016: 45-46).

1989 yılında Türkiye'ye göç eden Bulgaristan Türkleri en başta vizesiz göç edenleri kabul etmiş ancak beklenilenin üzerinde göç gerçekleşince vize uygulamasını devreye sokmak durumunda kalmıştır. Türkiye'ye giriş yapmak zorunda kalanlar turist vizesine başvurmak durumunda kalsa da o dönem her aileden bir kişinin turist vizesi alma hakkı verilmesi bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunların başında da ailelerin parçalanması gelmektedir. Diğer yandan bu durum göçmenlerin illegal yollardan Türkiye'ye giriş yapmasına da sebep olmuştur (Bakkalcıoğlu, 2006: 113). Buradan hareketle 1989 yılı içerisinde Türkiye'ye gelen göçmenlerin sonradan gelen göçmenlere göre daha avantajlı bir konumda olduklarını söylemek mümkündür. Bunda Türkiye'nin Avrupa

Birliği'ne girmek isteğinden doğan mecburiyetlerin etkili olduğu görülmektedir (Çeçen, 2016: 46-47).

Aslında Türkiye'deki gç politikalarının temeli; 1926 yılında başlanılan, zaman içerisinde Şekil verilen, soydaşlarla ilgili konularda ihtiyaı karşılamaktan uzak kalması ve Türk- yabancı ayırımı ortaya çıkardığı söylemiyle eleştirilmesi sebebiyle 2006 yılında değişikliğe uğrayan İşkn Kanunu'na dayanmaktadır (Çeçen, 2016: 40-41). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında topraklarında Türk ve Müslüman nüfusunun arttırılması hedeflenmiş, bu sebeple de Balkanlardan gelen göçler önemsenmiştir. Balkanlardan gelen göçler sadece sayısal veri olarak değerlendirilmemiş, o dönemin Şartlarında gelen göçmenlerin Türkiye'nin ekonomisine de katkı sağlayacağına dair bir beklenti oluşmuştur. Beklentilerin haricinde sorunlarda bu süreçle beraber baş göstermiştir. Türkiye o dönemde iskân sorunu ile karşı karşıya gelmiştir. Bu sebeple kimlerin göçmen olarak kabul edileceğine dair bir kanuna ihtiyaç duyularak 1926 da ilk İşkn Kanunu çıkarılmış, düzenlenen kanun beklenen ihtiyaı karşılamayınca söz konusu kanun 1934 yılında daha da genişletilerek "2510 sayılı İşkn Kanunu" yürürlüğe konulmuştur (Ulukan, 2008: 49-50). Uzun yıllar 1934 yılında ortaya konulan İşkn kanunu uygulanmış, bu kanunla beraber Türk soyundan olan göçmenlerin gç süreçleri kolaylaşmış, yabancı olarak nitelendirilen göçmenlerin ise Türkiye'ye gç süreci daha da zorlaşmıştır. Çünkü bu kanunda kimlerin Türk soyundan sayılıp, sayılmayacağı net olarak belirtilmemiştir. Ayrıca insan haklarıyla uyulaşmayacak nitelikteki ibarelerin yer alması sebebiyle söz konusu bu kanun çok eleştirilmiştir. Bu sebeplerden dolayı 2006 yılında "5543 sayılı İşkn Kanunu" yürürlüğe konulmuş ötekileştirmeyi içeren ibarelere yer verilmemiştir (Çeçen, 2016: 42-44).

Türkiye'nin gç alanında ortaya koyduğu ilk kanun özelliği gösteren 2510 sayılı İşkn kanunun dışında da yabancıların pasaport, ikamet ve seyahat konularıyla ilgili kanunların da düzenlendiği dikkat çekmektedir ki; "5682 sayılı Pasaport Kanunu" ve "5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunu" da bu konularla ilgili yapılan düzenlemeleri içeren yasalardır (Türkiye Gç Raporu, 2017: 23). Bu bağlamda akı (2018: 43-50)' ya göre Türkiye'nin güç ile ilgili ortaya koyduğu kanunları şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- "Pasaport Kanunu 5682 sayılı Pasaport Kanunu iken ikinci kanun 5683 sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahati Hakkında Kanun'dur"
- "4817 sayılı Yabancıların alışma İzinleri Hakkında Kanunu"

- “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme”
- “4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”
- “5543 sayılı kanun İskân Kanunu”
- “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” (YUKK)

Türkiye'nin göç politikalarına bakıldığında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini 1949 yılında kabul etmesi başta olmak üzere 1951 yılında Birleşmiş Milletler Cenevre Anlaşması ve 1967 yılında New York Protokolü'nü imzalaması uluslararası platformda göç politikaları anlamında attığı dikkat çekici bir adım olarak değerlendirilmektedir (Sağiroğlu, 2015: 25; Çelikyay, 2017: 457-458).

Cenevre anlaşmasına göre mülteci, “İrkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi” şeklinde tanımlanmaktadır (TBMM, 2018: 16). Türkiye de bu madde dışında kalanları sığınmacı olarak nitelendirmiştir. Cenevre Sözleşmesindeki “coğrafi çekince” Türkiye'nin göç politikasını sınırlandırmış ve bununla beraber sözleşme ihtiyaçlara cevap vermekten uzak kalmıştır (Türk, 2016: 145). Bununla beraber Cenevre sözleşmesinde “coğrafi sınırlama” olduğundan ve bu durum ihtiyaçları karşılamadığından dolayı var olan bu ihtiyacın giderilmesi ve sınırların ortadan kaldırılması amacıyla Türkiye bir adım atmış; “Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolüne 1 Temmuz 1968 tarihli ve 6/10266 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla” katılmıştır. Bu sayede mültecilerin korunmasını da sağlamıştır (TBMM, 2018: 24; Güner, 2007: 85). Ardından 30 Kasım 1994 yılında uygulamaya konulan İltica Yönetmeliği de var olan sınırlamalardan kurtulan Türkiye farklı platformlardaki anlaşma ve sözleşmeleri takip ederek göç politikalarını sağlam bir şekilde oluşturma yoluna gitmiştir (Yıldız, Ünlü ve Sezer, 2014: 43). Daha sonra “4662 sayılı Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunmasına Dair Kanun” 26/04/2001 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yasalaştıktan sonra, 09/05/2001 tarihli ve 24397 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunda bulunan 7. Madde bu kanunun amacını ortaya net bir şekilde koymaktadır.

Taraf Devletler, insan hakları ile ilgili uluslararası sözleşmeler uyarınca, kendi ülkeleri içinde yaşayan veya yasal yetki alanına giren tüm göçmen işçilere ve aile fertlerine, cinsiyet, ırk, renk, dil, din veya inanç, siyasal veya

diğer görüşler, milli, etnik veya sosyal köken, vatandaşlık, yaş, ekonomik durum, mülkiyet, medenî durum, doğum veya diğer statüler gibi nedenlerle hiçbir ayırımcılık yapmaksızın bu Sözleşmede öngörülen haklara saygı göstermeyi ve uygulamayı taahhüt ederler (TBMM, 2018: 24-25).

Söz konusu bu kanunun yürürlüğe konulmasıyla beraber göçmenlerin ve ailelerinin yaşam standartlarının yükseltilmesi ve koruma altına alınması hedeflenmiştir.

Daha önceki Pasaport Kanunu ve Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri ile ilgili kanunları temel alınarak var olan eksikliklerin ve ihtiyaçların giderilmesi amacıyla ulusal ve uluslararası alandaki paydaşların katılımıyla “11.04.2013 tarihinde 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” yürürlüğe sokularak göç politikalarına yön verilmesi hedeflenmiş olup, Avrupa Birliği İlerleme raporunda söz konusu olan bu girişim takdir ve övgü ile karşılanmıştır. “11.04.2013 tarihinde 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” (YUKK) birçok detayı kapsayarak ve kolaylığı sağlayarak yasal göçün gerçekleşmesini kolaylaştırırken illegal yollardan gerçekleşen göçlerin ve düzensiz göçlerin önüne geçmeyi de hedeflemiştir. Geri kabul anlaşmaları imzalayarak düzensiz göçlerin önüne engel koymayı hedefleyen Türkiye, bu anlaşmalarla düzensiz göçlerin önüne de büyük ölçüde geçmiştir. Cenevre sözleşmesinde geçen madde uyarınca belli şarttaki kişilere mülteci statüsünü verilirken YUKK koruma kanunu kapsamında “şartlı mülteci” tanımıyla diğer göçmenleri de koruma altına alma imkânı da sağlanmıştır. YUKK kapsamında geçici koruma altına alınan göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için farklı bakanlıklarla iş birliği kurulmuştur.

Sağlık Bakanlığının kontrolü ve sorumluluğunda sağlık hizmetlerinden, Millî Eğitim Bakanlığının kontrolü ve sorumluluğu altında eğitim hizmetlerinden faydalanabilmekte; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından belirlenen esaslar çerçevesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonundan destek alabilmektedirler. Diğer yandan geçici barınma merkezlerinden faydalanmaları ise Başbakanlık Afet ve Acil Durum Başkanlığının koordinatörlüğünde valilikler tarafından yerine getirilmektedir (TBMM, 2018: 65-71).

Göç politikaları, kanun ve yönetmelikler ışığında göçmenlere sağlanan yardım, destek ve hizmetlerden yola çıkıldığında; tezimizin konusu olan 1989 yılı Bulgaristan Göçmenlerinin entegrasyonlarına yönelik o dönem itibariyle yapılan girişimlerden de bahsetmek yerinde olacaktır.

2.2. Göçler Bağlamında Bulgaristan

Gerek Balkanları gerek Avrupa'yı derinden etkileyen I. Dünya savaşının başlamasıyla beraber Bulgaristan ağır darbe almış, büyük toprak kayıpları yaşamıştır. Balkanlarda yaşanan çözümlenmiş ulus devlet anlayışını hedefleyen Bulgarları da olumsuz etkilemiştir (Adanır, 2000'den aktaran; Özay, 2011: 62).

Ulus millet anlayışı doğrultusunda farklı alanlarda gelişmeler yaşayan Bulgarlar zaman içerisinde çeşitli siyasi gelişmelerle karşı karşıya kalarak farklı yapılanmalara maruz kalmıştır. Söz konusu olan bu yapılanmaların Bulgaristan'ın ileride yaşayacağı siyasi durumlarda da etkili olduğu kabul edilebilir bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bulgaristan devletinde bazı dönemlerde askeri darbeler yaşanmış bu durum iktidar değişimlerinin sıklıkla yaşanmasına sebep olmuştur. Bu nedenle de Bulgaristan'ın siyasi tarihi incelendiğinde Bulgaristan'da farklı dönemlerde farklı siyasi tutumların öne çıktığı görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında aynı tarafta yer alınması, Türklerin dönemin ihtiyacını karşılayacak işçi gücünü karşılaması gibi sebeplerle Bulgaristan Türklerinin Çiftçi Parti yönetiminde iken huzurlu yaşadıklarını söylemek mümkündür (Yılmaz, 2008: 5-6). Uluslararası anlayışa sahip olan, yönetimde halkın beklenti ve ihtiyaçlarını göz önüne almasıyla bilinen, bu yönüyle de Todor Jivkov'dan ayrılan Georgi Dimitrov' un Halk Cumhuriyeti'ni ilan etmesi, Bulgaristan'ın siyasi tarihinde yaşanan önemli değişimlerin başında gelmektedir. Bundan sonraki süreçte yönetim değişikliği olmuş; 1920'li yılların başında yaşanan darbe sonunca Türklerin huzurla yaşadıkları dönem olarak nitelendirilebilecek Çiftçi Hükümeti giderek yerini ırkçı bir politika izleyen yönetime bırakmıştır. Bu tarihten itibaren Bulgaristan'da sadece Bulgarların olması gerektiği düşüncesi hâkim olmuş bu doğrultuda azınlıklara baskıcı bir politika uygulanmaya başlanılmıştır. Bu baskılara yoğun olarak maruz kalan Bulgaristan Türkleri anavatanlarına kitleler halinde göç etmişlerdir. Ancak göçlerin fazlalaşmasında dolayı İkinci Dünya Savaşı sırasında konulan yasaklarla yapılan göçlere engel olunmaya çalışılmıştır. Göç dalgaları bu şekilde seyir ederken, Bulgaristan'da 1940'lı yılların başında rejim değişikliği meydana gelmiştir. Bu rejim değişikliği ile beraber Bulgaristan Türkleri başta olmak üzere Bulgaristan'da yaşayan azınlıklar üzerinde yürütülen asimilasyon faaliyetlerinin dozu artmaya ve devamlı hale gelmeye başlamıştır. Sert ve baskıcı tutumuyla 1989 zorunlu göçün gerçekleşmesine neden olan Todor Jivkov 1956 yılında yönetimin başına geçmiş, Bulgaristan'ın siyasi tarihinde uzun süre rol oynamıştır. II. Dünya savaşı sonrasında

Bulgaristan’da yaşayan Türkler çeşitli konularda baskıcı ve sert politikaya maruz kalmıştır. Eğitim, din, sosyal ve ekonomik alanlar başta olmak üzere birçok konuda hak ve özgürlükleri kısıtlanmıştır. Yapılan bu baskıcı ve sert tutum Jivkov döneminde daha da artınca Türkler ayaklanmış, çeşitli platformlarda istek ve taleplerini dile getirmişler ve tepkilerini yürüyüşler yaparak göstermişlerdir. Ancak Jivkov’un daha da sert politikalarıyla karşılaşan Bulgaristan Türkleri göç etmek durumunda kalmış ve böylelikle Balkanlardan gerçekleşen tarihin en büyük nüfus hareketi 1989 yılında gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2008: 8-14).

Salı ve Mehmed (2014: 6) göç kavramının tarih boyunca yaşanan çok boyutlu bir olgu olduğunu belirtmekte, bu sebeple de literatürde göçün farklı tanımlarının olduğuna dikkat çekmektedir. Salı ve Mehmed (2014)’ ya göre göç “bir yerden bir yere coğrafik açıdan yer değiştirmek” olarak nitelendirilmektedir. Yalçın (2004: 10-13) da göçün çok yönlü olduğuna ve göçün dinamikleri olduğuna dikkat çekerek göçü; farklı nedenlerle farklı vadelerde gerçekleşen kalıcı veya geçici özellik gösteren nüfus hareketliliği olarak nitelendirmiş ve genellikle “çevre değiştirme” ile “yer değiştirme” kavramlarıyla göçün tanımlandığına dikkat çekmiştir. Bu bağlamda Türklerin tarihsel geçmişine bakıldığında dini, siyasi ve kültürel sebeplere dayalı farklı nitelik gösteren çok sayıda göçün gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

1989 Zorunlu göçünün tarihsel sürecinin daha iyi anlaşılması açısından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) etkisindeki Bulgaristan’ın Türklere uyguladığı politikalara ve Bulgaristan’dan Türkiye’ye yapılan göç hareketlerine ayrıntılı bir şekilde ele almak yerinde olacaktır.

2.3. Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç Dalgaları

1989 göçü; mecburiyet karşısında yapılan baskılardan dolayı gerçekleşen ve siyasi yönü ağır basan bir nüfus hareketi olmasının yanında uluslararası göç özelliği de göstermektedir (Kolukırık, 2006: 1,3). Ancak bu göçün benzerlerinin daha önceki zaman dilimlerinde farklı yoğunluklarda ve özelliklerde gerçekleşmiş olduğu göz önüne alındığında Bulgaristan’dan Türkiye’ye “1877-78 Osmanlı Rus savaşı öncesinde yapılan göçler, 1877-78 Osmanlı -Rus savaşının neden olduğu göçler, Balkan Savaşlarını izleyen göçler ve Cumhuriyet Göçleri olarak dört farklı dönemde ele almak mümkündür” (Memoğlu, Süleymanoğlu, 2004: 1). Buradan hareketle Bulgaristan’dan gerçekleşen göçlerin Cumhuriyet tarihinin ikinci büyük göç hareketini oluşturduğunu ve belirli dönemlerde de bu

göçlerin dalga dalga devam ettiğini söylemek mümkündür. Doğanay (1997: 197)'a göre belirli dönemlerde gerçekleşen göçleri ve sayısal verileri aşağıdaki gibidir:

Tablo 2.1. Göç Dalgaları

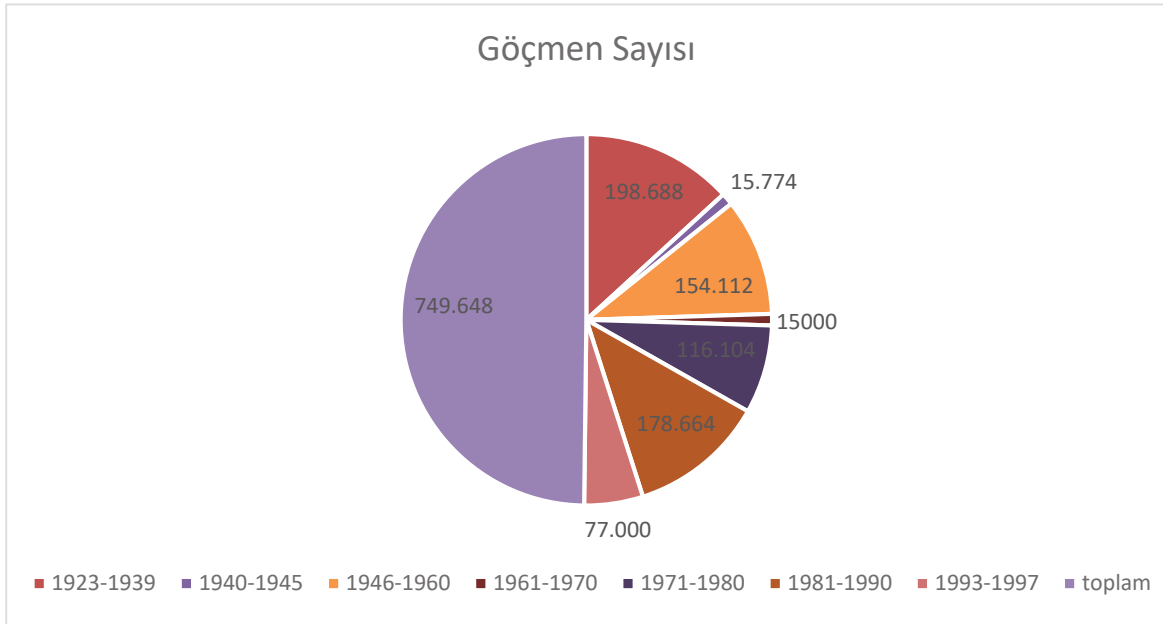
Tarih aralığı	Olay	İskanlı ve Serbest Yerleşen Aile Sayısı	İskanlı ve Serbest Yerleşen Kişi Sayısı
1925-1949	Türk Bulgar İkamet Sözleşmesi	59.906	218.998
1950-1952	Techir ve Göçe Zorlanması	37.851	154.393(iskanlı)
1968-1979	Türkiye Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Anlaşması	-	116.521
1989 (3 aylık süreçte)	Büyük Göç	64.295	226.863 serbest göçmen
3 aylık süreçten 1995' yılına kadar	Büyük Göç devamı	27.224	73.957 serbest göçmen

Söz konusu olan göçler Türk nüfusunu azaltmaya yönelik yapılan baskıların sonucudur. Bulgaristan'da Türk nüfusu fazla olsa da bu durum resmiyete dökülmemiş, yapılan yaptırımlarla Türk nüfusunu gerçekte de azaltılması hedeflenmiştir. Keskinöğlü (1985: 26) 1800' lü yılların başından 1930'lu yılların sonuna kadar Türk nüfusunun Bulgaristan'ın farklı noktalarında yoğun olduğunu ancak gerçekleştirilen göçlerle bu yoğunluğun bilinçli olarak azaltıldığını belirtmiştir. 1930'ün ikinci yarısından itibaren başa gelen yöneticilerin uyguladığı yaptırım ve dayatmalar Türk göçünü devamlılığını sağlamış, Jivkov döneminde uygulanan Bulgarlaştırma politikasıyla kaçış daha da bariz olmuş, sınır dışı edilen Bulgaristan Türklerinin sayısı gün geçtikçe artmıştır (Memişoğlu, 2002: 272'den aktaran; Kolukırık, 2006: 3). Söz konusu bu asimilasyon politikalarına yönelik baskıcı ve sert tutum göçün itici gücünü oluştururken, o dönem Türkiye'nin takındığı tavır ve tutumları göçün çekici gücünü oluşturmuştur (Kolukırık, 2006: 3).

Osmanlı Rus Savaşı ile başlayıp Balkan Savaşları ile devam eden göç hareketleri, Cumhuriyet yıllarında da sürmüştür. Ancak Cumhuriyet yılında gerçekleşen göçler

anlaşmaya bağlanması sebebiyle diğerlerinden farklılık göstermiştir. 1925 yılında imzalanan “Türk Bulgar İkamet Sözleşmesi” anlaşmasıyla Balkanlarda yaşayan Türklerden göç etmek isteyenlere mâni olunmayacağı, göç ettikleri yere taşınabilir malların götürülebileceği, götürülemeyecek nitelikteki malların da satılarak paraya dönüştürülecekleri teminat altına alınmıştır (Şimşir, 1986: 207). Cumhuriyet yılında gerçekleşen göçler anlaşmaya bağlanması sebebiyle diğerlerinden farklılık gösterse de gerçekleşen göçlerin hepsinde Bulgarların göstermiş olduğu ırkçı ve baskıcı tutum etkili olmuştur. Cumhuriyet dönemine yakın bir tarihte Bulgaristan’da baş gösteren “Rodna Zaştita” ve “Trakya Komitesi” adında iki örgütün Bulgaristan Türklerine yaptıkları da bu durumu doğrular niteliktedir. Rodna Zaştita’nın “Bulgaristan’da başka ırklara hayat yoktur!”, “Bulgaristan, Bulgarlarındır!” tarzı faşist sloganlarda bulunarak çeşitli yaptırımlar uygulamasının Bulgaristan Türklerinin buldukları coğrafyayı terk etmesinde rol oynadıkları da bilinmektedir (Şimşir, 1992: 53-54’den aktaran; İnaç ve Yazıcı, 2018: 81). O dönemde Bulgaristan’da yayınlanan Türk basınında; Bulgaristan Türklerine karşı Bulgarların yürütmüş olduğu politikanın kasti olduğu vurgulanarak göç edilmemesi gerektiği mesajı veren haberler yayınlanmıştır. İkinci dünya savaşına kadar sürekli devam eden göçler sebebiyle de Türkiye’deki basında da Bulgaristan’da yaşananlara tepki koyacak nitelikte haberler yer almıştır. Bulgaristan’ın kuruluşundan ikinci dünya savaşına kadar olan dönem incelendiğinde; nüfus hareketinin dönem dönem daha da artarak devam ettiği sadece 1940 ile 1950 yılları arasında Bulgaristan’ın göç yasağı koyması sebebiyle yoğunluğun azaldığı görülmüştür. Kaldı ki konulan göç yasağı ileride gerçekleşecek diğer göç dalgalarının habercisi olarak değerlendirilmiştir (Şimşir, 1986: 211-212).

Çeçen (2016: 34)’e göre; 20. yy’ da Bulgaristan’dan Anadolu’ya Yapılan Göçlerin Dağılımı şu şekildedir:

Tablo 2.2. Göç Dağılımı

Tüm bunların ışığında günümüze yakın bir zaman dilimini oluşturan 1981-1990 tarihleri arasında büyük bir nüfus hareketi yaşandığını söylemek mümkün iken, oluşan bu nüfus hareketinde büyük göçün etkilerini göz ardı etmemek yerinde olacaktır.

2.3.1. 1877-1878 Göçü

Türklerin Bulgaristan'dan göç etme süreci 93 harbi olarak bilinen 1877-1878 yıllarına dayanmaktadır (Toğrol, 1989: 15). 1900'lü yılların başında Rusların da etkisiyle Bulgarlar; bir Bulgar devletinin kurulması için Türk nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerlerin boşaltılması gerektiğine inanmışlardır (Köse, 2006: 246).

93 Harbinden Balkan savaşlarına kadar süren bu inanç doğrultusunda yürütülen politika neticesinde dönem dönem göçler meydana gelmiş ve bu doğrultuda Bulgaristan'daki Türk nüfusunda ciddi bir azalma olmuştur (Turan, 2003: 21). 93 Harbinden sonra Çanakkale'ye gelenler "muhacir" olarak anılmıştır. Ayrıca Çanakkale'nin Biga ve Lâpseki ilçelerinde 93 Harbinde gelen muhacirlerin yoğunluklu olarak yaşadıkları bilinmektedir (Khalaf, 2019: 108).

2.3.2. 1950-1951 Göçü

1940'lı yılların başına bakıldığında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç sürecinin yavaşladığı görülmektedir. Ancak yavaşlamanın olması Bulgaristan'ın uyguladığı asimilasyon faaliyetlerinin o dönem kesildiği anlamına gelmemektedir. O dönem

Bulgaristan asimilasyon faaliyetlerine farklı alanlarda devam etmiş, ancak Bulgaristan yurtdışına çıkma konusunda yasaklamada bulunmuş, bu sebeple de o dönem çoğu Bulgaristan Türkü sınırdan pasaportsuz geçmeye çalışmıştır. Geçemeyenler Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru göç etmek için fırsat kollamıştır ki bunların sayısı da azımsanmayacak düzeye ulaşmıştır. Bu sebeple de o dönemlerde göç sayısında yavaşlama olmuştur. Kaldı ki “1940-1949 yıllarına ait dönem, Bulgaristan'ın kuruluşundan itibaren Türkiye'ye gelen göçmen sayısının en düşük olduğu döneme” denk gelmektedir (Şimşir, 1986: 222). Bir başka deyişle Bulgaristan; işgücü ihtiyacını karşılamak için Bulgaristan Türklerini yoğun olarak kullanmış, bu sebeple de göç yasağı uygulamıştır (Korkmaz ve Öztürk, 2017: 283).

1950'li yılların başında Bulgaristan'da S.S.C.B' nin etkileri yoğun olarak hissedilmeye başlamış, Türkler üzerinde uygulanan asimilasyon faaliyetlerinde artış meydana gelmiştir. Yürütülen asimilasyon faaliyetleri gün geçtikçe baskıcı ve sert bir hal almaya başlayınca 1950'li yıllarda Bulgaristan Türkleri zorunlu göçe maruz bırakılmış ya da sürgün yoluyla sınır dışı edilmiştir. Bulgaristan'ın iş gücünün büyük bir bölümünü oluşturan Türkler kitlesel olarak göç etmeye başlayınca, Bulgaristan gerçekleşen göçün önüne geçmek durumunda kalmıştır (Kâmil, 1989: 45-47; Gündüz, 2013: 2). 1950-1952 yıllarında “19.833 ailede 75.877 kişi iskanlı, 37073 ailede 143.121 kişi serbest göçmen olmak üzere toplam 56.906 ailede 218.998 kişi Türkiye'ye göç etmiştir” (DPT, 1990: 6'den aktaran; Doğanay, 1996: 7).

Bulgaristan tarihinde Türkiye'ye doğru gerçekleşen göç dalgaları incelendiğinde 1940 ile 1949 yılları arasında nüfus hareketinin azaldığı dikkat çekmektedir. Bu durumun oluşmasında Bulgaristan'ın iş gücüne duyduğu ihtiyaç dolayısıyla koyduğu göç yasağı etkili olmuştur. Ancak konulan bu yasak ileride gerçekleşecek başka bir göçün gerçekleşmesine de zemin hazırlamıştır (Çolak, 2013: 118; Sander, 1969: 73). Çünkü 2. Dünya Savaşından sonra değişen rejim ve uygulanan yaptırımlar Rumeli topraklarında gerçekleşen nüfus hareketini duraksatmış olsa da diğer yandan 200.000'lik göçmen potansiyelinin oluşmasına da sebep olmuştur (Çolak, 2013: 118).

1940'lı yılların başında Bulgaristan'da kurulan “Komünist Parti Vatan Cephesi” tek uluslu bir yapı oluşturmayı yani “Tek Komünist Bulgar Toplumu” nu hedeflemekteydi. Bunun için de başa geçen Bulgar hükümeti işe en kalabalık azınlık grubunu oluşturan Türkleri asimile etmekle başlamıştır (Alp, 1990: 368).

Türkleri asimile etmek için çeşitli alanlarda yaptırım uygulamaya başlayan Bulgaristan öncelikle Bulgaristan Türklerini ekonomik olarak zora koymayı hedeflemiştir. Bu amaçla vergileri arttıran Bulgaristan; ya Bulgaristan Türklerinin topraklarının bir kısmına ya da ürünlerin büyük bir çoğunluğuna devlet adına el koyma yoluna gitmiştir. Okula gitmesi gereken Türk çocuklarının eğitim haklarını ellerinden alarak onları “Brigadir” adında işçi gruplarına katan Bulgaristan, Türkleri ağır şartlardaki işlere vermişlerdir (Çolak, 2013: 119). Bulgaristan Türklerinin eğitilmiş olmasının önüne geçmek için bu tarz yollara başvuran Bulgaristan; var olan eğitilmiş Bulgaristan Türklerini önce komünist rejimi anlatan kurslara tabi tutmuş daha sonraki dönemlerde de bu aydın grubunu sudan sebeplerle tutuklamaya başlamıştır. Bu durum Bulgaristan Türklerinin kendilerini güvende hissetmemesine sebep olmuş ayrıca göçmen sayısının birikmesine de ortam hazırlamıştır (Şimşir, 1986: 214; Orhonlu, 1964: 58). Diğer yandan Bulgaristan’ın dini alanda uygulamış olduğu yaptırımlar da göç etme nedenlerin başında gelmiştir. Bulgaristan komiteleri; Müslüman Türk köylerine giderek oradaki Bulgaristan Türklerine Bulgar isimleri vermiş, Müslümanlara Hristiyan ritüelleri uygulayarak onları vaftiz etme girişiminde bulunmuştur. Bu uygulamalarla kalmayan Bulgaristan, Müslüman Türklerinin dini yaşantılarının gereği olan giyim tarzlarını da yasaklamıştır. Bu yasaklara uymayanlara zulme varan yaptırımlar uygulayan Bulgaristan, camileri de kapatmıştır. Bulgaristan Türkleri dilekçe haklarını kullanarak yapılan uygulamalara karşı net tavrını ortaya koymuş, bu sayede göç sinyalini de vermeye başlamışlardır (Ağanoğlu, 2001: 88).

Tüm bunların ışığında Bulgaristan; Türkiye’ye göç etmek isteyen kişilere pasaportlarını vermemiş, mallarına el koymuş, Türk okullarını devletleştirmiş, bu yollarla da Bulgaristan Türklerinin çeşitli alanlardaki hak ve özgürlüklerini kısıtlayarak hazırda bekleyen göçmen potansiyelinin artmasına sebebiyet vermiştir. Oluşan bu talep doğrultusunda Türkiye Bakanlar Kurulu Kararı ile Bulgaristan Türklerinin göç süreciyle ilgili kararlar almıştır. 1950’li yıllarda ise Türkiye’de hükümet değişikliği olmuş, bu değişikliği fırsat bilen Bulgaristan Türkiye’nin ekonomisini zora koymak için Bulgaristan Türklerini göçe zorlamıştır. Bu durum Türkiye’yi harekete geçirmiş ve Türkiye 1950 yılında Bulgaristan’a karşı tavrını net bir şekilde ortaya koymuştur. Türkiye Bulgaristan’ın takındığı bu tutum karşısında Bulgaristan’a nota vermiştir. Türkiye; Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmek isteyen 200.000 üzerindeki Bulgaristan Türk’ünün belirlenen süre dahilinde göç etmesine izin vermesi gerektiğini belirtmiş; Türkiye’nin bu çıkışı Bulgaristan Türkiye

arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur (Şimşir, 1986: 212-213; Kâmil, 1989: 46-47; Sander, 1969: 71).

1950-1951 göçünün gerçekleşmesinde Sovyet Rusya'nın da etkili olduğu göz ardı edilmemelidir. Buradan hareketle 1950 yılındaki göçün, dış siyasette yaşanan gerilimden kaynaklandığını söylemek yerinde olacaktır. Kore savaşına komünistlere karşı savaşması için asker gönderen Türkiye, geniş çaplı bir göç hareketiyle cezalandırılmak istenmiştir. SSCB lideri Stalin bu göç hareketiyle Türkiye'yi ekonomik olarak zarara uğratmak istemesinin yanında Türkiye'ye göndereceği Türkleri komünizmin savunuculuğunu yapmasını sağlamayı da hedeflemiştir. Stalin Türkiye propagandası yapan Türkleri göç ettirerek Türkiye'de yerli halkla beraber komünizmin var olacağı izlemeyi düşünmüş, bu sayede de Türkiye'yi komünist bloğuna katabileceğini hayal etmiştir. Kısacası, Sovyet Rusya Bulgaristan ile yol alarak Türkiye'yi zor durumda bırakmayı hedeflemiştir ki bunda o dönem Marshall Yardımı ile Truman Doktrini de oldukça önemli rol oynamıştır (Kurat, 1975: 288; Korkmaz ve Öztürk, 2017: 271-272).

Türklerin büyük bir kısmının tarımla uğraşmasını göz önüne alan Bulgaristan olası bir göç dalgasının Bulgaristan ekonomisine vereceği zararı öngörmüş, göçün çok geniş bir perspektifte gerçekleşmemesine dikkat etmiş, bu sebeple de göç ettirilecek Türklerin Bulgaristan'ın farklı bölgelerinden seçilmesine özen göstermiştir (Korkmaz ve Öztürk, 2017: 271-272).

Göç eden nüfusun demografik dağılımlarına bakıldığında ise; nitelikli insan gücünün Türkiye'ye göç ettiği, özellikle göç eden nüfusun yarısına yakınına oluşturan kadınların o dönem Türkiye'deki kadınlara göre eğitim düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum göç sürecinin ekonomik bağlamdaki Türkiye'ye yansıyan olumlu tarafı olarak değerlendirilebilir. Ayrıca göç eden bu nitelikli göçmenlerin benzer anadile sahip olması entegrasyon sürecinin sancısız geçmesinde ve istihdam sürecinin verimli olmasında etkili olduğu göze çarpmaktadır (Şimşir, 1986: 211-212; Geray,1970: 16).

Yapılan alan taraması doğrultusunda ulaşılan çalışmalarda 1951 yılında göç eden nüfusun büyük çoğunluğunun “Bulgaristan'da yaşamının artık imkânsız olduğu” inancıyla geldikleri göze çarparken; “kötü muamele” gördüklerini, etnik kökenlerinden dolayı hakarete uğradıklarını, birçok hak ve özgürlüklerinin kısıtlanarak mağdur edildiğini düşünmektedir. Özellikle göç sürecinde teminat altına alınmasına rağmen, mallarını ederinin çok altında satmak zorunda kaldığı ya da mallarının çoğunluğunun ellerinde kaldığı

bu sebeple de Türkiye'ye zor şartlarda göç ettikleri de o dönem göçmenleri tarafından vurgulanmış olduğu tespit edilmiştir.

1951 yılında son bulan göç hareketi birçok Türk ailesini parçalamıştır. Bu tarihten itibaren Bulgaristan'ın azınlıklara karşı bakış açısı değişmediği için Bulgaristan Türkleri Türkiye'de bulunan akrabalarının yanına göç etmek için Bulgaristan'da bulunan Türkiye temsilciliklerine başvurmuşlardır. İlk başlarda göçe izin vermeyen Bulgaristan hükümeti zaman içerisinde artan baskılardan dolayı göçe sıcak bakmaya başlamışlardır. Aslında fikirlerinin değiştiren nokta ise yapılan nüfus sayımında Türklerin ülke nüfusuna oranı %10'a yakınlaşmasıydı. Bunun yanında Türk bilinci ve duygusu yüksek olan kişilerin göç etmesine izin verilmesi gerektiğine inanan Bulgaristan, bu kişilerin Türkiye'ye karşı olan duygularının kaynağının orada yaşayan akrabaları olduğunu ve bu kişileri asimile etmenin zor olduğunu düşünmüştür. Bu kişilerin göç etmesine izin verilmesinden sonra Bulgaristan'ın amaçladığı "Bulgaristan'da Türk yoktur" tezini rahatlıkla savunabileceklerini düşünen Bulgaristan sınır kapılarını tekrar açmıştır. Bu bağlamda iki ülke arasında yapılan "Yakın Akriba Göçü" anlaşması kapsamında "130.000 Bulgaristan Türkü Türkiye ye göç etmiştir" (Korkmaz ve Öztürk, 2017: 275-276).

2.3.3. Yakın Akriba Göçü (1969-1978)

Bulgaristan hükümeti dönem dönem yürütmüş olduğu asimilasyon faaliyetleri doğrultusunda uyguladığı sert ve baskıcı tutumun dozunu arttırmış, yeni göç dalgalarına sebebiyet vermiştir. Bu göç dalgalarından biri de "Yakın Akriba Göçü Anlaşması" doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bu göç anlaşmasına göre Bulgaristan'da yaşayan Türklerden daha önceki dönemlerde Türkiye'ye göç etmiş akrabaları bulunanlara akrabalarının yanına göç etme şansı verilmiştir. Yapılan asimilasyon faaliyetleri karşısında sunulan bu fırsattan yararlanan 130.000 Türk Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir (TBMM, 1989: 280).

Bu süreçten bahsetmek gerekirse; 1950-1951 yıllarında göç sayısı artınca Bulgaristan kendi ekonomisini düşünerek sınır kapılarını kapatmış, bu sebeple birçok aile bireyi birbirinden ayrı düşmüştür. Ailelerinin yanına gitme arzusu taşıyan Bulgaristan Türklerinin, yaşadıkları baskı gün geçtikçe artmış ve çeşitli alanlardaki hak ve özgürlükleri kısıtlanmıştır. Bu sebeple Türkiye'ye göç etme istekleri daha da artan Bulgaristan Türkleri göç etme taleplerini Türkiye'ye her fırsatta iletmeye çalışmıştır (Şimşir, 1986: 315). Bu isteklerini dilekçe yoluyla Türk hükümetine ileten Bulgaristan Türklerine Türkiye bireysel olarak karşılık vermek yerine genel bir cevap vermeyi tercih etmiştir. Dilekçelere verilen cevapta

“göçmen halkların kopukluğunu gidermek için, ellerinden geleni yaptıklarını ve Bulgaristan ile anlaşmaya vardıkları ilk noktada öncelikli olarak dilekçe gönderenlere hak tanıyacaklarını” belirtmiştir (İnaç ve Yazıcı, 2018: 87). Bu cevaptan sonra kendilerine gelen talep sayısı artması üzerine Türkiye sorunu çözmek için adım atıp, göç sürecinin zamanını ve sayısını belirleyen planını ortaya koysa da Bulgaristan’dan bu adıma karşılık Türkiye olumlu bir karşılık alamamıştır. Çünkü Bulgaristan muhtemel göçten ekonomisinin olumsuz yönde etkileneceğinden endişelenmiş ve bu yüzden Bulgaristan Türklerine göç kelimesi bile yasaklamıştır (Şimşir, 1986: 317; İnaç ve Yazıcı, 2018: 87). Bununla da kalmayan Bulgaristan; asimilasyon faaliyetlerine devam ederek Türk okullarını devletleştirmiş ve Türkçe eğitimini yasaklama yoluna gitmiştir. Bunun üzerine Türkler konsolosluklara verdikleri dilekçelerin sayısını arttırarak talepkar olmaya devam etmiştir. Türkiye bu talebe ve yaşanan insanlık dışı uygulamalara kayıtsız kalmayarak 1961 yılında Bulgaristan’a ikinci notasını vermiş ancak Bulgaristan yine bu notaya karşı sessiz kalmıştır. Gösterilen bu kayıtsız tutum TBMM’de 1962 yılının Temmuz ve Eylül ayı ile 1963 yılının Aralık ayında sunulan koalisyon hükümet programlarında da yer almış, Bulgaristan’ın “Bulgaristan Türkleri Sorununu” çözmek için üstüne düşeni yapması istenmiştir. Buna rağmen Bulgaristan sınırları içerisinde yaşayan Bulgaristan Türklerine ne özgürlük alanı tanıyor ne de özlerini yaşayabilecekleri anayurtlarına gitmelerine müsaade ediyordu. 15 yıla varan bu çözümsüzlük süreci Bulgaristan Dış İşleri Bakanının 1962 yılında Türkiye’yi ziyaret etmesiyle tekrar gündeme gelmiştir. 1966 Yılında Bulgaristan ve Türkiye’nin beraber yayınladığı bildiride her iki tarafta, “yakın akrabaları daha önce Türkiye’ye göç etmiş bulunan Türk asıllı Bulgaristan vatandaşlarının gönüllü olarak Türkiye’ye göçleri problemini en kısa zamanda makul bir çözüme bağlamak konusunda anlaşmaya vardıklarını ve uzmanlarını konunun yönetimini saptamakla görevlendirildiğini” açıklayarak çözüm adına ilk somut adım atmıştır. Bir süre sonra 1968 yılında Todor Jivkov yanına o dönemin Dış İşleri Bakanı İvan Başev’le beraber Türkiye’ye gelmiş ve beklenen anlaşma gerçekleşmiştir. Böylelikle “Yakın Akrabaları 1950 Yılına Kadar Türkiye’ye Göç Etmış Olan Türk Asıllı Bulgar Vatandaşlarının Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Göç Etmeleri Hakkında Anlaşma” imzalanmıştır. Bu anlaşma gereğince bir önceki göç dalgasıyla Türkiye’ye göç etmiş olan Bulgaristan Türklerinin yakınlarının göç etmelerine izin verilmiştir. Bir başka deyişle 1950- 1951 yılı göç dalgasından sonra ikinci göç dalgası “Yakın Akraba Göçü Anlaşması” ile başlamıştır (Şimşir, 1985: 62-65). Ancak anlaşma Bulgaristan’ın kendi ekonomisinin ve tarım üretimini koruması amacıyla oldukça

sınırlı tutulmuş, parçalanmış ailelerin bir araya getirilmesi bu sebeple pek mümkün olmamıştır (Şimşir, 1986: 324). Ancak Bulgaristan aynı kaygı ile Türkiye'ye göç etmek isteyen Bulgaristan Türklerine, Türkiye'deki soydaşların kendilerine iyi gözle bakmadıklarını ima eden mesajlar vererek göç hızının azalmasını hedeflese de göç dalgasının önüne geçememiştir. Bu bağlamda ilk göç grubu Edirne'ye 1960'lı yılların sonunda adım atmış, yapılmaya çalışan karalama kampanyasının aksine ilk göçmen grubu, soydaşları tarafından milli duygularla karşılanmış, göçmen kabile grubu da anavatana kavuşma sevincini şükürler eşliğinde yaşamışlardır (Şimşir, 1986: 328-329).

1968- 1979 yılları arasında da Türkiye-Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Anlaşması çerçevesinde "32.356 aileye mensup 116.521 kişi" Türkiye'ye göç etmiştir. Bu göç ile 1950-52 yılları arasında gelen göçmen ailelerinin büyük bölümünün Bulgaristan'da kalan yakınlarının Türkiye'ye serbest göçmen olarak gelmelerini sağlamış ve böylece parçalanmış ailelerin birleşmesi gerçekleşmiştir (DPT, 1990: 10).

Akraba göçü anlaşması gereğince Bulgaristan Türkleri Türkiye'de akraba ve yakınlarına kavuşmuş, bu doğrultuda kültürlerini yaşantı yoluyla canlı tutma fırsatı elde etmiştir. Bu durum göçmenlerin asimile edilmesinin önüne geçerek uyum süreçlerini kolaylaştırmıştır (Korkmaz ve Öztürk, 2017: 283).

2.3.4. 1989 Göçü ve Göçü Hazırlayan Etkenler

Göçün gerçekleşmesine çeşitli etmenlerin sebep olduğu alan yazında kabul edilen bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'da gerçekleşen en büyük göç hareketi olarak nitelendirilen 1989 zorunlu göçü de Bulgaristan Hükümeti'nin Bulgaristan Türklerine karşı uyguladığı baskıcı ve sert asimilasyon politikalarından dolayı gerçekleşmiştir (Salı ve Mehmed, 2014: 6).

Göç süreci nedensiz değildir ve göç sürecini başlatan itici veya çekici bir güç mutlaka bulunmaktadır. Çekici güç, toplumu göç etmeye özendirilecek unsurların tamamı olarak nitelendirilebilecekken; İtici güç, bir kitleyi göçe zorlayan, yaşadığı yeri terk ettirmek durumunda bırakan güç olarak tanımlanmaktadır. 1989 yılında gerçekleşen büyük nüfus hareketliliğinin sebepleri incelendiğinde de göçün gerçekleşmesinde itici gücün etkili olduğu göze çarpmaktadır (Yalçın, 2004: 31-34; Salı ve Mehmed, 2014: 6).

1989 zorunlu göçüne bakış açısı alan yazında çeşitlilik göstermektedir. Bazı araştırmacılar baskı ve şiddetten dolayı göçün kaçınılmaz olduğunu bu sebeple de göçün

toplular bir şekilde zorunlu olarak gerekleŖtiđini savunurken, bazı araŖtırmacılar da dönemin baŖında bulunan Jivkov'un Türkiye'ye gitmek isteyenlere pasaportlarını verebileceklerini belirtmesinden dolayı gn bireysel tercih olduğu fikrini savunmaktadır (Toğrol, 1989: 34).

Bulgaristan'ın siyasi tarihine bakıldığında Bulgaristan Türklerine karŖı yürütülen asimilasyon faaliyetleri göze çarpmaktadır. Osmanlı devleti himayesinde yaŖayan Bulgaristan, bağımsızlığını ilan ettikten sonra bünyesinde bulunan azınlıklara karŖı milliyetçi bir tutumla muamele etmiŖ, komünist rejime geçmesiyle beraber bu milliyetçi tavrı asimilasyon faaliyetleri ile bambaŖka bir boyuta taŖımiŖtır. Bulgaristan hükümeti, tek ulus olma anlayıŖı içerisinde hareket etmekte ve Bulgar hükümeti Bulgaristan Türklerinin Osmanlı zamanında MslmanlaŖtırıldıđı yani Bulgaristan Türklerinin Bulgar oldukları iddiasını ne sürmekteydi. Bulgar hükümeti daha önceki zaman dilimlerinde bu anlayıŖla Pomaklara da isim deđiŖtirme konusunda zulme varan baskı ve yaptırımlar uygulamıŖ olduğu tarih sayfalarında yer almaktadır. Özellikle Bulgar hükümeti 1980'li yılların ortasında Bulgaristan'ın Güney bölgesinde uygulamıŖ olduğu bu baskının dozunu arttırarak isim deđiŖtirme politikasını daha geniŖ bir yelpazede uygulamaya baŖlamıŖ; isim deđiŖtirmeleri için zorla Bulgaristan Türklerine dilekçe imzalatılmaya alıŖılmıŖ, yeni verilen isimlerle pasaportlar yeniden dzenlenmiŖtir. Bununla da kalmayan Bulgarlar evlendirme yoluyla da Bulgaristan Türklerini BulgarlaŖtırma yolunu kullanmıŖlardır. Bulgaristan Türklerinin din, dil ve sosyal yaŖamlarıyla ilgili dayatmalar da uygulanmıŖtır. Camiler kapatılmıŖ, mezarlıklar tahrip edilmiŖ, dini ritüellerine müdahalede bulunulmuŖtur. Bulgaristan Türkleri ise bu tutum karŖısında z benliklerine sahip çıkmak adına; eŖitli yryŖ ve protestolarda bulunmuŖ, uygulamalara karŖı tavrını ortaya koymaktan ekinmemiŖlerdir. Yaptırımlar zulme varınca gösterilen tepkilerin gücü kısmen de olsa zayıflamıŖ yine de gösterilen direniŖ canlı tutulmaya alıŖılmıŖtır (Alp, 1990: 25-27; Alp, 1990: 199-241; İnginar, 2010: 35). Yapılan dayatmalara karŖı gelenlere sert yaptırımlarla karŖılıklı veren Bulgar hükümeti, izlediği politikadan geri adım atmamıŖ, asimilasyon süreci bir devlet politikası haline dnŖtrlmŖtir. Zaman içerisinde asimilasyon politikaları doğrultusunda yapılan uygulamalara karŖı gelenlerin sürgün olarak gönderildiği Belene kampında yaŖananlar gün yüzüne çıkmaya baŖlamıŖ, bu sayede Bulgaristan hükümetinin ırki bir yaklaŖımla Bulgaristan Türklerinin sahip olduğu hak ve özgürlüklerini kısıtladığı, insan haklarına aykırı, baskıcı ve sert bir tutum sergilediği gerçeği dünya basınında da yer almaya baŖlamıŖtır (Balkanlar Türkleri DayanıŖma ve Kültür Derneği, 1988'den aktaran; Yorulmaz, 2012: 20). Uzun yıllar sürdürülen asimilasyon faaliyetleri rejimin deđiŖmesiyle

beraber dozunu iyice arttırmış buna rağmen siyasi platformlarda yaşananlar yeterince dile getirilmemiştir. Buna rağmen birçok ulusun aksine Türkiye yaşananlara sessiz kalmamış, tavrını net bir şekilde ortaya koymuştur. Türkiye; Bulgar hükümetine yaptıkları bu ırkçı yaptırımlardan vazgeçmesi için gerekli uyarılarda bulunmuş, göç ile ilgili anlaşma yoluna gitme teklifinde bulunarak yaşanan bu zulme son vermeye çalışmıştır. Ancak Türkiye attığı yapıcı adımlara karşılık bulamamış, aksine Bulgar hükümetinin tutumundaki ısrarıyla karşılaşmıştır. O dönemde atılan hiçbir adım Bulgaristan'ın hızını kesmesini sağlayamamıştır. Bulgaristan kendisine gösterilen tepkileri göz ardı etmiş, bu zamana kadar kurulan diplomatik süreçleri ve imzalanan anlaşmaları yok sayarak uyguladığı baskıcı ve sert tutumunu sürdürmüştür. Bulgaristan Türkleri 1989 yılında asimile olmamak adına, özlerinin dayandığı topraklara yani Türkiye'ye göç etmişler, bir nevi anavatanlarına geri dönmek zorunda bırakılmışlardır. Türkiye yaşanan bu tablo karşısında Bulgaristan Türklerine göç öncesinde destek olduğu gibi göç sonrasında da kucak açmış, dönemin şartlarına göre tüm imkanlarını seferber ederek göçmenlerin ihtiyaçlarını sağlamaya çalışmıştır. Ancak sayı olarak göçün beklenenin çok üstünde olması, dönemin ekonomik şartları sebebiyle Türkiye'yi zorlamış bazı konularda göçmenlerin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamada Türkiye yetersiz kalmıştır. Bu sebeple Türkiye 2 ay süre ile büyük bir nüfus hareketi ile karşı karşıya kalınca yapılan uygulamalarla göç hızının yavaşlatılması sağlamıştır. O dönem bu durumu farklı bir şekilde değerlendirip, çarpıtarak ele alan Bulgaristan, Türkiye'nin uluslararası platformdaki yerini sarsmaya yönelik girişimlerde bulunmuştur (Yorulmaz, 2012: 4; Yılmaz, 2008: 66; İnginar, 2010: 110-113).

Asimilasyon faaliyetleri tarihin çeşitli dönemlerinde farklı azınlık gruplarına farklı yoğunlukta uygulanmış, özellikle 1940'lı yılların başından itibaren asimilasyon faaliyetleri baskıcı ve sert yaptırımlarla devam etmiştir. Bulgaristan bu sayede; azınlıkları özellikle de Bulgaristan Türklerini göçe zorlamış ve 1989 yılında kitleler halinde gerçekleşen göç hareketinin zeminini oluşturmuştur. "Büyük Göç" olarak anılan bu nüfus hareketliliği bir anda yaşanmadığını göz önüne alırsak, 1989 Zorunlu Göçünü daha iyi anlamlandırmak için ikinci dünya savaşından sonra Bulgaristan'da gerçekleşen siyasi hareketleri incelemek yerinde olacaktır.

Bulgaristan 1984 yılında bariz olarak başlattığı asimile etme faaliyetlerine gün geçtikçe hız vermiş, milliyetçi bir yaklaşımla hareket eden Bulgaristan bu yolla Bulgar ırkından olan bir devlet yaratmaya çalışmaktaydı. Bulgaristan hükümeti bu hedef

doğrultusunda nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturan Bulgaristan Türkleri üzerinde asimilasyon politikasını uygulamaya koymuştur. Türkçe konuşmayı gerek günlük hayatta gerek eğitim hayatında yasaklayan Bulgar hükümeti; Bulgaristan Türklerinin dini ritüellerini yerine getirmelerini engellemiş, bununla da kalmayarak isim değiştirme politikasını da devreye sokmuştur. Milli kültürlerine ve kimliklerine yapılan bu müdahale karşısında büyük direniş gösteren Bulgaristan Türklerine daha baskıcı ve daha sert bir tutumla karşılık veren Bulgaristan hükümeti, kendisine karşı çıkanları sürgüne yollayıp zulme varan yaptırımlarla cezalandırmaktan geri kalmamıştır (Kemaloğlu, 2012: 47). Bulgar hükümeti Bulgaristan Türklerinin isimlerini değiştirerek asimilasyon faaliyetlerine başlamış, uluslararası alanda gelebilecek tepkilerin ve yaptırımların önünü alabilmek için sadece hukuki yollara değil, idari önlemlere de başvurmuştur. Başvurmuş olduğu idari önlemler de baskı ve şiddete dayanmıştır. Bulgaristan Türklerinin sosyo- kültürel ve dini yaşantılarının gereklilikleri olan unsurlar yasaklanarak hak ve özgürlüklerine müdahale edilmiş, Türkiye’de basılmış yayınların Bulgaristan’a girişi yasaklanmıştır (Kemaloğlu, 2012: 55).

Bulgaristan Türkleri sadece dilleri, sosyo- kültürel yaşantıları üzerinden yürütülen asimilasyon faaliyetlerine maruz kalmamış, asimilasyon faaliyetleri dini inançlar üzerinden de yürütülmüştür. Bulgaristan Türkeri’nin günlük ibadetlerini ve hac ibadetlerini yasaklayan Bulgar hükümeti Bulgaristan Türklerinin evlerine baskın yaparak evlerde yapılan dini ritüellere de müdahale etmiştir. Evlerde bulunan dini kaynakları toplatan Bulgar hükümeti bununla da kalmayarak camilerin kapılarına zincir vurmuş, açık kalan camilere de kendisiyle iş birliği yapan imamları atama yoluna gitmiş, kendisiyle iş birliği yapmayan imamları da görevden almıştır (Dayıoğlu, 2005: 352).

Çeşitli alanlarda yürütülen asimilasyon faaliyetlerine karşı koyanlara çeşitli cezalar ve yaptırımlar uygulayan Bulgar Hükümeti, ölümle sonuçlanan yaptırımlar da uygulamıştır. Özellikle kendilerine karşı koyan Bulgaristan Türklerini ya sürgüne tabi tutan ya da hapse atan Bulgar Hükümeti özellikle eğitilmiş kişilere bu yaptırımları uygulamıştır. Sürgünde zulme varan uygulamalarla karşı karşıya kalan Bulgaristan Türklerinin bazılarında haber bile alınamamıştır. Uygulanan bu yaptırımlar karşısında sessiz kalmayan Türkiye’de tepkilerini ortaya koyan gösteriler düzenlenmiş, üniversitelerde kınama mesajları yayınlanmaya başlamıştır. Balkan Türkleri Dayanışma Derneği’nin belgelerinde de bu bilgiler yer almaktadır (Gündüz, 2013: 3-4). Böylece “Türkiye, II. Dünya Savaşından sonra

Avrupa’da görülen en yoğun ve zorunlu göç akımını yaklaşık üç aylık bir süre içinde kabul etmek durumunda kalmıştır” (Doğanay, 1996: 7).

Türkiye ‘nin 1989 yılında Bulgaristan Türklerine kucak açmasıyla birlikte “300 bin Bulgaristan Türkü Türkiye’ye göç etmiş ve 2000 yılına kadar her yıl yaklaşık 30 bin Bulgaristan Türkü Türkiye’ye göç etmiştir” (Dişbudak, Akgün ve Balmumcu, 2012: 1). Bir başka kaynağa göre de 1989 göçüyle birlikte “Cumhuriyet’in kuruluşundan 1997 yılına kadar Bulgaristan’dan Türkiye’ye toplamda 749.648 göçmen gelmiştir” (Khalaf, 2019: 108).

2.4. 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Entegrasyonunu Sağlamaya Yönelik Girişimler

Türkiye; Bulgaristan göçmenlerine sunduğu yardımlar ve imkanlar başta olmak üzere farklı alanlardaki hizmetlerden yararlanmalarını sağlayarak uyum süreçlerini kolaylaştırmayı hedeflemiştir. Bunun için yasal düzenlemelerde bulunmak zorunda kalan Türkiye; gelen göçmenlere yardımda bulunabilmek adına “3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik” yasasında düzelemeye gitmiştir. Bu düzenleme ile birlikte “1982 Anayasasının 3294 sayılı sosyal yardımlaşmayı teşvik kanununun 1. Maddesi” uyarınca sosyal devlet anlayışı içerisinde yardımlaşma ve dayanışma esasıyla; kabul edilen göçmenlerin ihtiyaçlarının giderilmesi hedeflenmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1986’dan aktaran; Maral, 2010: 62).

Türkiye’ye; maddi ve manevi anlamda mağduriyet içinde göç etmek durumunda kalan Bulgaristan Türkleri’ ne yurt içinden ve yurt dışından çeşitli alanlarda yardımlar yapılmıştır ki yurt dışından Amerika Birleşik Devletleri’nin Marshall yardımı ile yurt içinde de dönemin Cumhurbaşkanı tarafından kurulan Göçmen ve Mülteciler Türkiye Yardım Birliği bu anlamda oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Diğer yandan Kanada’nın ve Irak’ın para yardımı ve Milletlerarası Kurtarma Komitesinin eşya bağışı da göçmenlere yardım noktasında önemli katkı sağlamıştır (Çolak, 2013; 118; Çolak, 2013;130-131). Diğer yandan Demokrat Parti milletvekillerinin aralarında toplamış olduğu nakdi yardım ile Ermeni Patrikhanesinin yapmış olduğu nakdi bağış da göçmenler için kullanılmıştır (İnaç ve Yazıcı, 2018: 85). Diğer yandan Türkiye; göçmenlerin barınması için de misafirhaneler açmıştır (Şimşir, 1986: 226). İlerleyen dönemlerde göçmenlerin barınması “2510 sayılı İskân Kanunu” ile sağlanmış, bu kanunla gelen göçmenlerin yanlarında getirdikleri eşyalar bir kereliğine vergiye tabi tutulmadan geçirilmiş, belirli süreliğine göçmenler bazı vergilerden muaf tutulmuştur. Göçmenler form doldurarak “göçmen vesikası” almıştır. Bu

form doğrultusunda alınan göçmen vesikalarına bakılarak kimlik alıp alamayacağı belirlenmiştir.

Yurtdışındaki Türk vatandaşlarımızdan gelen yardımlar ve ulusal düzeyde farklı platformlardan gelen maddi yardımlar “Sosyal Yardımlaşma ve Yardımlaşma Fonu’nda” toplanmıştır. Göç sürecinden başlanarak 1 yıl süre ile toplanan miktar “30 milyar 475 milyon 370 bin TL” olup, ihtiyaç dahilinde nakdi ve yiyecek yardımı şeklinde bu meblağ kullanılmıştır. İl ve ilçelerde açılan birimler sayesinde ihtiyaç sahipleri belirlenmiş ve “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı” aracılığı ile yardımlar ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmıştır. Bulgaristan göçmenlerine devlet tarafından kişi başına verilen nakdi yardımlar zaman içerisinde miktar olarak artırılmış, taşınabilir mallarını beraberinde getirmeleri için taşıma paraları da Bakanlar Kurulu’ndan çıkarılan kararla devlet tarafından karşılanmıştır. Ayrıca 1 Ocak 1989 yılından itibaren 2510 sayılı İskân Kanunu’nda değişikliğe gidilerek eşyaların sınırdan geçerken vergilerden muaf olması da sağlanmıştır. Bunun içinde dönemin şartlarında T.C. Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü ile iş birliği yapılmış, taşıma sırasında ortaya çıkabilecek hasarlar da hazine tarafından karşılanması kararı alınmıştır. Kurban Bayramı’nda kurban ve kurban derilerinin bağışlanması için Ziraat Bankası’nda açılan hesap aracılığıyla kampanya düzenlemiştir. Göçmenlerin barınma ve yemek ihtiyaçları ilk olarak Kızılay tarafından karşılanmış olup çeşitli dernek ve kuruluşlardan nakdi bağışın ve kıyafet yardımının yanında belediyeye buğday, un, makarna gibi gıda bağışında da bulunulmuştur. Bulgaristan göçmenleri için düzenlenen kampanyalar kaymakamlıklar ve valilikler aracılığıyla toplanmış ve dağıtılmıştır. Bunun haricinde devlet eliyle kira yardımında da bulunulmuş, yeterli olunmaması halinde kamuya ait konaklama mekânlarının da göçmenlerin barınmaları için kullanılabilceği kararı alınmıştır. Ayrıca sağlık alanında da Sağlık Bakanlığı ile iş birliği kurularak göçmenlere ilaç yardımında bulunulmuş, sünnet olmayan göçmen çocukları için sünnet kampanyası düzenlenmiştir (İnginar, 2010: 158; T.C. Resmî Gazete, 1989’dan aktaran; Maral, 2010: 62-63; DPT: 1990: 37, Cumhuriyet, 1989: 12’den aktaran; İnginar, 2010: 161; Hudut, 1989: 1’den aktaran; İnginar, 2010: 161).

Birden çok bakanlıkla iş birliği içinde olunan bu süreçte Millî Eğitim Bakanlığı da üzerine düşeni yapmaya, yaşanan dil sorununu açtığı kurslarla ve göçmen kamplarına görevlendirilen öğretmenlerle çözmeye çalışmıştır. Çadır kentlerde açılan çadır okullarda verilen eğitimlerde okul çağındaki çocuklar hedeflenerek, göçmen çocuklarının eğitimi için

dönemin iş adamlarından gelen burslar ve yardımlar değerlendirilmiştir. Ayrıca yine maddi durumu olmayan Bulgaristan göçmenlerine Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığı ile kırtasiye yardımı da yapılmıştır. Diğer yandan parasız yatılı okullarda ve belirli üniversitelerde Bulgaristan göçmenlerinin de okuması için kontenjan ayrılmıştır. Aynı şekilde Bulgaristan'da aldıkları eğitimin devamı için diploma denklikleri sağlanmış, üniversite sınavları için Bulgaristan göçmenlerine imkân tanınmış, onlar için de üniversiteye giriş sınavı yapılmıştır. Darüşşafaka; o dönem babası hayatta bulunmayan ve maddi durumu yetersiz olan göçmen çocuklardan belirli sayıda seçerek sınavsız olarak okula kayıtlarını yapmıştır. Bulgaristan'dan gelen öğretmenler belli başlı hizmet içi kurslara dahil edilerek, mesleklerini yapmaları için imkân tanınmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının iş birliği ile istihdama yönelik kurslarla göçmenlerin iş hayatına katılmaları da hedeflenmiştir (Cumhuriyet, 1989:1, 13'den aktaran; İnginar, 2010: 173; Hudut, 1989: 1'den aktaran; İnginar, 2010: 173; Cumhuriyet, 1989: 12'den aktaran; İnginar, 2010: 173; Cumhuriyet, 1989: 13'den aktaran; İnginar, 2010: 173; Cumhuriyet, 1989 :1-13'den aktaran; İnginar, 2010: 174).

Göçmenlerin bir gecede göç etmelerinin sonucu olarak karşılaştıkları en büyük problem barınma olmuştur. O dönemin şartlarında kalıcı olmasa da bazı çözüm yolları geliştiren Türkiye; ilk olarak göçmenler belirli noktalardaki çadır kentlere ve kurumların misafirhanelerine yerleştirmiş, daha sonra okulların tatil olmasından faydalanılarak yatılı okullarda, pansiyonlu okullarda da ağırlandırmıştır. Ancak göçmen sayısının çok fazla olması sebebiyle farklı illere de yönlendirilmek zorunda kalan göçmenler daha sonra istekleri üzerine akrabalarının yanına yerleştirilmişlerdir. Bu adım rahatlatıcı bir çözüm olmayınca ve zamanla sınırdaki bekletilen göçmen sayısında artış olunca Türkiye alternatif çözüm yolları arayışına girmek durumunda kalmıştır. Bu çözüm yollarının başında sınırda kurulan kamplar yer almıştır. Ayrıca İç İşleri Bakanlığı valiliklere durum tespitine dair genelge yollamış, bunun üzerine toplam 16 şehir iskân bölgesi ilan edilmiştir. Bu iller İstanbul, İzmir, Tekirdağ, Sakarya, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Eskişehir, Kütahya, Kocaeli, Manisa, Denizli, Aydın, Bilecik, Afyon ve Uşak seçilmiş ve göçmenlerin geçici olarak yerleştikleri yerler olarak belirlenmiş ve ilerleyen zamanlarda bu illerin sayısını arttırmak durumunda kalmıştır. Ayrıca Türkiye; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nden göçmenlerin yol ücretlerini karşılamaları konusunda talepkar olmuş ve karşılığında olumlu cevap almıştır. Dönemin yetkilileri Bulgaristan Göçmenlerine arsa ve ev gibi yardımın doğrudan yapılamayacağını, ancak bu konuda göçmenlere yardımcı olmak isteyen iş

adamları varsa onların desteklenip, vergiden düşüleceği belirtilmiş bu yaklaşım da göçmenlerin ev ve arsa sahibi olmalarını kolaylaştırmıştır (Maral, 2010: 64; Cumhuriyet, 1989: 13'den aktaran; İnginar, 2010: 166; Cumhuriyet, 1989'den aktaran İnginar, 2010: 12; 167; Hudut, 1989: 1'den aktaran; İnginar, 2010: 169).

Bulgaristan Göçmenlerinin Türkiye'ye geldiklerinde barınmadan sonraki en büyük problemi iş hayatı olmuştur. DPT (1990: 30)'den alınan bilgiler ışığında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin büyük bir çoğunluğu tarım ve sanayi işçisi iken, memur statüsündeki göçmen sayısının azlığı dikkat çekmektedir.

İş ve İşçi Bulma Kurumu ve valilikler kanalıyla başvuruda bulunan göçmenler işe yerleştirilmeye çalışılmıştır. İş anlamında göçmenlere imkân sağlayan şehirlerin başında ise Bursa, İzmir, Sakarya, İstanbul, Çanakkale ve Edirne yer almıştır (DPT, 1990: 36). O dönemin şartlarında uyum süreci kapsamında alınan önlemlerin başında ise işçilerin dil sorununun çözülmesi için açılan kurslar olmuştur. Çeşitli kurum ve kuruluşlar, göçmenleri işe alma konusunda istekli davranarak işçi kadrolarında göçmenlere de yer vermiş, diğer çalışanlarına tanınan haklardan onların da yararlanmasını sağlama eğiliminde olmuşlardır. Ancak zaman içerisinde göçmen sayısı artınca ücretlerde düşüş baş göstermiş, bazı işverenler daha ucuza çalışan Bulgaristan göçmenini işe alıp daha yüksek ücrette çalışan işçilerine yol vermeye başlamışlardır. Bu tarz uygulamalara başvurulara yasal cezalandırmaya gidileceği devlet tarafından açıklanarak, yaşanan bu durum engellenmeye çalışılmıştır. İşçi statüsünde olmayıp da memur statüsünde olan göçmenler için sözleşmeli kadro ayrılmıştır. Göçmenlerin sayısı artınca bir kısım göçmen devlet eliyle Zonguldak'a yerleştirilmiştir. Barınma noktasında sıkıntı yaşanmamasına rağmen istihdam noktasında bazı sıkıntılar baş göstermiştir. Örneğin; Zonguldak'ta işsiz yerli halk dururken göçmenlerin işe alınmasına öncelik verilmesine Genel Maden İş Sendikası tepki göstererek; bu durumun yerli halkın göçmen halkla kaynaşmasının önüne geçtiğini, göçmen halka karşı önyargıların oluşmasına sebep olduğunu ifade etmiştir (Cumhuriyet, 1989: 13'den aktaran; İnginar, 2010: 176; Cumhuriyet, 1989: 17'den aktaran; İnginar 2010: 168; Cumhuriyet, 1989: 1-13'den aktaran; İnginar, 2010: 175; Tercüman, 1989: 8'dan aktaran; Maral, 2010: 68; TBMM, 1989: 114).

Tüm bunların ışığında Türkiye o dönemin şartlarındaki göç politikalarını Bulgaristan Göçmenlerinin sürece entegre olmaları için etkin olarak kullanmaya ve çeşitli alanlarda farklı bakanlıklarla beraber yürüttüğü yardım kampanyalarıyla uyum sürecinin getirdiği

zorluğu kolaylaştırmaya çalışmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen bazı sorunların yaşanmasının önüne geçilemediğini söyleyebiliriz.

2.5. Alanyazın

Bu bölümde araştırma konusuyla ilişki olduğu düşünülen yurt içinde yapılan bazı çalışmalar incelenerek, söz konusu çalışma bulguları doğrultusunda alanyazın hakkında bilgi verilmesi hedeflenmiştir.

2.5.1. 1989 Göçü ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Khalaf (2019)'ın “Çanakkale İline Dış Göçlerin Etkisi” adlı çalışmasında farklı zamanlarda farklı coğrafyalardan Çanakkale'ye yapılan göçlerin ilçe dağılımlarına değinilmiş, Bulgaristan'dan Çanakkale'ye gelen göçmenlere çalışmada yer verilmiştir. Çalışmada Çanakkale nüfusuna etki eden göçlerden birinin de Bulgaristan'dan gerçekleşen göçler olduğuna vurgu yapılmıştır.

İnaç ve Yazıcı (2018) “Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler, Bulgaristan Diasporası ve Uluslaşma” adlı çalışmasında, Bulgaristan'ın 93 Harbinden sonra Bulgaristan Türkleri üzerinde milliyetçilik anlayışı doğrultusunda yapmış olduğu yaptırımlardan bahsetmekte ve bu yaptırımlar sonucunda gerçekleşen göç sonucunda ortaya çıkan entegrasyon sürecine dikkat çekmektedir. Çalışmada Bulgaristan'ın ötekileştirmeye dair yapmış olduğu uygulamaları insanların ait olduğu yerden kopartma anlamına gelen diaspora kavramı ile açıklanmıştır.

Işık (2016)'ın “Balkanlardan Türkiye'ye Son Büyük Göç Olarak 1989 Göçüne Giden Süreç” adlı yüksek lisans tez çalışmasında Bulgaristan'daki rejim değişikliği ile beraber Bulgaristan'ın yürütmüş olduğu asimilasyon faaliyetlerinin Bulgaristan Türkleri üzerindeki etkileri ele alınmış, Bulgaristan'ın uyguladığı baskıcı ve sert politikalarına maruz kalan Bulgaristan Türkeri'nin yaşamak zorunda kaldığı göç süreci detaylı olarak ele alınmıştır. Özellikle Bulgaristan'ın uygulamış olduğu isim değiştirme politikasının iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olduğunu vurgulayan Işık (2016); Türkiye'nin göç anlaşması doğrultusunda yapmış olduğu girişimlerin olumlu sonuçlar verdiğine dikkat çekmiş; bu doğrultuda Bulgaristan Türklerinin göç sürecinin de 1989 yılında başladığını ifade etmiştir. Türkiye'nin o dönem 300.000'den fazla kişinin göç etmiş olduğunu belirten Işık (2016); gerçekleşen bu kitlesel nüfus hareketinin Balkanlar'dan Türkiye'ye gerçekleşen son büyük göç olarak nitelendirilebileceğinin de altını çizmiştir.

Salı ve Mehmed (2014)'in "1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Kültürlerarası İletişim Pratikleri: Eskişehir Örneği" adlı makale çalışmasında Eskişehir'de yaşayan 1989 Bulgaristan göçmenleriyle görüşme yapılarak kültürel kimliklerini yaşatma süreci ve entegrasyon sürecindeki iletişim biçimleri ortaya konulmuştur. Çalışma sonucunda Eskişehir'de yaşayan Bulgaristan göçmenlerinin, entegrasyon sürecinde bazı zorluklar yaşasalar da ortak paydalarının olması sebebiyle bu sancılı dönemin daha az krizle atlatıldığı görülmektedir. Söz konusu bu ortak paydaların başında; aynı acıyı yaşayan göçmenlerin bir arada yaşaması ve göçmenlerin yerli halk ile benzer sosyo kültürel yaşantılara sahip olması gelirken; diğer yandan bu durumun göçmenlerin kendi aralarında da yerel halkla da olumlu iletişim içerisinde olmasının etkili olduğu çalışma bulgularında yer almaktadır.

Gündüz (2013)'ün "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü (1989 Örneği)" adlı çalışmasında 1989 göçünün boyutları tarihsel gelişime göre detaylı olarak ele alınarak, göç öncesinde ve sonrasında yaşanan sıkıntılar ortaya konulmuştur. Çalışmada Bulgaristan'ın Bulgaristan Türklerine karşı birçok alanda yürütmüş olduğu asimilasyon politikalarına değinilerek, Bulgaristan Türklerinin maruz kaldığı sert ve baskıcı muameleler tüm detaylarıyla anlatılmıştır.

Yorulmaz (2012) yüksek lisans tez çalışmasını; 1989 Zorunlu Göçüyle Türkiye'ye gelip göçmen konutlarına yerleştirilen ve göç edemeyip Bulgaristan'ın Varna Şehrinde kalan Bulgaristan Türkleriyle yapmış olduğu görüşmeler sonucunda elde ettiği bulgularla ortaya koymuştur. Yorulmaz (2012)'in çalışmasında görüşme sürecinin öncesinde görüşmecilere; görüşmecinin yaş ve cinsiyet başta olmak üzere, aile yapısını, sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını ortaya koyan soruların yönlendirildiği tespit edilmiştir. Buradan hareketle 1989 zorunlu göç sürecini belirleyen farklı değişkenler bağlamında hazırlanan sorular görüşmecilere yönlendirilerek çalışma verilerine ulaşılmıştır.24 kişiyle gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda Bulgaristan hükümetinin seksenli yılların başından itibaren asimilasyon faaliyetlerini yürüttüğü, bu faaliyetlerin seksenli yılların ortalarına doğru "isim değiştirme" politikasıyla daha da hız kazandığı çalışmada görülmektedir. Bununla beraber baskının özellikle din, dil, eğitim ve sosyal alanlarda yoğunlaştığı da çalışmadan anlaşılmaktadır. Çalışma bulgularında görüşmecilerin; yapılan baskı ve yaptırımlarla özlerine ait değerlerin yok edilmeye çalışıldığına ve yapılan zulme direnseler de daha büyük tepkiyle karşılaştıklarına dikkat çektikleri göze çarpmaktadır.

Özay (2011)'ın "1989 Bulgaristan'dan Zorunlu Göçün Etkilerinin Bursa Yerel Basını Örneğinde İncelenmesi" adlı doktora çalışmasında Bursa medyası üzerinde yoğunlaşarak 1989 göçünün medyaya yansımaları ele alınmıştır. Özay (2011)'ın çalışmasında 1989 Zorunlu Göçle Türkiye'ye gelen göçmenlerin genellikle akraba ve tanıdıklarının yanlarına kendi istekleri ve imkanları doğrultusunda yerleştikleri ifade edilirken, bir kısım göçmenin de belirli süreç ve şartlar çerçevesinde belirlenen bölgelere devlet tarafından yerleştirildiklerinden de bahsedilmiştir.

İnginar (2010)'ın "Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)" adlı yüksek lisans tez çalışmasında 1989 Zorunlu Göçü çok yönlü ve detaylı bir şekilde ele almıştır. İnginar, Bulgaristan tarihinde asimilasyon faaliyetleri sebebiyle çeşitli dönemlerde farklı yoğunluklarda göç dalgasının gerçekleştiğini ve Türk nüfusunun bu dönemlerde ciddi oranda azaldığını belirtmiştir. Ayrıca İnginar (2010); çalışmasında 1989 göçünün bir anda gerçekleşmediğini, temelini daha önceki yıllara dayandığına dikkat çekerek evvele dayanan kısıtlamalara, yasaklara ve dayatmalara vurgu yapmıştır. Bulgar hükümetinin göç öncesinde Türk nüfusunu azaltacak çeşitli uygulamalar yaptığını belirten İnginar (2010); Bulgar hükümetinin yapmış olduğu bu uygulamalara vurgu yaparak 1989 göçünün dinamiklerine de dikkat çekmektedir.

Yılmaz (2008)'ın "Jivkov Döneminde Bulgaristan Türkleri ve Türkiye'ye Göç Olayı (Türk Basınına Göre)" adlı yüksek lisans tez çalışmasında yakın tarihimizde yer alan 1989 zorunlu göçü Türk basınının gözünden ele alınarak sürecin detaylandırması amaçlanmıştır. Yapılan çalışmada Bulgar hükümetinin ırkçı yaklaşımı karşısında Bulgaristan Türklerinin özlerini korumak için gösterdiği dirençten bahsedilmiş ve bu direnç karşısında Bulgaristan Türklerinin karşılaştıkları yaptırımlardan da bahsedilmiştir.

Uluslararası Göç Sempozyumu (2005)'nda yer alan Sayın (2005: 286)'ın "Bir Göç Hikâyesi: Zeytinburnu'nda Yerleşen Bir Ailenin Hikâyesi" adlı çalışmasında çocukluğu Bulgaristan'da geçen ve 1989 yılında Türkiye'ye göç etmek durumunda kalan bir göçmen sanatçının yaşadıklarını kendi dilinden ifade ederek ortaya koymuştur. Çalışmada bir Bulgaristan göçmeninin çocukluk döneminde yaşadığı acı ve sıkıntıların halen tazeliğini koruduğu da gözler önüne serilmiştir.

1980'li yıllarda Bulgaristan'da Büyükelçilik yapan Lütem (2000)'in o dönem yaşadığı olayları kaleme aldığı çalışmasında; Bulgaristan Türklerine karşı uygulanan asimilasyon faaliyetlerine ve uygulanan yaptırımlara yer verilerek yaşananların gerçekliği

bir kez daha ortaya konulmuştur. Ayrıca Lütem (2000)'in çalışmasında Bulgaristan'ın ırkçı ve baskıcı tavrından ödün vermemesine dikkat çekilerek, Bulgaristan'ın yaptırımlarını giderek arttırmasından dolayı iki ülke arasında gerginliklerin yaşandığına vurgu yapılmış ve bu sebeple de zaman zaman çıkmazlara girildiği çalışmada ifade edilmiştir.

1989 göçüyle ilgili o dönemin durumunu net bir şekilde ortaya koyan alandaki ilk çalışmalardan biri olma özelliğini gösteren “Göçmen ve Sığınmacı Gruplardan Bir Kesit; Bulgaristan Göçmenleri ve Bosnalı Sığınmacılar” adlı çalışmasıyla alana farklı bir soluk getiren Kümbetoğlu (1997), o dönemde yaşananların ve isim değiştirme politikasının etkilerini tüm canlılığı ile resmetmiş, entegrasyon sürecine de değinerek yaşanan sorunları detaylı olarak ortaya koymuştur.

Alp (1990: 12-36) çalışmasında; Bulgar hükümetinin evvelden beri Türk nüfusunun fazla olmasından rahatsızlık duyduğunu, tek ulus olma yönünde yaklaşımlar sergileyerek Türkleri yok etmeye yönelik politikalar izlediğini vurgulamaktadır. Alp (1990: 187-193) Bulgar hükümetinin asimilasyon faaliyetleri kapsamında yürüttüğü faaliyetler içinde isim değiştirme politikasının Bulgaristan Türkleri tarafından tepkiyle karşılandığını ifade ederken; bu doğrultuda yapılan baskıcı ve sert tutuma karşı Bulgaristan Türkeri'nin direnişe geçtiğini de belirtmektedir. Bununla beraber direniş ve tepkilerle karşılaşan Bulgar hükümetinin baskıcı yaptırımlarına ve uygulamalarına devam ettiğini ve süreç içinde sert tutumunu daha da arttırdığını vurgulayan Alp (1990:187-193); bu direniş ve gösteri sürecinde şiddet, sürgün ve ölüm olaylarının da artmış olduğuna dikkat çekmektedir.

2.5.2. Entegrasyon ve Asimilasyon ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Korkmaz ve Öztürk (2017)'ün “Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci ve Göçmenlerin Türkiye'deki İskân ve İş Gücüne Dayalı Entegrasyonu” adlı makalesinde Bulgaristan Türklerinin göç süreci sonrasında istihdam ve barınma ihtiyaçlarının o dönemin şartlarında Türkiye tarafından nasıl karşılandığı detaylandırılarak, entegrasyon bağlamında Bulgaristan'dan gerçekleşen göçler ele alınmıştır. Çalışmada Bulgaristan'da rejim değişikliği ile birlikte başlayan asimilasyon politikalarından olumsuz etkilenen Bulgaristan Türklerinin göçe zorlandığı vurgulanmakta, bu sebeple Bulgaristan Türklerinin göç süreciyle birlikte bir uyum sürecine de tabi oldukları ifade edilmektedir. Çalışma sonucunda 1950'li dönemde göç eden Bulgaristan Türklerinin genelde akraba ve tanıdıklarının yanına devlet eliyle yerleştirildiği, göçmenlerin ihtiyaçlarının çeşitli kaynaklarla temin edildiği vurgulanmıştır. Ayrıca göçmenlerin Türkiye'de kendi meslek ve donanımlarına uygun

olarak istihdam edildiğini dikkat çekilerek bahsedilen bu hususların entegrasyon sürecini kolaylaştırdığı da ifade edilmiştir.

Akhan ve Batmaz (2015) “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Gelen Göçmenlerin Yaşam Profillerinin Memnuniyet Durumlarına Etkisi” adlı çalışmasında; farklı göç dönemlerinde İstanbul’a yerleşen Bulgaristan göçmenlerinin yaşam kalitelerinin ve memnuniyet derecelerinin detaylı olarak incelenmesi hedeflenmiş olup; çalışma sonucunda memnuniyet durumlarının ortaya konulmasında farklı değişkenlerin etkili olduğu ortaya konulmuştur. Aynı zamanda memnuniyet derecesi karşılaştırıldığında istihdam alanında göçmenlerin kendi donanım ve becerilerine uygun işlerde çalışanların memnuniyet derecesinin daha yüksek olması da çalışma bulgularında göze çarpmaktadır.

Tahir (2015)’in “Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan’daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası” adlı çalışmasında komünist anlayışını benimseyen Bulgar hükümetinin Bulgaristan Türkleri üzerinde yürütmüş olduğu asimilasyon politikaları ve etkileri detaylı olarak ortaya konulmuştur. Çalışmada; yürütülen asimilasyon faaliyetleri kapsamında Bulgaristan Türklerinin çeşitli alanlardaki hak ve özgürlüklerinin kısıtlandığına dikkat çekilmiş, bu dayatmalar karşısında özlerini korumak amacıyla yaptırımlara direnç gösteren Bulgaristan Türklerinin daha büyük acılarla karşılaştığı da ifade edilmiştir.

Korkmaz (2013)’ın “Türkiye’de Yaşayan Bulgaristan Göçmenlerinin Çalışma Hayatı İçinde Yaşadığı Sorunların Uygulamalı Olarak İncelenmesi” adlı araştırmasında büyük göç ve sonrasında göç etmiş olan Bulgaristan Türkleri ele alınmış olup, çalışmada göçmenlerin iş hayatında yaşamış oldukları problemler incelenmiştir. Çalışmada elde edilen verilere göre; Bulgaristan göçmenlerinin, göçmen olmalarından dolayı iş hayatında çeşitli sorunlar yaşadıkları, yaşadıkları bu sorunların hayatlarının farklı alanlarına da yansıdığı dikkat çekmektedir. Yaşanılan bu durumdan dolayı da Bulgaristan göçmenlerinin kendilerini genellikle dezavantajlı bir durumda gördükleri de çalışma bulgularından anlaşılmaktadır.

Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012)’nin “Göçmenlerin Türkiye’de Yaşamaya Devam Etme Kararlarının Sosyo Ekonomik Belirleyenleri: 1989 Bulgaristan Göçmenleri Örneği” adlı Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından desteklenerek ortaya konulan çalışmasında; Bulgaristan Türklerinin Türkiye’de veya Bulgaristan’da yaşama kararı almalarında etkili olan nedenler üzerinde durularak bunda sosyo-ekonomik etkenlerin rolü ele alınmıştır. Çalışma bulgularında; Bulgaristan Türklerinin bundan sonraki süreçte Türkiye’de veya Bulgaristan’da yaşamaya devam etme

kararı almalarında; yaşın, geçmiş yaşantının, çalışma şartlarının, alınan ücret oranının, sosyo- ekonomik yaşantı düzeyinin ve bireysel beklentilerinin etkili olduğu göze çarpmaktadır.

Yorulmaz (2012)'in çalışmasında entegrasyon bağlamında bulgular da tespit edilmiştir. Yorulmaz (2012)'in çalışmasında Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç ettikten sonra sistem farklılığının dolayı uyum süreçlerinin zor olduğu, özellikle iş ve eğitim başta olmak üzere çeşitli alanlarda sancılı bir süreç geçirdiklerine dikkat çekilmektedir.

Şirin (2011)'in "1989 Zorunlu Göçü ve Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu: Tekirdağ'daki Bulgaristan Göçmenleri Üzerine Bir Çalışma" konulu araştırmasında 1989 göçmenlerinin uyum süreçleri detaylı olarak ele alınmış, Tekirdağ'daki göçmenlerin entegrasyon sürecinin genel manada başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Göçmenlerin büyük çoğunluğunun Marmara'da yoğunlaştığını ifade eden Şirin (2011); göçmenlerin büyük çoğunluğunun akrabaların yanına yerleştiğini belirtmektedir. Türkiye'ye o dönem gelen diğer Bulgaristan göçmenleri gibi Tekirdağ'a gelen göçmenlerin de kısa sürede vatandaşlık hakkı kazanarak sosyal hak ve hizmetlerden yararlanmaya başladığı çalışmada ifade edilmiştir. Ayrıca çalışma bulgularından hareketle; izlenen göç politikasıyla beraber göçmenlerin sahip oldukları kültürel kimlikle Türkiye'deki kültürel yapının benzer olmasından dolayı kendilerini öteki gibi hissetmedikleri, yerli halk ile kısa sürede kaynaştıkları ve sosyal çevreden soyutlanmadıkları çalışmada görülmektedir. Bu bağlamda sosyal entegrasyonun da başarıyla gerçekleştiği çıkarımı rahatlıkla yapılabilmektedir. Ayrıca göçmenlerin akrabalarının yanına yerleşmiş olmalarının alışma sürecini kolaylaştırmada etkili olan hususların başında geldiğine dikkat çekilmektedir. Eğitim anlamında donanımlı olmalarından dolayı göçmenlerin iş bulmada zorluk yaşamadığını belirten Şirin (2011); aile bireylerinin genç nüfustan oluştuğu bu sebeple de tüm aile bireylerinin kadınlar da dahil olmak üzere çalışma hayatının içinde bulunduğunu ifade ederek, göçmenlerin ekonomik alandaki entegrasyon sürecinde büyük oranda zorluk yaşamadığını vurgulamıştır.

Ünal (2008)'in "Sosyal Bütünleşme ve Kimlik Bağlamında Türkiye'deki Balkan Göçmenleri Üzerine Bir Değerlendirme (İzmir'den Bir Örneklem)" adlı yüksek lisans tez çalışması; Balkanlardan Türkiye'ye farklı zamanlarda göç etmiş farklı topluluklar ele alınarak ortaya konulmuştur. Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya göçmenleri çalışmanın araştırma grubunu oluşturmaktadır. Söz konusu olan bu çalışmada Balkanlardan Türkiye'ye

farklı zamanlarda göç eden toplulukların entegrasyon sürecinde yaşadıkları sorunlar “göç”, “bütünleşme”, “aidiyet” ve “kimlik” olgularıyla farklı boyutlarda ilişkilendirilerek ortaya konulmuş ve sorunlar detaylandırılmıştır. Çalışma sonucunda Balkanlar’dan gelen farklı göçmen gruplarının farklı sosyo-kültürel birikime sahip olsalar da Türkiye’nin sosyo-kültürel yapısına uyum sağlamada büyük sorunlar yaşamadıkları; bunda göçmenlerin beraberinde getirdikleri dil ve din unsurlarının geldikleri coğrafya ile ortak olmasının etkili olduğu ifade edilmektedir. Yerel halk ile göçmenlerin ortak sosyo-kültürel unsurlar çerçevesinde birleşmelerinden dolayı uyum sürecinde kültür alışverişinin iki yönlü olduğu çalışmada ifade edilmekte ve gerçekleşen etkileşimin sonuçlarını hem göçmenlerin hem de yerel halkın olumlu olarak nitelendirdiğine vurgu yapılmaktadır. Diğer yandan farklı göçmen gruplarının dini ve etnik yapılarının Türkiye’nin dini ve etnik yapısıyla benzer olmasının göçün Türkiye’ye doğru gerçekleşmesinde ve göçmenlerin göçü gurbetten çok “anavatana dönüş” olarak görmelerinde etkili olduğu da çalışma sonuçlarında göze çarpmaktadır. Bu bağlamda göçmenlerin göçü “anavatana dönüş” olarak değerlendirmelerinden dolayı Balkanlardan Türkiye’ye doğru gerçekleşen göçlerin kategorileştirilmesinin de güçleştiği çalışmada vurgulanmaktadır.

Şen (2008)’in “1989 Bulgaristan Göçmenleri ve Sorunları” adlı çalışmasında, beklenen sayısının çok üzerinde gerçekleşen ve “Büyük Göç” olarak adlandırılan 1989 zorunlu göçü kapsamında; göçün nedenleri, süreci ve göç sonrasında yaşanan uyum süreci detaylı olarak ele alınmıştır. Şen (2008) söz konusu çalışmanın konusunun yakın tarihte gerçekleşen bir olay olduğunu ve 1989 göçünün özellik bakımından diğer göçlerden farklılık gösterdiğini vurgulamıştır. Bu sebeple çalışmanın önem arz ettiği düşüncesinde olan Şen (2008); ayrıca Bulgaristan’ın Bulgaristan Türklerinin dini, milli, sosyo kültürel ve dini yaşantılarını hedef alarak bu alanda zulme varan yaptırımlar ve baskılar uygulandığının altını çizmiştir. Diğer yandan göç süreci sonrasında iki ülke sisteminin farklı olmasından ve yerel halkın Bulgaristan Türklerine karşı ön yargılarının bulunmasından dolayı sürecin başında ekonomik ve sosyal yaşantıda Bulgaristan göçmenlerinin zorluk yaşadıkları da çalışma bulgularında yer almaktadır. Ayrıca görüşmecilerinden yola çıkarak Bulgaristan göçmenlerinin yerli halkla aynı etnik kökene ve inanışa sahip olduklarını yerel halka inandırma konusunda çok mücadele verdikleri çıkarımı da yapılabilmektedir. Ancak sosyo-kültürel anlamda benzerliklerin olması ve yerel halk ile göçmenlerin etkileşim içinde olmaları var olan önyargıların kırılmasında etkili olduğu da çalışma bulgularında göze

çarpmaktadır. Diğer yandan zaman içinde kazanılan çifte vatandaşlığın da uyum sürecinin kolaylaştırılmasında etkili olduğu vurgulanmaktadır.

Çetin (2008)'in "Bulgaristan'daki Soydaşlarımızın Türkiye'ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi" adlı betimsel çalışması 1989 göçmenlerinin bulunduğu 6 farklı ilde uygulanmış, Bulgaristan göçmenleri ile anket çalışması yapılarak 1989 göçü sürecini tetikleyen unsurlar farklı boyutlarda ele alınarak bu doğrultuda göçün sonuçları ortaya konulmuştur. Çalışmadan elde edilen verilere göre; Bulgaristan göçmenlerinin göç etmesinde farklı alanlarda yapılan asimilasyon içerikli dayatmaların ve yaptırımların etkili olduğu ancak son olarak uygulamaya konulan isim değiştirme politikasının göç sürecinin hızlanmasında etkili olduğu göze çarpmaktadır. Çalışma bulguları Bulgaristan göçmenlerinin akraba ilişkileri sebebiyle Bulgaristan ile bağlantılarının olduğuna işaret etmektedir. Buradan hareketle parçalanmış ailelerin halen mevcut olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Ayrıca göçmenlerin büyük çoğunluğunun göç etme sürecinde akrabalarının yanını tercih ettikleri çalışma bulgularında göze çarpmaktadır. Çalışma bulgularından hareketle; Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç etmelerinde göçmenlerin akrabalarının Türkiye'de olmalarının yanı sıra Türkiye'de o dönem özgürlük anlamında daha rahat bir ortamın bulunduğu inancının da olmasının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çetin (2008); söz konusu bu bulgularla örtüşen başka çalışmaların olduğuna da dikkat çekerken, göç süreci sonrasında önyargılardan dolayı yerel halkın Bulgaristan Türklerini kabullenmelerinin bir müddet zor olduğunu ancak zaman içerisinde bu sorunun üstesinden geldiğini de çalışmada ifade etmektedir. Bununla birlikte çeşitli alanlarda sorun ve sıkıntılar yaşamış olsalar da Türkiye'yi anavatanları olarak gören Bulgaristan göçmenlerinin Türkiye'de yaşamaya devam etme konusunda istekli oldukları da çalışma bulgularında yer almaktadır.

Kolukırık (2006)'ın "Bulgaristan'dan Göç Eden Türk Göçmenlerinin Dayanışma ve Örgütlenme Biçimleri: İzmir Örneği" adlı çalışmada 1989 yılı ve sonrasında göç eden Bulgaristan Türkleri üzerinde farklı veri toplama teknikleri kullanılarak, göçmenlerin yerleştikleri alanlardaki uyum süreci, dayanışma ve örgütlenme biçimleri çerçevesinde ortaya konulmuştur. Çalışma sonucunda; Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan'daki kültürlerini, birikimlerini ve yaşantılarını gittikleri yerlere taşıdığını, bu durumun da uyum sürecini beraberinde getirdiğini, ancak süreçte de bazı sorunların yaşandığı ifade edilmektedir. Bulgaristan'da etnik kimliklerine sahip çıkma mücadelesi veren Bulgaristan

göçmenlerinin gittikleri yerlerde de bu etnik kimliklerini ispatlama ve kabullendirme mücadelesine girdikleri göze çarpmaktadır ki; uyum sürecinde yaşadıkları bu durum Türkiye'yi anavatanı olarak gören Bulgaristan Türklerini en çok üzen husus olduğu çalışmada yer almaktadır. Diğer yandan daha önceden Türkiye'ye göç etmiş yakın ve akrabalarıyla kurdukları yakın ilişkileri sayesinde göç ettikleri yerlerde yaşanan sorunların üstesinden gelen Bulgaristan Türklerinin kendi aralarındaki dayanışma, yardımlaşma ile sınırlı olmadıkları yerli halkla da kaynaşmaya yönelik eğilim içinde oldukları çalışma bulgularında yer almaktadır.

Doğanay (1996: 14)'ın "Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi" adıyla ortaya koyduğu çalışmasında iç göçler sonucunda ortaya çıkan sorunlara ve sorunlar karşısında bulunan çözümlere detaylı olarak değinilmiştir. Çalışmada göç eden toplulukla göç alan coğrafyada yaşayan topluluğun karşılıklı etkileşimini, entegrasyon sürecini ortaya koyan çalışmaların alanda az olduğu vurgulanırken "göçmenlerin yerleşim yerlerine uyum ve uyumsuzlukları yönünde yerli halkla olan etkileşimlerini" ortaya koymanın önemine dikkat çeken Doğanay (1996) bu alanla ilgili yapılacak çalışmaların değerine vurgu yapmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN METODU, VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI

3.1. Araştırmanın Konusu

Bulgaristan 1350’li yıllardan başlayarak Osmanlı himayesine girmiş ve yerleşim politikasıyla Türk yurdu haline getirilmeye çalışılmış, yürütülen bu politikalarla Bulgaristan süreç içerisinde Türk nüfusunun yoğunlaştığı bir yer olmuştur. Ancak tarih sahnesinde meydana gelen bazı gelişmeler Osmanlı Devleti’nin bu toprak üzerindeki hakimiyetini zaman içerisinde azaltmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında özellikle Fransız İhtilali’nin ve diğer güçlü devletlerin yardımları etkili olurken, bağımsızlığını kazanan Bulgaristan Devleti’nde iktidar değişimleri ve buna bağlı olarak yürütülen siyasi politikadaki değişiklik de etkili olmuştur. Yaşanan bu değişiklikler doğrultusunda da Bulgaristan topraklarında yoğun olarak yaşayan Türkler zamanla “azınlık” muamelesi görmüş, baskıcı ve sert politikalarla maruz bırakılmıştır. Bulgaristan’ın siyasi tarihi ele alındığında Jivkov dönemi, Bulgaristan Türkleri üzerinde yürütülen baskıcı ve sert politikaların en yoğun yaşandığı dönem olduğu göze çarpmaktadır (Yorulmaz, 2012: 1).

1989 yılında gerçekleştirilen göç öncesinde de farklı dönemlerde de Bulgaristan’da Türkler göçe zorlanmış ancak 80’li yılların ortalarına doğru bu göçler daha yoğun olarak yaşanmaya başlanmıştır. Özellikle Türk ve Müslüman olan Bulgaristan vatandaşları, Bulgaristan’ın ulus- millet anlayışı doğrultusunda yürüttüğü politikalar nedeniyle göç etmek durumunda bırakılmıştır. Bulgar devletinde Türklerin haricinde farklı topluluklar da yaşamakta ve Jivkov bu farklı toplulukları azınlık olarak nitelendirmekteydi. Bulgaristan’da farklı topluluklar yaşasa da Bulgaristan Türkleri Bulgaristan nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturmaktaydı. Bu durumdan ve süreç içerisinde Türk nüfusunun hızla artmasından endişelenen Jivkov; milliyetçi anlayış doğrultusunda Bulgaristan Türklerine karşı dayatmacı ve sert asimilasyon politikası yürütmeye başlamıştır. Jivkov’un birçok alanda yürüttüğü asimilasyon politikaları doğrultusunda çeşitli dayatmalara maruz kalan Bulgaristan Türkleri uygulamalara direnç gösterse de daha da sert muamelelerle karşı karşıya kalmıştır. Yürütülen baskıcı tutumun yanında uyguladığı sert yaptırımlara her geçen gün yenisini ekleyen Bulgaristan hükümeti; en son isim değiştirme politikasını Türkler

üzerinde de uygulamaya çalışmıştır. Daha önceki yıllarda Pomaklar üzerinde de isim değiştirme politikasını sert bir şekilde uygulayan Bulgar hükümeti, yıllar sonra Türkler üzerinde de aynı politikayı uygulamak isteyince Bulgaristan Türklerinin direnişiyle karşılaşmıştır. Bulgaristan Türklerinin göstermiş olduğu direniş karşısında Bulgar hükümeti baskıcı ve sert tutumunu daha da arttırmış, yaşananlar basında da yer almaya başlamıştır. Bulgar hükümeti isim değiştirme konusunda baskıcı tavrını Türk köylerine göndermiş olduğu askeri güçlerle sağlamaya çalışırken, karşı gelenlere oldukça sert yaptırımlar uygulamıştır. Kış şartlarının 1980’li yılların ortasında sert ve çetin geçmesi Türk köylerinde yaşayanların hareket alanını kısıtlamış, isim değiştirme politikası doğrultusunda yaşanan baskı ve sert uygulamalar bu sayede daha da artmıştır (Toğrol, 1991: 65-68; Yorulmaz, 2012: 1-3).

Aslında Bulgaristan Türklerinin asimile edilme çalışmalarının çıkış noktası olarak 1877 – 1878 savaşları olarak gösterilmektedir. 1876 senesinde Osmanlı Devleti’nin Tuna vilayetinin 6 sancağında “1.130.000 Bulgar ve 1.120.000 Türk” yaşamaktaydı. 93 Harbiyle beraber bir milyona yakın Türk yerlerinden edilmiş, 350 bin Türk ise zulüm, açlık ve salgın hastalıklardan dolayı hayatlarını kaybetmişlerdir. Hayatta kalan Türklerin bazıları anavatana gelmiş bazıları ise tüm zorluklara rağmen Bulgaristan’da kalmış ve azınlık olarak yaşamaya devam etmişlerdir. Ancak Türklerin nüfusu azalmasına rağmen yıllar içerisinde tekrar Türk nüfusu çoğalmıştır. Bulgaristan çeşitli yaptırımlarla Türkleri göç etmeye zorlamış ve bunda başarılı olsa da Türk nüfusunu azaltmayı tam olarak başaramamış, bunun sonucunda da politika değişikliğine giderek Bulgaristan Türklerinin dinini ve ismini değiştirmeye başlamıştır (Korkud, 1986: 11-12).

1970 yılında Bulgaristan tarafından alınan bir kararla Türkler Bulgarlaştırmaya başlanmıştır. İlk olarak Pomak Türklerinin isimleri zor kullanılarak değiştirilmiştir. 1878 yılından itibaren Pomak Türklerine karşı asimile çalışmalarına başlanmış ve bu doğrultuda Pomak Türklerine Bulgar kimliğini benimsetmek amacıyla Bulgar dilini öğretmeye çalışılmışlardır. 1912 yılında Rodoplar ve Pirin Makedonya’sının Bulgaristan’ın egemenliğine geçmesinden sonra ise bu asimilasyon politikası daha da sertleşmiştir. Bulgarlaştırmanın ilk adımı olarak Bulgaristan Türklerini Müslümanlığı terk etmeye zorlanarak Hristiyanlığa geçmeleri için baskı yapılmıştır. Bunun gerçekleşmesi içinde bazı camileri kiliseye bazıları ise eğlence mekanlarına ve tiyatro salonuna çevirmişler, diğer yandan da Müslüman mezarlıklarını tahrip ederek mezar taşlarını yıkmışlardır.

Bulgarlaştırma faaliyetlerinin başında ise Pomak Türklerinin isimlerini Bulgar isimleriyle değiştirilmesi gelmiştir. Bu faaliyetlerin ikinci aşamasında da din olarak Hristiyanlığın seçilmesi zorlanmış, bununla da kalmayıp Hristiyan dinine uygun ibadetlerin yapılması için baskı yapılmaya başlanmıştır. Bulgaristan; isim değiştirme politikasını Pomakların Bulgar kökenli olduğuna ve Osmanlı Devleti'nin onları zorla Müslümanlaştırıp, Türkleştirdiği iddiasına dayandırmıştır. İsim değiştirmesi için matbu dilekçeler hazırlanarak Pomak Türklerine bu dilekçeleri imzalamaları için baskı yapılmıştır. Bu baskılar ve zor kullanma tüm Pomak köylerine uygulanmış, kabul etmeyenler ise insanlık dışı uygulamalara maruz bırakılmıştır (Memişoğlu, 2005: 50-52).

1984 Şubat'ında ise Türklerin asimile edilmesi yönünde karar alınmış ve asimilasyon hareketine Bulgaristan'ın güneyinde yaşayan Türklerden başlanılmıştır. Ancak burada yaşayan Türkler isim ve din değiştirmeye şiddetle karşı çıkmış, bunun sonucunda da Bulgar askerleri halkın üzerine rastgele ateş açmış ve çok sayıda Türkün ölümüne neden olmuştur. Tüm bu yapılanların sebebi ise Bulgaristan da Türk nüfusunun yoğun olmasından kaynaklanmaktadır (Korkud, 1986: 30). Yapılan bu baskı ve asimilasyon politikalarına sessiz kalan Hristiyan dünyası Papa suikastının akabinde Amerika'nın Bulgaristan'ı terörist devlet olarak beyan etmesi ile birlikte Türk azınlığına yapılan asimilasyon 17 Ocak 1985 tarihinde "Associated Press Ajansı" tarafından tüm dünyaya duyurulmuştur (Korkud, 1986: 37).

Bulgaristan'ın belirli bölgelerinde başlayan ve ilerleyen dönemlerde daha geniş bir alana yayılan söz konusu olan isim değiştirme politikası karşısında yaşanan olaylar Türk basınında büyük yankı uyandırmış, Türkiye yaşanan bu zulme karşı kayıtsız kalmamıştır. Türkiye; dönemin Cumhurbaşkanı tarafından Bulgarların yaptığı uygulamalara karşı tepkisini net bir şekilde ortaya koymuş, diplomatik süreci başlatarak yaşanan soruna çözüm bulunması için gerekli adımları atmıştır. Ancak Bulgar hükümeti tarafından yapıcı bir karşılık alınamamış, aksine milliyetçi politika kapsamında Bulgaristan Türklerinin din, dil, eğitim ve sosyo- ekonomik hayatlarında da çeşitli yasaklamalar gündeme getirilmiştir. Diğer yandan Türkiye'de farklı bakanlık düzeylerinde, çeşitli platformlarda Bulgaristan Türklerinin maruz kaldıkları muamele dile getirilmeye devam edilmiş, yürütülen asimilasyon politikaları net bir tavırla kınanmıştır. Türkiye sadece diplomatik alanda tepki göstermemiş, Türkiye'deki çeşitli kurum ve kuruluşlar başta üniversiteler olmak üzere yayınlamış oldukları bildirimlerle yaşanan zulme karşı tepkilerini ortaya koymuşlardır. Bu

dönemde diğer Bulgaristan Türkleri gibi isim değiştirme konusunda baskıcı tutumla karşılaşan dünya halter şampiyonu Naim Süleymanoğlu Türkiye'ye sığınınca; Bulgaristan Türklerinin yaşadıkları olaylar Türk basınında daha çok yer almaya başlamış ve yaşananlar gün yüzüne çıkarak dünya basınında da yankı uyandırmıştır (Şimşir, 1986: 354-355; Eroğlu, 1987'den aktaran; Yorulmaz, 2012: 4).

Buradan hareketle Bulgaristan hükümetinin yürüttüğü baskıcı politikanın dozunu arttırması, şartların gündemden güne ağırlaşması Bulgaristan Türklerini göçe zorlamış ve en son "isim değiştirme" politikasının gündeme gelmesiyle 1989 zorunlu göçü gerçekleştirmiştir.

Büyük bir nüfus hareketliliği olarak adlandırılan bu göç dalgası Bulgaristan'dan yaşanan son göç dalgası olarak da nitelendirilmektedir. Türkiye bu yoğun göç dalgasını belirli bir sürece yayarak kabul etmiştir. Bu sürecin sonunda "313.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir" (Toğrol, 1989: 1-2).

Göç süreci uyum sürecini de beraberinde getirdiği göz önüne alındığında, bu çalışmada da Çanakkale İli'nin Gökçeada İlçesindeki Şirinköy'e yerleştirilen 1989 zorunlu göçüyle gelen Bulgaristan göçmenlerinin yaşamış oldukları baskıcı ve sert içerikli asimilasyon politikaları başta olmak üzere göç ve entegrasyon süreci ele alınarak sürecin ne yönde gerçekleştiği detaylı olarak ele alınmıştır.

3.2. Araştırma Problemi

Göç sebebiyle kalıcı olarak bir coğrafyaya yerleşen toplulukların zaman içerisinde entegrasyon sürecinde asimile olma ihtimalleri her zaman mevcuttur. Göç eden toplulukların kendi değerlerini yitirmeden göç ettikleri toplumun değer yargılarına uyum sağlamaları sancılı süreçlere gebedir. Bu süreçlerin bilinmesi göç eden toplulukların değerlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasında ve entegrasyonun sağlıklı gerçekleşmesinde önemli bir role sahiptir. Bu sebeple bir topluluğun göç öncesinde ve sonrasında sosyo kültürel, siyasi, ekonomik ve dini açıdan durumlarının tespit edilememesi bir topluluğun asimile olma sürecini hızlandıracaktır. Asimilasyonun gerçekleşmemesi için göç sürecinin gerçekleşmesinden sonra göçmenler ile yerel halkın arasındaki etkileşim, entegrasyon kavramı da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda göç ile entegrasyon bir arada ele alınması gereken bir olgudur diyebiliriz. Göç kavramının doğasında uyum sürecinin de yer aldığı göz önüne alındığında zorunlu göç bağlamında da entegrasyonun ele alınması gerekmektedir. Entegrasyonun farklı boyutları bulunmakla birlikte çalışmamız entegrasyon ve entegrasyonun alt boyutlarıyla sınırlandırılmıştır. Buradan hareketle göç sürecinde ve

sonrasında ortaya çıkabilecek olumsuz durumların etkilerinin azaltılması ve gelecekteki çalışmalara ışık tutması bu alanda yapılan çalışmalardan elde edilecek verilerle mümkün olacağı öngörülmektedir. Bu inançla ortaya konulan çalışmada Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1989 zorunlu göçü ile gelen ve 2000 yılında Çanakkale'nin Gökçeada İlçesindeki Şirinköy'e yerleştirilen Bulgaristan göçmenlerinin göç süreci ve entegrasyon sürecinin boyutları detaylı olarak ele alınmıştır.

Çalışmada Şirinköy 1989 Bulgaristan göçmenlerinin göç öncesindeki durumları da ele alınarak göç sonrasında sosyo –kültürel ve ekonomik yaşamlarında, dini yaşamlarında, siyasi bakış açılarında ve eğitim durumlarında fark olup olmadığına cevap aranmış bu doğrultuda entegrasyon süreci farklı boyutlarda incelenmeye çalışılmıştır.

3.3. Araştırmanın Amacı

Bulgaristan hükümeti rejim değişikliği ile birlikte “tek ulus olma” anlayışıyla asimilasyon çalışmalarını Bulgaristan Türkleri üzerinde uygulamaya başlamış, bu süreçte sert ve baskıcı bir tutum sergilemiştir. Gün geçtikçe baskının ve sert yaptırımların dozunu arttıran Bulgar hükümeti; Bulgaristan Türklerinin hak ve özgürlükleri çeşitli alanlarda kısıtlanmaya başlamış ve Bulgaristan Türklerini öz benliklerinden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Yapılan uygulamalara karşı gelenler çeşitli yaptırımlarla karşılaşmış, Belene kampına gönderilerek zulme varan muamelelere maruz kalmıştır. Bulgaristan hükümetinin “isim değiştirme” politikasında ısrarcı ve baskıcı tavır sergilemesi bardağı taşıran son damla olmuş; bu olay kültürel kimliklerini korumak isteyen Bulgaristan Türklerini göçe zorlamıştır. Başka bir deyişle Bulgaristan'ın tek ulus kurma algısı ve Türk nüfusunu azaltma gayesi Bulgaristan'dan gerçekleşen göç dalgalarını tetiklemiştir. Bulgaristan Türklerinin büyük bir çoğunluğu yürütülen asimilasyon faaliyetleri kapsamında 1989 yılında kitleler halinde “anavatan” olarak gördükleri Türkiye'ye göç etmiştir.

“Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelen göçlerde, göç edenlerin genel olarak Türk soylularından olmaları dikkat çektiği, göçün sadece siyasi boyutuyla değil, ekonomik ve toplumsal yanlarıyla da değerlendirilmesi gerektiğini” ortaya koymaktadır (Khalaf, 2019: 108). Bu anlayıştan hareketle ortaya konulan bu çalışmada; Çanakkale İli'nin Gökçeada İlçesine bağlı Şirinköy'e 2000 yılında devlet eliyle yerleştirilmiş olan 1989 Bulgaristan göçmenlerinin göç öncesinde ve sonrasında sahip oldukları sosyo-ekonomik, kültürel, siyasi, dini ve eğitim durumlarının tespit edilerek karşılaştırılması; kültürel alışverişin etkilerinin ele alınması hedeflenmiştir. Ayrıca göç sonrasında karşılaşılan sorunların saptanması ve

yaşanan sorunların çözümünde atılan adımların detaylı olarak incelenmesi de bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

3.4. Araştırmanın Önemi

Yapıcı (2008), Kılıçaslan (2006), Doğanay (1996), Akkayan (1975)'in çalışmaları başta olmak üzere alanda yapılan diğer çalışmalar da göz önüne alındığında; alanda yapılan çalışmaların genellikle 1880'li yıllarla ve belirli bölgelerle sınırlı kaldığı, sözlü tarih unsurlarına çalışmalarda yeterince yer verilmediği tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan literatür taraması doğrultusunda Balkanlar bazında Türk ve Müslüman azınlıkların ele alındığı çalışma sayısının azlığı da Işık (2016)'ın da belirttiği gibi göze çarpmaktadır.

Doğanay (1996: 14)'in çalışmasında göç eden toplulukla göç alan coğrafyada yaşayan topluluğun karşılıklı etkileşimini, entegrasyon sürecini ortaya koyan çalışmaların da alanda az olduğu vurgulamış, “göçmenlerin yerleşim yerlerine uyum ve uyumsuzlukları yönünde yerli halkla olan etkileşimlerini” ortaya koymanın önemine dikkat çekmiş, ayrıca bu alanla ilgili yapılacak çalışmaların değerine vurgu yapmıştır. 1996 yılından itibaren göç ve göçmen olgusuna yönelik çalışma sayıları artsa da Bulgaristan göçmenleri ile alakalı göç kapsamında entegrasyon konusunun ele alındığı çalışma sayısının yeterli olup olmadığı tartışmaya açıktır. Bu bağlamda o dönemi yaşayanların halen hayatta olması sebebiyle sözlü tarih adına bu alanda yapılan her çalışma gibi söz konusu bu araştırmanın da gelecekte yapılacak benzer çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Akhan ve Batmaz (2015: 26) çalışmasında göçmen bireylerin göç öncesinde ve sonrasında yaşam profillerinin incelenmesinin sosyolojik açıdan önem taşıdığını belirtmektedir. Buradan hareketle söz konusu bu çalışma kapsamında göç öncesi ve sonrasına dair farklı boyutlarda sorulan sorularla 1989 Bulgaristan göçmenlerinin uyum sürecinin değerlendirilmesinin yanında göçmenlerin yaşam profilleri de ortaya konulacaktır. Bu durum göz önüne alındığında; çalışmanın sosyolojik açıdan da önem arz ettiğini söylemek yerinde olacaktır.

Ayrıca ortaya konulan çalışmalar incelendiğinde; çalışmaların genelinde geleneksel tarih anlayışının hâkim olduğu, Bulgaristan göçmenlerinin farklı değişkenler açısından ele alınmadığı bu sebeple de yapılan çalışmaların Bulgaristan Türklerinin yaşadıklarını ortaya koymada yetersiz kaldığı izlenimi edinilmiştir. Buradan hareketle çalışmanın alanda bulunan açığın kapatılmasında ve alana katkı sağlamasında yararlı olacağı beklenmektedir.

Diğer yandan çalışmayı konu olarak özel kılan 1989 göçünün sadece yakın tarihte gerçekleşmiş olması değil, nedenlerinin ve sürecinin diğer göç hareketlerinden farklılık

göstermesidir. Bununla birlikte yapılan alan taraması doğrultusunda, Bulgaristan göçmenleri için kurulan diğer geçici iskân bölgelerine ait çalışmaların literatürde yer aldığı görülürken, bu bölgelerden biri olan Çanakkale için yapılan bir tez çalışmasına rastlanmamıştır. Bu bağlamda; Çanakkale’deki Bulgaristan göçmenleri hakkında daha önceden ortaya konulmuş bir tez çalışmasının olmadığı tespit edilmiş olması; çalışmanın önemini ve farkını ortaya koyacak nitelikte bir saptama olarak değerlendirilebilir.

3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma; 2018 yılında gerçekleştirilmiş olup, çalışma Çanakkale’nin Gökçeada İlçesine devlet eliyle 2000 yılında kurulan Şirinköy’e yerleştirilen 1989 Bulgaristan göçmenleri ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca çalışma 1989 yılında göç eden 14 kadın 16 erkek toplam 30 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Diğer yandan görüşme sorularının da göç öncesinde ve sonrasında Bulgaristan Türklerinin sosyo-ekonomik, dini, kültürel, siyasi ve eğitim durumlarını ortaya koyan sorularla sınırlandırılmasına da dikkat edilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların görüşme sırasında kendilerine yöneltilen sorulara samimi ve içten cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

3.6. Araştırmada Kullanılan Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışmaya “1989 Zorunlu Göçü” ve “Entegrasyon” kavramları etrafında çalışılıp, alan taraması yapılarak başlanmıştır.

3.7. Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma modelleri doğrultusunda yapılan bu çalışmada, bir kültüre ait tüm unsurları ve unsurların etkilerini yorumlama ve açıklama amacı taşıyan “Kültür Analizi” modeli kullanılmıştır. Kültür analizinde “Bir kültüre özgü özellikler, o kültüre özgü yaşam biçimi, iletişim şekilleri, davranış biçimleri ortaya çıkarılması” hedeflenmektedir ki; bu çalışmada da Şirinköy’de yaşayan Bulgaristan Göçmenlerinin göç öncesinde ve sonrasında sergiledikleri kültürel özellikleri, kültürel özelliklerin sosyal yaşantılarına ve uyum süreçlerine etkileri ortaya konulması amaçlanmıştır (Köse, 2010: 106).

3.8. Çalışma Grubunun Özellikleri

Görüşülen kişilerin Bulgaristan’ın farklı bölgelerinden geldikleri bununla birlikte büyük çoğunluğunun göç etmeden önce Bulgaristan’ın kırsal kesimlerinde ikamet etmiş

oldukları, görüşmecilerin bir kısmının Şirinköy'e gelmeden önce Çanakkale İli'nin farklı bölgelerinde bir kısmının da Çanakkale'ye yakın illerde ikamet ettikleri tespit edilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda göç etmeden önce çoğunlukla birbirlerini tanımayan görüşmecilerin, 2000 yılında Şirinköy'e iskân edilmeleriyle birlikte birbirilerini tanıma fırsatı buldukları belirlenmiştir.

Nitel çalışma modellerinden biri olan Kültür analizinde çoğunlukla “gözlem, görüşme, mecazlar gibi nitel veri toplama yöntemleriyle veri toplanmaktadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 77). Söz konusu bu çalışmada derinlemesine bilgi toplamada işlevsel olarak kullanılan “amaçlı örneklem” dahilinde çalışma grubu belirlenmiştir. Çalışma grubu kontrollü eleman örnekleme yoluyla seçilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2013: 59) kontrollü eleman örnekleme “araştırmanın amaçlarına uygun şekilde, örnekleme yer alacak bireylerin belli özellikleri taşıyıp taşıymasına göre, örnekleme dahil edilmesinin kontrol altında tutulduğu örnekleme tekniği” olarak açıklamıştır. Bu çalışmada da görüşme sorularına cevap verebilecek yaşantıya sahip kişilerin görüşmeci olarak seçilmiş bu sebeple de çalışmada “Kontrollü Eleman Örnekleme” türü kullanılarak çalışma grubu oluşturulmuştur.

Nitel çalışmalarda genelleme kaygısından çok, derinlemesine ve çok yönlü inceleme amacı taşımaktadır. Ayrıca nitel çalışmalarda örneklemin “temsil edicilik” özelliği taşıması değil “orjinallik” özelliğini de taşıması beklenmektedir (Yeşil, 2010: 62). Bu sebeplerden dolayı nitel boyutta bir çalışma özelliği gösteren bu çalışmada; daha önceden çalışılmamış bölgeden oluşturulan çalışma grubuyla çalışılmış, Çanakkale İli'nin Gökçeada İlçesinde bulunan Şirinköy'de ikamet eden 30 Bulgaristan göçmeni ile çalışma yapılmıştır. Çalışma grubu ön görüşmedekiler de dahil olmak üzere 14 kadın 16 erkek toplam 30 kişiden oluşmaktadır.

3.9. Veri Toplama Araçları

Araştırmada nitel veriler, temel veri toplama yöntemlerinden biri olan derinlemesine görüşme türlerinden “etnografik görüşme tekniği” kullanılarak toplanmıştır. Ayrıca nitel veri toplama sürecinde gerçekleşen görüşmelerde; katılımcıların hayat hikayelerini ve özgeçmiş bilgilerini ortaya koyan sorulara da yer verilerek destekleyici veri toplama yöntemlerinden de yararlanılmıştır. Ayrıca nitel verileri çözümlerken doğrudan alıntılama yolu kullanılmış bunun yanında araştırmacı gözlem notlarına da başvurulmuştur. Bu bağlamda nitel veriler toplanırken “triangülasyon” yaklaşımı benimsenmiş, bu sayede de çalışmanın güvenilirliğinin artırılması sağlanmıştır. Aşağıda derinlemesine görüşme

teknikinden bahsedilmiş, hangi hususlar doğrultusunda görüşmelerin gerçekleştiği belirtilmiştir.

3.9.1. Derinlemesine Görüşme

Sözel bilgi toplama tekniği olan görüşme bir amaç dahilinde yapılmakta, bireysel olarak veya grupla beraber yapılabilmektedir. Daha ayrıntılı bilgi edinilmesinde, konunun çok yönlü incelenmesinde işlevsel olarak kullanılan görüşme tekniği araştırmacıya birçok yönden esneklik sağlamak ve zengin veri kaynağını araştırmacıya sunmaktadır. Karasar (2013: 166) görüşmeyi; “Bireylerin, çeşitli konulardaki bilgi, düşünce, tutum ve davranışları ile bunların olası nedenlerinin öğrenilmesinde en kestirme yol olarak” tanımlamıştır. Nitel araştırmalarda yoğun olarak kullanılan bu görüşme tekniğinde önceden yapılan hazırlık doğrultusunda görüşme soruları belirlenmekte, bu doğrultuda belirli bir plan taslağı oluşturulmakta, bu durum da araştırmacıya zaman kazandırmaktadır. Bunun yanında tekniğin önceden öngörülemeyen soruların süreç anında sorulmasına imkân tanıyacak esneklikte olması; bireylerin bir konu hakkındaki tutumlarını, davranışlarını, duygularını ve düşüncelerini nedenleriyle birlikte detaylı olarak hiçbir değişikliğe mahal vermeden olduğu gibi belirlenmesinde oldukça işlevsel olması, söz konusu olan derinlemesine görüşme tekniğinin avantajları arasında yer almaktadır (Karasar, 2013: 185). Bu sebeplerden dolayı da çalışma verilerimizde derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir.

3.9.2. Veri Toplama ve Veri Analiz Sürecine Ait Detaylar

Bu başlık altında, araştırma süreci hakkında genel bilgi verilmiş olup, verilerin toplanması ve analiz süreci hakkında da detaylara da yer verilmiştir.

Yapılan alan taraması sonucunda, 1989 Zorunlu Göçünü ve 1989 Bulgaristan göçmenlerinin entegrasyon sürecini farklı değişkenlerle farklı çalışma grupları üzerinde çalışılarak ortaya konulmuş çalışmalara rastlanırken (Balcı, 2017; Salı ve Mehmed, 2014; Yorulmaz, 2012; Özay, 2011; Şirin, 2011; İnginar, 2010; Maral, 2010; Kolukırık, 2006); Çanakkale Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri hakkında daha önceden ortaya konulan bir tez çalışmasının bulunmadığı saptanmıştır. Buradan hareketle çalışmanın alanda bulunan açığın giderilmesinde ve alana katkı sağlamasında yararlı olacağı düşünülerek bu çalışmanın yapılmasının anlamlı ve değerli olacağı öngörülmüştür. Bu bağlamda konuya ve Şirinköy'e ait çeşitli araştırmalar yapılmış, kavramsal çerçevenin oluşması sağlanmıştır. 2018 yılının şubat ayında tez önerisi enstitüye sunulmuş ve tez çalışmasının onayı alınmıştır. Şirinköy halkıyla görüşmelerin yapılabilmesi için Çanakkale Valiliğinden gerekli izinler alınmış,

araştırmaya ait bir çalışma takvimi oluşturulmuş ve bu doğrultuda süreç işlemiştir (Ek 1, Ek 2). Araştırmada Çanakkale'nin Gökçeada ilçesindeki Şirinköy'e yerleştirilen 1989 Bulgaristan göçmenlerinin göç öncesinde ve sonrasında sahip oldukları sosyo-ekonomik, kültürel, siyasi, eğitim ve dini durumlarının tespit edilerek karşılaştırılması; kültürel alışverişin etkilerinin ele alınması hedeflenirken, göç sonrasında karşılaşılan sorunların saptanması amacıyla yaşanan sorunların çözümünde atılan adımları ortaya koyan görüşme soruları literatürle bağlantılı olarak ve uzman görüşü alınarak hazırlanmıştır. Sorular sosyo-ekonomik, kültürel, siyasi, eğitim ve dini durumlarının tespit edilerek karşılaştırılması için bölümlere ayrılmıştır. Uzman görüşü alınarak araştırmacı tarafından hazırlanan ve değişkenler bağlamında farklılık gösteren sorular 2 kadın, 3 erkek toplam 5 kişiyle ön görüşme yapılarak görüşmecilere yöneltilmiştir. Ön görüşmeler sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda tekrardan uzman görüşüne başvurularak görüşme sorularına şekil verilmiştir. Yapılan düzenlemeler sonunda çalışma hipoteziyle bağlantılı olarak görüşme soruları belirlenmiştir. Çalışma hakkında köy muhtarına gerekli açıklamalar yapılmış, muhtarın iş birliğine başvurularak 1989 göçüyle Bulgaristan'dan gelen ve göç sürecini birebir yaşayıp süreci detaylarıyla hatırlayan ve çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen göçmenler belirlenmiş, belirlenen göçmenler çalışma grubunu oluşturmuştur. Yaş aralığı ve cinsiyet değişkeni çalışma gruplarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Görüşmecilerin yaş aralığı 35 ile 80 arasında değişim göstermekle birlikte görüşmecilerin büyük çoğunluğu 50 yaş üstünü oluşturmuştur. Görüşmeler Ağustos ve Eylül ayı içerisinde, Şirinköy muhtarının rehberliğinde belirlenen tarihlerde yapılmıştır. Muhtarın yapılan görüşme öncesinde çalışma hakkında görüşmecilere bilgi vermesi görüşmecilerin kendini rahat hissetmelerinde etkili olmuştur. Görüşmeler 2 aşamada yapılmış, ön görüşmedekiler hariç 12 kadın 13 erkek ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca görüşme esnasında grup odak görüşmelerine de süreçte yer verilmiştir. Bu durumda farklı yaş gruplarında bulunan 1989 göçüyle Şirinköy'e yerleşmiş 30 (5+25) kişiyle görüşmeler yapılarak süreç tamamlanmıştır. Kişilere görüşme başlamadan önce araştırmacı kendini tanıtarak sürece başlamıştır. Ayrıca çalışma hakkında bilgi verilmiş; çalışmanın ne kadar süreceği belirtilmiş ve katılımcıların soruları varsa cevaplandırılarak olası endişelerin giderilmesi sağlanmıştır. Bunun yanında görüşme yapılan kişilerin isimlerinin çalışmada belirtilmeyeceği, istenilmediği durumlarda ses kaydının alınmayacağı onun yerine not alınacağına güvencesi de verilmiştir. Görüşülen kişilerin gönüllü olarak çalışmaya katılmak istedikleri teyit edildikten sonra görüşmelere başlanmıştır. Görüşme formunda her görüşmeci için bir rumuz kullanılmıştır. Her rumuza

ait araştırmacının gözlemleri de veri toplama aşamasında yer almıştır. Görüşmenin başında kişi hakkında genel bilgi alınabilmesi için katılımcılara çeşitli önceden belirlenen sorular yönlendirilmiştir. Soruların kapalı uçlu olmamasına, soruların görüşmecileri sınırlamamasına, soruların kendi içinde ilişkili olmasına ve soruların aynı anda birden fazla soru içermemesine dikkat edilmiştir. Görüşme sırasında elde edilen verilerle ilgili muğlak bir durumun ortaya çıktığı durumlarda katılımcılarla tekrardan iletişim kurulmuştur. Görüşme sırasında odaklanılan konunun dışına çıkılmamasına özen gösterilmiş, belirlenen süreye sadık kalınmasına dikkat edilmiştir. Doğal bir akışta gerçekteşen görüşmeler görüşmeciden alınan izin doğrultusunda kayıt altına alınmış, gerekli notlar tutulmuştur. Kayıt anında yazı yolunun kullanılması halinde iki kişi aynı anda ifadeleri kayıt altına almıştır. Alınan her türlü kayıt ve gözlem notları günü gününe doğrudan alıntılama yoluyla raporlaştırılmıştır. Raporlaştırma anında da kayıt altına alınan iki not kâğıdının tutarlı olup olmadığı kontrol edilmiş, eksik kalan yerler tamamlanmış, düzeltilmesi gereken yerler düzeltilmiştir. Raporlaştırma kısmında görüşmecilerin ismine yer verilmemiş, isimlerin yerine rumuz kullanılmıştır. Raporlarda araştırmacı notlarına da yer verilmiş, araştırmacı notları de günü gününe doğrudan yazıya aktarılmıştır. Yazıya aktarılan alıntılar tekrar okunmuş, alınan kayıtlarla örtüşüp örtüşmediği incelenmiş, araştırmacının gözlemleriyle ifadeleri karşılaştırılmıştır. İfadelerde tespit edilen eksik yerler tamamlanmış, yanlış olan yerler düzeltilmiştir. Araştırmacı notlarında görüşmecilerin beden dili yansımaları da yer almış, bu hususlar da değiştirilmeden çözümlene sürecinde göz önüne alınmıştır.

3.9.3. Süreçte Karşılaşılan Durumlar

Süreçte izin alınmasında zaman ve prosedür anlamında büyük zorluklar yaşanmamış, belirlenen çalışma planı ve zaman takvimine uygun bir şekilde süreç gerçekteştirilmıştir. Ancak 1989 göçüyle gelen ve uygun yaş aralığında olan bireylerle görüşmenin gerçekteşmesi talebinde bulunulduğunda, görüşmecilerin büyük çoğunluğunun çekimser ve endişeli bir tavır sergilemesi, bu tutumun beden dillerine yansımaları özellikle bayan görüşmeci bulmakta zorlanılması oldukça dikkat çekici bir husus olarak araştırmacı notlarında belirtilmiştir. Araştırmacı notlarından ve görüşmeci ifadelerinden yola çıkarak 1989 göçünü yaşayan bireylerin görüşme konusunu duyduklarında geçmişe dair yaşadıkları korkuları, endişeleri acıları ve olumsuz yaşantıları tekrar hatırlayacak olmalarından kaçındıkları, bu sebeple de görüşme yapma konusunda istekli davranmadıkları tespit

edilmiştir. Bunun haricinde çalışmanın amacı ve içeriği konusunda güven anlamında çeşitli endişelerin ve önyargıların bulunduğu, özellikle isim vermek konusunda bireylerin çekimser kaldıkları araştırmacı gözlemleri arasında yer alırken, görüşmecilerin bu yöndeki algı ve tutumlarının tespitinin yapılmasında zorlanılan bir durum olduğu da araştırmacı notlarında belirtilmektedir. Ancak yapılan açıklama ile birlikte muhtarın iş birliğine başvurulmasıyla bu zorluğun kısa sürede aşıldığını ifade eden araştırmacı; bu bağlamda var olan endişelerinin giderilmesinde, güven duygusunun verilmesinde, bireylerin kendini rahat hissetmelerinde, görüşme anında samimi ve rahat bir ortamın yakalanmasında bu iki hususun etkili olduğu araştırmacı notlarında belirtilmektedir. Buradan hareketle görüşmelerin gerçekleşmesinde görüşmecilerin geçmiş yaşantı ve deneyimleri ile bireysel tutum ve algılarının etkili olduğunu da notlarında ifade edilmektedir.

3.10. Bulgular ve Yorumlar

Bu kısımda nitel araştırmada kullanılan derinlemesine mülakat sonucunda elde edilen veriler ve bu veriler doğrultusunda yapılan yorumlar bulunmaktadır. Derinlemesine mülakat sonucunda elde edilen verilere müdahale edilmeden doğrudan alıntılama yoluyla oluşturulmuş olup, görüşmecilerin isimleri saklı tutulmuştur. İsimler kodlama yoluyla şifrelenmiştir. Bulgular soruların kategorileri doğrultusunda ortaya konulmuştur.

3.10.1. 1989 Zorunlu Göç Sürecine Ait Görüşler

Görüşmecilere görüşme öncesinde çalışma hakkında genel bir bilgi verilmiş, hangi konularla ilgili soruların sorulacağından bahsedilmiştir. Her katılımcının demografik özelliklerini ortaya koyan sorular görüşmecilere yönlendirilmiştir. Daha sonra araştırmacı tarafından görüşmecilere Bulgaristan'dan göç etmelerine sebep olan unsurlar sorularak görüşmeye başlanılmıştır. Yapılan görüşmelerde kullanılan görüşmeci ifadelerin göçün sebeplerini ortaya koyacak nitelikte olduğu görülmektedir ki ifadelerde benzer noktaların bulunması oldukça dikkat çekicidir.

Görüşmeye başlanmadan önce görüşmecilerden kendilerini tanıtmaları istenmiştir. Daha sonra görüşmecilere göç etme sürecini tetikleyen durumların ne olduğu sorulmuştur. Alınan cevaplar doğrultusunda göçün gerçekleşmesinde dini, sosyal, ekonomik, siyasi ve etnik unsurların etkili olduğu anlaşılmaktadır ki aşağıda yer alan ifadeler göçün nedenlerini ortaya koymaktadır:

G2:

- “Bizi göçe zorlayan sebepler Türklüğümüzdü, dini sebepler olduğunu düşünmüyorum. Çünkü onlar Hristiyan’dı ama onların kiliseye gitmeleri de yasaktı. Bize baskı kurdular ama biz geleneklerimizi gizli gizli yaptık buraya gelince de devam ettik.”

G7:

- “Göç etmemize neden olan şey babamın isim değiştirmeye karşı çıkmasıydı. Bu yüzden baskı gördük. Babamı karakola götürdüler, orada zorla isim vermeye çalıştılar. Bunların yanında Türkçe konuşma yasağı getirildi. Kardeşim küçüktü o da bu durumdan etkilenmişti ve biz de göç etmeye karar verdik. Daha doğrusu bizi buna zorladılar. Mezarlıklarımızı tahrip ettiler. Ölülerimizi Bulgar mezarlarının içine gömmek zorunda kaldık. Sanki bizi yeryüzünden silmek istiyorlardı. Adımızı değiştiriyorlar, mezarlıklarımızı tahrip ediyorlar, Türkçeyi unutmamızı istiyorlar tüm bunların hepsi Bulgaristan’ da Türklerin olmamasını sağlamak içindi.”

G10:

- “28 Ocak 1985’te köyümüze gelip adlarımızı değiştirdiler. 70’li yıllarda da Pomakların adlarını 3 – 4 kez değiştirmişlerdi. Ama inançlarını hiç değiştirmediler. Pomaklar bize göre daha çok baskı gördüler. İsim değişikliğine direndiler bizim gibi. 7 yıl süreyle hapiste kalan vardı isim değiştirmeye karşı çıktıkları için. Babam isim değişikliğini kabul etmedi. Babam Bulgar adıyla öldü. Bu hala içimde bir yara. Ölen Türklerin isimleri değişmedi. İsim değiştirmeyi kabul etmeyenlere insanlık dışı muamele ediyorlardı. Bize onlar gibi olmasa da asimile etmeye yönelik çok baskılar yaptılar. Türkçe yasağı vardı. İslamiyet’i yaşayamazsın orada. Bulgarların istediklerine göre ölülerimizi gömmek zorundaydık, bakarlardı kefenle mi yoksa tabutla mı gömüyorlar diye. Mezarlık taşlarının üzerindeki isimleri malayla sıvadılar. Cami yanında beklediler gençleri almadılar sadece yaşlıların camiye girmelerine izin veriyorlardı. Hele memurlar hiç gidemezdi. Mezarlıkları tahrip ettiler. Ölülerimizi üst üste karışık gömdüler, bizim izlerimizi yok etmeye çalıştılar.”

G1:

- “Sosyalist ama faşist bir politika vardı. Bulgarlar tek uluslu bir yapı kurmak istiyorlardı. Baskılar hep vardı. Pomaklar bu işte en çok zulüm çeken kısım oldu. Özellikle Jivkov döneminde bu daha da arttı. Bulgaristan’da Türk yok izlenimi vermeye çalışıyorlardı. Türkler geleneksel yapı sürdürüyordu. Çocuk sayısı fazlaydı. Bulgaristan hükümeti az Türk

olacak dedi. Camiler yok edildi. Komünist rejimi aşıl原因 kurslar açıldı. Dini baskılar yapıldı. Türklerin yaşadığı bölgelere Bulgar okulu açalım deyip, Türklerle Bulgarları asimile yapalım dediler. Bulgarcaı yaygınlaştırmak istediler. Dini yaşantımıza müdahale ettiler, sadece bize değil tüm dinlere karşıydılar. Ama biz Türk olduğumuzdan bunları yaşadık, inancımızdan dolayı değil. Çocuklarımızı sünnet ettiremezdik. Bunu yapan Bulgar doktorlar bile son zamanlarda korktuklarından sünnet yapmaya yanaşmıyorlar, yakalandıklarında onlar da cezalandırılıyordu. Camilere kilit vuruldu. Mezarlıklarımız tahrip edildi. Tüm bu baskılar evvelden beri vardı. Ama ismimizi değiştirmeye kalkınca bir de Türkçe yasaklanınca bu çok ağırmıza gitti. Kabul etmedik, direndik, ayaklandık ama daha büyük yaptırımlarla karşılaştık.”

Görüşmecilerin büyük bir kısmı G1 ve G10 gibi Bulgaristan’ın tek millet olma düşüncesiyle 1989 göçü öncesinde de farklı dönemlerde farklı etnik gruplara uygulanan milliyetçi politikadan bahsetmiş; Jivkov döneminde de bu milliyetçi tutumun Bulgaristan Türklerine uygulandığını ifade etmişlerdir. Özellikle sosyo- kültürel, dini, siyasi ve ekonomik alanda yürütölen asimilasyon politikasından bahseden G1 uzun süre yapılan baskı ve sert tutuma karşı direndiklerini belirtmişlerdir. Görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu gibi G1 de; dini inanışlarından dolayı değil milli kimliklerinden dolayı baskı ve yaptırım gördüklerini vurgulamıştır ki; G8’in “Bizi göçe zorlayan sebepler Türklüğümüzdü dini sebepler olduğunu düşünmüyorum” ifadesi de G1’in ifadesiyle örtüşmektedir. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu G1 gibi dini ritüellerini yerini getirirken Bulgar baskısı ile karşı karşıya geldiklerini ifade etmişler ancak Bulgar hükümetinin sadece Müslümanlara karşı değil tüm dini inanışlara karşı bu tavrı sergilendiğini de belirtmişlerdir. Özellikle çocuklarını sünnet ettiremediklerini, Bulgar doktorların bile Müslüman Türk çocuklarını gizli gizli sünnet etmekten korktuklarını görüşmeciler tarafından ifade edildiği çalışma bulgularında yer almaktadır.

Diğer yandan uzun süredir Bulgarların asimilasyon faaliyetleri kapsamında Bulgaristan Türklerini ötekileştirilmeye çalıştıkları, ancak “isim değiştirme” politikasının bardağı taşıran son damla olduğu konusunda görüşmecilerin çoğunluğunun G1 ile benzer ifadeler kullanmaları dikkat çekici bir bulgu olarak çalışmada yer almaktadır ki; G7’nin ifadesi de bu ifadelerle doğru orantılıdır.

G7:

- “İsim değiştirmede bana iki isim verildi. Türk olduğumuzu belli edici aşağılayıcı isimler verildi. Bunu kabullenemedik. Her şeyi sineye çektik, sabır ettik, dayandık ama iş isim değiştirmeye varınca eyvallah edemedik.”

G7'nin ve diğer görüşmecilerin ifadelerinden anlaşılacağı gibi isim değiştirme politikası göç sürecinin gerçekteşmesindeki en etkili yaptırım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bulgar hükümetinin Bulgaristan'da Türk nüfusunun artmasından endişelendiğini bu doğrultuda her alanda asimile çalışmalarının sürdürüldüğünü belirten görüşmeciler, baskıcı ve sert uygulamaların dozunun bazı bölgelerde daha da fazla olduğunu ifade ederek bu durumun göç sürecini hızlandırdığını vurgulamışlardır. Buradan hareketle; yapılan asimilasyon faaliyetleri kapsamındaki sert ve baskıcı tutumun dozunun, bölgeden bölgeye farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıdaki görüşmeci ifadeleri de bu bahsedilen hususlarla örtüşmektedir.

Aşağıdaki görüşmecilerin ifadeleri Bulgar hükümetinin amacını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

G17:

- “Zorla Bulgarlaştırmaya çalıştılar çünkü Türklerin nüfusu fazlalaşmaya başlamıştı ki onların derdi tek uluslu bir devlet kurmaktı. Bulgar nüfusunu arttırmanın en kolay yolu da bizi Bulgarlaştırmaktı. İsim olarak değiştirince zaten Bulgar nüfusu artacaktı. Ancak buna Türkler razı gelmedi. Razı gelmeyince Türk köylerine baskınlar yapıldı. Evler basıldı, şiddete ve hakarete maruz kaldılar, zorla isim değiştirme formlarını imzalamaları için zulüm uyguladılar. Türklerin hepsi çeşitli yaptırımlara ve baskılara maruz kaldı ama hepsi aynı yoğunlukta yaşamadı. Yaşanılan bölgelere göre yaşanılan zulüm de değişti. Kırcaali tarafında şiddet çok yaşanıırken benim bulunduğum yer de o kadar da fiziki şiddete maruz kalmadık.”

G26:

- “Türkler geleneksel yapı sürdürüyordu. Bunu bozmak istiyorlardı çünkü bizde çocuk sayısı fazlaydı. Bulgaristan hükümeti Bulgarlar az, Türkler çok olacak diye çok korktu. Çünkü kendileri azınlık durumuna düşmekten korkuyordu. Bu yüzden bu yaptırımlar Türklerin yoğun yaşadığı yerlerde daha koyu bir şekilde yaşanıyordu. Türklerin sayısı o bölgede daha az ise orada yaşayan Türk daha şanslıydı biraz daha az kontrol ve baskı vardı.

Ancak Türklerin yaşadığı bazı köylerde öyle zulümler olmuş ki bazı köylerden hiç haber alınamamış. Çünkü irtibatı kesiyordular.”

G30:

- “Sayımızın onlardan fazla olmasından endişelendiler. Çünkü sayımız artarsa azınlık olmayacaktık, daha çok sesimiz çıkacak onlara pabuç bırakmayacaktık. Bir de onlarda çocuk sayısı çok azdı. Biz Türkler onların tersine en az 2 3 çocuk yapıyorduk. Bu durum onları çok korkuttu. Bu yüzden Türklerin yoğun olarak yaşadıkları köylere giriş çıkışı kapadılar. Oradaki baskıları arttırdılar kimsenin çıkışına izin vermediler ki oradan çıkan başka yerde olanları anlatmasınlar diye.”

Bu ifadelerden yola çıkarak Bulgaristan’ın ırkçı ve sert bir politika sürdürdüklerini söylemek yerinde olacaktır. Türklerin nüfus sayısının fazla olmasından tedirginlik duyan Bulgaristan’ın; Bulgaristan Türklerine farklı alanlarda asimilasyon politikalarını baskıcı ve sert bir şekilde uyguladıklarını bu sayede de Bulgaristan Türklerini yıldırarak kaçırmayı veya asimile etmeye çalıştıklarını söyleyebilir, bu sayede de tek milletten oluşan bir ülke olmayı hedeflediği çıkarımını yapabiliriz. Buna benzer ifadeler kullanan başka görüşmeciler de yer almaktadır ki G5 ile G10 göç etme nedenlerini de şu şekilde açıklamışlardır:

G5:

- “Göç sürecimiz zorunlu oldu tabi ki. Hristiyanlık dayatması oldu. Türkçe yasaklandı. Evlerimizde bile Türkçe konuşamaz olduk. Evleri basıp Türkçe kaynak var mı diye arıyorlardı. Önce isimlerimizi değiştirdiler. Kitapçıklardan isim beğenmemizi istediler. İsmi değiştirmek istemeyenlere şiddet uygulayarak zorla Bulgar ismi vermeye çalışıyorlardı. Camiler yasaklandı ve kiliseye gitmeye zorlanıyorduk. Eski kökenime dönmek istiyorum diye dilekçe yazmamızı istiyorlardı. Güya biz eskiden Bulgar’mışız da bizi Osmanlı asimile etmiş gibi hikâyeler uyduruyorlardı. Eğer isim değişikliğini kabul etmezsen eve göndermiyorlardı ve sorguya alıyorlardı neden isim almak istemiyorsun diye. 10-15 gün bizi tutuyorlar ve kimse bizden bu süre içerisinde haber alamıyordu. Belene denilen bir yer var orada Türkleri tutuyorlar uzun bir süre 5 günde bir sorguya alıp neden isim değiştirmek istemediğini soruyorlar. Orada baskı kurup korkutmaya çalışıyorlardı.”

Bulgaristan’ın evvelden beri sürdürdüğü asimilasyon faaliyetlerinin son dönemlerde insanlık dışı uygulama ve yaptırımlara dönüştüğü görüşmeciler tarafından gözler önüne serilmiştir.

G10:

- “Bizim eskiden Bulgar olduğumuzu sonradan bizi asimile ettiklerini ileri sürüp Bulgar olmayı kabul etmemizi bekliyorlardı. Göç etmemizin sebebi bize yapılan baskılardı. Bunun başında isim değiştirme vardı. Bu yüzden çocuklarımdan biri hapsedildi isim değişikliğini kabul etmediği için. Diğerini de hemen salmadılar çünkü askerlik yaptırıldılar. Biz göç ettikten sonra çocuklarımdan biri 2,5 sene orada kaldı. Salmadılar zaten bu politikaydı, herkesin göç etmesine izin vermediler tekrar oraya dönelim diye bir de yakınlarımıza zarar verirler diye korkup orada yapılanları anlatmamamız için ellerinde bir şekilde yakınlarımızı tutuyorlardı sanki.”

G5’ in ve G10’ ın ifadeleri Bulgaristan’ ın Türklerin özellikle dini ve milli kimliklerini hedef aldıklarını ortaya koymaktadır. Yapılan asimilasyon faaliyetlerinin baskıcı ve sert bir tutumun ötesine geçerek zulme vardığını da söylemek ifadeler doğrultusunda mümkündür. Ayrıca ifadeler doğrultusunda; göç etme sürecinde Bulgaristan Türklerinden askerlik görevi olanların bilinçli olarak tutulduğu bu uygulama sebebiyle de birçok ailenin parçalandığı çıkarımı da yapılabilir.

G3 de G5 başta olmak üzere diğer görüşmecilerin ifadeleriyle örtüşecek cümleler kullanmış, göç etme sürecinde “isim değiştirme” politikasının oynadığı role dikkat çekmiştir:

G3:

- “Göç etmemize neden olanların başında bizim kimliğimizi değiştirmek istemeleri oldu. Amaçları Türk nüfusunu azaltmaktı. Bunun için isimlerimizi değiştirmeye çalıştı. Açıkçası Türklerin çoğu bunu istemedi. Biz de istemedik. İsim değiştirmek istemeyenlere baskı uyguluyorlardı. Karakola götürüp isim değişikliğini kabul etmemizi istiyorlardı. Eğer kabul etmezsek orada tutup hoş olmayan tutum göstererek kabul etmeye zorluyorlardı. İsim değişikliğini kabul etmek istemeyenleri göçe zorladılar. İsim değiştirmenin yanında Türkçe konuşmayı yasakladılar. Sokağa çıktığımızda Bulgarca konuşuyorduk mecburen. Diğer yandan Türkçe ile ilgili veya kimliğimizi hatırlatacak her türlü şeyden uzak tutmaya çalışıyorlardı. Bizim eskiden Bulgar olduğumuzu Müslüman olmadığımızı sonradan bizi asimile ettiklerini ileri sürüp Bulgar olmayı kabul etmemizi bekliyorlardı. Tabi buna kimse inanmadı ve ikna olmadı. Bu durumlar en çok Jivkov döneminde hat safhaya çıktı.”

Görüşmeciler; Bulgaristan hükümetinin o dönem Türklerin nüfusunun çok olmasından ve artıyor oluşundan rahatsızlık duyduklarını ifade etmiştir. Bulgar hükümetinin Bulgaristan Türklerini “Müslümanlaştırılmış Bulgarlar” olarak gördükleri bu doğrultuda ırkçı bir tutum takındıkları görüşmeci ifadelerinden de anlaşılmaktadır. Bulgaristan bu iddianın arkasına sığınarak Bulgaristan Türklerinin ya asimile ederek ya da göç ettirerek nüfus içindeki sayısının azaltılmasını hedeflemiştir. Bu doğrultuda yapılan faaliyetler ve yaptırımlar karşısında Bulgaristan Türklerinin direndiği, göç etmemek için mücadele verdiklerini söylemek de ifadeler doğrultusunda mümkündür. Bulgaristan Türklerinin sahip oldukları etnik kökenden dolayı hemen hemen her alanda ötekileştirme politikasına maruz kaldıklarını belirten görüşmeciler; sergilenen bu milliyetçi tutumun özellikle Jivkov döneminde dozunu arttırarak baskıcı bir hal aldığına dikkat çekmişlerdir.

Yukarıdaki ifadelerde geçtiği gibi bazı görüşmeciler de kendilerine asimile etmeye yönelik gösterilen baskıcı ve sert tutumun daha fazlasını Pomaklara yapıldığından özellikle bahsetmiş, Pomaklara da kendilerine de yapılan zulme varan uygulamalara vurgu yapmış, Belene’de yaşananları ifade etmişlerdir. Aşağıdaki görüşmeci ifadeleri de bu durumu ortaya koymaktadır:

G20:

- “İsim değiştirme bizim için kırılma noktası oldu. Herkes buna tepki gösterdi bizden önce Pomaklara baskı yapıldı. İsim değiştirme aslında daha önceden de vardı ancak baskı seksenlerin ortasında iyice arttı. Jivkov döneminde her şeyin en aşırısını yaşadık. Açıkçası Müslüman olduğumuzdan değil de Türk olduğumuzdan bu yaptırımlara maruz kaldık. Bizi ötekileştirmeye, Hristiyanlaştırmaya ve Bulgarlaştırmaya çalıştılar. Bunu en çok da eğitim alanında yaptılar. Türk okullarını kapadılar. Türkçeyi yasakladılar. Tabi biz kabul etmek istemedik. Kabul etmeyenleri karakola götürüp zorla isim seçtirmeye çalıştılar hala daha tepki gösterenleri ise Belene ’ye sürdüler. Belene siyasi suçluların bulunduğu bir hapisane. Yatakların altında su olur nemli bir yerdir. Sağlığınız tehlike altında olur. Bazı Bulgaristan Türkleri 1 yıl belki daha fazla orada tutuldu. Oraya gidenlerden haber asla alamazdık. Kurtulanların her yanı çürük içinde gelirdi. Dönenlerin sağlığı iflah etmezdi ki çoğunun orada öldüğü de duyulmuştur. Türkçe konuşma yasağı getirildi. Çocuklarımız Türkiye sınırına geldiğinde bile Türkçe konuşamıyordu korkudan. Dini ibadetlerimizi yerine getiremiyorduk istediğimiz gibi. Caminin önünde Bulgar polisleri, askerleri beklerdi kim camiye gidiyor diye gidenleri karakola götürürlerdi. Ölülerimizi istediğimiz yere

gömemedik. Bulgarların gösterdikleri yere gömmek zorunda kalıyorduk. Mezarlıkları tahrip ettiler mezarlık taşlarını kırdılar. Çocuklarımızı gizli gizli sünnet ettirdik. Türkçe'yi unutmaları diye radyoları battaniyelere sarıp gizli gizli dinlettik, fısıltı halinde evimizde Türkçe konuştuk. Türkçe hem sosyal hayatımızda hem de okul hayatında yasaklandı. Verilen tarih eğitiminde Osmanlı tarafından Bulgaristan Türklerinin asimile edildiği, aslında bizlerin Bulgar kökenli olduğu çocuklarımıza aşılarmaya çalışıldı. Bu durumlara karşı gelenler işten çıkarıldı. Tüm bu zorluklar, baskı ve şiddet bizi göç etmeye zorladı. Ne kadar direnssek de buna mecbur kaldık.”

Birçok görüşmeci gibi G20 de “isim değiştirme” politikasından Pomakların daha çok etkilendiğini ve daha büyük zulme maruz kaldığına dikkat çekmiş, Belene’de yaşananların insanlık dışı uygulamaları ve yaşanan zulmü gözler önüne sermiştir. İsim değiştirme sürecinin yanında Türkçe’nin yasaklanmasının kırılma noktası olarak görüldüğü ve bu iki uygulamanın göçü hızlandırmada etkili olduğu görüşmeci ifadelerinden anlaşılmaktadır ki birçok görüşmecinin G20 ile benzer görüşler içinde olduğu çalışmada göze çarpmaktadır. Asimile etme anlayışı doğrultusunda verilen derslerde Osmanlı Devleti’nin yürütmüş olduğu politikalar ve tutumu çarpıtılarak Türk öğrencilere anlatıldığı da görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca Jivkov döneminde asimilasyon faaliyetlerinin eğitim alanına da fazlasıyla yansıdığı; onun döneminde Türkçe dersinin zaman içerisinde azaltıldığı ve Türkçe’nin yasaklandığını da belirten G20; bu sebeple de bazı ailelerin çocuklarının özllerinden kopmaması için evlerinde gizli gizli Türkçe radyolar dinlettiklerini, Türkçe kitaplar okuttuklarını ve Türkçe okuma yazma öğrettiklerini de ifade etmiştir. Ayrıca direnen bazı Bulgaristan Türklerinin de Bulgar hükümeti tarafından siyasi suçlu olarak addedildiği ve Belene kampına gönderildiğini ifade eden G20, Belene kampındaki yakınlarından uzun süre haber alınamadığı hatta Belene’de ölüm olaylarının yaşandığını da vurgulamıştır ki bu ifadeler yapılan baskının boyutunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca yürütülen asimilasyon politikalarına ve bu bağlamda uygulanan “isim değiştirme” uygulamasına karşı direnen ve tepki gösteren Bulgaristan Türklerinin çeşitli yaptırımlara ve sert uygulamalara maruz kaldıkları da yapılan görüşmeler sonucunda tespit edilmiştir.

G20’nin ifadesi aslında sürecin gerçekleşme nedenini geniş çerçevede ortaya koymuştur. G20 ve G5 başta olmak üzere diğer görüşmecilerin de ifadeleri bize göstermektedir ki; sadece milli kimliğe değil Bulgaristan Türklerinin dini ve sosyal ritüellerine de karışan Bulgaristan farklı alanlarda da baskı yaparak Bulgaristan Türklerini

göçe zorlamıştır.

Tüm bunlardan yola çıkarak G11'in, G22' nin ve G9'un sözleri de diğer görüşmecilerin ifadelerini özetleyecek nitelikte olduğu göze çarpmaktadır.

G11:

- “Bizim göç etmemizin temeli bizi değiştirmeye çalışmalarıydı. Adımızı, Türklüğümüzü değiştirmeye çalıştılar. Sanki biz Bulgaristan’da hiç olmamışız gibi davrandılar. Büyük Bulgaristan ulusu yaratma planıyla bize bu baskılar yapıldı ve nihayetinde göç etmek zorunda kaldık.”

G22:

- “Dil olarak baskı gördük orada. Türkçe konuşamazdın. Bulgarca konuşuyorduk. Çünkü evimize ve sokağa da müdahale ediyorlardı Türkçe konuşuluyor mu diye. Kırmızı bereli askerler denetliyordu. Türkçe konuşanlara para ve hapis cezası veriyorlardı. Şalvara karşıydılar. Köy de oturanlar şalvar giyerdi. Tepki gösterecekler de ailemdeki kadınlar kıyafetini değiştirmediler. Bizi böyle kabul edin dediler. Onlara göre kökümüz Bulgar’mış sözde. Türkler Bulgarlara eziyet etti dediler. Tabii hepsi yalandı.”

G9:

- “İsmimizi değiştirmeye çalıştılar. Dilimizi yasakladılar. Türklüğümüze ait ne varsa silmeye çalıştılar. Bulgar ulusu oluşturmaya çalıştılar. Türkler kabul etmeyince de çeşitli baskılara maruz kaldık. Mallarımızı her şeyi bırakarak göç ettik. Bunu zaten evvelden beri istediler ve sonunda istedikleri oldu, göç ettik anavatanımıza.”

G28:

- “Büyük Bulgaristan ulusu yaratma planıyla bize bu baskılar yapıldı.”

Tüm ifadelerden yola çıkılarak; Bulgaristan’ın tek uluslu bir millet kurma hayaliyle asimilasyon faaliyetlerine yer verdiğini, bunun da göç sürecinin ortaya çıkmasında etkili olduğu çıkarımını yapabiliriz. Diğer yandan söz konusu ifadeler; Bulgaristan Türklerini kendi özlerinden kopartmak için Bulgaristan’ın önce Bulgaristan Türklerinin dillerine daha sonra milli kimliklerine müdahale ettikleri, bununla da kalmayıp sosyal hayatlarındaki gelenek ve göreneklerine karşı baskıcı bir tutum sergilemiş olduklarına da işaret etmektedir. Ancak Bulgaristan Türklerinin yapılan tüm baskı ve müdahalelere rağmen kendi özlerinden kopmamak için direndikleri, çarpıtılan gerçeklikleri kulak ardı ettikleri de ifadelerden

anlaşılmaktadır. Diğer yandan görüşme ifadeleri doğrultusunda Bulgaristan Türklerinin göç süreci, Bulgaristan'ın yürüttüğü asimilasyon faaliyetleri kapsamında uyguladığı yaptırım ve baskılar sonucunda zorunlu olarak gerçekleştiğini söylemek yerinde olacaktır. Özellikle isim değiştirme politikası başta olmak üzere dillerine ve dinlerine yapılan müdahaleler bardağı taşıran son nokta olmuştur ki G13'ün ifadesi başta olmak üzere diğer görüşmecilerin “Türklüğümüze yok etmeye çalıştılar”, “Dini ve Milli Kimliğimize saldırdılar”, “Bizi göçe zorlayan çok şey olsa da en önemlisi benliğimize dokunmalarıydı”, “Bize Türk olduğumuzdan dolayı Bulgar hükümeti baskı yaptı.” gibi ifadeleri de bu durumu destekler niteliktedir:

G13:

- “Özümüze parmak basınca göç ettik. En hassas noktamız bayrağımızdı. Türkçe konuşma yasağı getirildi. Okullarımız kapatıldı, Türkçe dersi kaldırıldı. Sünnet töreni gibi cemiyetlerimizi yapamıyorduk, istediğimiz kıyafetleri giyemiyorduk dini durumları çağrıştırıyor diye, düğünlerimizde şarkılarımızı bile kısık sesle korkarak çalıyorduk, ibadetlerimizi yerine getiremiyorduk. Camilerimiz kapatıldı. Oralara kendi atadıkları din adamları bakmaya başladı ki oralarda İslamiyet'ten uzak uygulamalar yaptırmaya çalıştılar. Tüm bunlara karşı gösteriler yaptık, yürüyüş yaptık. Tepkileri sert oldu biz de göç ettik. İsim değiştirme kırılma noktası oldu sanki biz başka biri olduk gibi hissedildi buna herkes tepki gösterdi aslında. Ama tepki gösterdikçe zulüm arttı, önce para cezaları hapis cezaları varken zaman içinde ev basmaya başladılar, karakolda şiddet başladı yetmedi Belene kampına insanları gönderdiler orada yaşananları anlatmaya hala dilim varmıyor, göçün temel nedeni bunların yanında asıl Türklüğümüze dokunmaya kalkmaları oldu.”

Buradan hareketle yürütülen asimilasyon faaliyetleri kapsamında Bulgar hükümetinin Türkçe'nin yasaklandığı, Türkçe kitapların okunmasını ve basılmasını yasaklandığı, düğünlerinde Türkçe şarkı çalınmasına izin verilmediği, sünnet gibi dini ve sosyal ritüellerini yerine getirmelerine engel olunduğu, camilerin kapatıldığı, Türk mezarlarının tahrip edildiği, kılık ve kıyafetlerine varana kadar sosyal yaşantılarına müdahale edildiği bunlara uymayanların da para cezasıyla veya hapis cezasıyla cezalandırıldığı; hatta direnenlerin siyasi suçlu sıfatıyla Belene kampına gönderildiği görüşmeci ifadelerine dayanılarak söylenebilir.

Bazı görüşmeciler yapılan asimilasyon faaliyetlerinin özellikle aydın kesimi hedeflediğine dikkat çekmiş, bu aydın kesimden asimilasyon faaliyetlerine karşı direnenlerin

belirlenip evlerine yazı gönderildiği belirlenen süre içinde Bulgaristan'ı terk etmeleri istediklerini vurgulamıştır. Buna uymayanların evden zorla alındığını belirten görüşmeciler, bir gecede yerlerinden olduklarını bu sebeple de uzun süre sevdiklerinden haber alamadıklarını da ifade etmişlerdir.

Eğitimli bir kişinin kendi yaşadıklarını anlatması da aydın kesime karşı yürütülen baskıcı tavrı gözler önüne sermektedir.

G25:

- “Eşimle birlikte öğretiltik. Bir gün bizi muhtarla beraber çağırdılar komisyon kurulmuş. Önümüze liste koydular isim seçin diye. Karşı çıktık ama zorla isim verdiler. İsimlerimizi yakamıza taktılar. Bulgarlar bize yakalarımızda Bulgar ismi takılıyken adımızı sorarlardı kızdırmak için. Verilen isimlerde bizi aşağılayacak dalga geçilmeye müsait şeyler olurdu genelde. Mezarlıkları tahrip ettiler sanki biz hiç orada olmamışız gibi. Muhtarımızda bu olanlara karşıydı ama devlete karşı bir şey yapamıyordu. Müdürüm bana özel günlerde çocukların ismini Türkçe söylüyor muyum diye kontrol ederdi. Çocuğa ismini sorunca o da “evdeki ismi mi yoksa okuldaki ismini mi soruyorsun” diye cevap verirdi. Onların bu tutumları bizi daha çok Türkleştirdi. Beni Türk olduğum için müdür yapmadılar. Öğrencilerin adlarını Türkçe çağırıyordum, velilerle Türkçe konuşuyordum diye beni ve eşimi sorguya çektiler. Eşimi işinden çıkardılar. Eşim başka bir işe giderim dedi. 6 ay sonra beni de işten çıkardılar. Kızım lisede okuyordu harçlık gerekiyordu. Eşime bizim için çalışacaksın dediler ama eşim kabul etmedi. Sonra bizi sürdüler. Çocuklarımızı gece sünnet ettiriyorduk. Ölülerimizi sandıkla aynı yere gömmeye başladılar karışsın diye. Gerçi dini ibadetlerini Bulgarlar da yapamıyorlardı.”

G25'in ifadelerine dayanarak aydın kesimin etnik kimliklerinden dolayı yükselmelerinin engellendiği, iş yerlerinde isim değiştirme politikası doğrultusunda tahrik ve rencide edici hal ve hareketlerin uygulandığı söylenebilir. Milli, dini ve sosyal ritüellerini özgürce yerine getiremediklerini belirten görüşmeciler, kendilerine gösterilen bu baskıcı ve sert tutumun onları özlerinden kopartmamış aksine daha da özlerine sarılmalarına sebep olduğunu ifade etmiştir.

G1'in ve G26'ın ifadesi de bu durumu doğrular niteliktedir. G1 ailesinin isim değiştirme politikasına karşı olduğunu, isim değiştirmeyi asla kabul etmeyeceğini bir toplulukta ifade ettikten sonra, akşamına Bulgar polislerinin evine baskın yaptığını ifade etmiş, ayrıca karakola zorla götürülüp isim değiştirmeye dair dilekçeyi doldurulması

konusunda baskı gördüğünü ve bir gün mühlet verilerek Bulgaristan'ı terk etmesi istendiği de belirtmiştir. G1 yaşadığı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

G1:

- “Göçlerin asıl amacı Türk nüfusunu okumuş aydın kesimi azaltmaktı. Aydın kesime daha çok baskı yapıldı. Benim annem ve babam öğretmendi. Bir toplulukta yapılan uygulamalara karşı geldiğini haber alan komiteler evi bastı. Babaannem evdeydi. Babaanneme silah dayadılar, bizleri aşağılayan laflar ettiler. Annem babam önlem olması amaçlı başka yere saklanmıştı. Çünkü zorla götürülüp isim değiştirmeleri için form imzalatılıyordu, imzalamayanlar şiddet görüyor, yine ikna olmazsa Belene kampına gönderiliyordu. Oraya giden de çoğunlukla sırta kadem basıyordu. Neyse işte gözümün önünde silah çektiklerini, babaannemin çok ağladığını bugün gibi hatırlıyorum. Annemi babamı sordular o zaman ben çocuktum. Babaannem bilmediğini söyledi, bir kâğıt bıraktılar kâğıtta 2 gün içinde burayı terk etmesi istenmişti. Bu tarz yazılar doktorlara, öğretmenlere hep aydın kesime veriliyordu Polisler gittikten sonra babaannem yine sessizce benimle Türkçe konuştu, yine vakit gelince namazını kıldı. Biz kendi kültürümüzü ne pahasına olursa olsun yapmaya devam ettik. Bazı esnaf Bulgarlar ihtiyacımız olduğu bir şeyi parayla alacak olmamıza rağmen bile yok derdi, ya da Türkçe ismiyle istersek tepki vermezdi. Hepsi aynı değildi ama bazıları böyleydi işte.”

Bulgar hükümeti tarafından çeşitli yaptırımlara ve isim değiştirme politikasına karşı direnen Bulgaristan Türkleri tespit edilerek evlerine polisler tarafından baskın yapıp, zor kullanılarak karakola götürüldüğü ve kendilerine Bulgar ismi seçmesi konusunda baskı yapılmış olduğu G1 tarafından ifade edilmektedir. İsim değiştirme politikasına direnen Bulgaristan Türklerinin fiziki ve psikolojik şiddete maruz bırakıldığı, bir kısmının Belene adındaki sürgün yerine gönderildiğinden bahseden görüşmeci oraya gönderilen yakınlarından uzun bir süre haber alamadıklarını da belirtmiş, bir gecede sınır dışı edildiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca Türk olduklarından dolayı bazı Bulgar vatandaşların kendilerine bilinçli olarak zorluk çıkardıkları da G1'in ifadelerinden anlaşılacağı gibi G24'ün ifadelerinden de bu durum ifade edilmiştir.

Aşağıdaki görüşmeci ifadeleri de G1'in ifadelerini desteklemekte, G26'nın ifadesi aydın kesime yapılan baskıyı tekrar gözler önüne sermektedir:

G26:

- “Eşim mühendisti. 85’te isim değiştirme olayını kabullenemedi. İş yerlerinde başlandı. Bende eşimde kabullenemedik. Ben muhasebeci olarak çalışıyordum. İstifa ettik. Evde çalışmaya başladık. Tamir işiyle uğraşıyordu. Burada beni Bulgar ismiyle çağırılmazlar dedi. Eşimi 1 ay sonra evden aldılar götürdüler. 4 yaşında oğlum vardı. Haber alamadık eşimden. İşe gidemedik. O an hissettiklerim çok başkaydı. Sürekli gözlem altındaydık. Bizi çağırdılar pasaportlarımızı verdiler. 3 saat sonra konvoy çıktı gidiyorsunuz dediler. Oradan ev almıştık peşinatını vermiştik bir gecede sınır dışı ettiler, paramız ve malımız kaldı.”

G24:

- “Düşün ilaç almaya gidiyorsun, Türk olduğunu anladığı için varsa da ilaç yok diyor ya da seni daha uzağa yolluyorlardı, bakkala gidiyorsun varsa da istediğin yok diyor, ya da verirken Türklüğümüzle ilgili bir ağır şaka yapıyordu. İsim değiştirince Türklerin yakalarına bilinçli olarak yakalık astılar Bulgar isimlerinin yazılı olduğu, diğer Bulgarların isim kartlığı yok bir senin var, anlaşılıyordu durum ve dalga geçiliyordu bu durumla.”

Görüşmelere ayrıca göç sürecinde karşılaştıkları durumlar ve yaşanan sorunlar sorulmuştur. Cevapların hemen hemen hepsinin birbirine benzer olduğu tespit edilmiştir. Katılımcı G26 gibi diğer görüşmecilerin bir kısmı da isim değiştirme baskısına direnenlerin de bir gün içinde sınır dışı edildiğine dikkat çekerken, taşınabilir eşyaların bir kısmını yanlarına alabildiklerini, alamadığı mallarının çoğunun orada kaldığını ya da yok pahasına satıldığını ifade etmişlerdir. Bazı görüşmeciler göç sırasında paralarına ve mallarına sınır kapısında el konulduğunu belirtirken, bazı görüşmeciler de yakınlarıyla vedalaşmaya bile vakit bulamadan yollara düştüklerini ifade etmişlerdir ki aşağıdaki görüşmeci ifadeleri de bu durumu ortaya koymaktadır:

G26:

- “Oradan ev almıştık peşinatını vermiştik bir gecede sınır dışı ettiler paramız orada kaldı. Bizi çağırdılar pasaport verdiler. 3 saat sonra konvoy çıktı gidiyorsunuz dediler. Ailelerimizle görüştüğ eve geldik 1-2 valiz eşya aldık. Koyduk yola çıktık 1-2 gün sınırda beklettiler. Bulgarlar paramızı aldılar tatile gidiyorsunuz bu kadar parayla tatile gidilir mi diye dalga geçer gibi paramızı aldılar. Geriye alamadık. Evimiz orada kaldı onu da farklı sebeplerle kaybettim. Bulgaristan’da 150 dönüm toprağım, arabam, evim vardı.”

G18:

- “Birçok eşyamızı alamadan göç ettik. Bir gecede elimize bir kâğıt geçti. Terk edin burayı diye. Kimselerle vedalaşamadık. Yaşlılar zaten çoğunlukla orada kaldı. Giden yaşlıların çoğu da geri döndü. Var olan evimizi arabamızı yok pahasına satıp geldik. Bir gecede ne buluyorsak tıktık içine. Çocuğumun kıyafetlerini falan yanımıza aldık ki zaten çantalarda ne var yok diye hep didik edildik Bulgar polisleri tarafından.”

G19:

- “Bir gecede evimizi boşalttık. Eşya falan alamadık sadece yastık ve çocuk eşyası alabildik. Paralar kaldı alamadık. Bizi siyasi sebeplerle sınır dışı ettiler, bizi vatandaşlıktan çıkardılar, cebimizde çay parası vardı sadece. Biz baskılara boyun eğmediğimiz için bizi vatandaşlıktan çıkardılar.”

G27:

- “Elimizdeki paramızı alıp öyle gitmemize izin verdiler. Bulgaristan da lüks bir evimiz vardı onu buraya gelirken çok ucuza sattık hatta o parayla geldiğimizde Türkiye’de televizyon alamadık 1 araba eşya ile geldik.”

G24:

- “Bulgaristan’dan gelirken gayrimenkullerimizi satıp geldik ama çok ucuza gitti bir televizyon parasına evimizi sattık.”

G25:

- “Bütün birikimimiz heba oldu. Orada kaldı her şey olanları da elden çıkardık. Ama gözümüz görmedi özgürlüğümüz kimliğimiz her şeye değerdi.”

G20:

- “Her şeyimiz orada kaldı. Ancak buraya bayrağımıza, vatanımıza âşık olarak geldik. Bayrağımıza sarılalım yeter dedik.”

G18, G19, G20, G24, G25, G26, G27’ nin ifadelerinden yola çıkarak; Bulgaristan Türklerinin özellikle aydın kesiminin kendilerine gönderilen tebligatla bir gecede göç etmek zorunda bırakıldıklarını; bu sebeple de temel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeydeki eşyaları yanlarına aldıklarını, alamadıklarını da yok pahasına elden çıkardıklarını, yanlarına aldıkları maddi değeri olan eşyalara da zorla el konulduğunu söylemek yerinde olacaktır. Ayrıca

yaşanılan bu maddi ve manevi kayıpların; vatan özleminin ve milli ruhun yanında hiçbir ehemmiyetinin olmadığı da görüşmeci ifadelerinden anlaşılmaktadır.

G25:

- “Her şeyimiz orada kaldı tüm birikimimiz. Evlerimizi arabamızı satıp geldik sudan ucuza. Bizi sınırda Bulgar polisi durdurup çantalarımızda değerli eşya var mı diye ona baktılar. Bankalarda uzun kuyruklarda bekledik paramızı almak için. Aldığımız kadarının büyük kısmı da onlara kaptırdık. Göç sürecinde sınır kapısında paramın çoğunu alıp, azını bana bıraktı bu sana yeter, dedi. Uzun süre yollardaydık. Sınırda bekletildik. Hava şartları zorlaştığında hastalıklar kampta yayılmaya başladı. Yol oldukça endişeliydi. Vagonlar çok kalabalıktı yerde yatanlar vardı aralarda. Çocuğumu Türkçe konuşma diye öyle bir tembihlemişiz ki, çocuklarımızın yanında Türkçe konuşanların başına gelenleri öyle bir anlatıp Bulgar polisinden korkutmuşuz ki, Türkiye’ye gelince bir Türk askeri çocuğumu kucağına aldı. Soru sordu. Çocuğum anlamasına rağmen Türkçe konuşmamak için cevap veremedi. Bir bana baktı bir Türk askerine. Korkudan gözleri büyüdü çocuğumun, ne yapayım diye! Asker artık güvendesin evladım, konuş dediyse de çocuğumu bir müddet konuşturamadım. Asker de ben de durumu anlayınca gözlerimizden yaş süzölmüştü hiç unutmuyorum.”

Türkiye’ye göç ederken yolculuk sırasında büyük zorluklar yaşayan göçmenlerin göç sürecinde bile Türkçe konuşmaya korktuklarını dile getiren görüşmecilerin bulunması yaşanan baskı ve korkunun boyutunu gözler önüne sermektedir. Göç etme sürecinde fiziki şiddetten çok psikolojik şiddete maruz kaldıklarını ifadeler doğrultusunda söylemek mümkündür. Sınır kapısında bir süre bekletildikleri bu süre zarfında salgın hastalıklarla da mücadele edildiğini ifadeler doğrultusunda mümkündür. Sınır kapısında kontrol amaçlı bekleyen Bulgar Polislerinin Bulgaristan Türklerinin maddi değeri olan eşyalarına zorla el koydukları geçen ifadelerden anlaşılmakta aşağıda bulunan birçok görüşmeci ifadesi de söz konusu bu ifadeleri desteklemektedir.

G17:

- “Pasaportu vermek istemediler bize, göç etmek isteyince. Bankadaki paralarımızı tamamen alamadık az az verdiler tekrar geri dönelim diye. Çifte vatandaşlık alanların bir kısım hakkını geri aldı ama çifte vatandaşlık almayanların durumu pek de öyle olmadı.”

G4:

- “Bizim olduğumuz yerde mala mülke el koyma pek yoktu. Bulgaristan’da ancak göç sürecinde çok ucuza sattık evimizi barkımızı. Bazılarımız mallarını, hayvanlarını bırakıp geldi. Ancak çifte vatandaşlığımız olduğu için hak iddia edebildik.”

G7 ise G4’ün aksine mallarına el koyduklarını ifade etmesi dikkat çekmektedir.

G7:

- “Bizlere yol boyunca eziyet ettirmeye çalıştı Bulgarlar, örneğin gidilecek kısa ve düzgün yol varken bizleri hep zorlu ve uzun yollardan gitmemiz için yönlendirdiler. Zaten yanımıza aldığımız eşyalar temel ihtiyaçlarımızı karşılayacak kadar azdı, ona bile izin vermediler, yarısına el koydular, o yasak bu yasak deyip durdular. Yanımızda bulunan Türkçe yazılı ne varsa hepsini yırttılar, yaktılar bu sebeple bazı insanların önemli belgeleri o sınır kapılarında yok edildi, karşı çıksan zaten hiç yollamazlardı. Benim ailemin resimlerini bile yırttılar.”

G19:

- “Bazılarımız mallarını, hayvanlarını bırakıp geldi. Ancak bizim çifte vatandaşlığımız olmadığı için hak iddia edemedik. Turist olarak gelenler için sorun olmadı ancak biz vatandaşlıktan çıkarıldık. O birçok şeyini alamadık, kaldı öyle. 89 göçüyle gelenler vatandaşlıktan çıkarılmadı.”

G29:

- “Türkiye’ye geldiğimizde sıfırdan başladık her şeye. Orada her şeyimiz vardı. Bizi Avusturya ya gönderdiler. Vatandaşlıktan çıkardılar bu yüzden çifte vatandaşlığım yok. Avusturya bizi kabul etmedi. İltica etmek istedik olmadı. Yolda pasaportumuzu alabildik. Türkiye sınırına 6 aile geldik. Bir gecede evimizi boşalttık. Eşya falan alamadık sadece yastık ve çocuk eşyası alabildik. Paralar kaldı alamadık. Bizi siyasi sebeplerle sınır dışı ettiler cebimizde çay parası vardı sadece. Biz baskılara boyun eğmediğimiz için bizi vatandaşlıktan çıkardılar.”

G28:

- “Rusya’da 3 yıl kaldım çalıştım ki İsim değiştirme olayında da ben Rusya’daydım çalışıyordum bana 10 günlük izin verdiler, ismini değiştirip gel yoksa burada da çalışamazsın dediler. Zaten isim değiştirmeyi red ettiği için kayımpederim 1 sene Belene de kaldı.

Baskılar dayanılmaz boyuttaydı. Aşağılama, şiddet, hakaret, korkutma her şey vardı, en sonun da mayıs ayında en sonunda eşimle birlikte göç ettik. Buraya turist vizesi ile gelebildim 3 aylığına, pasaportum öyle düzenlenmişti ama onlar da biliyordu geri dönmeyeceğimi. Zaten pasaportları zapt ettiler, vermemeye çalıştılar, günlerce bekledi tanıdıklarım kuyruklarda, bankalardan paralarını bile çekemediler. İşin kötüsü hak arayacağımız bir merci de yoktu. Az itiraz et, daha büyük baskı yiyordun.”

G3:

- “5 yıllık sürgün olarak Türkiye’ye geldik. Elimizdeki paramızı alıp öyle gitmemize izin verdiler. Bulgaristan da lüks bir evimiz vardı onu buraya gelirken çok ucuza sattık hatta o parayla geldiğimizde Türkiye’de televizyon alamadık 1 araba eşya ile geldik ve Edirne’de bir gece misafirhanede kaldık. Mallarımızı her şeyi bırakarak göç ettik. Ben orada evimi, atölyemi bıraktım. Minibüse çok para vererek geldik buraya, hududa 80 km vardı şoför çok para istedi. Bir gecede ellerine pasaport verilip, çık git demişler bazılarına. Bazıları aileleriyle sevdikleriyle bile vedalaşamadan yollara düşmüşler. Sınırlarda çok bekletildik. Orada ağır hasta olanlardan bazıları vefat etti, bazıları salgın hastalığa tutuldu.”

Görüşmeciler; Bulgarların baskısından kurtulmak için çeşitli yollara başvurduklarını belirtmişlerdir. Türkiye’ye geldiklerinde maddi olarak oldukça zor durumda olduklarını ifade eden görüşmecilerden bazıları; Bulgarların yaptığı asimilasyon faaliyetlerini kabullenmedikleri için siyasi suçlu ilan edildiklerini, vatandaşlıktan çıkarıldıklarını bu sebeple de Bulgaristan’da kalan haklarını alamadıklarını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda görüşmecilerin; göç sürecinde taşınmaz mallarının ve yatırımlarının çoğunun orada kaldığı çifte vatandaşlık alanların bir şekilde hak talep ettikleri ifadelerinden anlaşılırken, çifte vatandaşlık alamayan kişilerin bir hak talep edemediklerini de söylemek mümkündür. Diğer yandan görüşmeciler bir gecede pasaportları ellerine verilerek göçe zorlandıklarını, bir kısmının da kovulmuş olduğunu ifade etmişler, bir kısmının da turistik vize ile yola çıkarılmış olduklarını söylemişlerdir. Bu da 1989 zorunlu göçüyle gelenlerin bu süreci farklı ifadelerde nitelendirdiklerini ve göç sürecinin bireysel yönünü ortaya koymaktadır ki yukarıdaki görüşmeci ifadeleri de bu durum ile örtüşmektedir.

Göç sürecinin sonunda Türkiye’de karşılaşma durumlarını duygusal söz ve ifadelerle anlatan görüşmeciler anayurda dönüşlerini dün gibi hatırladıklarını vurgulamışlar, ait oldukları yere geldiklerini belirtmişlerdir. Aşağıdaki görüşmeci ifadeleri de bu doğrultudadır:

G20:

- “Elimize bir anda bir mektup geldi burayı terk edin dediler. Bir bavula ne sığdırabiliyorsak sığdırıp yollara çıktık o gece. Paralarımızı bile alamadık. Yanımıza aldığımız değerli eşyalara da Bulgarlar el koydular. Bulgaristan sınırından İstanbul’a kadar olan ulaşım maliyetini Türkiye Devleti karşıladı. Hiç unutmam Türkiye’ye geldiğimizde büyük bir kalabalık bizi bekliyordu. Orada bizi bekleyen askerler görevliler hoş geldiniz yuvanıza, anavatanınıza diye karşıladılar. Onların da gözleri dolu doluydu. Yanımızda ne para ne yiyecek ne içecek vardı. İndiğimizde çocuğuma bir görevli süt ve bisküvi verdi. Çocuğumu sevmek için elini uzattı ama çocuğum yollarda Bulgar polislinin yaptıklarına o kadar çok şahit olmuştu ki kendisine vurulacağını sandı herhalde, korku dolu gözlerle kendini çekince asker de ben de ağlamıştık.”

G30:

- “Bir anda Bulgaristan’ı terk etmek zorunda kaldık. Korkumuzdan ailelerimizle vedalaşamadık. Yanımıza çok az para alabildik. O paranın da çoğunu sınırda Bulgar polislere kaptırdık. Neyse ki anavatanımıza sağ salim ayak basabildik. Öyle değişik bir duyguydu ki uzun süre sonra kendimi evimde hissetmişim. Tamam kafamda çok soru vardı, endişelerim vardı sonuçta bir bavulla geldik buraya ama biliyordum ki yalnız değilim. Bize öyle sıcak bir karşılama olmuştu ki kendi toprağında olduğumu hissettim.”

G3:

- “Her şey bir gecede değişti. Alelacele yaşadığımız yeri işimizi gücümüzü, malımızı mülkümüzü bırakıp yola çıkmak zorunda kaldık. Kısaca bir gecede hayatımız değişti. Buna rağmen buraya geldiğimde işte ben buraya aitim dedim. Herkes bize karşılamada kucak açtı. Sıcak aş verdiler, yatacak yer verdiler. Türkiye geldiğimizde bize yardımcı oldular.”

Tüm bu görüşme ifadeleri doğrultusunda; görüşmecilerin bazıları evlerine gelen tebligat sonucunda bazen bir bazen iki gece içinde yola çıkmak zorunda kaldıklarını, sevdikleriyle vedalaşamadıklarını, değerli eşyalarını ve paralarının bir kısmını yanlarına alsalar da sınırda Bulgar polisleri tarafından bunlara el konulduğunu, taşınmaz mallarını yok pahasına elden çıkarmak zorunda kaldıklarını bu sebeple de Türkiye’ye maddi anlamda büyük zorluk içinde geldiklerini, hatta hayata sıfırdan başladıklarını ifade etmişlerdir. Yolculuk sürecinde rahat olmayan koşullarda, korku içinde yolculuk ettiklerini, hatta korkudan Türk polisini görene kadar çocuklarının Türkçe konuşmadığından bahseden

Bulgaristan Türkleri yollarda hastalandıklarını, sınır kapısında bir müddet beklediklerini de vurgulamışlardır. Yanlarına alınan eşyaların taşınması sırasında olduğundan Bulgar polislerinin fazla para aldıklarını da ifade eden görüşmeciler bulunmaktadır.

G5, G8 ve G17 başta olmak üzere diğer görüşmeci ifadeleri Jivkov'un izlemiş olduğu ırkçı politikanın kendi sonunu getirdiği ve Bulgaristan'a zarar verdiği görüşünde hem fikir olduklarını göstermektedir. Görüşmeciler Türklerin büyük çoğunluğunun göç ettikten sonra Bulgaristan'daki üretimin azaldığına ve bu sebeple de Bulgaristan'da yaşanan ekonomik gerilemeye dikkat çekmişlerdir ki aşağıdaki ifadeler bu durumu doğrular niteliktedir:

G1:

- "Dünya arenasına Jivkov burada Türk yok imajı vermeye başladı, bu yüzden isimlerimizi zorla değiştirmeye çalıştılar. Özellikle amaç aydın kesimi göç etmeye zorlamaktı. Türkiye'ye göçle birlikte çok donanımlı kişiler geldi. Bu da Bulgaristan'ın kaybı Türkiye'nin kazancı oldu. Hem tarımda ağır işte çalışan kesimi göçe zorla hem de eğitimli kişileri göçe zorla böylelikle sadece üretim düşmedi nitelikte Bulgaristan'da düştü."

G5:

- "Bulgaristan'da en ağır işleri Türkler yapardı. Traktör ile ilgili eğitim Türklere verilirdi ki tarımda çalıştırılsın diye. Türkler işçi sınıfının çoğunu oluşturuyordu Temizlik işlerini hep Türklere yaptırırlardı. Bununla da kalmaz bir de bize asimile etmek için baskı yapardı. Jivkov'un politikası yanlıştı bizim Türk olmadığımızı aslında Bulgar olduğumuzu dünya kamuoyuna söylemesi çok yanlıştı ki kendisi de bu yanlışının farkına ekonomileri bozulunca vardı."

G16:

- "Bulgarlar Rusların oyununa geldiler. Tarımları çökünce çok pişman oldular da işi iştenden geçti. Göçün önüne geçemediler ne yapsalar da. Türklüğümüz ağır bastı göç ettik. Bulgarlar Türk nüfusunun artmasından endişe ettiler azınlık konumuna düşecekler diye korktular."

G19:

- "Biz Türkler genellikle çiftçilikle uğraşırdık. Bu yüzden Türklerin göç etmesinden sonra Bulgarlar bocalama yaşadı tarım alanında. Ekonomisi iflah olmadı bizden sonra."

G8:

- “Biz gidince üretim durdu. Bulgaristan hepten geriledi. Üretici kısmında, işçi kısmında hep Türkler vardı. Türkler gidince üretimi kim yapacaktı. Bulgarlar hep üst yönetici kadrolarındaydılar. İşi yürütemediler. Velhasıl Türkiye’yi bitireceklerdi, kendileri bitti.”

G17:

- “Jivkov kendi ayağına sıktı. Tarım üretiminde ve ağır işlerde hep Türkler çalışıyordu. Bizleri göçe zorlayınca kendisi zora kaldı, bizden sonra git bak ülke gerilemeye başladı. Çünkü üretim durdu, ekonomisi zarar gördü. Bence o dönem Türkiye kaliteli bir işçi gücü kazandı. Kazanan Türkiye oldu.”

Görüşmecilere etnik kimliklerinden dolayı ne gibi zorluklar yaşadıkları sorulduğunda, birçok alanda olsa da özellikle eğitim ve iş hayatında etnik kökenlerinden dolayı ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüklerini vurgulamışlardır. Aşağıdaki ifadeler de bu durumu doğrular niteliktedir:

G29:

- “Ben okuldayken öğretmenim bana “iyi çocuksun ama Türk çocuğusun” derdi notumu kırardı. Lise de 2 puanla üniversiteye gidemedim 2 notumu kırdılar. Bilerek yapıyorlar. Umut vaat eden çocukların elinden tutuyorlar ama önemli bir mevkiye gelineceği zaman engelliyorlar. Çok az kişi üniversite okuyordu. Bizim üniversitedeki kontenjanımız bile sınırlıydı. Bizler genelde üretimde çalıştırılacağımız meslek okullarında okurduk. Eğer birinci olursan Türklerin de üniversite okumasına izin veriyorlar diğer türlü engelliyorlar. Sporda ise engellemiyorlardı çünkü kazandığında Bulgar bayrağı dalgalanıyordu bundan ayrı bir keyif alıyorlardı. He dersen bir yarışmada Bulgar sporcu mu Türk sporcu mu seçilecek, kuşkusuz allem kallem edip Bulgar’ı kazandırıyorlardı.”

G1:

- “Yüksek meslekleri yani uzman olarak işe alınacakları genellikle Bulgarlar arasından seçiyorlardı. Türklerin önünü kesiyorlardı, eğitimde ayrımcılık yapıyordu, notlarda ilerlememiz için notlarımızı kırıyorlardı. Bulgarlar hep yönetici mesleklere giriyordu. Türkler ise işçi sınıfındaydı.”

G28:

- “Günde 8 saat çalışırdık. Bulgarlar öğretmen, doktor, mühendis olurlardı. Biz ise ağır işlerde çalıştırılırdık. Eğer Komünist partisine üyeysen yüksek tahsil alırdınız. Bize Türk olduğumuz için bu baskılar yapıldı.”

G30:

- “Eğer üstün zekâlıysan ilerleyebiliyordun ve yükseköğrenim görebiliyordun. Eğitimde kısıtlama vardı yani.”

G17:

- “İşçi sınıfında genellikle Türkler oluyordu. Yönetim kısmındaki mesleklere ise Bulgarlar yerleştiriliyordu. Öncelik Bulgarların idi.”

G18:

- “Bulgaristan’da üniversite kabul sınavı yapılıyordu; alanı ile ilgili oradan çıkan da uzman oluyordu. Ancak Türkleri eliyorlardı.”

G8:

- “Üretici kısmında, işçi kısmında hep Türkler vardı. Siyasi bakışa göre öğrencinin ailesine bakılırdı; komünist partisine üye mi değil mi diye, üye olanların önü açılırdı ancak her zaman Bulgarlar bir adım öndeydi.”

G29:

- “Lise mezunuyum. Eşim üniversite mezunu. Yüksek lisans yaptı. İlk zamanlarda Türk olmamızda sorun yoktu. Dedelerimiz öğretmendi. Okuduğumuz dönemde hiçbir sorun yaşanmadı. Dayımlar da mühendis. İstediklerini olursun ama yönetimde olamazdın yönetimde Bulgarlar olurdu. En üst olamazsınız. Eşim müdür yardımcısıydı ama müdür yapmadılar. Aşikâr demiyorlar ama böyle devam ediyordu. Tamam, iyisin ama üstten gelen yazıya göre yapıyorum diyorlardı.”

Tüm bunların ışığında milliyetçi yaklaşımla birçok alanda Bulgaristan Türklerinin önüne engel konulduğunu belirten görüşmeciler, spor alanında desteklendiklerini ancak bir Bulgar ile Bulgaristan Türk’ünün karşı karşıya geldikleri noktada Bulgar vatandaşının her türlü öne çıkarıldığı vurgulanmıştır. Özellikle eğitim alanında Bulgaristan Türklerinin hep ikinci planda kaldığını vurgulamışlar, sınavlarda Bulgar öğrencilerine karşı taraflı

davrandıklarını bunu sınav notlarına yansıttıklarını ve bu yanlı tutumun etnik kökenlerinden kaynaklandığını belirtmekte de çekinmediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca görüşmecilerin büyük çoğunluğu Bulgaristan'da yaşayan Türklerin üretimde önemli rol oynadığını ve ağır işlerde çalıştırıldığını ifade etmişlerdir. Ayrıca çoğunlukla üniversitelerde Bulgar vatandaşlarının eğitim aldığını bu sebeple de üst kademelerde daha çok Bulgar vatandaşlarının görev yaptığı yine görüşmecilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Türklerin yükselecekleri ya da başarılı olacakları noktada önlerine etnik kimliklerinden dolayı engel konulduğu çıkarımı da görüşmeci ifadelerine dayanılarak yapılabilir. Bulgar öğrenci ile Türk öğrenci arasında tercih yapılacak durumlarda bilinçli olarak öğretmenlerin Bulgar öğrenciyi seçmek için Türk öğrencinin notunu kırdıkları, Türk öğrencilerin yine etnik kimliklerinden dolayı aşağılayıcı tavır ve ifadelere de maruz kaldıkları görüşmecilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Genellikle mesleki eğitimlerde kendilerine yer bulan Bulgaristan Türklerinin ileri kademedeki okullara gidebilmesinin oldukça zor olduğunu, Bulgaristan Türklerine ayrılan kontenjanların bile sınırlı tutulduğunu belirten görüşmeciler, seçilme önceliğinin her zaman Bulgar öğrencilerine ait olduğunu vurgulamışlardır. Görüşmeciler Bulgar öğretmenlerin Türk çocuklarına karşı göstermiş oldukları yakınlık ve anlayışla Bulgar çocuklarına karşı göstermiş oldukları yakınlığın ve anlayışın aynı olmadığını da belirtmişlerdir. Tüm bunların göçe zorlayıcı unsurlar olduğu çıkarımı rahatlıkla yapabiliriz.

Görüşmecilerin bazıları yakın akrabalarının baskıya uğramasına rağmen çeşitli sebeplerden dolayı göç edemeyip, orada kaldıklarını belirtmişler, çifte vatandaşlık alana kadar da orada kalan akrabalarını görmeye gidemediklerini ifade etmişlerdir ki G30'un ve G18'in ifadeleri bu anlamda oldukça dikkat çekicidir. Bununla beraber çifte vatandaşlık uygulamasına başvurmayıp haklarının peşine düşemeyen görüşmecilerin olması da araştırmada dikkat çeken bulguların başında gelmektedir ki G25'in ifadeleri bu anlamda değerlidir. Bu doğrultuda ortaya konulan görüşmeci ifadelerine bakmak gerekirse:

G30:

- "Göç etmek için pasaport ve banka kuyruklarında çok bekledik. Bazıları pasaportunu alabildi bazıları ise alamadı. Biz göç edip, bu baskılardan kurtulduk. Ama yarım gittik buradan. Çünkü benim ablamın bir çocuğunun askerlik görevi vardı. Askerlik görevi olanları bilerek salmıyorlardı. Ablam mecburen oğlunu bırakıp bizimle gelemedi. Yaşlı annem vardı o da gelemedi, çünkü bazı bölgelerde yaşayan tarımla uğraşan yaşlı köylülerin gitmesini istemiyorlardı ki, üretim devam etsin diye. Zaten giden yaşlıların çoğu da geri

Bulgaristan'a dönmüş uyum sağlayamamışlar oraya. Neyse işte benim ablamla annemle uzun yıllar görüşemedik gidip gelemedik. Ne zaman çifte vatandaşlık aldım o zaman gidip görebildim ablamı, akrabalarımı. Annem zaten vefat etti çok göremedim de yılların hasreti kaldı öyle. Ben yine çifte vatandaşlık hakkımı aldım bir şekilde akrabalarımı görebildim, oradaki haklarımı arayabildim ama bu hak verilmişken bunu kullanmayan ve kullanamayan birçok tanıdığım var onlar o yüzden hepten hasret kaldılar, büyük kayıplar yaşadılar.”

G30'un ifadeleri doğrultusunda görüşmecilerin bazısı pasaportlarını almak için uzun uğraşlar verdiğini belirtirken, görüşmecilerin bazısı yaşlıların çoğunun göç edemediğini, göç edenlerinde gittikleri yerlere adapte olamayıp kısa sürede geri döndüklerini belirtmiştir. Bu doğrultudaki ifadeler entegrasyon bağlamında oldukça dikkat çekici bir nitelik göstermektedir.

G18:

- “Çok şeyimiz orada kaldı. Hayvanlarımızı yok pahasına sattık. Evlerimiz öylece kaldı, bankadan paralarımızı değerli eşyalarımızın çoğunu alamadık. Ama daha sonra çıkan çifte vatandaşlık hakkıyla hak talep edebildik.”

G25:

- “Ben eşim ve çocuklarım göç edebildik zor şartlarda olsa da. Ancak eşimin ailesi gelemedi, mecburen beklemek zorunda kaldılar. Belene de tutuluyordu bazı yakınlarımız, bazen umut kesseler de akıbetini öğrenmeden onun yolunu gözlemeden bırakıp gelmek istemediler. Kimisinin tanıdığı hapisteydi, kimisinin askerlik görevi vardı, kimisi hastaydı yola dayanamazdı onlar işte hep mecburen gelemediler. Gelenler ayrı bir zorluk çekti ama kurtuldu. Kalanlar, geri dönenler aynı baskı ve acıyı yaşamaya hatta daha da beterini yaşamaya devam etti. Ama biz gelip gidemedik yardımımız dokunamadı. Çok var böyle bizim gibi geldiğine sevinemeyen ailesinde akı kalan, biz kalktık geldik ama aklımız hep ailemizde kaldı, sevdiklerimizde kaldı. Bir de çifte vatandaşlık hakkı geldiğinde benim tanıdıklarımın bazılarını çifte vatandaşlık hakkına başvurmayı bir türlü ikna edemedik. Onlar da haklıydı tabi kendince, çok zorluk yaşadık. Bu hakkı kullanırsam başımıza başka şeyler gelir de elimizdeki haklardan da oluruz diye korktular. O yüzden ne gidip görebildiler akrabalarını ne onlar gelebildi, orda edindikleri birçok malın mülkün de peşine düşemediler. Herkes gibi onlar için de bizim için de benim için de özgürlüğümüz huzurumuz karşısında kaybettiğimiz bu malların hiç önemi kalmamıştı. Çünkü burada öyle ya da böyle düzenimizi kurmuştuk. Tanıdıklarım gibi endişelenip, çifte vatandaşlığı kabul etmeyenler de vardı. Bir

de tepki olarak oradan gelecek hiçbir şeyi artık istemiyorum diye düşünenler de vardı. Onlar da çifte vatandaşlıktan yararlanmadı mesela. Bir de bazıları vatandaşlıktan çıkarıldı onlar zaten hiç talep edemedi.”

Aşağıda yer alan G12’un ifadesi G25’in belirttiği çifte vatandaşlık hakkından yararlanamayanların durumunu ispatlar niteliktedir.

G12:

- “Bazı tanıdıklarımızı Avusturya’ya gönderdiler. Vatandaşlıktan çıkardılar bu yüzden çifte vatandaşlıkları yok. Bu sebeple Bulgaristan’da kalan maddi manevi hiçbir haklarının peşine düşemediler. Vatandaşlıktan çıkarılanlar için hayat Türkiye de 1-0 geriden başladı.”

Bu doğrultuda görüşmecilerin bir kısmının Bulgaristan’da çeşitli sebeplerden dolayı göç edemeyenlerin ailelerini göremedikleri, bu durumun da çifte vatandaşlık hakkını elde edene kadar devam ettiği tespit edilmiştir. Bazı görüşmecilerin ise yaşadıkları günlere geri dönme korkusuyla veya yaşananlara tepki olarak çifte vatandaşlık hakkını kullanmadıkları bu sebeple de Bulgaristan’da kalan haklarının takipçisi olamadıkları da göze çarpmaktadır. Ayrıca bazı görüşmecilerin tanıdıklarının içerisinde vatandaşlıktan çıkarılması sebebiyle çifte vatandaşlık hakkından yararlanamadığına vurgu yapması dikkat çekici bulgular arasında yer almaktadır.

Görüşmecilerin büyük çoğunluğu Bulgaristan’ı çocukluklarının geçtiği yer olarak nitelendirmektedir. Görüşmeci ifadeleri doğrultusunda; bir kısım görüşmecinin halen Bulgaristan’a ziyaret ve gezme amaçlı olarak gidip geldiği tespit edilmiş olup, görüşmecilerin Bulgaristan’a kalıcı olarak geri dönmeyi düşünmediği de belirlenmiştir. Yaşanılan olumsuz durumlardan dolayı geri dönmeyi hiç düşünmediklerini vurgulayan görüşmeciler sadece orada kalan akraba ve yakınlarına özlem duyduklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında bazı görüşmecilerin sırf çocukluklarının geçtiği yer olduğu için bir gün Bulgaristan’a gitmeyi arzuladıklarını; genellikle kalıcı olarak dönmek istemediklerini dile getirmiş oldukları da edinilen tespitler arasında yer almaktadır. Bulgaristan’ın kendilerine güzel şeyler çağrıştırmadıklarını da belirten görüşmeciler, göç sürecinde birden fazla zıt duyguyu bir arada yaşamış olduklarını dile getirmişler; “Korku”, “Özlem”, “Endişe”, “Şok”, “Kavuşmak”, “Mutluluk”, “Huzur” gibi kelimeleri sıklıkla kullanmışlardır. Aşağıdaki görüşmeci ifadeleri de bu tespitlerin doğruluğunu ortaya koymaktadır:

G19:

- “Bulgaristan deyince koca bir boşluk oluyor benim içimde. Ne desem bilemedim ama aklıma; çile, eziyet, hasret, çocukluğum, arkadaşlarım çocukluğum geliyor diyebilirim. (Gözleri doluyor) Bulgaristan’da çocukluğum geçti o zaman bir sürü Bulgar arkadaşım da vardı hiç aramızda kötü şeyler geçmedi. Bulgarlar bile bize yapılanlara üzüldü, ağlardı. Tabi hepsi bir değil ama ne bileyim içimde çocukluğuma dair bir özlem var tamamen olmasa da bir gün oradan ev alıp, yazları oraya dönmek isterdim. Buraya bir beklentiyle gelmedim babam ağlayarak geldi ne de olsa çocukluğu geçmişti daha büyük acılar gelmişti ama ben gülererek geldim anavatanıma gidiyorum, diye. Kendimizi buraya ait hissediyorduk zaten her zaman bize Türk olduğumuzdan dolayı Bulgar hükümeti baskı yaptı. İmkan da olsa tekrar geri dönmeyi düşünmem, ülkemi hiçbir şeye değişmem.”

G20:

- “Türkiye’ ye bir beklentiyle gelmedik sadece Bulgaristan’ın baskıcı politikasından kurtulmak bizim tek beklentimizdi. Bulgaristan deyince aklıma, gözyaşı, korku, kızgınlık, özlem, çocukluğum, ailem geliyor. Ailem çocukluğum aklıma gelince de o günlere dair hasret ve mutluluk duyguları ağır basıyor. Bir daha geri dönmek istemem. Burada huzurluyum. Mutlu günlerimin sayısı orada o kadar az ki çocukluğumuz gençliğimiz oralarda öyle zor şartlarda geçti ki hep orada var olma mücadelesi verdik. Gözümüz öyle kötü şeyler gördü, öyle kötü şeyler kulaklarımız duydu ki o anların silinmesi mümkün değil.”

G28:

- “Buraya gelirken bir beklentimiz yoktu çünkü biz olanaklar yüzünden değil zorunlu olarak göç ettik o yüzden beklentimiz yoktu biz sadece Türk olduğumuz için yargılanmayacağımız bir yerde yaşamak istedik. Evim var orada hala gidip geliyoruz. Ama geri dönmeyi düşünmüyorum Bulgaristan’a. Çocuklarım da ben de kötü günler yaşadık oraya gittiğimizde çocukluğumuzun güzel günlerine dair bir şey bulamıyoruz, eşimiz dostumuz dağılmış gitmiş kimse yok. Bulgaristan deyince aklıma gelen tek şey eziyet ve özlem bu iki kelime arasında geçti oralarda o yıllar.”

G7:

- “Bir beklentiyle gelemedik sadece Bulgar zulmünden kurtulmak istedik. Akrabalarımızın yanına yerleştik. Bulgaristan aklıma ne gelsin işte doğup büyüdüğüm yer, vatan olarak orayı nitelendiremem ama sonuçta insanın çocukluğu da kökü oluyor. Ben

bazen geri dönsem mi diye düşünsem de ne çocuklarım ne de eşim benimle kalıcı olarak gelir. Benim de geri dönme hevesim sadece çocukluğumdaki o ortamı tekrar bulur muyum, merakı ki bu bir hayal. Bulgaristan deyince aklıma kötü şeyler gelse de özlediğim şey oranın şekeri, çocukluğumun tadı sanki o şeker.”

G9:

- “Ben niye dönecekmişim. Yoktan var olduk burada her şeyimizi sıfırdan yaptık. Orası artık iyi koşullarda hiç değil. Ayrıca yine böyle bir durum yaşasam yine bir an düşünmem yine buraya koşarım. He ama dersin ki gezmeye gider misin, bak o olur orada sonuçta malımız mülkümüz sevdiklerimiz var gezip gelirim ki zaten onu yapıyoruz.”

Anavatanlarına geri dönmekten dolayı mutlu olduklarını da ifade görüşmeciler; göç ederken beklenti ve endişeden çok “anavatana dönüş” hissiyatını ağırlıklı olarak yaşadıklarını da belirtmişlerdir. Aşağıdaki görüşmeci ifadeleri de bu anlamda dikkate değerdir:

G17:

- “Benim yurdum burası, ben buraya aitim. Zaten bizim dedelerimiz de bu topraklardan kalkmış gelmiş. Olduğum yerden çok memnunum. Vatan hasretimiz son buldu bu vesileyle zaten Bulgaristan’a geri dönmeyi bir istek değil heves olarak değerlendiriyorum, çünkü aslında oraya dönmek istememin sebebi çocukluğuma geri dönmek ama bu mümkün değil. Gelirken tek beklentimiz güvenlik ve huzurdu. Zaten anavatanımıza geri geliyorduk şartların zor olacağını biliyorduk ama kendi vatanımızda var olmak bize yetecekti.”

G14:

- “Benim dedem derdi ki öleceksen anavatanında öleceksin. Fırsatın olduğunda kendini oraya atmaya bak derdi. Kapılar açılınsın diye o kadar çok bekledik ki; arkamıza bile bakmadık, bıraktıklarımızın, kaybettiklerimizin maddi anlamda hiç önemi yok ana yurdumuza dönüyorduk, sonuçta ait olduğumuz yere. Bizi neler bekliyor inan bilmiyorduk, hayallerimiz de yoktu endişelerimiz vardı tabi ama içimiz diğer yandan çok rahattı orada kendi evimizde iyi karşılanacağımıza emindik. Tek beklentim baskı olmadan özüme uygun yaşamak ve çocuklarıma da bu imkânı sağlamaktı.”

G9:

- “Yine o günlere dönsek deseler ki yine bana kapılar açıldı yine her şeyimi bırakır o zulümden kaçmak kendi özümü korumak için yine yollara düşerdim. Babam dedi ki Türkiye’ye git arkana bakma dedi bana baskılar olduğu zaman. Ne yaşarsan yaşa insanın kendi vatanı gibi olmazdı. Yaşadıklarımızdan daha ağır şeyler anayurdumuzda yaşamamız mümkün değildi. O yüzden biz buraya gelirken bırak beklentiyi, şükür ede ede geldik. İndiğimizde secde eden mi ararsın, dua edin mi, toprağı öpen mi. O anı anlatmam mümkün değil.” (Sesi titreyip, gözyaşları akıyor)

Bu ve buna benzer ifadelerle göç sürecini anlatan görüşmeciler, yıllar geçmesine rağmen olayları anlatırken hala duygu yoğunluğu içerisinde oldukları ve zaman zaman duygu karmaşası yaşadıkları araştırmacı tarafından gözlemlenmiştir. Özellikle bu süreçte akrabalarını kaybeden ve yakınlarının çektiğı zulme şahit olan katılımcıların görüşmeyi yapmayı bir müddet kabul etmedikleri, daha sonra gelecek nesillere yaşanılanların aktarılmasını istediğı için konuşmayı kabul ettikleri ancak süreci anlatırken öfkelerine hâkim olamadıkları seslerinin titredikleri ve zaman zaman dalıp gittikleri de araştırmacı notlarında yer almaktadır.

Aşağıdaki görüşmecilerin ifadeleri doğrultusunda Şirinköy’deki göçmenlerin büyük çoğunluğunun daha önceden Türkiye’ye göç eden akrabalarının yanına gittiklerini rahatlıkla söyleyebiliriz.

G21:

- “İlk olarak 1989 da kendi imkânlarımızla İstanbul’da eski göçmen akrabamızın yanına geldik.”

G19:

- “Eşimin akrabaları da 72 göçmeniydi onların yanına gittik 20 gün onlara sığındık.”

G5:

- “Geldiğimizde Türkiye’deki hükümet bizim kiramızı temel ihtiyaçlarımızı karşıladı ancak biz akrabalarımızın yanına yerleştik çoğu Bulgaristan göçmeni de öyle yaptı çünkü Bulgaristan’dan göç daha önce de olmuştu. Bazı akrabalarımızın göç etmesine izin vermediler tekrar oraya dönelim diye ama biz dönmedik.”

G8:

- “İlk olarak Kumkale’ye geldik akrabalarımız yanına zaten Kumkale’nin çoğu Bulgaristan göçmenidir.”

G1:

- “İlk olarak Bursa’ya akrabaların yanına gittim ama orada duramadım sonra Çanakkale’ye geldim.”

G21:

- “Bize sınırda sordular nerede kalacaksınız diye biz akrabaların yanına gelmeyi tercih ettik.”

Bulgaristan Türklerinin yaşadıkları zulmün dünya basınına çok geç yansıdığını ifade eden görüşmeciler aynı zamanda yaşadıkları baskı ve zulmün karşısında Türkiye haricinde diğer ülkelerin ve basın organlarının sessiz kaldığını da belirtmişlerdir. Görüşmeciler, Türkiye’nin takındığı tavır ve attığı diplomatik adımlar sayesinde Bulgaristan Türklerinin yaşadıklarını uluslararası platforma taşıdığı konusunda hem fikir olduklarını beyan etmişler, bu bağlamda görüşmecilerin dönemin Cumhurbaşkanı Sayın Turgut Özal’a karşı minnet duyduklarını ifade eden söylemlerde bulunmuşlardır. Ayrıca görüşmeci ifadelerinden yola çıkarak Bulgaristan Türklerinin yaşananların dış dünyaya yansımada Naim Süleymanoğlu’nun Türkiye’ye iltica etmesini kırılma noktası olarak gördüklerini söylemek yerinde olacaktır. Bulgar hükümetinin Naim Süleymanoğlu’nun iltica sürecini bahane ederek Türkiye’yi farklı göstermeye çalıştıklarını belirten görüşmeciler Bulgar hükümetinin amacına ulaşamadıklarını ve Türkiye’nin net duruş ve tavrından hiç şüpheye düşmediklerini de belirtmişlerdir. Ayrıca aşağıda belirtilen görüşmeci ifadelerinden yola çıkarak Bulgaristan Türklerinin büyük çoğunluğunun o dönem sesleri olan Türk radyolarını gizli gizli dinledikleri, olayları Türk basın ve yayın organlarından takip ettikleri, yalnız olmadıkları hissini de bu radyo programlarından aldıkları tespit edilmiştir. Diğer yandan Bulgaristan basınında kendilerine ait haberlerin yapılmadıklarını da görüşmeciler dile getirmiştir. Yukarıda belirtilen söz konusu tespitleri ortaya koyan görüşmeci ifadeleri şu şekildedir:

G17:

- “Evimizde Türkçe radyo dinlemek yasaktı. Dinleyen olursa ceza verilirdi. Hem de hapis cezası. Ancak bizim için Türk radyoları ne diyor, kapılar açılacak mı, bize yardım eli

uzanacak mı kim ne demiş diye radyoları gizli gizli dinlerdik. Hatta battaniyelere sarar da dinlerdik ki dışarı ses gitmesin diye. Gözümüz kulağımız Özal'daydı. Bizim sesimizi İlk Turgut Özal duyurdu. O olmasaydı biz daha çok çekerdik. Tüm dünya gözlerini yumdu yaşadıklarımıza.”

G20:

- “Türkçe konuşma yasağı getirdiler. Türkçe konuşmamızın yanında Türkçe radyo dinleme yasağı getirdiler. Amaçları anavatandan haber almamamız, iyice ümitsizliğe düşmemiz, iyice kendimizi yalnız hissetmemizdi. Evleri basar radyo ararlardı bizler de samanlık atlarına saklar, gece karanlık basınca çıkarırdık, haberleri dinlerdik. Turgut Özal'ın söylediklerini umutla dinlerdik. Zaten Türk basını haricinde sesimizi duyuran da pek olmadı. Siyasi olarak Turgut Özal'ın yardımlarından dolayı ona karşı sempaticimiz vardı.”

G8:

- “Türk basını haricinde sesimizi duyuran bir basın aracı yoktu. Bulgar basınında da bize yer vermezlerdi. Bulgaristan'da Türkçe kaynaklar yasaklanınca Türkçe gazeteler de yasaklandı. Böylelikle bizim derdimizi yazan Bulgaristan'da hiç kalmadı. Türk radyo programlarını dinledikçe içimize bir umut doğardı. Dayanma gücümüz olurdu yaşananlara, Turgut Özal'ın bizim sesimiz olduğu için bizde yeri ayrıdır.”

G16:

- “Bu baskıların hiçbirisi uzun süre medyaya yansımada. Gizli mektup gönderirdik durumumuzu anlatan. Turgut Özal bizim sesimiz oldu. Dünya bu konuyu duyunca Bulgar hükümeti korktu. Bizim sesimizi ilk olarak Naim Süleymanoğlu kendini medyada anlatarak duyurdu. Ondan sonra bu durum gündem oldu.”

G9:

- “Ulusal medyadan durumumuzu izah eden açıklamayı bir tek Türkiye yaptı. Özal döneminde bize çok iyilik etti. Minnet borçluyuz. O olmasaydı buraya gelemezdik. Özal'ı diriltmek elimde olsa canımı verirdim. Orada siyaset yoktu demokrasi yoktu. Tüm dünya kör sığır gibi davrandı bizim yaşadıklarımıza, ta ki Naim Süleymanoğlu'nun durumu yaşanana kadar. Sonra işler biraz daha değişti. Bulgaristan medyası Naim Süleymanoğlu'nun Türkiye de olumsuz şeyler yaşadığını söylüyordu bizim de gitmememiz için. Söz de Türkiye'de yaşadığı yer çok sefilmiş, yiyecek içecek kalacak yer bulamıyormuş. Daha çok orada dışlandığını, ayıplandığını daha kötü muamelelere maruz kaldığını ima

ediyorlardı. Onunla da kalmayıp çeşitli yolları kullanarak Türkiye’yi karalayıcı şeyler söylüyorlardı. Türkiye’nin geri olduğunu vurguluyorlardı. Ancak bu safsatalara inanan yoktu.”

Görüşmeciler Bulgar halkının bazılarının Bulgaristan Türklerine karşı uygulanan yaptırımları ve baskıları ırkçı söylem ve davranışlarıyla desteklediğini; diğer yandan bazı Bulgar vatandaşlarının da yapılan bu zulme karşı hümanist bir tutum sergilediklerini ve Bulgaristan’daki Türk komşularına destek olduklarını ifade etmişlerdir. Bu çıkarımı destekleyen ifadeler şu şekildedir:

G24:

- “Çocuklarımızı yapılan baskı ve yasaklamalardan dolayı sünnet ettiremezdik. Artık o kadar zor duruma kalırdık ki çaresizliğimizi gören bazı Bulgar doktorlar gizlice çocuklarımızı sünnet ederlerdi. Bunu yaparken onlarda çok korkardı, çünkü sonu hapis cezasıyla bitebilirdi. Ama yine de bazı Bulgar doktorlar geri çevirmez, bize güvenip gizlice sünnet ederlerdi. Biz de asla onları ele vermezdik. Bulgarlarla bir sorunumuz yoktu. Hükümet olarak bize baskı yapılıyordu. Bu sorun hükümetle bizim aramızda olan sorundu aslında Bulgar halkıyla değil.”

G18:

- “Biz buraya geldiğimizde Bulgarlardan üzülenler vardı. Ancak kendi aramızda Türkçe konuştuğumuzda yine de bize kızarlardı.”

G16:

- “Bizim çocukluğumuzda Bulgar bir sürü arkadaşımız, komşumuz vardı. Onlarla can ciğer gibiydik. Yediğimiz, içtiğimiz ayrı gitmezdi. Biz onlarla o kadar çok oynardık bir Bulgar arkadaşım aynı benim gibi Türkçe konuşurdu. Bir gün eve baskın yaptılar. Bulgar polisleri geldi Türkçe konuşuyoruz diye. Yanımızda o gün o Bulgar arkadaşım da vardı. Bizi Türkçe konuşuyoruz diye, karakola götürmeye çalıştılar tabi o Bulgar arkadaşımı da. Ancak o polislere dedi ki “Beni götüremezsiniz. Çünkü ben Bulgar’ım ve ben istediğim dili konuşabilirim.” Bize silah doğrulttular, hakaret ettiler ancak Bulgar arkadaşımın yönetimden biri tanıdığıydı. Onun ismini arkadaşım verince, Türklerle beraber ne yaptığını neden Türkçe konuştuğunu askerler sakinleşerek sordu. Arkadaşım da onlardan beni ayrı tutamazsınız ben de Türkçe konuşuyorum haydi ne yapacaksan bana da yap dedi. Tabi bir şey yapamadılar ona da bize de o gün öyle gittiler.”

G20:

- “Bulgar komşularımıza baskılar yansımıyordu ancak bazıları milliyetçi davranırken bazıları da bizimle beraber ağlıyorlardı. Samimiydiler. Arada Bulgaristan’a gidiyorum gezmeye hala kapılarını bana açarlar.”

G18:

- “Aslında bazıları bizim gibi düşünüyor bizim verdiğimiz mücadeleyi destekliyorlardı. Bazıları da bir dönem sonra ağız değiştirdiler. Bu kadar dik çıkıp olay yaratacak ne var bu kadar zulme değer mi isminiz değişse ne olacak ki diyordu ama sonra bize karşı duranlarda biz gittikten sonra çok üzüldü pişman oldu. Biz Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan’daki yeri anlaşıldı ama çok geç oldu.”

G26:

- “Bulgarlar bizim durumumuza üzülmüyor gibi dururlardı ama arkadan sevinirlerdi. İsim değiştirmeden önce milliyetçilik yoktu zaten Bulgaristan’da. Bize söyledikleri bizim eskiden Bulgar olduğumuz Osmanlı zamanında bizi Türkleştirmişler Müslümanlaştırmışlar derlerdi.”

Bazı görüşmeciler Bulgar komşularının tavrı ve tutumlarının samimi olduğu kanaatindeyken G20, G18, G26’nın yorumlarına benzer yorumlarda bulunan görüşmecilerin de bulunduğu göz önüne alındığında; görüşmecilerin bazıları Bulgar halkının bir kısmının duygu ve davranışlarında samimi ve tutarlı olmadığı konusunda hem fikir olduğu söylenebilir.

3.10.2. Şirinköy’deki Bulgaristan Göçmenlerinin Bulgaristan’daki

Yaşamlarına ve Türkiye’deki Uyum Süreçlerine Ait Bulgarlar

Bulgaristan’da yaşayan Türklerin dini, sosyo-kültürel, ekonomik, eğitim ve siyasi alandaki yaşamlarının nasıl olduğu, asimilasyon sürecinde bu alanlardaki yaşantılarının nasıl etkilendiği görüşmecilere sorulmuş, göç öncesindeki ve sonrasındaki yaşamlarını karşılaştırarak anlatmaları istenerek entegrasyon süreci farklı boyutlarda ele alınmıştır.

3.10.2.1. Eğitim

Görüşmecilere Bulgaristan’daki eğitimin asimilasyon süreci öncesinde nasıl olduğu, asimilasyon sürecinde ve entegrasyon sürecinde eğitim hayatlarının nasıl etkilendiğine dair sorular sorulmuştur. Alınan ifadelerde, asimilasyon sürecinin eğitiminde ilk başlarda bariz

olmadığı, zaman içinde dozunun ve çeşitliliğinin arttığı ilk hamle olarak Türk okullarının devletleştirilmesiyle başladığı, sonra yavaş yavaş Türkçe ders saatinin kısıtlandığı, en son tamamen yasaklandığı, Türk çocuklarının etnik kökenlerinden dolayı ötekileştirildiği, adil davranılmadığı anlaşılmaktadır ki aşağıdaki ifadeler bu durumu gözler önüne sermektedir:

G7:

- “İlk başta asimile yoktu. Türk okulları vardı. Türkler eğitimde son zamanlardaki gibi bu kadar dışlanmıyordu. Tamam her zaman Bulgar çocuğu daha öndeydi. Türklere az bir kontenjan ayırırıldardı. Çok zeki ve başarılı olanlar üniversiteye devam ederlerdi ama bunun sayısı azdı. Yönetimde Bulgarlar yer alırdı. Biz genelde üretimde işçi sınıfında olurduk. Çok kaliteli bir eğitim aldık. Çok çeşitli derslerimiz vardı. Uygulamalı öğrenirdik. Okulunu bitiren zaten alanıyla ilgili bir işe mutlaka girerdi. Çalışmama gibi bir durum yoktu. Ama okulu bitirdiğinde o kişi mesleği ile ilgili her detayı bilirdi. Daha sonra işler değişti. Türklerin yaşadığı bölgelere Bulgar okulu açalım deyip Türklerle Bulgarları entegre yapalım dediler, entegre oldu sana asimilasyon. Bulgarcaı yaygınlaştırmak istediler. Yavaş yavaş Türk okulları kapatıldı. Türkçe yavaş yavaş yasaklandı. Yani masum olarak halkın eğitimine başlandı. Özellikle eğitime önem verildi. Eğitimin içeriğinde komünist rejimin gereklilikleri vardı. Mesleki eğitime de ağırlık verdiler, bizler genelde üretim de işçi sınıfında yer alırdık.”

Göçmenler Bulgaristan’daki eğitim düzeyinin Türkiye’nin eğitim düzeyinden daha iyi olduğu hatta modernlik anlamında da Bulgaristan’ın Türkiye’den çok daha önde olduğunu ifade etmişler, bu sebeple mesleklerinde oldukça donanımlı ve yetkin olduklarını belirtmişlerdir.

Aşağıdaki katılımcı ifadeleri de bu çıkarımı desteklemektedir.

G15:

- “Buraya gelenlerden biri Tarım İlçe müdürü olarak işe başladı. Geldikten sonra işsiz kalınmadı. İlk başlarda büyük çiftliklerde, tamirhanede çalıştım ben. Orada aldığım eğitime uygun işlerde çalıştım. Çok da başarılı bir usta oldum, patronlarım hep memnundu. İşverenler bizi çalışkan gördüklerinden bizleri işe almayı tercih ederlerdi, bizlere öyle söylerlerdi. Bulgaristan da İlkokul 4’te aldığım eğitimle Türkiye’de Liseyi bitirdim ben. Üniversite kazandım. Bir Bulgaristan göçmeni her durumda kendi ihtiyaçlarını karşılayabilir

ve yaşayabilir, çünkü çok donanımlıdırlar. Bulgaristan’da aldığımız eğitim ile Türkiye’de iş bulduk. Yani orada aldığımız eğitim yeterliydi.”

G7:

- “Bulgaristan da aldığım eğitimle burada iş bulduk. Oranın lisesi buranın üniversitesine denk geliyordu. Orada okulu bitirdiğinde hemen sözleşme yapıp çalışmaya başlıyordun eğer yapmazsan cezası vardı. Herkes çalışıyordu yani. Yapacağın işle ilgili staj görüyorsun ve para alıyorsun. Burada daha yeni yeni başladı staj uygulaması.”

G15:

- “Bulgaristan’da aldığımız eğitimle bizi burada havada kaptılar. Buraya geldik bir gördük ki insanların bazıları üniversite mezunu ama alanı ile ilgili teknik bilgileri bilse de uygulamada bunu gösteremiyordu. Biz hem teknik hem uygulamada iyiydik. Ama bu onların suçu değil, çünkü bizim eğitim sisteminde uygulamaya dönük dersler vardı. Burada testle başarı ölçünce uygulama ikinci planda oluyor insanlar da kendini o kadar iyi yetiştiremiyor.”

G9:

- “Kısa sürede iş bulduk. Orada aldığımız eğitim burada iş bulmamıza yeterliydi zaten tüm Bulgaristan göçmenleri geldikten kısa süre sonra iş buldu. Bizim elimizden her iş geliyordu biz donanımlıydık çünkü.”

G20:

- “Türkler ise işçi sınıfını oluşturuyordu. Biz göçmenler donanımlıydık. O yüzden çok rahat iş buldu göçmenler ama ben zorlandım yaşımdan dolayı zor iş verdiler bana.”

G25:

- “Eğitim olarak Bulgaristan daha iyiydi. Bulgaristan’da her okulda laboratuvar vardı. Uygulamaya dönük eğitim aldık. O dönem Türkiye’de bu imkanlar yoktu. Bulgaristan’da ebeveynler o dönemin Türkiye’deki ebeveynlere göre daha aydınlı çünkü zorunlu eğitim vardı. Eğitimliydik yani. Türkiye’ye gelince bize sınav yaptılar ve hemen geçtik sonra öğretmenlik yapmaya başladık. İşsiz kalmadık.”

G17:

- “Kızım orada aldığı eğitimle burada girdiği sınavda Çapa Tıp’ı kazandı. Orada aldığın eğitim derinlemesine ve çok detaylı oluyordu. Aldığım eğitimle uzman gibi olurdu.”

Okullarda orada spor salonu mutlaka vardı o yüzden Bulgaristan göçmenlerinin spor alt yapısı sağlamdır. Merkeze taşınmalı eğitim vardı. Eğitim olanakları çok fazlaydı sadece teorik değil aynı zamanda öğrencilerin diğer alanlarda da gelişmesi için eğitim veriliyordu. Türkiye’de bu yoktu halen de yok. Niye Bulgaristan’dan çok başarılı sporcu çıkıyor çünkü altyapı donanımına bile önem veriyorlar.”

G29:

- “Türkiye’de ben kadın olarak sanayide çalıştım. Usta başı oldum. Orada o işin okulunu okuyanlar bana soruyordu. Bir keresinde de hiç unutmam bir fabrikada çalışıyordum. Makine bozuldu. Makine mühendisi vardı orasına baktı burasına baktı ben olabilecek sorunu söyleyip, ne yapması gerektiğini söyledim. Gençten bir çocuktuk abla sen ne mezunusun nasıl biliyorsun bunları dedi, dediğimi yaptı ve çalıştı. Çünkü biz orada meslek okullarında her makinenin kullanımına, söküp takmasına kadar öğreniriz. Oranın meslek okulları o dönemin şartlarında Türkiye’deki üniversiteleriyle bence yarışır.”

Yukarıdaki ifadeler doğrultusunda görüşmecilerin o dönemin şartlarında Bulgaristan’ın eğitim kalitesini Türkiye’nin eğitim kalitesinden üstün bulduklarını söyleyebiliriz. Ayrıca oradaki eğitimde çeşitli alanlara uygulamalı olarak yer verildiğini ve orada alınan eğitim sayesinde göç süreci sonrasında iş bulma konusunda zorluk yaşamadıkları, birçok işin üstesinden geldiklerini işverenlerin de bu durumdan memnun oldukları çıkarımını da rahatlıkla yapabiliriz.

Bulgaristan’daki eğitimin yeteneğe yönelik olduğu, yetenekli olduğu alanlara bireylerin yönlendirildiği sonrasında da aldığı eğitimle ilgili işlerde çalıştırıldıklarını, işsiz kalma gibi bir durumun yaşanmadığını çünkü çalışmamanın yasak olduğunu herkesin devlete çalışma zorunluluğu olduğunu belirten görüşmeciler, asimilasyon sürecinden önce çok bariz ayrımların olmadığını ancak sonrasında bu durumun aşikâr olarak değiştiği ifade etmişlerdir. Türklerin genelde hizmet ve işçi sınıfında eğitime alındıklarını, çok az sayıda Türkler için üniversitelerde kontenjan ayrıldığını belirten görüşmeciler; eğitim alanında Bulgarların hep önde tutulduğunu, idari sınıfı Bulgarların oluşturduğunu, Türklerin yükselme aşamasında önlerine engel konulduğunu sadece spor alanında bu durumun değiştiğini sebebiyle beraber anlatmışlardır. Ayrıca görüşmeciler, bazı Bulgar öğretmenlerin Türk çocuklarına karşı tepkili ve taraflı davrandıklarından da bahsetmişlerdir. Aşağıdaki görüşmeci ifadeleri bahsedilen çıkarımlarla örtüşecek nitelikte olup, görüşmeci ifadeleri birbirleriyle benzerlik göstermesi dikkat çekmektedir.

G29:

- “Bulgaristan da liseye gelince meslek liseleri vardı. Ben okuldayken öğretmenim bana “iyi çocuksun ama Türk çocuğusun” derdi notumu kırardı. Lise de 2 puanla üniversiteye gidemedim 2 notumu kırdılar. Bilerek yapıyorlar. Umut vaat eden çocukların elinden tutuyorlar ama önemli bir mevkiye gelineceği zaman engelliyorlar. Çok az bir kişi üniversite okuyordu. Eğer hep 1. olursan izin veriyorlar üniversite okumaya diğer türlü engelliyorlar. Sporda ise engellemiyorlardı çünkü kazandığında Bulgar bayrağı dalgalanıyordu bundan ayrı bir keyif alıyorlardı. Ben operatördüm, okulunu okudum. Benim 3 çocuğum da burada üniversite bitirdi ancak burada üniversiteye puana göre alınıyor yeteneğe göre değil. Bulgaristan da eğitim daha ileriydi. Daha disiplinliydi.”

G9:

- “Oradaki eğitim de daha iyiydi herkes başarılı olduğu mesleği yapardı. Bizi yönlendirirdi ancak üniversite okumak zordu çünkü Bulgarlar öncelikliydi bizi genellikle işçi olarak çalıştırırlardı. Türkler Bulgaristan’ın işçi kesimiydi. Eğer bir kişi alınacaksa üniversiteye Bulgar olan alınırdı. Bilerek notlarımızı kırarlardı. Burada eğitim de öğrenciler yeteneklerinin olduğu alana değil hangi meslek fazla para getiriyorsa onu yapmaya yöneliyor.”

G17:

- “Genel olarak Bulgaristan’daki şartlar baskı olmadan önce daha iyiydi. Eğitim, sağlık ve sosyal olarak. Baskılar olmaya başladıktan sonra değişti her şey. Eğitim de öyle oldu. Bulgaristan’da 6 ay kurs görüp imtihan olursun ve iş bulursun; aldığın eğitimle ilgili işsiz kalmazsın, zaten çalışmadığını tespit ederlerse polisler gelir götürür zorla.”

G19:

- “Bulgarlar öğretmen, doktor, mühendis olurlardı. Biz ise ağır işlerde çalıştırılırdık. Eğer Komünist partisine üyeysen yüksek tahsil alırdınız.”

G23:

- “İş kendiniz seçiyorsunuz ama yeteneğinizin olduğu alana yönlendiriyorlar. İş yok diye bir şey yoktu orada. Bulgaristan’da üniversite kabul sınavı yapılıyordu alanı ile ilgili oradan çıkan da uzman oluyordu. Ancak Türkleri eliyorlardı. Biz gidince üretim durdu. Bulgaristan hepten geriledi. Yönetim kısmında Bulgarlar, işçi kısmında hep Türkler vardı.

Siyasi bakışa göre öğrencinin ailesine bakılırdı; komünist partisine üye mi değil mi diye üye olanların önü açılırdı ancak her zaman Bulgarlar bir adım öndeydi.”

G30:

- “Herkes yeteneğine göre eğitim alıyordu; istediğin işi yapabiliyordun ama seni yeteneğine göre okula gönderiyorlardı. Ancak ayrımcılık yapıyordu, ilerlememiz için notlarımızı kırıyorlardı. Bulgarlar hep yönetici mesleklere giriyordu.”

G14:

- “Eğitim olarak Bulgaristan baya ileriye. Herkesi yetenekli oldukları alanlara yönlendiriyorlardı. Ancak Türkler genellikle işçi sınıfını oluşturuyordu. Yüksek meslekleri yani uzman olarak işe alınacakları genellikle Bulgarlar arasından seçiyorlardı. Türklerin önünü kesiyorlardı. O yüzden göçten sonra Bulgaristan geriledi çünkü işçi sınıfını kaybetmişti.”

Bulgaristan göçmenlerine Türkiye’ye geldikten sonra kendilerinin ya da çocuklarının eğitim hayatlarına dair yaşadığı süreç ve zorluklardan bahsetmeleri istendiğinde görüşmecilerin büyük çoğunluğu denklik sınavını rahatlıkla geçtiğini, eğitimlerine zorlanmadan devam ettiklerini ifade etmiş bir kısmı da çeşitli sebeplerden dolayı eğitimlerine devam edemediğini belirtmiştir. Türkiye’deki eğitim sisteminin Bulgaristan’dan çok farklı olduğu Bulgaristan’da test tekniğinin kullanılmadığı yazılı açık uçlu sorulardan oluşan sınavların olduğundan bahsetmişlerdir. Diğer yandan en büyük sorunun en başta dil sorunu olduğunu anlatan görüşmeciler; Bulgaristan’da Türkçe konuşmayı bilseler de okulda Türkçe eğitimin yasaklandığından Türkçe yazmayı bilmediklerini, çocuklarının ve kendilerinin bu anlamda sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ancak Türkiye’de verilen eğitimle ve öğretmenlerin destekleyici tavırlarıyla sıkıntıyı kısa sürede aşip başarılı bir öğrencilik hayatı sürdürdüklerini de ifadelerine eklemişlerdir. Göçmenler okullarda öğretmenler tarafından çok destek gördüklerini belirtmişler, kendilerine “Bulgar Türkü” adıyla hitap eden önyargılı velilerin ve çocukların fikirlerinin değişmesinde öğretmen tavırlarının çok etkili olduğunu anlatmışlardır. Bununla birlikte görüşmeciler kısa süre sonra bu durumun aşıldığını hatta bazı velilerin kendilerinden özür dilediğini de belirtmişlerdir. Aşağıdaki görüşmeci ifadeleri bu hususları ortaya koymaktadır:

G6:

- “Orada test sistemi yoktu. Köreltiyor çocukları bu test olayı. Öğretmen yazılı sorardı soruları bizde yazılı cevaplardık. Çocuğum ikiye başladığında zorlandı Türkçe bilmiyordu çünkü. Çocuklarımız Türkçe okuyamıyordu yazamıyordu, konuşsa da. Komşumuz vardı tesadüfen öğretmendi. Türkçe öğretti yavruma. 20 günde alfabeyi çözdü. Yeni gelen çocuklar için bir de yaz okulu açıldı. Öğretmenler şaşırıldı. Önceden öğrenmeselerdi çok zorluk yaşardı ama oğlum çok çabuk öğrendi. Akademik başarısı yüksek olan bir sınıftaydı her gün okula giderdik. Öğretmen bizi rahatlatırdı. Uyum sağladı arkadaş çevresi edinmişti. Başta teste alışamadık sonra daha rahat geldi bize. İlk gün yerli halkın çocukları uzak durmuşlar ancak öğretmen hanım durumu izah etmiş, yabancı değil Türk demiş, o zaman kabul etmişler.”

G8:

- “Eğitim olarak hiç zorlanmadım çünkü Bulgaristan da verilen eğitim çok iyiydi. İki dil zorunluydu Bulgarca ve Rusça bunun yanında yabancı dil olarak Fransızca vardı. Türkiye de ki derslerde çocuklarım da hep başarılı oldu mesela matematikten hep 10 alırdılar.”

G9:

- “Çocukların eğitimi burada başladı. Türkçe konuşabiliyorduk ama yazamıyorduk. Çocuklarla beraber öğrendik o yüzden çocuklara eğitim konusunda çok yardımcı olmakta zorlandık. Orada zorunlu eğitim vardı lise sonuna kadar. Babam liseye göndermedi orada verseydi tarım işletmecisi olacaktım.”

G11:

- “Türkiye’ye geldiğimde eğitimime devam edemedim. Bulgaristan ile Türkiye arasında eğitim konusunda fark vardı. Çocuğumdan gördüğüm kadarıyla Türkiye’deki dersler bana daha kolay geldi. Testte yapıyordun geçiyordun, bilgiyi kullanıp kullanmadığına çok bakmıyorlardı.”

G17:

- “Eğitim konusunda buraya geldiğimde sıkıntı çekmedim çünkü hem ailemin eğitimci olması hem de Bulgaristan’da aldığım eğitim Türkiye’deki eğitim için yeterliydi. Dedim ya kızım Türkiye’ye geldiğinde üniversite sınavında Çapa Tıp fakültesini kazandı.

Ancak nasıl okutacağım diye endişeliydim çünkü paramız yoktu. Ama yine de her işi yaparak okuttu.”

G21:

- “Çocuklarım burada eğitim aldı. Bulgaristan’daki eğitim çok farklıydı. Çocuklara kurallar küçükken öğretilirdi. Eğitim küçüklükten başlardı. Bilinçli yetiştirilirdi çocuklar. Oranın eğitimi daha ileriye. Orada ortaokulu bitiren biri buranın lisesine denkti. Ancak çocuklarım orada okula başlamışlardı. Zorlanmadan burada devam ettiler. Ayrımcılık görmediler burada.”

Buradan hareketle eğitim alanında yaşanan entegrasyon sürecinde sistemin farklı olmasından ve Türkçe yazımının bilinmemesinden dolayı küçük sorunlar yaşansa da verilen eğitimlerle bu sorunun üstesinden gelindiği ifadeler doğrultusunda söylenebilir. Ayrıca Bulgaristan’da alınan üst düzey eğitim sayesinde denklik sınavlarında başarıyı yakalayan göçmenlerin eğitim hayatında dışlanmadıkları bunda öğretmenlerin sıcak yaklaşımlarının etkili olduğu çıkarımı da ifadeler doğrultusunda ifade edilebilir.

Tüm bu ifadeler eğitim sisteminin burada çok farklı olduğuna ve o dönemin şartlarında Türkiye’deki eğitim seviyesinin Bulgaristan’ın gerisinde olduğunu işaret etmektedir. Bazı göçmenler, Türkiye’de çocuklarının bazı eğitim kademesinde iken sınava tabi tutulduğunu belirtirken; bazıları da orada almış oldukları donanımlı eğitim sayesinde Türkiye’de üniversite sınavlarında başarılı olduklarını ve rahatlıkla üniversitelere yerleştiklerini vurgulayarak Bulgaristan’daki eğitim kalitesine dikkat çekmişlerdir. Bulgaristan’da ortaokuldan mezun olan birinin bilgi ve donanımın o dönemin Türkiye’deki liseye denk geldiğinin örneğini veren bir görüşmeci aradaki farka dikkat çekmiş, orada herkesin okuldan mezun olduktan sonra uygulamada zorluk yaşamadığını mesleğinin her boyutuna hâkim olduklarını ifade etmiştir. Başka bir görüşmeci de o dönemin şartlarında Türkiye’de bu durumun böyle olmadığını vurgulayarak diğer görüşmecinin söylemlerini destekleyecek ifadeler kullanmıştır. Görüşmeciler Bulgaristan’daki her sınavın yazılı (açık uçlu) olduğunu belirterek, en çok Türkiye’deki test sistemine şaşırılmış olduklarını ifade etmişlerdir.

Diğer taraftan göçmenlerin çocukları ile ilgili sorular sorulduğunda o dönemde çocuklarının hangi yaş aralığında olduklarının yaşanan sorunların boyutlarını üzerinde etkili olduğu görüşmeci ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bir kısım göçmen okulda ve sosyal hayatta Türkçe konuşmanın yasaklanmasından dolayı çocuklarının o dönem evde gizli gizli

konuşulduğundan dolayı Türkçeyi az çok bilseler de korkularından dolayı kullanmaya kullanmaya unuttuklarını, kullansalar da dile tam anlamıyla hâkim olmadıklarını, bu sebeple de Türkiye'deki okullara gittiğinde zorlandıklarını ancak zaman içinde Millî Eğitim Bakanlığı'nın açtığı kurslarla bu zorluğu yendiklerini ifade etmiştir. Bir kısım göçmende dil anlamında çocuklarının sorun yaşamadıklarını dile getirmişler; bunda çocuklarının Bulgaristan'da Türkçe'nin daha rahat konuşulduğu bir dönemde eğitim aldığı için denk gelmesinin etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

3.10.2.2. Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yaşantı

Bulgaristan Türklerinin sosyal yaşamında zaman zaman Bulgar kültürünün etkileri görülse de Bulgaristan Türklerinin kendi özlerini koruma ve sahip oldukları kültürel mirası gelecek nesillere aktarma çabası içinde oldukları aşağıdaki görüşme ifadelerinden anlaşılmaktadır.

G20:

- “Aslında bizim sosyal yaşantımız asimilasyon süreci yoğunlaşmadan önce oldukça rahattı. Kendi kültürümüze ait şeyleri rahatlıkla uygulayabiliyorduk. Örneğin kıyafetimize, dilimize, dinimize karışan yoktu törenlerimizi yapardık cemiyetlerimizi yapardık. Bizim kullandığımız dil öz Türkçe idi. Türkiye'ye geldikten sonra bir kez daha anladık ki bizim buradakilerden koptuğumuz bir nokta yok aksine bize yapılan baskılar bizi özümüze daha çok sarılmaya yönlendirmiş. Örneğin Türkçe konuşmak yasak olduğu dönemde bizler kapı pencerelerimizi sıkı sıkıya kapatıp çocuklarımızla Türkçe konuşurduk, sakladığımız Kuranları çıkartıp önemli gecelerde ibadetimizi karanlıklarda yapardık. Sünnetimizi mevlidimizi gizli de olsa kısa sürse de yapardık. Ya da eğlencelerde kısık sesle Türkçe şarkılar çalardık. Sırf çocuklarımız özünü unutmasın diye. Zaten okullarda Türkçe yasaklanmıştı. Osmanlı'yı kötüleyecek, tarihimizi çarpıtacak şeyler öğretilmeye çalışılıyor yeni nesli hedef alıyorlardı.”

G25:

- “Herkes zorunlu olarak Bulgar ismi verdiler. Tabi benim de vardı. Ama o ismi söylemek bile istemiyorum. Orada da söylemezdim çok zora kalmadıkça. Bulgarlar bilerek sorardı, bilerek o ismi çok tekrar ederlerdi. İsmim değişse de kökümün aynı olduğunu birkaç arkadaş ortamında söyledim. Tabi çok baskı gördüm bundan sonra ama yine de benim

özümü isim takarak değiştiremezlerdi, yapamadılar da. O isim ben değilim benim ismim Türkçe olan ismim onu bil yeter.”

G25'in Bulgar isminiz neydi sorusuna karşılık verdiği tepkiye ve cevaba benzer cevap ve tepkilerin başka katılımcılar tarafından da verildiği görüşmecilerde yer alırken, bazı görüşmecilerin de Bulgar ismini söylerken seslerinin titrediği o günlerde yaşanan duyguların halen taze olduğu da araştırmacı tarafından gözlemlenmiştir.

G26:

- “Bize her alanda baskı, zulüm yapıldı. Önce sevdiklerimizi canımızı koruyalım diye ses çıkarmadık, kurallara riayet etmeye çalıştık ama isim değiştirme olayı canımıza tak etti.”

G30:

- “Burada kadınlar erkekler nasıl giyinirse biz de orada öyle giyinirdik. Kadınlarımız o dönemin Türkiye şartlarına göre daha modern giyse de tamamen kendi isteklerine göre giyinirdi, kimse karışmazdı köyde yaşayan yaşlılarımız da gençlerimiz de şalvar giyer eşarp takar şehre geldiğinde kıyafetini değiştirmek zorunda kalmazdı. Asimilasyon sürecinin yoğunlaşmadan önce çok rahattık. Daha sonra dilimize, dinimize, giyinişimize her şeyimize müdahale ettiler. Köylü kadınlarının şalvarına baş örtüsüne yasak geldi. Buna rağmen kadınlarımız içlerine şalvar giyer üstlerine etek giyerlerdi. Şehre geldiklerinde ya da baskın yapıldığında şalvarlarını yukarı sıyırıp sanki etek giymiş gibi yaparlardı onlar gidince tehlike geçince yine aynısı yaparlardı. Benim köyde yaşayan annemin de buna benzer davrandığına şahit oldum.”

G17:

- “O zamanlar dövme modaydı Bulgaristan'da bende Ay yıldızlı bayrak yaptırıp Türk olduğum belli olsun diye. Onlar baskı yaptıkça ben milli yanımı daha çok göstermek için hırs duydum.”

G9:

- “Dil olarak baskı gördük orada. Türkçe konuşamazdın. Bulgarca konuşuyorduk. Çünkü evimize ve sokağa da müdahale ediyorlardı Türkçe konuşuluyor mu diye. Kırmızı bereli askerler denetliyordu. Türkçe konuşanlara para ve hapis cezası veriyorlardı. Şalvara karşıydılar. Köy de oturanlar şalvar giyerdi. Tepki görsem de kıyafetimi değiştirmedim. Beni böyle kabul edin dedim. Gizli de olsa kendimize göre yaşamaya çalıştık.”

Görüşmecilerin; Türkçe'nin yasaklanmasına ve uyulmadığında sert yaptırımların uygulanmasına rağmen evlerde gizliden gizliye Türkçe konuşulmaya devam edildiğinin belirtmesi, diğer yandan dini ve kültürel ritüellerin baskılara rağmen gizliden gizliye yapma gayreti içinde olduklarını ifade etmeleri de Bulgaristan Türklerinin kültürel kimliklerine ve kültürel miraslarının aktarımına verdikleri önemi ortaya koymaktadır. Görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu yapılan yaptırımlar karşısında kendi özlerine ait yaşantılarda özgürce hareket edemediklerini vurgulamışlar, buna rağmen kısıtlı da olsa dini, sosyo- kültürel yaşantılarını kendi içlerinde devam ettirdiklerini, baskıların köklerini değiştirmede etkili olmadığını ifade ederek sadece o dönem kültürel yaşantılarının kısıtlandığını belirtmişlerdir. Ayrıca görüşmeciler yapılan tüm baskıların köklerinden uzaklaştırmanın aksine kültürel kimliklerine daha da çok sarılmalarına teşvik ettiğini de vurguladıkları dikkat çekmektedir.

Ayrıca sosyo-kültürel bulgular kapsamında alınan görüşmeci ifadeleri bize gerek Bulgaristan'da gerek ise Türkiye'de alınan eğitimin Bulgaristan göçmenlerinin istihdamında etkili olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle; Bulgaristan göçmenlerinin Bulgaristan'daki ekonomik ve sosyal hayatlarının nasıl olduğu, Türkiye'ye gelince bu durumun nasıl etkilendiği ve iş bulma konusunda Türkiye'de neler yaşadıkları da görüşmecilere sorulmuştur. Bu konu başlığı altında istihdam, kadınların iş hayatındaki yeri, devletten alınan yardımlar ele alınmıştır. Ayrıca sosyo kültürel anlamda kıyafet ve yaşayış tarzlarının da uyum sürecine yansımalarına da değinilmiştir.

Görüşmeci ifadeleri doğrultusunda; Türkiye ile Bulgaristan'ın sistem farklılığından dolayı ekonomik yapının ve iş kurallarının farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür. Bulgaristan göçmenlerinin Bulgaristan'da iken devlete çalıştıkları ve çok daha az çalışarak daha iyi yaşam standartlarını yakaladıkları görüşmeci ifadelerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca görüşmeciler Bulgaristan'dayken herkesin ev sahibi olduğunu belirtmiş ve iş hayatında görev dağılımları ile çalışma şartlarının net olduğunu ifade etmişlerdir. Türkiye'ye geldiklerinde ise bahsedilen hususların tam tersini yaşayan göçmenler ekonomik anlamda zorluk yaşadıkları, iş hayatına adapte olmalarında bir müddet zorluk yaşadığı çıkarımı da görüşmeci ifadelerine dayanılarak yapılabilir. Aşağıdaki görüşmeci ifadeleri söz konusu tespitleri doğrular niteliktedir:

G4:

- “Ekonomik olarak zorlandık Türkiye ye geldiğimizde onun haricinde bir sıkıntı yaşamadık.”

G7:

- “Türkiye’de genel olarak beni ekonomi zorladı. Ama zamanla alıştım.”

G9:

- “Biz sadece ekonomik olarak sıkıntı çektik çünkü sıfırdan başladık. Onun haricinde kültür olarak dini yaşantı olarak zorluk çekmedik kısa sürede yerli halkla kaynaştık.”

G13:

- “Buraya geldiğimizde zorlandığımız çok çok bir şey olmadı sadece ekonomik olarak biraz zorluk çektik ama o zaman paranın kıymeti vardı. Onunla beraber zaman içinde bir şeyler sahibi olduk.”

G17:

- “Özellikle ekonomik olarak uyum sağlamada zorlandık. Çalışma süresi ve ücreti dikkate alınınca. Türkiye’ye geldikten sonra iş bulduk çalıştık çabaladık. Ekonomik olarak zordaydık. Her şeyimiz Bulgaristan’da kaldı. Bizi en çok zorlayan maddi durum oldu.”

Yukarıdaki ifadeler doğrultusunda göçmenlerin her şeye sıfırdan başladıkları, iş bulma noktasında sıkıntı yaşamamalarına rağmen yine de en çok ekonomik alanda uyum sağlamada zorluk yaşadıkları bunda çalışma şartlarının ve ücretlerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle aşağıdaki ifadeler söz konusu olan çalışma şartlarının hangi anlamda zorluk yarattığına işaret etmektedir:

G19:

- “Bulgaristan da sigortalı çalışırdık ve sağlık hizmetleri daha iyiydi ancak burada 3 yıl sigortasız çalıştıktan sonra sigortalı işe girebildim.”

G17:

- “Orada hangi işe baktığımız belliydi. Saat 5 dedi mi iş bitsin bitmesin paydos olurdu. Buraya geldik mesai kavramı ve görev dağılımı diye bir şey yoktu. Burada işçiler kafasına göre sık sık çay sigara molası verirdi. Biz çalışırdık çünkü bizim orda öyle bir şey yoktu. Burada iş bitene kadar çalıştırıyorlar, bitse de senin görevinin dışında başka iş de veriyorlar. Burada neye baktığın belli değil. Böyle olunca daha çok çalışıyor, daha çok yoruluyor ama daha az para kazanıyorduk.”

G11:

- “Geldiğimden 3 gün sonra iş buldum. Onda sıkıntı çekmedim. Orada aldığım eğitim yeterli oldu benim için. Buraya gelince çok saat çalıştım, her işe baktım ama patron 2 yıl sigortasız çalıştırdı. Benim gibi bir sürü kişi vardı.”

G7:

- “Orada çalışma saatleri daha disiplinliydi. Zamanında işe başlar zamanında bırakırdık. Fazla mesai için mühendis ihtiyaç dahilinde imza verir biz mesaiye kalırdık 5 ten 9’a kadar. Burada ne başlama ne bitme saati belliydi. Herkes kafasına göre mola verirdi, biz yine mola vermeden çalışırdık. Biz öyle gördük çünkü.”

G8:

- “Buraya geldiğimiz de hemen iş bulduk. Bize yetiyordu ama Bulgaristan’daki standarda hemen ulaşamadık. Burada çok çalıştık. Orada 8’de başlar 5’te bırakırdık. Burada ise çalışmaya devam ediliyor zaman kavramı yok yani.”

G21:

- “Orada 8 saat haftada 5 gün çalışırdık. Burada hafta sonu, saat yok. Burada zorlandım bu konuda çok. Bulgaristan’da zengin fakir herkes birdi. Türkiye de çalışarak zengin olma ihtimali var.”

G23:

- “Burada pazar tatili var orada yoktu, akşam 5 ten sonra bahçeyle ilgilenirdik. Burada bahçeyle ilgilenecek vakit yoktu. Buraya geldiğimizde fabrikaya işe girdik hemen, çalışma süresinden dolayı bahçeye veya sosyal hayata zaman ayıramadık. Burada kahveler dolu oluyor gündüzleri orada yapamazdın polis gelir kimliğini sorar neden çalışmadığımı sorardı. İş çıkışı pastaneye parka giderdik. Türkiye’de fabrikada patron vardı o garip gelmişti bana, çünkü Bulgaristan’da patron yoktu devlete çalışırdık işten çıkarılma korkusu yoktu. Türkiye’de işten çıkarılma korkusu vardı ama burada yükselme şansın var, orada yoktu. Benim burada ki patronum bana iyi davrandı çalışmamdan memnundu, 11 – 12 yıl çalıştım bana hiç karışmadı bana güvenirdi.”

İfadeler doğrultusunda Bulgaristan’da mesai saatlerinin ve görev dağılımlarının net olduğu; Bulgaristan’da sigortalı çalıştırıldıkları, işsiz kalma korkusunun olmadığı ancak yükselme gibi bir durumun da söz konusu olmadığı, hemen hemen herkesin yaşam

standartlarının benzer olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Türkiye’de devlete değil daha çok patrona çalıştıklarını anlatan görüşmeciler Türkiye’deyken işsiz kalma korkusu yaşadıklarını, sigortasız olarak çalışmak zorunda kaldıklarını, mesai kavramına ve görev dağılımına bakmadan düşük ücretle çalışmak mecburiyetinde olduklarını ifade etmişlerdir.

Söz konusu olan ekonomik sıkıntılardan ve mesai kavramının olmamasından dolayı Bulgaristan’daki sosyal hayatlarından farklı bir yaşantı sürdürmek zorunda kaldığını da belirten görüşmecilerin, bu anlamda Bulgaristan’daki yaşamlarına zaman zaman özlem duyduklarını söylemek mümkündür. Ayrıca ekonomik durum sadece sosyal yaşantılarını değil bazı görüşmecilerin eğitim hayatlarını da etkilemiştir ki; aşağıdaki görüşme ifadeleri de bu durumu desteklemektedir:

G4:

- “Orada çok sinemaya giderdik burada gidemedik çünkü pahalıydı. Dışarıya yemek yemeye giderdik. Burada ise gidemedik maddi durumdan dolayı. Orada hafta sonu olduğunda gidiyorduk. Burada ise çalışmaktan gidemiyorduk. Orada ekonomik durumumuz daha iyiydi. Orada evimiz vardı burada kirada oturduk. Çocukları maddi durumdan dolayı okutamadık. Biz buraya geldiğimizde ilk Çorlu’ya yerleştik. Ailem oradaydı. Bayramlarda ailemin yanına gelemedim çalışmaktan. Çalışmak burada daha zor. Para kazanmak için daha fazla çalışman gerekiyor Bulgaristan’a kıyasla. Bulgaristan’da çoğu şey ucuzdu sadece giyim çok pahalıydı.”

G12:

- “Bulgaristan’da kimsenin paraya ihtiyacı yoktu. Genellikle her şey devletin elindeydi. Biz ürettiklerimizi devlete satardık. Kimsenin derdi para değildi. Herkes daha güzel iş yapma üretme derdindeydi. Kaliteli giyinirdik. Bulgaristan’da bir çocuk 6 yaşına kadar bir dana yemiş olurdu. Sistemli bir yapı vardı. Eğer et yiyemeyen bir çocuk olursa etin gıdasını alabilecek takviye gıdalar verilirdi. Bulgaristan’da boş zamanlarda sinemaya giderdik. Burada gidemedik çalışmaktan. Orada her gün rutin olarak yaptığım şeyleri burada 3 günde bir yapabildim. Orada Türkiye’de kazandığım paranın 4 katını alıyordum.”

G17:

- “1987’ de akşam yemekten sonra sinemaya parka giderdik vaktimiz vardı. Türkiye de gidemedik yaşam şartlarından ve ekonomik durumdan dolayı. Orada sinemaya giderdik buraya geldiğimizde sinemaya gidelim mi diyemedik çünkü şartlar ağırdı.”

G19:

- “Sosyal yaşantımız daha iyiydi. Düzenli olarak dışarı çıkar ailemizle vakit geçirirdik çünkü çalışma saatleri dışında vakit kalıyordu. Buraya gelince çalışmaktan pek vakit bulamadık. Çocuğum 4 yaşındayken bile çalıştım.”

G21:

- “Bulgaristan’da her şey ucuzdu. Akşamları dışarıda yemek yerdik. Sosyal olarak orada vaktin kalıyordu gezmek ve sosyal aktivitelere katılmak için. Buraya geldiğimiz de bunda sıkıntı çektik daha fazla çalışıyorduk. Çünkü sıfırdan başladık.”

G27:

- “Sosyal olarak daha çok vaktimiz oluyordu işten sonra. Türkiye’ye geldiğimizde sosyal hayatımız eskisi gibi olmadı. Çalışmaktan pek vakit kalmıyordu. Orada ortalama 8 saat çalışıyorduk burada daha fazla. İlk başta çalışmakta zorlandık ama daha sonra uyum sağladık. Çok çalıştık. Bulgaristan’da daha rahattık ekonomik olarak. Boş zamanlarda dışarıya ailemizle yemek yemeye çıkar, sinemaya ve tiyatroya giderdik. Burada yapamadık hem zamanımız yoktu hem de maddi olarak yapamadık. Bizi en çok zorlayan maddi olanaklar oldu.”

G16:

- “Orada ben 2 senelik traktör eğitimi veren okulda okudum. Liseyi okumadım. Teknik eğitim aldım şoförlük üzerine. Mesleğimi orada da buraya gelince de yaptım. Buraya gelince Lapseki’ye geldim. Balık taşımacılığı yaptım. Antalya’da devlet işinde taşımacılık yaptım. Lapseki’de özel sektördeydim. Biz Bulgaristan’da devlete çalışırdık hep. Burada patronla çalıştık bazen daha zengin olduk bazen de işimizden olduk. Tamam çalışıyorsun ama daha az para alıyorsun burada zengin fakir diye bir şey vardı, orada garantidesin devlete çalışıyorsun işsiz kalmıyorsun kalamıyorsun zaten yasak.”

G18:

- “Ekonomik olarak iyiydik herkes devlete çalışıyordu. Kimse boş duramazdı 18 yaşında olan herkes çalışmak zorundaydı. Boş zamanlarımızda sinemaya gider eşimizle dostumuzla dışarıya yemek yemeye giderdik. Türkiye’ye gelince bunları yapamadık geçim sıkıntısından dolayı. Daha çok çalıştık çünkü her şeyimiz Bulgaristan da kalmıştı.”

G19:

- “Türkiye’ye geldiğimizde en dipten başladık. Orada her şeyimiz vardı. Burada kendimizden çok çocukları düşündük. Ekonomik olarak Bulgaristan’da daha iyiydik para biriktiriyorduk. Türkiye’ye göç ettikten sonra zaman aldı uyum sağlamamız ama bu zaman için çok zor diyemeyiz. Uyum derken yaşam olarak uyumdan bahsediyorum. Sonuçta orada daha kaliteli yaşıyorduk. Burada hayat şartlarından dolayı zorlandık ama ona da zamanla alıştık.”

G30:

- “Bulgaristan da ekonomik olarak daha rahattık. Çünkü herkes devlete çalışıyordu ve aldığımız parayla istediğimiz gibi dışarıya çıkıp yemek yiyebiliyor gezebiliyorduk. Evimiz vardı arabamız vardı ancak daha fazlası yoktu. Türkiye de ekonomik olarak çok zorlandık. Bir yere gelebilmek için çok çalıştık. Her şeyimiz Bulgaristan’da kalmıştı getiremedik hiçbir şey. Orada günde 8 saat 5 gün çalışırdık. Sigortalıydık. Sağlık olanakları daha iyiydi. Burada daha fazla kazandık ama daha fazla çalışarak. Sigortasız çalıştık bir müddet. Orada hemen sigorta yaparlardı. Dediğim gibi ekonomik olarak zorluk çektik ancak zamanla üstesinden geldik çünkü biz donanımlı gelmiştik. Hatta benim patronum hep Bulgaristan göçmenlerini işe almaya çalışırdı. Biz yaptığımız işte başarılı olurduk çalışmaktan kaçmazdık.”

Buradan hareketle Bulgaristan göçmenleri; sistem farklılığından dolayı ekonomik hayatlarının dolayısıyla da yaşam kalitelerinin etkilendiğini düşünmektedir. Bulgaristan göçmenleri; Bulgaristan’da devlet için çalışırken burada “patron” kavramıyla, esnek mesai saatleriyle ve sigortasız çalışma gibi garantisiz iş şartlarıyla tanışmışlar, gösterilen emek gücüne göre Türkiye’de daha az kazanmışlardır. Ayrıca görüşmeciler geçim gayesinden dolayı sosyal yaşantılarına Bulgaristan’daki gibi zaman ayıramadıklarını da ifade etmişlerdir. Görüşmeciler; Bulgaristan’da iken belirli bir saatten sonra çalışmadıklarını, aileleriyle birlikte eğlenceye, yemeğe veya sinemaya gittiklerini ancak Türkiye’de iken bunlara ekonomik gerekçe ve uzayan mesai saatlerinden dolayı imkân bulamadıklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda zorluk ve özlem çektiğini belirten görüşmeciler ne yaşarlarsa yaşasınlar Türkiye’ye gelmenin her şeye bedel olduğunu ve asla pişmanlık duymadıklarını vurgulamışlardır ki G9’un ifadesi de bu duruma örnek teşkil etmektedir. G9’un ifadesine benzer ifadeleri kullanan görüşmeci sayısının da az olmaması bu anlamda oldukça dikkat çekicidir.

G9:

- “Orada çocuğunuz olduğunda eve haftada 2 kere hemşire gelirdi. Ücretli izin vardı 3 sene. Yani sosyal olanaklarımız daha fazlaydı orada. Burada işler değişti, evet öyle zor anlar yaşadık, ekonomik ve yaşam standartlarımız öyle bir değişti ki zaman zaman oradaki yaşantıma özlem duydum. Çocuklarımızın geleceği için endişelendim, keşke kalsa mıydık diye düşündüm ama o duygusal bir andı, mantıklı düşündüğümde en doğrusunu yaptığımı insanın anavatanı gibisinin olmadığını anladım. Şimdi dönüp baktığımda çalışıp çalışarak da bir şeyler sahibi olduk, zor oldu ama oldu şu an hiç pişman değilim yine olsa yine gelirdim hem de aynı zorlukları yaşayacağımı bilsem de.”

G9 gibi düşünenlerin sayısı azımsanmayacak düzeyde olsa da bazı görüşmeciler yaşam standardında ve iş hayatında yaşadıkları zorluklar karşısında Türkiye’ye gelmekle iyi yapıp yapmadığı konusunda zaman zaman ikilem yaşadıklarını dile getirmiş ancak eninde sonunda anavatanlarında olmanın her şeye değer olduğunu ifade etmiştir. Aşağıdaki görüşmeci ifadeleri de bu durumu ortaya koymaktadır:

G17:

- “Maddi sıkıntılardan dolayı bazen keşke gelmeseydim dediğim oldu. Çok çalışarak oradaki standardı yakaladık. Orada iki katlı evim iki tane arabam, arazim vardı. 10 sene çalışma ile oldu. Sıfırdan başladık. Çok zorlandık ilk maaşla TV aldık. Taksitle buzdolabı vs. yavaş yavaş aldık hepsini. Orada kadın olmak daha iyiydi. Burada kadın diye farklı maaş aldığımız oldu. Orada daha fazla akşam dışarı çıkıp toplanıp yemek yerdik ucuzdu. Aldığımız maaşla sosyal hayatımız iyiydi. 6 buçukta işten çıkardık. 6 buçuktan 8’e kadar bahçe işi yapardık. Sonra gezerdim kimse karışmazdı. Eşim öldükten sonra erkek işi olan şeylerde bile ben yapmak durumundaydım. Demir keserdim beton kırardım. Dul bayana bakış açısı burada daha farklıydı. Son birkaç yıldır Bulgaristan’la dengelendi. Orada sağlık ücretsizdi. Kuyruk yok yarım saat içinde muayene olurduk. Burada ilk zamanlarda sağlık alanında sorun yaşadım. 1 sene devlet kiramızı ödedi temel ihtiyaçlarımızı karşıladı. Eşim ilk zamanlar mühendis olarak düşük maaş aldı ancak 5-6 ay sonra maaşı yükseldi. Yurtdışından iş teklifi yapıldı eşim ailem var diye kabul etmedi. Yolları ayırdılar eşimin 4-5 yabancı dili vardı.”

G21:

- “Çok zorluk yaşadığımız günler oldu. Çünkü eğitim olarak, sosyal yaşam olarak en çok da ekonomik olarak Bulgaristan daha iyiydi ancak kendi vatanında olmak her şeye değer. Tekrar dönmek istemem Bulgaristan’a. Anavatana döndük uyum sağlamada kısmen zorluk yaşadık, yaşam tarzı, ekonomik yaşam gibi ancak kısa sürede uyum sağladık.”

Bazı görüşmeciler yukarıdaki ifadelerde belirttiği gibi ekonomik anlamda Türkiye’de zorlandıklarını, Bulgaristan’daki yaşam şartlarını ve ekonomik düzeyi yakalamakta çok emek verdiklerini söylediler de bazı görüşmeciler her işte gocunmadan çalıştıklarını Türkiye’de kendine çalıştığın için daha çok para kazandıklarını da ifade etmiştir ki G25’in ifadesi bu durumu desteklemektedir:

G25:

- “Biz hep çalıştık. Kısa sürede mal, mülk sahibi olduk ama çok çalıştık. Tasarruf edelim diye kazandığımızı biriktirdik. Buraya geldiğimizde ekonomik olarak daha iyi konuma geldik çünkü Bulgaristan’da her şey devletindi burada kendimize çalıştık. Buraya geldiğimizde öğretmeniz diye diğer işleri yapmamazlık etmedik.”

Görüşmeci ifadelerinde Bulgaristan göçmenlerinin Türkiye’ye gelmesiyle beraber kendi mesleklerine uygun işlerde çalıştıkları ancak aldıkları ücretin tatmin edici olmaması sebebiyle bir anda birden fazla ve farklı işlerde çalıştıkları göze çarpmaktadır. Ayrıca bazı görüşmecilerin de tam aksine ekonomik getirisi fazla olan mesleklere yönelik kendi işini kendi isteğiyle devam ettirmediği de görüşmeci ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bunun yanında kadınların bile ağır işlerde çalışmaktan geri durmadığı ancak kadınların çalışma hayatında olmasını gerek ada hayatlarında gerek Türkiye’deki diğer yerlerde tuhaf karşılandığını belirten görüşmeciler; bu anlamda zaman zaman zorluk yaşadıklarını, önyargıların oluşmasında bu hususun etkili olduğunu da ifade etmişlerdir. Kadınların iş hayatında zorlandıkları diğer bir husus da doğum izni konusundaki farklılık olmuştur. Ayrıca belirli bir yaş üstünde olanların; alanlarında yetkin ve başarılı olmalarına rağmen yaşlarından dolayı iş bulmakta zorluk çektikleri de çalışma bulgularında yer almaktadır. Ayrıca görüşmecilerden eğitim düzeyi yüksek olanların Türkiye’nin Bulgaristan göçmenlerini verimli bir şekilde değerlendiremediği konusunda hem fikir olduğu da göze çarpmaktadır ki söz konusu olan bu durumlar aşağıdaki ifadelerden de anlaşılmaktadır:

G1:

- “Tanıdıklarım balık, domates, biberle yani tarımla uğraştı. Buraya gelince devam ettiremediler fırsat bulamadılar çünkü bu işler para getirmiyordu fazla. Bu sebeple kendi mesleğini bırakıp, para getiren işlere yöneldiler.”

G25:

- “Bulgaristan’da öğretmenlik yapanlar Türkiye’de devletin açtığı öğretmenlik kursuna katıldı. Yani öğretmenlere uyum kursu verildi. Bizi iş hayatına aldılar. Biz 500 anaokulu öğretmeni olarak geldik her okula anasınıfı açılın denildi. Bize iş imkânı sağlandı. Bulgaristan’da teftiş daha fazlaydı daha disiplinli çalışıyorduk ancak burada daha rahat çalışma imkânı bulduk. Şivemiz farklıydı eski Türkçeye daha yakındı. Bulgaristan’dan gelenler çok kıymetliydi çok kültürlüydüler. Türkiye istihdam için fırsatlar sundu ama aslında bu anlamda çok şanslıydı ancak bizi tam verimli kullanamadıklarını düşünüyorum ara eleman dedikleri kadro aslında o zaman Bulgaristan’dan aktı geldi Türkiye’ye.”

G11:

- “Burada Kumkale de yaşadım. Ne iş olursa yaptım serbest meslekte çalıştım. Hiçbir sıkıntı yaşamadım burada işimi yaptım paramı aldım. Sabahtan öğlene kadar şoförlük yaptım, öğleden sonra inşaatta çalıştım. Karım da çalışıyordu. İki maaş yettirmeye çalıştık. Gerçi o dönem Türkiye’de kadınların çalışması çok yaygın değildi. Küçük yerlerde yadırganıyordu. Komşular tuhaf bakıyordu bana karımı çalıştırıyorum diye, karıma kadınlar diyormuş niye çalışıyorsun diye, ama karım da ben de bu konuda hep anlattık. Başta yadırgadılar, bazıları kadınlarımızın çalışmasından rahatsızlık duydu ev vermek istemeyenler bile oluyordu bu sebeple zaman içinde onlar bizi anladı biz kendimizi anlattık. Kırıldık başta hatta “Bulgar Göçmeni” diye hitap edenlere kızdık hala kızarım ama anladım ki onu hakaret olarak söylemiyor, bilmiyor özümüzün aynı olduğunu. Yaşantımızı görünce, tanıyınca aştık bunları. Geri dönüp baktığımda o dönem Türkiye’ye göçle birlikte çok donanımlı kişiler gelmişti diyebilirim. Ama göçmenleri verimli bir şekilde kullandılar mı diye sorsan emin değilim.”

G7:

- “Benim kocam eğitimliydi. Buraya geldiğimizde her işte çalıştı. Gocunmadı. Türkiye’ye o dönem çok kaliteli donanımlı insanlar geldi, ama bana sorarsanız bizlerden tam yararlanamadılar. Biz çalışmaya hazırдық. Ama geçim kaygısından yararlı olacağımız

alanlardan çok para getirecek işlere yönelmek durumunda kaldık. Ben de çalıştım. Bulgaristan’da kadınlar da çalışırdı. Bu çok normaldi hem de ağır işlerde bile çalışırdık. Ama ben çalışırken doğum yaptım. Ayrıldım. Orada 3 yıl kadına ücretli doğum izni vardı. O dönemin şartlarında da şimdi de Türkiye’de bu imkân yok. Çalışırken çok tuhaf karşılandık. Zaten geldiğimizde ilk başta bize bir önyargı vardı. Bir kadınların çalışmaları uzun süre kabullenemeyen bir durum oldu. Türkiye de başta bizi kabul etmelerinde sıkıntı oldu diyebilirim bu farklılıklardan dolayı o şartlarda. Bulgaristan biraz daha medeniyette düşünce olarak ileriydi, yani kadının çalışması normaldi. Bizi Bulgar zannettiler ancak zamanla bizim de onlar gibi Türk olduğumuzu ve onlar gibi hayat sürdürdüğümüzü görünce kabul ettiler tabi bu biraz zaman aldı.”

G9:

- “Yerel halkla ilgili ilk başlarda bize Bulgar olarak bakmaları yüzünden sıkıntı yaşadık ama sonra onlar da kabul ettiler bizim Türk olduğumuzu yaşantımızdan anladılar, dini yaşantımızdan anladılar. Tamam başta kabullenmekte zorlandılar zaman zaman ev bulmakta zorlandığımız da oldu ama yalan yok iş bulmakta zorlanmadık. Aksine burada bizi işe almayı tercih ediyorlardı. Çalışıyoruz, her iş elimizden geliyor diye. Kadınlarımız bile ağır işlerde çalışırdı. Tamam biz Ortaokul mezunuyduk ama buraya geldiğimizde çevremizdekilere göre daha donanımlıydık. Eşimle birlikte boya yapmaya bile gittik.”

G21:

- “Orada çalışmak zorunluymuştu. İşsiz evsiz kalan yoktu ben orada Lise mezunuyum. Üniversite yoktu bizim zamanımızda. Her işi yaptık. Bayanlar bile gelince inşaat sektöründe çalıştı. Operatörlük yapanlar olurdu Bulgaristan’da. Burada erkekler yapıyor o işi. Bulgaristan’da hemen çalışmaya başladım ancak doğum yaptığımda çalışmadım ücretli izin veriyorlardı. Burada doğum yaptığımda bunu göremedim ekonomik olarak da bu konuda zora düştüm. Belirli yaşın üzerinde olunca zaten iş bulmakta zorlanıyordun, yaşlılar ondan geri gitmek zorunda kaldı.”

G20:

- “Buraya geldiğimde aynı işimi devam ettiremedim belediyede çalıştım su çektim. Eşimde çalıştı. Evreşe’den İstanbul’a gittik ben iş bulamadım yaşlıyım diye iş vermediler.”

Buradan hareketle ekonomik anlamda ciddi zorluklar yaşayan göçmen halkına o dönemin şartlarında Türkiye’nin hangi alanlarda yardım ve destek yaptıkları sorulduğunda

bir müddet temel gıda, yakacak ve kira yardımı aldıkları ancak akraba yanlarına yerleşen göçmenlerin bu ihtiyaçlarını devletten karşılamak yerine akrabalarının desteğine başvurup yardımları red ettiği tespit edilmiştir. Diğer yandan göçmenler o dönemin şartlarında yapılan yardımları yeterli görmüştür. Şirinköy'deki göçmenlerinin Türkiye'ye ve Çanakkale'ye göç etmelerinde Türkiye'de ve Çanakkale'de yakınlarının olmasının etkili olduğu bulgusu ortaya çıkmıştır. Çalışma bulgularına göre; göç sırasında göçmenlerin kendilerini güvende hissedecekleri yerlere yöneldikleri bu sebeple de göçmenlerin büyük çoğunluğunun öncelikle akraba yanlarına yerleşmiş oldukları ortaya çıkarken, bu hususun da entegrasyon sürecine olumlu katkı sağladığı çıkarımının yapılmasını sağlayacak görüşmeci ifadelerine de çalışmada rastlanmaktadır. Bu bağlamda da göçmenlerin Türkiye'ye ilk geldiklerinde akraba ve yakınlarının yanına yerleştiklerinden dolayı bir süre barınmak için yer arayışına girmedikleri ancak daha sonra kiralık ev bulmada yerli halkta göçmenlere karşı bulunan önyargı ve endişelerden dolayı zorluk yaşadıklarını belirtmeleri entegrasyon sürecinde barınma anlamında yaşanan sıkıntıları ortaya koyacak niteliktedir.

G7:

- "Türkiye devleti yardım ediyordu konaklama için ama bize sınırda sordular nereye gitmek istiyorsunuz diye biz akraba yanlarını tercih ettik zaten sıfırdan başlayacaktık en azından güvende hissederiz yardım görürüz onlardan diye düşündük ki iyi oldu iş bulma konusunda. Ama bir müddet sonra biz kiraya çıktık. Bir 2 ay kira yardımı aldık bir de gıda."

G9:

- "Devlet geldiğimizde bizim temel ihtiyaçlarımızı verdi. Buraya geldiğimizde devlet ev kirasını karşıladı. Ama kirada ev bulmakta zorlandık. Bize ev vermek istemediler."

G11:

- "Geldik Çanakkale'de daha önceki göçte gelen akrabalarımın yanına yerleştik bir müddet. Onların vasıtasıyla iş bulduk ve kiralık ev aramaya başladık. Kiralık ev ararken bize yerli halk gavur vs. aşağılayıcı kelimeler kullandılar. Kıyafet tarzımızdan dolayı. Gavurluğu kabul etmiş olsam 2 arabam bir evim vardı. Hayat tarzım harikaydı orada Bulgaristan'da bıraktım geldim, geldim ki dinimden olmamak için. Ama gel gör ki bizi öyle sanıp bir müddet ev vermediler. Bir müddet sonra ön yargılar kırıldı bu süreçte burada akrabalarım falan olmasa çok zorlanırdım. Buraya alışmam da iş bulmam da onlar çok etkili oldu."

G12:

- “Türkiye’ye ilk geldiğimiz de devletin verdiği çadırlarda kaldık sonra akrabalarımızın yanına gittik. Devlet bize yiyecek içecek temel ihtiyaç malzemeleri yardımı yaptı.”

G19:

- “Geldiğimizde Türkiye’deki hükümet bizim kiramızı temel ihtiyaçlarımızı karşıladı. Geldiğimizde kira, kömür yiyecek içecek yardımı alanlar oldu yapılan yardımlar bizce o şartlarda yeterliydi. Ancak biz akrabalarımızın yanına yerleştik çoğu Bulgaristan göçmeni de öyle yaptı çünkü Bulgaristan’dan göç daha önce de olmuştu. Geldiğimizde devlet bize yardım etti ancak bizim ihtiyacımız olmadığı için almadık. Ablamlar yardımcı oldu bize, yardıma ihtiyacı olanların alması daha doğrudu.”

Ekonomi başlığı altında tüm ifadeleri göz önüne aldığımızda göçmenlerin Türkiye’ye geldiklerinde iş bulmakta zorlanmasalar da kendi donanımlarına yetkinliğine ve kendi mesleğine uygun iş bulmakta zorlandıkları göze çarpmaktadır. Türkiye’de çalışma disiplinlerinin ve sisteminin de farklı olmasından dolayı uyum sürecinde sıkıntılar yaşadıklarını ifade eden görüşmeciler, özellikle çalıştıkları işlerde görev tanımlarının ve çalışma saatlerinin net olmamasından dolayı sıkıntı yaşadıklarını, sıklıkla iş değiştirdiklerini, meslekleriyle alakalı olmasa da çok farklı iş kollarında çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca göçmenlerin çoğu Türkiye’de çok daha ağır şartlarda ve uzun zaman diliminde çalışmalarına rağmen Bulgaristan’daki yaşamlarına göre ekonomik ve sosyal hayatlarında tatmin edici bir yaşantı edinemediklerini belirtmiş, sıfırdan başladıklarını bu anlamda zorluk yaşasa da orada yaşadıkları zulüm karşısında Türkiye’de yaşananların kendilerini çok da fazla rahatsız etmediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca görüşmeciler, kimliklerine sahip çıkmanın değerini hiçbir şeye değişemeyeceklerini de ifadelerine eklemişlerdir. Dil anlamında da iş hayatlarında sorunlar yaşadıklarını ifade eden görüşmeciler, bunda kendilerinin eski deyişlere hâkim olup, Türkiye’de kelimelerin zaman içerisinde değişmiş olmasının etkili olduğunu vurgulamışlar; iş yerinde bu anlamda işverenlerin ve çalışma arkadaşlarının kendilerine yardımcı olduklarını belirtmişlerdir. Söz konusu durumları ortaya koyan görüşmeci ifadeleri şu şekildedir:

G23:

- “Geldiğimde iş hayatımda yaşlılarla diyalog kuramadım. Bildiklerimi tam aktaramadım. Yanlış anlaşıyordum çünkü biz biraz daha eski Türkçe kullanıyorduk.

Oradaki iş terimleriyle buradakiler tam aynı olmuyordu bu yüzden az hata yapmak için az iletişim kuruyordum. Zaman içinde alıştım ama başta iş arkadaşlarım beni az konuşuyorum diye soğuk bulmuşlar ama derdim başkaydı.”

G28:

- “Bulgaristan da o dönem aletlerin adını Türkçe bilmiyorduk. Biz yeni gelmiştik. Sosyalizmden gelip uyum sağlamak çabuk olmadı. Biz eski Türkçeyi konuşurduk büyüklerimizden öğrendik. İlk geldiğimizde Türkçe modernleşmişti. Bu yüzden konuşulanları anlayamıyorduk ama arkadaşlar yardımcı oldular sağ olsunlar.”

Ayrıca aşağıda yer alan ifadeler doğrultusunda Bulgaristan’da kadınların da bir meslek sahibi oldukları çıkarımını da rahatlıkla yapabiliriz. Kadın göçmenlerin Türkiye’ye geldiklerinde iş hayatına girmek istediklerinde o dönemin şartlarında şaşkınlıkla hatta zaman zaman ayıplama ile karşılandığı buna rağmen bu algıyı süreç içinde yıkıp, yerli halktaki kadınların da iş hayatına girmelerinde göçmenlerin etkili olduğu görüşmecilerinden anlaşılmaktadır ki “ada halkına hangi alanda katkı sağladınız?” sorusuna verilen cevaplar da bu hususa işaret etmektedir:

G19:

- “Kaynaştık tabii zaman içinde ama başta tam olarak kaynaşma olmadı. Bakış açılarımız farklı. Kadınların çalışmasını tuhaf karşıladılar ilk zamanlar kadınları genellikle ev işlerini yapan olarak görüyorlardı ancak zamanla onların hanımları da çalışmaya başladılar. Uyum süreci zor oldu çünkü yerli halk uzun zamandır buradaydı. Orada çocuğunuz olduğunda eve haftada 2 kere hemşire gelirdi. Ücretli izin vardı 3 sene. Yani sosyal olanaklarımız daha fazlaydı orada.”

G25:

- “O dönem çalışan kadını yadırgıyorlardı. 1995 lerden sonra bu algı değişti. Sonra onlar da çalışmaya başladılar. Buraya gelince bayanlara çalışma konusunda öncülük ettik. Kadınlar burada gün yapardı. Biz giderdik çalışmaya sabahın köründe akşam gecenin karanlığında gelirdik çalışmaktan. Biz anlatırdık kadınlar olarak ayakların üstünde durmalısınız diye. Zaman içinde bizim kötü bir şey yapmadığımızı bütçeye katkı sağladığımızı görünce onlar da alıştı iş hayatına girme cesaretini kendilerinde buldular. Zamanla birbirimizi anladık. Biz orada aldığımız teknik eğitimden dolayı yerel halka

yardımcı olduk bazı şeyleri bizden öğrendiler. Zaten dilimiz dinimiz bir olduğu için çok uzun sürmedi uyum sağlamamız.”

G7:

- “Yerli halkın bizden iş hayatında öğrendikleri oldu. Tarımda çevre düzenlemesinde. Kadınlarımız Bulgaristan da modern giyinirlerdi bakımlıydılar. Burada biraz tuhaf karşıladılar. Özellikle kadınların çalışmasını. Zamanla onların eşleri de çalışmaya başladı ve iş hayatına girince zaman içinde onlar da benzer giyinmeye başladılar. Ayrıca biz ada halkına Turizm konusunda da öncülük yaptık.”

G23:

- “Başlarda burada anlaşılmadık. Çalışma disiplini gördüler bizde. Mesela ben muhasebeciydim. Herkes 150 milyon alırdı ben 200 milyon alırdım kadın olarak ama deli gibi çalışırdım. İş disiplini vardı daha patron istemeden ben gerekli şeyleri hazırlardım öyle olunca işler hızlı ilerler daha çok iş bağlardı patron. Ama bunu orada çalışan erkekler bile çekemediler. Çalışan insanın olmasını kabullenemediler. Sonra onlar da benden gördüklerini yaptılar. Bununla da kalmadı Adaya yeşilliği, çevre düzenlemesini, bahçe kültürünü biz kazandırdık.”

G26:

- “Bulgaristan göçmenleri açtı burayı. Turistik yer açtık. İşletme anlayışını biz canlandırdık. Burada Bulgar turistlere yardımcı oluyoruz dil anlamında. Buraya geldiğimizde yerli halk bizden bazı şeyler öğrendiler örneğin bahçe düzenlemesi gibi.”

G30:

- “Biz uyum sağlama da sıkıntı çekmedik anavatanımıza geldik biz de Türk’üz. Yerli halk bizim donanımımızdan yararlandılar. Çünkü Bulgaristan göçmenleri çok donanımlıydılar her konuda. Tarımla ilgili işleri bahçe işlerini bizden öğrendiler. Mesela ben sabun yapımını annemden öğrendim orada herkes kendisi yapardı sabununu veya diğer yiyecek içeceklerini. Buraya geldiğimizde kimse bilmiyordu.”

Buradan hareketle Bulgaristan göçmeni olan kadınlar ada halkının kadınlarına iş hayatına girme konusunda örnek olurken göçmenlerin katkısının bununla kalmadığı, ada halkına bahçe düzeni, sabun yapımı, tarım gibi teknik konularda da öncülük ettiği çıkarımı ifadeler doğrultusunda yapabiliriz.

Görüşmecilere sosyo- kültürel yaşantıları kapsamında göç öncesinde ve sonrasında giyim tarzlarının farklılık gösterip göstermediği ve giyim tarzlarından dolayı uyum sürecinde zorluk yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Alınan cevaplar doğrultusunda asimilasyon süreci öncesinde Bulgaristan’da Anadolu insanının yaşam ve giyim tarzının aynı olduğu, özellikle yaşlıların giyim tarzlarının Türkiye’dekinden farklı olmadığı, şalvar giyildiği, eşarp takıldığı, sakal bırakıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca asimilasyon sürecinde bu durumun değiştiği Bulgaristan Türklerinin giyim tarzlarına müdahalede bulunulduğu, şalvarın sakalın yasaklandığı, uymayanların da cezalandırıldığı göçmenlerin ifadelerinden tespit edilmiştir. Görüşmeci ifadelerinde Bulgaristan’da asimilasyon süreci öncesinde Bulgaristan Türklerinin daha Avrupai (modern) tarzda giyindikleri ve bakımlı oldukları göze çarpmaktadır. Ayrıca; Türkiye’nin o dönem şartlarında bu durumun zaman zaman önyargılara sebep olduğunu ve tuhaf karşılandığını belirten görüşmeciler bu sebepten dolayı da zorluk yaşadıklarını da belirtmişlerdir ki aşağıdaki ifadeler söz konusu durumları doğrular niteliktedir:

G1:

- “Orada daha modern giyiniyorduk. Daha rahat bir yaşam tarzı vardı. Buraya geldikten sonra kıyafet, ekonomik ve sosyal ilişkilerde uyum sağlamakta sıkıntı yaşadık ancak bu kuşaktan sonrasında birbirimize ayak uydurduğumuzu söyleyebilirim. En başta sancılı oldu. Yakın akrabalarımızın olduğu yerlerde değil ama hiç tanımadığın ilk gittiğin yerde herkese kendini anlatmak zorundaydın. Bulgaristan göçmenleri açık giyinirmiş, alkol çok almış, ibadet vs. bilmezmiş gibi ön yargılı olan insanlara aynı olduğumuzu anlatmak çok zor oldu he sonrada bizi göre göre bunu başardık ama halen bize Bulgar göçmeni diyenler var, artık tepki vermeye bile halim yok. Bize göçmen desinler, Bulgaristan göçmeni desinler, ama Bulgar demesinler ya da Bulgar göçmeni demesinler.”

G7:

- “Kadınlarımız daha modern giyinirdi Bulgaristan’da iken. Yaşlı olanlar şalvar giyerdi. Biz gençlere baskı yoktu istediğimiz giyerdik Bulgaristan’da, ama tabii sonra yaşlılarımız epey baskı gördü şalvardan kapalılıktan dolayı. Buraya geldiğimizde de aynı giyinmeye devam ettik.”

G9:

- “Yerel halkla ilgili ilk başlarda bize Bulgar olarak bakmaları yüzünden sıkıntı yaşadık ama sonra onlar da kabul ettiler bizim Türk olduğumuzu. Başta bizi yabancı görmelerinde kadınlarımızın çalışması, bizlerin eğlenceyi ve alkolü biraz sevmemiz, kıyafetlerimizin daha modern olması, kadınların bakımlı olması etkili oldu. Biz kendimizi hiç değiştirmedik neyse o olduk, Bulgaristan’da da bunun mücadelesini verdik burada da. Zaman içinde kaynaştık ama tuhaf karşılandık bazı yaşam tarzımızdan dolayı başlarda.”

G11:

- “Giyim tarzımız ne orada ne burada hiç değişmedi. Giyim konusunda ve diğer konularda hiçbir baskı görmedik burada. Tabi kıyafet ile kadınlarımızın çalışmasını yadırgamadılar değil. Başlarda bize Bulgar dediler, söylememize rağmen bunu düzeltmediler. Zaman geçtikçe bizim yaşamımızı davranışlarımızı gördükten sonra bu durum düzeldi hatta gelip özür dileyenler bile oldu. Zamanla bizim yerli halktan bir farkımızın olmadığını bizim de aynı onlar gibi yaşamımızın olduğunu anladılar. Değerlerimiz aynıydı sadece biz sosyal hayatta biraz daha aktiftik. Bu da onlara tuhaf geldi. Zaman için de bir baktık onlarda bizler gibi oldular.”

G18:

- “Orada yaşlı kadınlarımız Anadolu kadını gibi giyiniyordu. Erkeklerimiz de kadınlarımızda isteyenler şalvar giyerdi, kadınlarımız örtülüydü, erkeklerimiz sakal bırakabiliyordu. Gençler ise daha modern giyiniyordu. Kadınlarımız çok bakımlıydı. Kendilerine bakıma vakit ayırırlardı. Askılı giyen olurdu, etek giyen olurdu, topuklu ayakkabı giyen olurdu. Modern bir havası vardı orada kadınların. Ama asimilasyon sürecinde herkese müdahale edildi. Eşarp ve sakal dini yaşantının bir ibaresi gibi görüldü, yasaklandı. Eşarp, sakal, şalvar yasaklandı. Herkes modern giyinecek diye polisler baskın yapıyordu. Uymazsan cezalar baskılar uygulanıyordu. Göç ettik geldik erkekler burada çok zorlanmadı ama kadınlarımız biraz tuhaf karşılandı. Zaten iş hayatında o dönem kadın çalışmıyordu Türkiye’de, küçük yerlerde öyle askılı falan giyip bakımlı olduğunda yanlış nitelendirdiler. Dedikodu yaptılar. “Gavur” dediler bazıları. Ev kiralamak istemediler bu sebepten bazıları, tabi kendimizi çok değiştirmedik ama mecburen biraz dikkat etti giyimlerine kadınlar örneğin tamamen kapanmadılar ama bir müddet askılı giymediler, ya da işte yarım kollu giyorsa üzerine hırka aldılar, bakımlı çok dolanmadılar. Tabi zaman

içinde onlarda alıştılar tanıdılar önyargıları kırıldı, özür dilediler, hatta onlar da zaman içinde modern giyinmeye başladılar. Bu konuda kadınlarımızın örnek olduğunu düşünüyorum.”

G11:

- “Türkiye’ye geldiğimizde hiçbir sosyal, kültürel farklılık görmedik. Bulgaristan’da daha modern giyinirdik. İstanbul’a ilk geldiğimizde tuhaf karşıladılar ama onlar da zamanla alışıp bizim gibi giyinmeye başladılar. Gençlerimiz çok çabuk uyum sağladı. Çabuk kaynaştık sonuçta biz Türk’üz o yüzden uyum çok fazla zaman almadı. Gelenek göreneklerimiz aynıydı. Bu yüzden çok sıkıntı çekmedik. Bulgaristan’da kılık kıyafetlerimize bile karıştılar. Burada karışan olmadı bir şeyimize, tuhaf bile gelse.”

G19:

- “Buraya geldiğimde yerli halka büyük bir sıkıntımız olmadı sadece bize Bulgar diyorlardı ama Bulgar olarak gördükleri için değil ne dediklerinin farkında olmadıkları için. Bazıları gavur da diyordu. Neden biz biraz daha modern giyiniyoruz diye. Örneğin kadınlarımız uzun etek yerine pantolon giyerdi, etek giyerdi, biraz daha bakımlıydılar kadınlar tuhaf bakıyordu, kıskanıyorlardı belki de bazıları bu yüzden selam bile vermezdi. Halbuki özümüz aynı. Bizim de dedelerimiz ninelerimiz onları giyinirdi, şalvara eşarba alıştığımız onların giyimi bize tuhaf gelmedi ama bizimkiler onlara biraz geldi. Giyim tarzımızı hiç değiştirmedik sözlü olarak da kimse bir şey demedi ama hareketlerinden anlıyorsun. Zaman içinde bizi tanıyan komşularımız gelip özür dilediler, kadınlarımızın bakımlı olmasını, iş hayatında çalışmasını çok beğendiklerini söylediler, zaman için de kaynaştık hatta o komşuların kızları vs zaman için de bizler gibi giyindiler. Bulgaristan’da her şey yasaktı. Düşün sakal bırakamazdı erkekler, şalvar giyemezdi yaşlı kadınlar, başlarını açmak durumunda kalırdı geldiklerinde. Burada kıyafetimiz tuhaf karşılanırsa da böyle baskılar, dışlamalar görmedik.”

G23:

- “İlk başlarda bizim hayat tarzımızı yerli halk tuhaf karşıladı çünkü kadınlarımız çalışıyordu bakış açımız farklıydı. Kadınlarımızın çalışması baya tuhaf karşılandı çünkü o dönem kadınlar çok fazla iş hayatında yoktu. Ayrıca kadınlarımız daha Avrupalı giyinirdi. Ama yaşlılarımız buradaki gibi giyinirlerdi Bulgaristan’da da. Yeri gelmişken Bulgaristan’da şalvar giymek yasaktı giyenlere para cezası verilirdi. Yerli halk bize başta yabancı gibi davranıyordu ama onlar da bizim Türk olduğumuzu ve aynı değerlere sahip

olduğumuzu anladığında bize alıştılar biz de onlara alıştık tabi bu zaman aldı. Bir ekonomik anlamda zorlandık, bir de kıyafetlerimizden. Çünkü kıyafetlerimize bakıp biz Bulgar, gavur gibi hoş olmayan hitaplarda bulunan insanlar oldu. Hepsi yapmadı. Ama çok ağrımızı gitti biz orada ne mücadelesi verdik buraya geldik bu seferde burada Türk olduğumuzu aynı değerlere sahip olduğumuzu anlatmaya çalıştık. Hep bir mücadele ile geçti. Tabi buradaki mücadele kısa sürede çözüme ulaştı. Çok güzel komşuluklar edindik. Ben onlardan onlar bizlerden çok şey öğrendi.”

G24:

- “Burada Avrupa giyimi yoktu kadınlarımız Avrupai giyinirdi. Biraz yadırgandık başlarda. O dönemim şartlarına göre biraz açık giyiniyoruz, alkole biraz düşkünüz diye bizi yabancılıkla suçladılar. Müslümanım Türküm ben dedim. Şaşırdılar. Hayır yani bilemedim nasıl kendimizi ispatlayalım diye. Çok şaşırdık. Mesela o dönemde biz daha öz Türkçe konuşurduk, Türkiye’de ise aynı kelimelere daha modern yabancı ifadeler bulmuşlar onu kullanıyorlardı. Özümüz aynı dedikçe insanlar bizi yanlış algıladı. Tanıdıkça kabullendiler. Umdukları gibi çıkmadık. Bizi farklı gözle gördüler. Bize ilk geldiğimizde Bulgar diyorlardı ama sonra düzeldi bizi tanıyınca çoğu insan bizden özür diledi. Açık saçık görünce utandık dediler ki açık saçık dedikleri yarım kollu giyinmek, pantolon giyinmekti. Sonra bahane verdikleri ne varsa baktık Türkiye’de de o durumlar yaşanmaya başlanmış. Bunun adı gelişme modernleşme idi sevindik. Türkiye’de de kadınlar çalışma hayatına girmeye başladı, daha modern giyinmeye başladılar, bakımlı oldular, alkol almak öyle kapı artlarında yaşanmadı falan. Tabi zaten bu gelişmelerin yaşanması güzeldi, ama buraya sonradan gelen çoğu şeyi biz zaten Bulgaristan’da yaşıyorduk. Bu demek değil ki Bulgaristan’da giyim konusunda çok rahattık. Orada yaşlıların giyimine kuşamına bile karıştılar. Yasaklar konuldu. Bulgarlar fıstani şalvarı yasakladı buraya gelince rahat rahat giydi kadınlarımız. Tuhaf karşılandık yalan değil bazı komşular iletişim kurmadı bu konudan dolayı ama zaman içinde bu sorun aşıldı ve kadınlarımız burada daha rahat giyinmeye devam etti. Kadınlarımız tabi küçük değişiklikler yaptılar ama kendilerini rahat hissetmek için baskı gördüklerinden değil.”

G25:

- “Orada daha rahattık bayan olarak gezmekte veya giyim kuşamda. Buraya geldiğimizde ona dikkat ettik. Orada bayanlar daha modern giyiniyordu. Ancak ninelerimiz

şalvar giyerlerdi ama Bulgar hükümeti yasaklamıştı pazara gidecekleri zaman şalvarın üstüne etek giyerlerdi. Bu durum yaşlılarımızın çok ağrına giderdi.”

G27:

- “Bulgaristan güvenliydi kimse kimseye laf atmazdı olumsuz anlamda. Türkiye’de o dönemin şartlarında farklı giyinenlere tuhaf bakanlar olabiliyordu. O yüzden güvenli gelemezdi bazı yerler. Orada şalvar sakal yoktu. İsteyen giyerdi başta ama sonra zaten yasakladılar kadınların başları açıktı. Burada hiçbir eleştiri almadım giyim kuşamla ilgili hemen hemen aynıydı ama burada kadınlar biraz daha temkinli giyinmek zorundaydı. Gece belirli saatte dışarı çıkmak hoş karşılanmıyordu. İşten geç geliyordu bayanlar. Dedikodu yapanlar oluyordu nereden geliyor bu saatte kadın başına diye ki bu Bulgaristan’da normaldi. Gerçi sonra onlar da alıştı, onlar da öyle yapmaya başladı iş hayatına girince.”

G29:

- “Kılık kıyafet kalitesi olarak orada daha iyiydik. Buraya geldiğimizde iş bulduk çalıştık. İlk başlarda alışmamız zor oldu ama sonra alıştık. Alışmaktan kasıt yaşam şartlarına insanlara değil. Biz Türk’üz o yüzden zor olmadı. Dini olarak da sıkıntı çekmedik. Kültürel olarak da çekmedik dediğim gibi biz kültürümüzü orada da devam ettiriyorduk. Orada zor oluyordu tabi ama gizli de olsa nasılsak oyduk. Kılık kıyafetimiz orada nasılsa burada da aynı oldu. Zorlanmadım kıyafette de aynıydık hep.”

Görüşmeci ifadelerine dayanılarak Bulgaristan’da özellikle kadınların daha modern ve Avrupai tarzda giyindikleri, bakımlarına önem verdikleri bunda iş hayatında bulunmalarının etkili olduğu söylenebilirken; o dönemin şartlarında Türkiye’ye gelen göçmenler bu giyim ve yaşam tarzlarından dolayı buldukları çevre tarafından tuhaf karşılandığı, komşuluk ilişkilerinin zaman zaman sekteye uğradığı ve kendilerine ev kiralanmadığı da tespit edilmiştir. Bulgaristan’da daha modern giyindiklerini ve yaşadıklarını sıklıkla ifade eden görüşmeciler; kadınların geç saatlerde eve dönmesinde Bulgaristan’da güvenlik anlamında sorun olmazken ve tuhaf karşılanmazken Türkiye’de o dönemin şartlarında aynı durumun geçerli olmadığı görüşmeci ifadelerinde dikkat çekmektedir. Yerel halkın bir kısmı göçmenlerin giyim ve yaşam tarzlarını hoşgörü ile karşılarken “Bulgar Göçmeni”, “Gavur” gibi olumsuz ifadelerle nitelendirenlerin de olduğu ifadelerden anlaşılmaktadır ki göçmenler Bulgaristan’da Türklüğünü korumak için mücadele verirken Türkiye’de de Türk ve Müslüman olduklarını, özlerinin aynı olduğunu ispatlamak için mücadele verdiklerini sıklıkla vurgulamışlardır. Kaldı ki bu durum onları en

rahatsız eden durum olarak göze çarpmaktadır. Göçmenlerin bir kısmı kılık kıyafetleri tuhaf karşılanırsa da giyimlerinde hiçbir değişiklik yapmazken, bir kısmı da kendilerinin rahatsız olmasından dolayı küçük değişiklikler yapmak durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmeciler tuhaf karşılanan unsurların zaman içinde Türkiye’de yaygınlaşmasıyla beraber, yerel halkın da benzer tarzda giyinmeye ve yaşamaya başladıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca görüşmeciler tuhaf karşılandıkları ya da ayıplandıkları her şey için yerli halkın kendilerinden bir zaman sonra özür dilediğini de ifadelerine eklemişlerdir.

Entegrasyon sürecinde göçmenlerin; sosyo kültürel yaşamlarında da bazı hususlarda zorluk yaşadıkları göze çarparken, var olan ortak noktaların sosyo-kültürel yaşamlarına uyum sürecini kolaylaştırmada da etkili olduğu çıkarımını yapabiliriz.

3.10.2.3. Dini Yaşantı

Göçmenlerin ifadelerinde yaşam tarzlarına sıklıkla yer vermesinden hareketle görüşme sırasında göçmenlere Bulgaristan’da iken dini yaşantılarının nasıl olduğu, asimilasyon sürecinde ve sonrasında dini yaşantılarının ne yönde etkilendiği sorulmuş bu doğrultuda da göç sürecinden sonra dini yaşantılarıyla ilgili entegrasyon sürecinin nasıl ilerlediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Görüşmecilerin asimilasyon süreci öncesinde; Türkiye’de yapılan dini ritüellerin hepsinin Bulgaristan’da da yerine getirdiklerini ifadeler doğrultusunda söyleyebiliriz. Görüşmeciler dini yaşantılarına dair her şeyi dedelerinden ve ninelerinden görerek öğrendiklerini ifade etmişler, Bulgaristan’da asimilasyon süreci öncesinde herkesin kendi dini ibadetlerini rahatlıkla yerine getirebildiklerini vurgulamışlardır. Bunun yanında Bulgaristan’ın bu tutumunun asimilasyon sürecinde yok olduğunu da ifade eden görüşmeciler; Bulgar hükümetinin milli kimliklerini yok etmenin yanında dini kimliklerini de yok etmeye yönelik yaptırımlar uyguladığını belirtmişler ve Bulgaristan’ın bu amaçla neler yaptığını sıralamışlardır ki aşağıdaki ifadeler söz konusu olan uygulamaları gözler önüne sermiştir:

G2:

- “Burada ne yapılıyorsa, biz de orada onları yapardık görürdük büyüklerimizden. Benim annem de babam da 5 vakit namazını kılardı, kuranını okurdu, hacca gitmişliği vardı. Orada da cumamıza giderdik, orucumuzu tutardık, kandillerde helva kavururduk. Ta ki başa Jivkov geçti. İşler değişti. Komünist rejimde dine sıcak bakmazlar zaten. Memurlar camiye

gidemez oldu. Etiketlenirdi sonra evlerine baskınlar olurdu, sürülürlerdi. Gençlerin camiye gitmelerine hiç sabırları yoktu. Dinlerinden uzaklaştırıp Hristiyanlaştırmaya çalıştılar. Camilere kilit vuruldu. Kuranlarımızı saklamak zorunda kaldık. Karanlıklarda namaz kılıp ibadet ettik. Buraya geldiğimizde dini anlamda hiçbir baskı görmedik. İsteyen oruç tuttu isteyen tutmadı, isteyen cumaya gitti isteyen gitmedi. Dini anlamda zorluk yaşamadık çünkü aynıydık orada ne yaparsak burada da yapmaya devam ettik, edemeyince de sorun yaşamadık. Ama bizim çocuklarımız dini eğitimini tam alamadı gizli gizli yapılmasından. Sadece biz biraz alkol kullandığımızdan onu eleştirenler oldu burda. Ama onda da gördüler ki içmemiz dini görevlerimizi yerine getirmenin önüne geçmiyor, hatta yeri geliyor onlardan daha çok örf adetlerimize sarılıyoruz uyguluyoruz, içince dağıtmıyoruz kimseye zarar vermiyoruz o da dert olmadı sonra.”

G7:

- “Bulgaristan’da iken önce herkes özgür ve hürdü. Herkes istediği ibadeti yapıyordu. Türkiye’de İslamiyet nasıl yaşıyorsa neler yapılıyorsa biz de onları yapardık. Dualarla büyüdük biz de. Ama sandık ki kominizim baştaki gibi böyle güzel bir şey. Sonra işler değişti. Müslümanlığa dair hiçbir ibareyi üzerinde görmek istemezlerdi. Eşarba, şalvara, sakala çok karşıydılar. Ölülerimizi bile kendi inanışımıza göre gömmemiyorduk. Camilere kendileriyle anlaşılan imamlar atamaya başladılar. Camilerin kapılarını kilit vurdular. Ölümüz olduğunda başına bir görevli dikiyorlardı. Dediklerini yapmak zorundaydın o an. Hristiyanlaştırmaya çalıştılar. Türk mezarlarıyla Bulgar mezarlarını birleştirdiler. Türk mezarlarını yıktılar tahrip ettiler. Biz tepki verdiğimiz için bizim köyün mezarlığına dokunulmadı gerçi. Müslüman Türk ölen birinin mezarına verilen Bulgar isimler kazanıyordu. Hristiyanlık dayatması oldu. Camiler yasaklandı ve bazı yerlerde kiliseye gitmeye zorlanıyordu. Buraya ilk gelince giyimimiz ve yaşam tarzımız daha farklı olduğundan yani modern olduğundan sosyal hayata düşkün olduğumuzdan tuhaf karşılandık bizi Bulgar sandılar, gavur diyenler oldu. Bu çok ağırdı. Çünkü zaten oradan Hristiyanlaşmamak özümüzü kaybetmemek için gelmiştik. Tabi sonra baktılar ki ölümüzü gömmemiz aynı, ibadetlerimiz aynı, gelenek göreneklerimiz aynı anladılar ki biz de Müslümanız. Kısa sürede kaynaştık. Ama Allah var dini anlamda baskı görmedik, dışlanmadık. Rahat rahat ibadetimizi yaptık.”

G9:

- “Erkek çocuklarımızı gizli sünnet ettiriyorduk. Bulgaristan da rahat rahat dini ibadetlerimizi yapamıyorduk gerçi Hristiyanlar da yapamıyordu. Camiye gidemezdik memur olanlar hiç gidemezdi. Çünkü giden memurlar fişlenirdi. Türkler takip edilirdi polisler ajanlar tarafından. Kuranları hep saman altına saklardık. Mevlitlerimizi karanlıklarda gizli gizli yapardık. O an da bir basılsan yandın. Ama yine de yapardık. Biz öyle gördük çünkü.”

G11:

- “Bizler milli yönlerimize sahip çıktıkça bu sefer dini olarak bizi ele geçirmeye çalıştılar. Özellikle gençlerimizi bu anlamda ele geçirmeyi hedeflediler. Onların asla camiye gitmesine, ibadette bulunmasına izin vermiyorlardı. Sünnet töreni yapamıyorduk, ibadetlerimizi yerine getiremiyorduk. Dini vazifelerimizi yerine getiremez olduk. Camiye gidemiyorduk. Sünnet ettiremiyorduk çocuklarımızı aleni. Gizli gizli yapıyorduk. Dini eğitimlerini dinini Türkiye’de öğrendiler çocuklarımız. Tamam sözlü olarak anlattık ama biz yapamadık e çocuk senden görmediğinin ne kadarını öğrenir, uygular. Türkiye’ye gelince hiçbir zorluk yaşamadım dini anlamda niye yaşayalım ki anamızdan babamızdan ne gördüysek ne yapıyorsak onlarda burada onu yapıyordu. Ama bizim çocuklarımız bizler kadar şanslı değildi. Çünkü büyüme aşamasında baskı çok fazlaydı. Biz çok anlatamadık uygulayamadık. Türkiye’ye gelince yapmaya devam ettik orada öğrendiler.”

G18:

- “Bulgarca biliyorum. Namaz kılarılardı büyüklerim. Burada dini konuda hiçbir sıkıntı yaşamadık. Ramazan burada nasılsa orada da aynı şekildeydi. Dini ritüellerimiz yasaklandı. Hristiyan yapmaya çalıştılar bizi. Mezarlıkları tahrip ettiler sanki biz hiç orada olmamışız gibi. Buraya geldiğimizde bizi yabancı sanan da oldu, Bulgar sanan da Hristiyan sanan da. Özümüz aynı deyip bizim Müslüman Türk olduğumuzu bilen de. Zaman içinde bu önyargılar kırıldı. Biz dinimizi yaşadıkça aynı camiye girip çıktıkça, ramazanda aynı sofralara oturup kalktıkça, ölümüzde dirimiz de bir arada olunca anladılar ki her şeyimiz aynı. Dini anlamda bir zorluk yaşamadık. Ne gördüysek burada da o vardı.”

G21:

- “Çocuklarımızı gece sünnet ettiriyorduk. Ölülerimizi sandıkla aynı yere gömmeye başladılar karışsın diye. Dini ibadetlerini Bulgarlarda yapamıyorlardı. Camiye gidemezdik

gizli gizli öğrenirdik duaları. Baskın olur diye evde arapça tek bir şey barındıramadık. Türkiye'ye gelince dini hayatımızda özgürleşti kimse karışmadı, sorgulamadı, baskı yapmadı.”

G24:

- “İslamiyet’i yaşayamazsın orada. Bulgarların istediklerine göre ölülerimizi gömmek zorundaydık bakarlardı kefenle mi yoksa tabutla mı gömüyorlar diye. Mezarlık taşlarının üzerindeki isimleri malayla sıvadılar. Bayramlarda yeterli otobüs çıkarmadılar. Bulgaristan bayramlarına uyacaksın dediler. Kandiller de ramazanlar da gizli gizli yerine getirmeye çalıştık görevlerimizi ama nasıl bir korkuyla bir de bize sor. Buraya geldik dinimizi adam akıllı yaşamaya devam ettik camiye hür gitmek gibisi yoktu.”

G25:

- “Dini ibadetlerimizi yerine getiremiyorduk istediğimiz gibi. Caminin önünde Bulgar polisleri, askerleri beklerdi kim camiye gidiyor diye gidenleri karakola götürürlerdi. Ölülerimizi istediğimiz yere gömmedik. Bulgarların gösterdikleri yere gömmek zorunda kalıyorduk. Mezarlıkları tahrip ettiler mezarlık taşlarını kırdılar. Çocuklarımızı gizli gizli sünnet ettirdik. O dönem hacca bile gidilmeye izin vermemişler. Türkiye'ye gelince dini anlamda uyumda bir sorun yaşamadık İslamiyet ne diyorsa zaten biz de onu yapıyorduk. Buraya gelince dini görevlerimizi daha hevesle huzurla yapabildik.”

G26:

- “İbadetlerimizi engellemeye çalıştılar. Cami yanında beklediler gençleri almadılar sadece yaşlıların camiye girmelerine izin veriyorlardı. Mezarlıkları tahrip ettiler. Ölülerimizi üst üste karışık gömdüler bizim izlerimizi yok etmeye çalıştılar. Biz yine de çocuklarımıza ezberden de olsa dualar öğretmeye dinimizi anlatmaya gelenek göreneklerimizimizi sürdürmeye çalıştık. Türkiye’de döndüğümde anavatanıma döndüğümü hissettim. Düşünsene korkusuzca Allah demek, secdeye gitmek dini yaşantıdan dolayı dışlanmamak aksine seni birleştiren nokta olan şeydi bunlar Türkiye’de.”

Tüm bunların ışığında Bulgaristan’ın asimilasyon politikaları kapsamında baskıcı ve sert tutumunu dini anlamda da sergilediğini söylemek mümkündür. Mezarların ve mezar taşlarını tahrip etmeleri, Türk Bulgar mezarlarının karıştırılması, camilerin kapatılması, camiye gidenlerin tespit edilmesi ve cezalandırılmaları, özellikle genç neslin dini ritüellerini yerine getirmemeleri ve öğrenmemeleri için ayrı çaba harcanması, ölü merasimlerinde bile

kendi görevlilerin bulundurulması, gömme merasimi sırasında İslamiyet'te olmayan Hristiyan dinine ait uygulamalara yer verilmesi, evlere baskın yapıp dini kaynakların toplanması, sosyal hayatta kıyafetlerde dini unsuru temsil eden hususların, sünnet ve mevlitlerin yapılmasının yasaklanması dini anlamda yapılan baskıyı ortaya koymaktadır. Diğer yandan görüşmeciler Bulgaristan'da iken yapılan bu kadar baskı ve yaptırıma rağmen dini ritüellerini gizli de olsa yerine getirmeye çalışmışlar, büyüklerden gördüklerini duyduklarını öğrendiklerini yeni nesle aktarmaya çalışmışlardır. Ancak görüşmeciler; çocukların dini eğitimini Türkiye'de bulunan özgür ortamından dolayı Türkiye'ye geldikten sonra daha rahat verdiklerini de ifadelerine eklemiştir. Türkiye'ye geldiklerinde dini anlamda büyük farklılıklar ve zorluklar yaşamadıklarını aksine aynı dine mensup olmanın uyum sürecini kolaylaştırdığını dile getiren görüşmeciler, ilk başlarda daha modern giyim ve yaşam tarzlarından dolayı Müslüman olmadıklarını düşünen insanların da olduğunu belirtmişlerdir. Kendilerinin Bulgar veya Hristiyan olmadıklarını, aynı dine mensup olduklarını, dini görevlerini aynı şekilde yerine getirdiklerini sosyal hayattaki paylaşımları sırasında farkına varan yerel halkın, kısa sürede bu önyargıdan uzaklaştığını da görüşmeciler ifade etmiştir.

İfadeler doğrultusunda sürecin başında bazı sosyo kültürel farklılıklardan dolayı yerel halkın Bulgaristan göçmenlerine karşı dini anlamda da önyargılı düşüncelere sahip olduğunu söylemek mümkün iken, sosyal ilişkiler sırasında farklılıklardan çok var olan benzerliklerin öne çıktığı çıkarımını yapmak da mümkündür. Buradan hareketle dini anlamda var olan ortak paydaların uyum sürecinde kolaylaştırıcı bir etkisinin olduğunu söylemek de yerinde olacaktır.

3.10.2.4. Siyasi

Görüşmecilere son olarak o dönem siyasi görüşlerinin ne yönde olduklarını ortaya koyan sorular sorulmuş, alınan cevaplar kapsamında görüşmecilerin hepsinin o dönemin Cumhurbaşkanı Sayın Turgut Özal'a karşı sempati duydukları tespit edilmiştir. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu o dönemle ilişkili olarak günümüzde özellikle bir siyasi partiye yakınlık duymadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca araştırmacı notlarında görüşmecilerin bu başlık adı altında sorulan sorulara karşı mesafeli davrandıkları, konuşmayı uzatmadan net ifadelerle kendilerini anlattıkları bilgisi yer almaktadır ki, bu durum araştırmacı notlarında dikkat çeken bulgular arasında yer almaktadır. Yukarıda tespit edilen durumları ortaya koyan görüşmeci ifadeleri ise şu şekildedir:

G6:

- “Siyasi olarak bir görüşümüz yoktu ondan da burada bir sorun yaşamadık. Turgut Özal’a karşı sempatismiz vardı bütün Bulgaristan göçmenleri gibi.”

G12:

- “Siyasi olarak uyum sağlamada bir sıkıntı çekmedim çünkü bir siyasi görüşüm yoktu. Sadece Turgut Özal bizim sesimiz oldu. Allah razı olsun ondan ona karşı halen bir gönül bağım, vefam vardır.”

G15:

- “Orada komünist partiye üye olmadığın zaman suçtu. Annem ve babam tepki gösterince de Türklük propagandası yapıyorlar diye sürgün edildiler. Oradan gelen bir şey herhalde siyasetten hoşlanmadım. Özal’a karşı sevgimiz var çünkü o dönem bizim sesimizi duyuran o oldu. Buraya gelince siyasi anlamda bir sorun yaşamadık. Kimse bize karışmadı.”

G17:

- “Siyasi olarak bir görüşümüz yoktu o yüzden siyaseti değil de ekonomik durumu çok önemsedik. Çünkü hayata sıfırdan başladık. He Turgut Özal’ın bizim sesimiz olduğu için bizde yeri ayrıdır. Siyasi olarak bir sıkıntı yaşamadım çünkü işimle gücümle uğraştım.”

G19:

- “Siyasi olarak Bulgaristan’dan dolayı bir görüşümüz yoktu ancak Turgut Özal’ı severiz çünkü bizim sesimizi duyuran ve bize yardım eden o oldu.”

G22:

- “Ulusal medyadan durumumuzu izah eden bir tek Türkiye vardı. Özal döneminde bize çok iyilik etti. Minnet borçluyuz. O olmasaydı buraya gelemezdik. Özal’ı diriltmek elimde olsa canımı verirdim. Orada siyaset yoktu demokrasi yoktu. Ancak siyasi görüşümüz zaten yoktu bilmiyorduk, o yüzden de uyum da sorun yaşamadık. Günümüzde de bir partiye kendimi yakın hissediyorum diyemem.”

G30:

- “Siyasi olarak Turgut Özal’ın yardımlarından dolayı ona karşı sempatismiz vardı. Siyasi görüşümüz yoktu orada buraya gelmemize yardımcı olan Turgut Özal’a herkesin sempatisi vardır. Bizimde var. Siyasi bir yakınlığımız olmadı zaten işten güçten öyle şeylerle

uğraşacak halimiz yoktu ondan da uyum sürecinde bu anlamda sorun yaşamadık. Kimse de biz bu konuda baskı zorlama ya da dayatma yapmadı.”

Görüşmeler doğrultusunda göçmenlerin dönemin Cumhurbaşkanı Sayın Turgut Özal’a karşı vefa duygusunun ağır bastığı açıkça görünürken, ekonomik kaygıdan dolayı siyasetle ilgilenemeyen Bulgaristan göçmenlerinin bu sebeple de uyum sürecinde siyasi hayatla ilgili sıkıntı yaşamadıklarını söylemek mümkündür.

Farklı boyutlarda ele alınarak ortaya konulan söz konusun çalışma bulgularının alandaki benzer diğer çalışma bulgularıyla beraber incelenmesi, çalışmanın derinlemesine anlam kazanmasında etkili olacağı öngörülmüş; bu kapsamlı incelemeye çalışmanın tartışma bölümünde yer verilmiştir.

TARTIŞMA

Bu bölümde çalışmanın bulguları bir de literatürün ışığında ele alınmış, literatürdeki benzer çalışmaların bulgularıyla karşılaştırılmalı olarak incelenmiş ve çalışmanın sonuçları ortaya konulmuştur. Ayrıca sonuçlardan hareketle önerilerde de bulunulmuştur.

Bulgaristan Türkleri sahip olduğu sosyo kültürel ve günlük yaşantı alışkanlıklarını göç ettikleri coğrafyaya beraberinde getirmişler, bu birikimler göç ettikleri yerdeki yaşantılarının şekillenmesinde, uyum sürecinin gerçekleşmesinde olumlu ya da olumsuz yönde etkileri olmuştur. Uyum süreci çift yönlü olup, göç eden halkı da yerli halkı da etkileme gücüne sahiptir. Bu bağlamda Bulgaristan göçmenlerinin yerli halkın sosyo kültürel yaşantılarından etkilenen taraf olduğunu söyleyebileceğimiz gibi yerli halkı etkileyen taraf da olmuştur çıkarımını rahatlıkla yapabiliriz.

Kolukırık (2006: 4) Bulgaristan'dan farklı zamanlarda İzmir'e göç eden Bulgaristan göçmenleriyle yapmış olduğu çalışmasında; göçmenlerin uyum sürecinin daha az sancılı geçmesinde akrabalık ilişkilerinin rol oynadığına vurgu yapmaktadır. Kolukırık (2006: 4)'ın çalışma bulgularında "Akrabalarımız buradaydı. Herkes (muhacirler) buraya geliyordu. Onun için buraya yerleşmeyi tercih ettik" tarzı ifadeler bulunduğu gibi göçmenlerin bir müddet akrabalarıyla beraber yaşadıklarına ve iş bulmada akrabalarının yardımcı olduklarına dair de ifadeler yer almaktadır. Dayanışmanın daha önce göç etmiş ve aynı acıları yaşamış olan akrabalar arasında sağlandığına dair bulguların çalışmada yer alması söz konusu çalışmamızın görüşmecilerle ifadeleriyle benzerlik göstermektedir. Buradan hareketle ortaya konulan bu çalışma da Kolukırık (2006)'ın çalışması da entegrasyon sürecinde "akraba" unsurunun kolaylaştırıcı etkisine işaret etmektedir diyebiliriz. Şirinköy'de yaşayan Bulgaristan göçmenlerinin büyük bir kısmı da akraba yanlarında kalmayı tercih ettiklerinden dolayı devletin verdiği barınma yardımından çoğunlukla yararlanmadığı görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca akraba yanlarında kalmalarının; ortama alışmada, kiralık ev bulmada ve iş bulmada kolaylık sağladığını vurgulayan Şirinköy'deki göçmenler bu sayede uyum sürecinin getirdiği zorlukların hafifletildiğini de belirtmiştir. Bu anlamda Kolukırık (2006)'ın çalışma bulguları ile çalışmamızın bulgularının birbirini desteklediği aşıkardır. Ancak İzmir'deki göçmenler yaşantı yeri seçerken "akrabalarla beraber oturma istekliliği, arsanın ucuzluğu, göçmen ikamet yeri olması" gibi unsurların etkili olduğu çalışma bulgularında yer alırken;

Şirinköy'deki göçmenlerin o dönem “akraba yakınlığı” unsurunun haricinde diğer kriterlere görüşme sırasında değinmedikleri dikkat çekmektedir ki bu yönüyle de çalışmamız Kolukırık (2006)'ın çalışmasından farklılık göstermektedir. Kolukırık (2006)'ın çalışmasında yer alan göçmelerden bazıları göç sürecini “ateşten gömlek giymek” ile açıklayarak göç etme sürecinde ve sonrasında yaşanan sıkıntıların boyutunu gözler önüne sererek göç sonrasındaki uyum sürecinin sancılına vurgu yapmışlardır. Kolukırık (2006)'ın çalışmasında yer alan İzmir'deki göçmenler kendilerinin Bulgar veya Hristiyan olmadıklarını ispatlamakta, dedelerinin yıllar önce bu topraklardan Bulgaristan'a göç ettiklerini hatırlatmakta ve özlerinin aynı olduklarını anlatmakta zorlandığını belirtmişlerdir. Ayrıca Türkiye'yi anavatanları olarak görmeleri sebebiyle ne yaşarlarsa yaşasınlar geri dönmeyi düşünmediklerini de ifade etmişlerdir ki; sorunun ve sorun karşısındaki tutumun benzeri Şirinköy göçmenlerinde de görüldüğü çalışma bulgularımızda yer almaktadır. Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri de İzmir'deki göçmenler gibi dedelerinin yıllar önce bu topraklardan çıktıklarını, Türkiye'deki örf adet, inanışa göre yaşadıklarını, özlerinin aynı olduğunu ancak uzun süre bunu gittikleri yerdeki yerel halka anlatamadıklarını, bu sebeple çeşitli alanlarda sorun yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca anayurtlarında olduklarını belirterek kendilerini “Türk” ve “Müslüman” olarak tanımlamışlardır. Bununla birlikte Şirinköy'deki göçmenler kalıcı olarak Bulgaristan'a geri dönmek istemediklerini İzmir'deki göçmenler gibi ifade etmişlerdir. Ayrıca İzmir'deki göçmenler “Göçmenler başarılı insanlardır, Avrupa görmüşlerdir, medeniyet görmüşlerdir, biz göçmeniz, Avrupalıyız, yerliler gibi değiliz” gibi ifadeler kullanarak yerli halktan farklı oldukları yanları açıklamışlar ki Şirinköy'deki göçmenler de “medeni” ifadesini görüşmeler sırasında sıklıkla kullanmış olmaları dikkat çekmektedir. Ancak İzmir'deki göçmenlerin gittikleri yerlere katkısı çalışmada yer almazken, Şirinköy'deki göçmenlerin gittikleri yere katkıları söz konusu bu çalışmada yer almaktadır. Buradan hareketle Şirinköy'deki göçmenlerin “medeni” ifadesini ötekileştirmek ya da kendilerini üstün görme amacıyla değil gittikleri yerlere kattığı değerleri anlatırken kullanmış olduklarını rahatlıkla ifade edebiliriz. Söz konusu bu detay uyum sürecinin göç alan topluluğa yansımalarını da ortaya koymaktadır. Çalışma bulgularında konut kapsamında İzmir'deki göçmenlerin ilk başta akraba yanına yerleştikleri, ilerleyen zamanlarda da yakın akrabalarının desteği ile kendilerine ev yaparak mülk sahibi olduğu görülmektedir. Ev sahibi olmanın İzmir'deki Bulgaristan göçmenleri için oldukça önemli olduğu, bunun için de her türlü işte gece gündüz demeden çalıştıkları Kolukırık (2006)'ın çalışma bulgularından anlaşılmaktadır. Kaldı ki sıfırdan bir hayat kurma

çabasında olan Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri de tıpkı İzmir'deki Bulgaristan göçmenleri gibi iş ayırt etmeden her türlü işte çalıştıkları, yıllarca ev sahibi olma çabasında oldukları çalışma bulgularımızda görülmektedir. Buradan hareketle, söz konusu bu bulgu bizim çalışmamızın bulgularıyla paralellik göstermektedir diyebiliriz. Çünkü Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri de Türkiye'ye geldiklerinde akrabalarının yanına yerleşmiş, mesleki donanımlarıyla ilişkili olup olmadığına bakmadan çalışmış, uzun uğraşlar sonucunda ev, araba ve tarla gibi yatırımlar yapmışlardır. Zaten akraba yanlarına yerleşmeyen Bulgaristan göçmenleri için devlet “14 il merkezi ile 23 ilçe ve belde de göçmen ailelerinin parasal katkısı ve borçlandırması esasına dayalı bir yöntemle yapılan 21.438 konuta 5 yıllık süreç içinde yerleştirilmiştir” (Doğanay, 1997: 198). Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri de bu yaklaşımla kurulan yerleşim yerine 2000 yılında yerleştirilerek ev sahibi edilmiştir. Şirinköy'deki evlerde İzmir'deki göçmenlerin kaldığı evlerde yerli halkın konutlarından farklılık göstermektedir ki bu husus iki çalışma için benzerlik göstermektedir. Kolukırık (2006:8) çalışmasında İzmir'deki göçmen konutlarının çoğunluğunun iki katlı olduğuna ve dış cephelerin tamamlanmamış olduğuna dikkat çekerken, çalışmamızda yer alan gözlemci notlarında ve köy muhtarının ifadelerinde konutların hepsinin tek katla standardize edildiği ve tüm evlerinin bahçe düzeninin dikkat çekici şekilde bakımlı olduğu bilgisi yer almaktadır. Ayrıca yerli halkın konutlarının hepsinde bu iki hususa pek rastlanmadığı da araştırmacı notlarında yer almaktadır. İzmir'deki Bulgaristan göçmenlerinin siyasi yaklaşımları veya yakınlıkları incelendiğinde çoğu göçmenin Bulgaristan'da yaşadıkları olumsuz durumlardan dolayı bir siyasi kuruluşa, örgüte veya derneğe üye olmaktan çekindikleri yer almaktadır ki; “Bizim dernekle, partiyle işimiz olmaz, kayıt altına girmek istemeyiz, bizi orada fişlerler, işe falan girerken bize zararı dokunur” tarzı ifadeleri de bu durumu gözler önüne sermektedir (Kolukırık, 2006: 8). Diğer yandan İzmir'deki göçmenler de tıpkı Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri gibi Sayın Turgut Özal'a karşı yakınlık duydukları da çalışmada dikkat çekmektedir. Kolukırık (2006: 10)'ın çalışmasında yer alan görüşmecilerden biri “Özal olmasaydı biz bu hallere gelemezdik, bizlere çok yardımcı oldu, büyük devlet adamıydı” şeklinde düşüncesini dile getirmiş bu ifadenin benzerlerini Şirinköy'deki göçmenler de kullanmıştır. Şirinköy'de bulunan Bulgaristan göçmenlerine de siyasi yaklaşımları veya yakınlıkları sorulduğunda görüşmecilerin hepsi Sayın Turgut Özal'a karşı sempati ve vefa duygusu duyduklarını belirtmişler, ancak siyasi hayatla ilgili soruları cevaplarırken diğer konu başlıklarında konuştukları gibi rahat bir tutum sergilemedikleri dikkat çekmiştir ki bu durum araştırmacı notlarında yer almıştır. Ayrıca görüşmecilerin büyük çoğunluğu ekonomik

kaygıdan dolayı siyasetle uğraşmaya vakitlerinin kalmadığını ifade etmiş, bu sebeple de hiçbir siyasi partiye yakınlık hissetmediklerini de belirtmişlerdir. Buradan hareketle İzmir'deki ve Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenlerinin siyasi hayata karşı yakınlık duymadıkları söylenebileceği gibi iki çalışmanın bu anlamda da birbirini desteklediği çıkarımını yapabiliriz.

Alanda yapılan diğer çalışmalar da Korkmaz (2013: 294)'ın çalışmasında da Büyük Göçün birçok sebebi olduğunu vurgulanmakta ancak yapılan tüm baskı ve yaptırımların Bulgaristan'ın "Türk devlet yapısının ekonomik işleyişini çökertmeyi" hedeflemesinden dolayı kaynaklandığını belirtilmektedir. Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri de bu durumu destekleyecek ifadeler kullanmıştır. Görüşmeciler bu durumu şu şekilde ifade etmişlerdir:

- "Biz gidince üretim durdu. İş yürütemediler. Velhasıl Türkiye'yi bitireceklerdi, kendileri bitti", "Jivkov kendi ayağına sıktı. Tarım üretiminde ve ağır işlerde hep Türkler çalışıyordu. Bizleri göçe zorlayınca kendisi zora kaldı, bizden sonra git bak ülke gerilemeye başladı. Çünkü üretim durdu, ekonomisi zarar gördü. Bence o dönem Türkiye kaliteli bir işçi gücü kazandı. Kazanan Türkiye oldu." Buradan hareketle Korkmaz (2013: 294)'ın çalışmasındaki söz konusu ifadelerle çalışma bulgularımızın örtüştüğünü söyleyebiliriz.

Temel de siyasi ve ekonomik bir gerekçe bulunsa da göçü hızlandıran bir diğer unsurda dini alanda yapılan baskı ve yaptırımlardır ki; Bulgaristan Türklerinin inanç sistemlerini ve inançlarının gerekliliği olan ritüeller hedef alınmış, ibadet özgürlüğüne ters düşecek bir tutum sergilenmiş bunu yaparken de rejimi benimsemiş olan kolluk kuvvetleri kullanılmıştır. Polis ve devletin görevlileri dini inanca dair bir unsurun uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmiş, gördüğünde de doğrudan müdahale ederek, insanlık dışı uygulamalara yer vermiş, hatta bu müdahalelerinden bazıları ölümle sonuçlanmıştır (Turan, 2003: 13-15; Toğrol, 1989: 2-11). Çalışma bulgularımızda dini anlamda yaşanan baskıların ve yaptırımların göçü hızlandıran nedenlerin başında geldiğini anlatan çok sayıda görüşmeci ifadelerin olması da bu anlamda dikkate değerdir.

Korkmaz (2013)'ın "Türkiye'de Yaşayan Bulgaristan Göçmenlerinin Çalışma Hayatı İçinde Yaşadığı Sorunların Uygulamalı Olarak İncelenmesi" adlı çalışması büyük göç ve sonrasında göç etmiş olan Bulgaristan Türklerinin iş hayatında yaşamış oldukları problemler ele alınmıştır. Korkmaz (2013)'ın çalışmasında anket sonucuyla verilerin toplanması çalışmamızdan farklılık gösterirken, ortaya çıkan bazı veriler çalışmamızın bulgularını desteklerken bazılarıyla da farklılık göstermiştir. Çalışmada elde edilen verilere

göre; Korkmaz (2013)'ın çalışmasında Bulgaristan Göçmenleri “Göçmen olmam bana diğer çalışanlardan daha iyi ayrıcalık sağlamıştır” ifadesine geneli katılmazken, “Göçmen olduğum için iş hayatında zorluk yaşadım” ifadesine genelinin yüksek oranda katılmış olması dikkat çekmektedir. Şirinköy'deki göçmenlerin büyük bir kısmı göç ettikten sonra en çok iş hayatına uyum noktasında sorun yaşadıkları hususunda hem fikir oldukları çalışmada göze çarpmaktadır. Ancak Şirinköy'deki Bulgaristan Göçmeleri göçmen olduklarından dolayı değil de sistem farklılığı, dil, iş güvencesi ve çalışma şartları gibi unsurlardan dolayı olumsuzluk yaşadıklarını konusunda hem fikir oldukları çalışma bulgularında görülmektedir. Ancak bunun yanında Korkmaz (2013)'ın çalışmasında yer alan Bulgaristan göçmenleri “Mülkiyet, iş ve sağlık hukuku” alanlarındaki sorunlardan dolayı da iş hayatında bazı problemlerin yaşandığını düşünmektedir. Diğer yandan Şirinköy'de yaşayan bir görüşmecinin; “Benim patronum hep Bulgaristan göçmenlerini işe almaya çalışırdı. Zaman içinde çalışma disiplini herkesin dikkatini çekti. Başta kıskandılar çünkü patron beni takdir etti, zaman içinde paramı arttırdı. Ama sonra baktılar ki patron boşuna demiyor benden iş öğrenmeye kalktılar. Bu donanımı ve iş disiplini ben Bulgaristan'da aldım. Sanırım göçmenliğin bize katkısı bu alanda oldu diyebilirim” ifadesi oldukça dikkat çekici bir özellik taşımaktadır ki bu ifade Korkmaz (2013)'ın çalışmasından farklılık göstermektedir. Çünkü Şirinköy'deki göçmenlerden bazıları Bulgaristan göçmenlerinin çalışkan ve donanımlı olduğunu vurgulamış; işverenlerin kendilerini seçtiklerini, hatta zaman içinde diğer çalışanlardan daha fazla promosyon aldıklarını da ifade etmiş ve Korkmaz (2013)'ın çalışmasındaki göçmenlerin aksine göçmen olmanın avantaj sağladığını belirtmiştir. Tüm bunların yanında Korkmaz (2013)'ın çalışmasında iş hayatında yaşanan sorunların cinsiyet değişkenine göre ele alındığında kadınların yaşadıkları sorunun daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmış ancak nedenleri üzerinde durulmamıştır ki bu bağlamda da çalışmamız farklılık göstermektedir. Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenlerinin kadınları da erkekleri de Korkmaz (2013)'ın çalışmasındaki söz konusu bu bulguyu destekleyecek ifadeler kullanmıştır. Şirinköy'deki katılımcılar kadınların erkeklerden daha fazla iş hayatında dil, çalışma şartları, iş güvencesi ve sistem farklılığından kaynaklandığını ifade etmiştir. Bunların yanında dönemin şartlarında kadının iş hayatında yer alma düşüncesinin henüz hâkim olmaması, toplumun buna bakış açısı gibi durumların da etkili olduğu konusunda da Şirinköy'deki göçmenlerin hem fikir oldukları çalışma bulgularından anlaşılmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızın iş hayatında yaşanan sorunların detaylandırılmasında alandaki boşluğa katkı sunmaktadır diyebiliriz. Bulgaristan'da tarım işiyle Türkler ilgilenmekteydi ve tarımla

uğraşılan toprakların yarısından fazlası Türklerindi. Bu durum Türklerin nüfusunun fazla olduğunu göstermekteydi. Ancak Panslavizm anlayışının hâkim olduğu dönemlerde Türklerin sayısının fazla olması Bulgar Devleti’ni rahatsız etmiştir. Öyle ki yapılan nüfus sayımlarında Türk nüfusu gerçek sayıda eksiksiz olarak gösterilmemiş, isim değiştirme politikası uygulanıp değiştirilen isimler sayesinde Türk nüfusu gerçeğin altında gösterilerek evraklara işlenmiş ki; hiçbir zaman “Türk nüfusu genel nüfusun %10’nunu geçmemiştir” (Korkmaz, 2013: 295). Söz konusu bu bilgiyi destekleyecek ifadeler Şirinköy’deki göçmenler tarafında da kullanılmıştır. Şirinköy’deki katılımcılardan biri; “Türkler geleneksel yapı sürdürüyordu. Bunu bozmak istiyorlardı çünkü bizde çocuk sayısı fazlaydı. Bulgaristan hükümeti Bulgarlar az Türkler çok olacak diye çok korktu. Çünkü kendisi azınlık durumuna düşmekten korkuyordu. Bu yüzden bu yaptırımlar Türklerin yoğun yaşadığı yerlerde daha koyu bir şekilde uygulanıyordu” şeklinde söz konusu olan bu durumu ifade ederken bir diğer görüşmeci de yaşanan bu durumu şu şekilde özetlemiştir: “Sayımızın onlardan fazla olmasından endişelendiler. Çünkü sayımız artarsa azınlık olmayacaktık, daha çok sesimiz çıkacak onlara pabuç bırakmayacaktık. Bir de onlarda çocuk sayısı çok azdı. Biz Türkler onların tersine en az 2- 3 çocuk yapıyorduk. Bu durum onları çok korkuttu. Bu yüzden Türklerin yoğun olarak yaşadıkları köylere giriş çıkışı kapadılar. Oradaki baskıları arttırdılar kimsenin çıkışına izin vermediler ki oradan çıkan başka yerde olanları anlatmasın.” Buradan hareketle Korkmaz (2013: 295)’ın çalışmasında geçen ifadeler ile çalışma bulgularımız örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Yorulmaz (2012: 63-65) çalışması kapsamında yaptığı görüşmelerden yola çıkarak; çeşitli alanlarda uygulanan baskı ve yaptırımlar karşısında Bulgaristan Türklerinin büyük bir bölümünün zor şartlarda Türkiye’ye göç ettiğini, bir kısım Bulgaristan Türkünün de ekonomik ve ailevi nedenler başta olmak üzere çeşitli sebeplerden dolayı göç edemediklerini ifade edebiliriz. Yorulmaz (2012)’ın çalışmasında göç etmeye zorlanan Bulgaristan Türklerinin de göç etmeyip Bulgaristan’da kalan Türklerin de süreç içinde asimile edilmeye çalışıldığı konusunda görüşmecilerin hem fikir olması çalışmamızla benzerlik göstermektedir. Yorulmaz (2012)’ın ortaya koyduğu çalışmada göçe maruz kalan Bulgaristan Türklerinin bu göçü “geri dönüş” olarak tanımladıkları göze çarparken, göç edemeyip Bulgaristan’da kalan Türklerin Bulgar hükümeti tarafından baskıcı ve sert muamelelere maruz kaldıkları da çalışma bulgularında yer almaktadır. Ayrıca çalışmada göç eden ve etmeyen Bulgaristan Türklerinin süreç hakkında benzer ifadeler kullandıkları, iki grubun da 1989 Zorunlu Göç sürecinden derinden etkilendikleri çalışmada belirtilmektedir.

Yorulmaz (2012)'in çalışmasında görüşmecilerden geri dönen Bulgaristan Türkleri bulunurken söz konusu bu çalışmanın yapıldığı Şirinköy'deki göçmenlerden geri dönenin olmaması iki çalışmanın farklı yönünü ortaya koymaktadır. Ancak Şirinköy'de çalışmaya katılanlardan geriye dönen olmasa da görüşmeciler; sistem farklılığından, beklentilerin gerçekleşmemesinden ve ekonomik sıkıntılardan dolayı geri dönen tanıdıklarının olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda da iki çalışma bulguları birbirini dolaylı da olsa desteklemektedir ki görüşmeci ifadeleri de bu duruma örnek teşkil etmektedir:

- “Ben eşim ve çocuklarım göç edebildik zor şartlarda olsa da. Ancak eşimin ailesi gelemedi, mecburen beklemek zorunda kaldılar. Belene de tutuluyordu oğlu, bazen umut kesseler de akıbetini öğrenmeden onun yollunu gözlemeden bırakıp gelmek istemediler. Kimisinin tanıdığı hapisteydi, kimisinin askerlik görevi vardı, kimisi hastaydı yola dayanamazdı onlar işte hep mecburen gelemediler. Gelenler ayrı bir zorluk çekti ama kurtuldu. Kalanlar geri dönenler aynı baskıyı acıyı yaşamaya hatta daha da beterini yaşamaya devam etti. Ama biz gelip gidemedik yardımımız dokunamadı. Çok var böyle bizim gibi geldiğine sevinemeyen ailesinde aklı kalan, biz kalktık geldik ama aklımız hep ailemizde kaldı, sevdiklerimizde kaldı.”

- “Biz göç edip, bu baskılardan kurtulduk. Ama yarım gittik buradan. Çünkü benim ablamın bir çocuğunun askerlik görevi vardı. Askerlik görevi olanları bilerek salmıyorlardı. Ablam mecburen oğlu bırakıp bizimle gelemedi. Yaşlı annem vardı o da gelemedi, çünkü bazı bölgelerde yaşayan tarımla uğraşan yaşlı köylülerin gitmesini istemiyorlardı ki, üretim devam etsin diye. Zaten giden yaşlıların çoğu da geri Bulgaristan'a dönmüş uyum sağlayamamışlar oraya. Sonuçta sistem farklı, o farklı olunca her şey etkileniyor. Neyse işte böyle olunca ablam, annemle uzun yıllar görüşemedik gidip gelemedik.”

Göç eden Bulgaristan Türklerinin göç sırasında bile Bulgaristan hükümetinin baskıcı politikalarına maruz kaldıkları, var olan eşyalarına ve mallarına göç sırasında el konulduğu veya yok pahasına elden çıkarıldığı Yorulmaz (2012)'in çalışma bulgularında yer almaktadır. Söz konusu olan bu çalışma bulguları da aynı duruma işaret etmektedir ki Şirinköy'deki göçmenlerin ifadeleri de bu durumu desteklemektedir:

- “Oradan ev almıştık peşinatını vermiştik bir gecede sınır dışı ettiler paramız kaldı. Bizi çağırdılar pasaport verdiler. 3 saat sonra konvoy çıktı gidiyorsunuz dediler. Ailelerimizle görüştük eve geldik 1-2 valiz eşya aldık. Koyduk yola çıktık 1-2 gün sınırda beklettiler. Bulgarlar paramızı aldılar tatile gidiyorsunuz bu kadar parayla tatile gidilir mi

diye dalga geçer gibi paramızı aldılar. Geriye alamadık. Evimiz orada kaldı onu da farklı sebeplerle kaybettim. Bulgaristan’da 150 dönüm toprağım, arabam, evim vardı.”
 “Elimizdeki paramızı alıp öyle gitmemize izin verdiler. Bulgaristan da lüks bir evimiz vardı onu buraya gelirken çok ucuza sattık hatta o parayla geldiğimizde Türkiye’de televizyon alamadık 1 araba eşya ile geldik.”

Yorulmaz (2012)’ın çalışmasında görüşmeciler yaşanan baskı ve şiddet karşısında tüm dünya basınının sessiz kaldığını ifade ederken, o dönem sadece Türkiye’nin yanlarında olduğunu çalışmada belirtmektedir. Bu anlamda benzer ifadeler söz konusu olan bu çalışmada da yer almış Şirinköy’deki göçmenler, yaşanan acıların dile getirilmesinde seslerinin duyurulmasında Türkiye’nin, Türk medyasının, Sayın Turgut Özal’ın ve Naim Süleymanoğlu’nun etkili olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca Sayın Turgut Özal’a karşı sempati duyduklarını da ifade etmişlerdir. Bu yönüyle de iki çalışmanın benzer bulguları bulunmaktadır diyebiliriz ki; aşağıdaki görüşmeci ifadeleri de bu çıkarımı desteklemektedir:

- “Bu baskıların hiçbirisi medyaya yansımada. Gizli mektup gönderirdik durumumuzu anlatan. Turgut ÖZAL bizim sesimiz oldu. Dünya bu konuyu duyunca Bulgar hükümeti korktu. Bizim sesimizi ilk olarak Naim Süleymanoğlu kendini medyada anlatarak duyurdu. Ondan sonra bu durum gündem oldu.”

- “Bizim sesimizi İlk Turgut Özal duyurdu. O olmasaydı biz daha çok çekerdik. Tüm dünya gözlerini yumdu yaşadıklarımıza”

- “Turgut Özal’ın söylediklerini umutla dinlerdik. Zaten Türk basını haricinde sesimizi duyuran da pek olmadı. Siyasi olarak Turgut Özal’ın yardımlarından dolayı ona karşı sempatimiz vardı.”

Alan yazındaki araştırmalara bakıldığında; 1989 zorunlu göçe tabi olan bireylerin eğitim düzeyinin çoğunlukla benzer kademedede kalması ve üniversite düzeyinde mezun sayısının az olması oldukça dikkat çekici bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bulgaristan’da yaşayan Türklerin büyük çoğunluğunun üretim kademesinde hizmet verme yetkinliğini kazandıran, başka deyişle ara eleman yetiştiren meslek okullarından mezun olduğu göze çarpmaktadır ki Şirinköy’deki görüşmecilerinden büyük bir kısmının lise mezunu olması, çoğunluğunun meslek lisesi özelliği gösteren okullarda okuması da alandaki çalışmalarla örtüşmektedir. Yürütülen asimilasyon çalışmaları kapsamında sert yaptırımların uygulandığı ve Türklerin eğitimleriyle ilgili çeşitli kısıtlamalara gidildiği de bilinen bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır (Özbir , 1986’dan aktaran Yorulmaz, 2012: 20).

Buradan hareketle Bulgaristan hükümetinin Bulgaristan Türklerinin kültürel aktarımlarının önüne geçerek kültürel kimliklerinden uzaklaştırmayı hedeflediği bunun içinde eğitimi de kullandığı çalışmada belirtilmektedir ki; aşağıda yer alan çalışma bulgularımız da buna benzer sonuçlara işaret etmektedir:

- “Mesleki eğitime de ağırlık verdiler bizler genelde üretim de işçi sınıfında yer alırdık.”

- “Bulgarlar öğretmen, doktor, mühendis olurlardı. Biz ise ağır işlerde çalıştırılırdık. Eğer Komünist partisine üyeysen yüksek tahsil alırdınız.”

- “Üretici kısmında Bulgarlar, işçi kısmında hep Türkler vardı. Siyasi bakışa göre öğrencinin ailesine bakılırdı; komünist partisine üye mi değil mi diye üye olanların önü açılırdı ancak her zaman Bulgarlar bir adım öndeydi.”

Bulgar ulusunun içinde “Bulgaristan Türkü” gibi ayrı bir ulusun olmadığı, Bulgaristan Türklerinin aslında Bulgar olduğu ancak Bulgaristan Türklerinin Osmanlı Devleti zamanında Müslümanlaştırıldığı iddiasını taşıyan Bulgar hükümeti; bu dönemde Bulgaristan Türkleri başta olmak üzere farklı etnik gruplarına da çeşitli alanlarda baskıcı ve sert bir politika uygulamıştır (Yorulmaz, 2012: 20). Çalışma bulgularımızda da geçen “Güya biz eskiden Bulgar’mışız da bizi Osmanlı asimile etmiş gibi hikâyeler uyduruyorlardı”, “Bizim eskiden Bulgar olduğumuzu sonradan bizi asimile ettiklerini ileri sürüp Bulgar olmayı kabul etmemizi bekliyorlardı”, “Verilen tarih eğitiminde Osmanlı tarafından Bulgaristan Türklerinin asimile edildiği, aslında bizlerin Bulgar kökenli olduğu çocuklarımıza aşılarmaya çalışıldı. Bu durumlara karşı gelenler işten çıkarıldı. Tüm bu zorluklar baskı ve şiddet bizi göç etmeye zorladı” gibi ifadeler de Yorulmaz (2012: 20)’ın ifadeleriyle örtüşmektedir.

Sayın (2005: 285-287) isim değişikliğinin yapıldığı yıllarda ilköğretim yıllarında okumakta olduğunu ve o yıllarda isim değiştirme politikasının yaygın olduğunu, okulda bir Bulgar ismiyle bilmediği bir dilde eğitim almak üzere başladığını anlatmaktadır. İsim değiştirme politikası yüzünden evlerine baskın yapılarak silah zoruyla pasaportların istendiğine şahit olduğunu vurgulayan Sayın (2005: 285-287); aile büyüklerinin silah baskı altında bile Bulgar polislerine boyun eğmediklerini ancak aile büyüklerinden birinin günlük hayatta Türkçe konuşurken yakalandığından dolayı karakola götürülerek şiddete uğradığına şahit olduğunu ifade etmektedir. O dönemde Bulgaristan Türklerinin dillerini zorla değiştirmeye çalışsalar da dini hayatlarına müdahale etseler de dillerini de dinlerini de

değiştirmeleri konusunda Bulgaristan'ın asla başarılı olamayacaklarını sıklıkla dile getirdiklerini vurgulan Sayın (2005: 285-287); dillerinin zaman içinde zorla değişe de özlerinde kültürlerini koruduklarının altını çizmiştir. şirinköy'de yaşayan bir Bulgaristan Göçmenin anlattıkları da Sayın (2005: 285-287)'in anlattıklarıyla benzerlik göstermesi yaşanılan ortak acılara işaret etmektedir. Görüşmecinin ifadeleri ise şu şekildedir:

“Göçlerin asıl amacı Türk nüfusunu okumuş aydın kesimi azaltmaktı. Aydın kesime daha çok baskı yapıldı. Benim annem ve babam öğretmendi. Ailemin bir toplulukta yapılan uygulamalara karşı geldiğini haber alan komiteler evi bastı. Babaannem evdeydi. Babaanneme silah dayadılar, bizleri aşağılan laflar ettiler. Annem babam önlem olması amaçlı başka yer saklanmıştı. Çünkü zorla götürölüp isim değiştirmeleri için form imzalatılıyordu, imzalamayanlar şiddet görüyor, yine ikna olmazsa Belene kampına gönderiliyordu. Oraya giden de çoğunlukla sırra kadem basıyordu. Neyse işte gözümün önünde silah çektiklerini babaannemin çok ağladığını bugün gibi hatırlıyorum. Annemi babamı sordular o zaman ben çocuktum. Babaannem bilmediğini söyledi, bir kâğıt bıraktılar kâğıtta 2 gün içinde burayı terk etmesi istenmişti. Bu tarz yazılar doktorlara, öğretmenlere hep aydın kesime veriliyordu. Polisler gittikten sonra babaannem yine sessizce benimle Türkçe konuştu, yine vakit gelince namazını kıldı.”

Yeni nesil Bulgaristan Türklerinin okullarda Bulgarca dilinde eğitim aldıklarından dolayı günlük hayatta Bulgar dilini kullanmakta zorluk çekmemelerine rağmen, yaşlıların bu dili bilmediğinden dolayı sosyal hayatta çok zorluk yaşadıklarını anlatan Sayın (2005), Türkçe konuşan yaşlıların temel ihtiyaçlarını gidermede büyük sıkıntılar çektiğine dikkat çekmektedir. şirinköy'deki göçmenlerden bazıları da en çok yaşlıların uyum sürecinde zorluğuna dikkat çekmiş; dil ve sistem farklılığından dolayı yaşlıların büyük çoğunluğunun geri döndüğü ifade etmişlerdir. Bir görüşmeci ifadesinde “Zaten giden yaşlıların çoğu da uyum sağlayamamışlar Bulgaristan'a geri dönmüş” diyerek söz konusu entegrasyonda yaşanılan sorunu gözler önüne sermiştir. Buna göre; Sayın (2005)'in tespiti ile çalışma bulgularımızın benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Çocukluğunu bunlara şahit olarak geçiren Sayın (2005) aile büyüklerinin en büyük hayalinin ana yurtlarına ayak basmak olduğunu bu sebeple de göç sürecinde hüzünle mutluluğu aynı anda yaşadığını ifade etmiştir. şirinköy'deki göçmenler de Türkiye'yi anavatanı olarak görmüşler Türkiye'ye gelmek için fırsat kollamışlardır. Çocuklukları orada geçse de büyük kayıp verseler de Türkiye'ye geldiklerinde farklı duyguların birbirine

kariştığı ancak mutluluğun ağır bastığı görüşmeci ifadelerine yansımıştır. Bir görüşmecinin “Yine o günlere dönsek deseler ki yine bana kapılar açıldı yine her şeyimi bırakır o zulümden kaçmak kendi özümü korumak için yine yollara düşerdim. Babam dedi ki Türkiye’ye git arkana bakma dedi bana baskılar olduğu zaman. Ne yaşarsan yaşa insanın kendi vatanı gibi olmazdı. Yaşadıklarımızdan daha ağır şeyler anayurdumuzda yaşamamız mümkün değildi. O yüzden biz buraya gelirken bırak beklentiyi, şükür ede ede geldik. İndiğimizde secde eden mi ararsın, dua edin mi, toprağı öpen mi. O anı anlatmam mümkün değil.” ifadesi bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bunun ışığında Sayın (2005) ile çalışma bulguları yine benzerlik göstermiştir demek yerinde olacaktır. Sayın (2005) göç sürecinden sonra yaşanan en büyük sıkıntının ilk başlarda maddi zorluk olduğunu belirtirken, eğitim hayatının da bundan olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Bunda Türk olmasına rağmen uygulanan asimilasyon faaliyetlerinden dolayı Bulgarca bilip, Türkçe bilmemesinin etkili olduğunu vurgulamaktadır. Ancak Türk öğretmenlerin kendisiyle ilgilendiğini ifade eden Sayın (2005), süreç içinde bu zorlukları aştığını ve üniversite eğitimini bile aldığını ifade etmiştir. Şirinköy’deki göçmenler de entegrasyon sürecinde en çok ekonomik anlamda zorluk yaşadığını ifade etmiş, iş hayatına adapte olmalarında bir müddet zorluk yaşadıklarını vurgulamışlardır. Hatta bazıları geçim sıkıntısından dolayı eğitimine devam edemediğini de belirtmiştir. Ancak ekonomik sebeple eğitimine devam edemeyenlerin sayısının oldukça düşük olduğu da dikkat çekici bir bulgu olarak çalışmada yer almaktadır ki görüşmeci ifadeleri söz konusu tespitleri doğrular nitelik göstermektedir. “Ekonomik olarak zorlandık Türkiye’ye geldiğimizde onun haricinde bir sıkıntı yaşamadık.”, “Genel olarak beni ekonomik olarak uyum zorladı. Zamanla alıştım.”, “Biz sadece ekonomik olarak sıkıntı çektik çünkü sıfırdan başladık. Onun haricinde kültür olarak dini yaşantı olarak zorluk çekmedik kısa sürede yerli halkla kaynaştık.”, “Ancak paramız olmadığından eğitime devam etmedim. Aileme yardım etmek amaçlı işe devam ettim.” Bu ifadelerin ışığında entegrasyon sürecinde ekonomik anlamda yaşanan soruna çalışmamız ışık tutmakta, alandaki benzer çalışmaları desteklemektedir.

Sayın (2005) gibi kendisi de Bulgaristan Göçmeni olan Zafer (2010: 27-44) de çalışmasında Bulgaristan’ın yaptırımlarına karşı direnen çeşitli yollarla tepkilerini ortaya koyan Bulgaristan Türklerinin maruz kaldığı insanlık dışı muamelelerinden hatta ölümle sonuçlanan yaptırımlarından bahsetmiştir ki; Zafer (2010: 27-44) ile Sayın (2005)’in çalışmalarında yer alan benzer ifadeler Şirinköy’de yaşayan göçmenlerinin de kullanması üç çalışmayı da birbiriyle ilişkili kılmaktadır. Ayrıca göçün nedenleri üzerinde de duran

Zafer (2010: 27-44) “isim değiştirme” politikasının bardağı taşıran son hamle olduğunu vurgularken, şirinköyde’ki göçmenlerinin de bu fikri teyit etmesi de çalışmamızla örtüşmektedir.

1989 yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen göçmenlerin Bulgaristan’da iken “Kırcaali”, “Dobriç”, “Filibe”, “Varna”, “Hasköy” vilayetlerinde yoğun olarak yaşarken Türkiye’de “Bursa”, “Tekirdağ”, “Edirne”, “Kocaeli”, “İstanbul” şehirlerinde daha yoğun olarak yaşadıkları bulgusuna ulaşan Çetin (2008: 55)’in çalışmalarından yola çıkılarak Türk nüfusunun Bulgaristan’da belirli yerlerde yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Ayrıca Türkiye’de de Marmara Bölgesinde 1989 göçmenlerinin yoğun olduğu çıkarımını yapabiliriz ki; Çanakkale İli’nin Gökçeada İlçesinde yer alan şirinköy’de de çok sayıda 1989 yılında göç eden Bulgaristan Göçmeni bulunmaktadır. Bu anlamda Çetin (2008)’in çalışmasıyla söz konusu olan bu araştırma alanda benzerlik gösterse de çalışılan il bakımından çalışmanın farklılık gösterdiğini ve alan yazında özel bir nitelik taşıdığını söyleyebiliriz. Marmara Bölgesinde yer alan Çanakkale İli ’ne Bulgaristan’dan yapılan göçlerin sayısı net olarak literatürde yer almasa da ilçe bazında bakıldığında Bulgaristan Göçmenlerin yoğun olarak yaşadığını görmekteyiz. Khalaf (2019:105) Çanakkale İline yapılan dış göçleri ele aldığı çalışmasında da bu durumu destekleyecek veriler ve bilgiler yer almıştır. Khalaf (2019: 105,116) Bulgaristan’dan çeşitli dönemlerde Çanakkale’ye gelen göçmenlerin Muhacir, Pomak gibi ifadelerle anıldığını belirtmekte, “Pomakların daha çok Biga ve Çan İlçelerine yerleştirilirken, Bulgaristan’dan gelenlerin ise Çanakkale’nin tüm ilçelerine özellikle Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi kıyılarına yakın alanlara” yerleştirildiğini vurgulayarak; Bulgaristan göçmenlerinin daha çok Çanakkale’nin kuzeyinde yoğunlaştığını ortaya koymaktadır ki; şirinköy de Çanakkale’nin kuzeyinde yer alan bir yerleşim yeri olması söz konusu tespiti doğrulamaktadır. şirinköy’deki göçmenler de Bulgaristan’dan çeşitli dönemlerde Çanakkale’ye gelen göçmenlerin farklı isimlerle anıldığını teyit etmiş, kendilerine “Bulgaristan Türkü”, “Bulgaristan Göçmeni” gibi ifadelerle hitap edilmesine ılımlı yaklaştıklarını ancak “Bulgar Göçmeni”, “Bulgar” gibi nitelendirmelere karşı oldukça hassas olduklarını ısrarla vurgulamışlardır. Bu anlamda Khalaf (2019)’ın araştırmasında geçen ifadelerle, çalışma bulgularımız örtüştüğü çıkarımını yapabiliriz. Khalaf (2019: 116)’ın belirttiği gibi, Çanakkale İline çeşitli zamanlarda Bulgaristan’dan Çanakkale’ye gelerek Çanakkale’ye kültürel çeşitlilik katan göçmenlerin donanımlarına bakılarak Çanakkale’nin farklı ilçelerine ve köyelerine yerleştirilmiş, bu sayede hem onların yaşadıkları coğrafyaya uyum sağlamalarını hedeflenmiş hem de göçmenlerin potansiyellerinden daha

iyi bir şekilde yararlanılması öngörülmüştür. Buradan hareketle Khalaf (2019: 109)'ın çalışmasında “1950-1951 yıllarında Çanakkale İline ve ilçelerine toplam 955 aileden oluşan 3618 göçmen iskân ettiği”, “bunların %42 kadın, %58'nin erkek olduğu, göçmenlerin çeşitli meslek dallarına sahip olsa da göçmenlerin %74'nün çiftçi olduğu” ve “Bu göçmenlerden 177 aileden 772 'nin Gelibolu İlçesi ile köylerinde iskân edilmiş olduğu” bilgisi yer almaktadır (Atabay, 2012 'den aktaran Khalaf, 2019: 109). Gökçeada'nın Şirinköy'de yaşayan 1989 göçmenlerinin ise o dönemde de kadın erkek demeden tüm aile fertlerinin farklı iş kollarında yer aldığı, göçmenlerin özellikle inşaat ve sanayi sektöründe çalıştıkları, çoğunun serbest meslekle uğraşarak serbest meslekten emekli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca günümüzde bu göçmenlerin büyük çoğunluğunun hayvancılıkla ve çiftçilikle uğraştığı da yapılan tespitler arasında yer almıştır.

1989 göçüyle ilgili o dönemin durumunu net bir şekilde ortaya koyan “Göçmen ve Sığınmacı Gruplardan Bir Kesit; Bulgaristan Göçmenleri ve Bosnalı Sığınmacılar” adlı çalışmasıyla alana katkı sağlayan Kümbetoğlu (1997), o dönemde yaşananların ve isim değiştirme politikasının etkilerini tüm canlılığı ile ortaya koymuş, entegrasyon sürecine de değinerek yaşanan sorunları detaylı olarak ortaya koymuştur. Çalışmada derinlemesine mülakat yolunun kullanılması çalışmamızla benzerlik göstermektedir. Kümbetoğlu (1997) çalışmasında göçmenlerin entegrasyon sürecinde çeşitli alanlarda sorunlar yaşadıklarını ifade ederken, Bulgaristan göçmenlerinin çalışma hayatında verdikleri mücadele ile sıfırdan hayat kurduklarını belirtmiş ve bu yönlerinin de entegrasyon sürecinde yaşanan sıkıntıların atlatılmasında önemli rol oynadığını vurgulamıştır ki bu tespitler çalışma bulgularımızla benzerlik göstermektedir.

1980'li yıllarda Bulgaristan'da Büyük Elçilik yapan Lütem (2000) o dönem yaşadığı olayları kaleme aldığı çalışmasında Bulgaristan Türklerine karşı uygulanan asimilasyon faaliyetlerine ve uygulanan yaptırımlara yer vermesi ile Şirinköy'de yaşayan Bulgaristan Göçmelerinin söylemleri birbiriyle örtüşmektedir ki söz konusu bu olan iki çalışmada da göçün nedenlerini ortaya konulmuştur.

Doğanay (1996: 1) çalışmasında Türkiye'de iç ve dış göçlerin yoğun olarak yaşandığını belirtmiş bu sebeple de Türkiye'nin farklı kültürleri kucaklayan bir ülke olduğunu vurgulamıştır. Bu hususlardan dolayı da göç alan diğer ülkeler gibi Türkiye'nin de “göçlerle gelen toplumsal, siyasal ve yönetsel sorunlar için çeşitli önlemler almak ve çözümler üretmek” durumunda kaldığını vurgulamıştır. Bu önlemlerin başında da

“göçmenlerin iskânı” geldiğinin altını çizen Doğanay (1996: 12); Cumhuriyet döneminden önce uygulanan iskân ve göç ile ilgili hukuksal çerçevenin ihtiyaçları karşılamaktan uzak olduğunu vurgulamış, Cumhuriyet dönemiyle beraber “21.06.1934” tarihinde ortaya konulan “2510 sayılı İskân Kanunu” sayesinde uygulamaların daha işlevsel bir hal aldığını belirtmiştir. Türkiye’ye gelen göçmenlerin bazıları devlet eliyle yerleştirilirken, bir kısmı da akraba yanlarına yerleştirilerek istihdam edilme yoluna gidildiğine dikkat çeken Doğanay (1996:1); “Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin yerleşim projelerine başlangıçtan itibaren katılımlarının sağlandığını ve göçmenlerin istedikleri yerlerde parasal katılımları ölçüsünde konut tiplerine sahip olma hakkını” elde etmiş olduğunu ifade ederek, 1989 göçmenlerinin yerleşimlerinin diğer göçmenlerden farklılık gösterdiğini vurgulamıştır. Şirinköy’ün kurulmasına da bu duruma örnek teşkil etmektedir. Doğanay (1996: 1); yerleşim ile ilgili alınan söz konusu önlemlerin entegrasyon sürecinin başarılı geçmesinde ve farklı kültürlerin kaynaşmasında etkili olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda Şirinköy’deki Bulgaristan göçmenlerinin büyük bir çoğunluğunun o dönem akrabalarının yanlarına yerleşmeyi tercih ettiği bulgularda göze çarparken; bu durum göçmenlerin çevreye alışmalarında, iş ve kiralık ev bulmalarında kısacası yaşanan sıkıntıların atlatılmasında etkili olduğu da çalışmada yer almaktadır. Buradan hareketle Doğanay (1996)’ın çalışmasında geçen çıkarımlarla çalışma bulgularımızın birbirini desteklediğini söyleyebiliriz. Diğer yandan Doğanay (1996: 11)’in çalışmasında “Yerli halkla olan uyuşmazlık dışında, eğitim ve istihdam sorunlarının çözülmeyişi de göçmenleri ülke içinde yeniden göçe zorlamıştır” ifadesi geçmektedir. Ancak bu durumun Şirinköy’deki göçmenler için geçerli olmadığını görüşme ifadelerine dayanılarak söyleyebiliriz. Çünkü çalışma bulgularında göçmenlerin yerel halk ile buldukları coğrafyayı terk edecek boyutta bir uyuşmazlık yaşamadıklarını ortaya koyan ortak ifadeler yer almaktadır.

DPT (1990: 30) verilerine göre 1989 yılında Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin “%29 ‘nun ilkökul, %34 ‘ünün ortaokul, %18 ‘nin Lise, %2 ‘sinin meslek okulu, %2 sinin ise yüksek okul mezunu oldukları ve %14 ‘ünün eğitimsiz olduğu” ortaya konulmuştur. Şirinköy’deki görüşme yapılan göçmenlerin eğitim durumlarına bakıldığında büyük çoğunluğunun ortaokul ve lise mezunu olduğu çok azının da üniversite mezunu olduğu tespit edilmiş olup DPT (1990: 30)’nin verileriyle çalışma bulgularımız benzerlik göstermiştir. Diğer yandan da görüşme yapılanların arasında eğitimsiz olarak değerlendirebilecek düzeyde bir katılımcının olmadığı tespit edilmiş bu yönüyle de çalışma bulgularımız, DPT (1990:30)’nın bulgularından farklılık göstermiştir.

Şen (2008: 398-399) Bulgaristan'ın uygulamış olduğu asimilasyon faaliyetlerinin ve "soya dönüş" kampanyasında isim değiştirmeyi kabul etmeyenlere yapılan baskıların; "Büyük göç" sürecini tetiklediğine dikkat çekmiş, bu doğrultuda yapılan uygulamalara çalışmasında yer vermiştir. Çalışmasında " Türklerin isimleri Bulgarlaştırıldı, Türkçe konuşmaları yasaklandı, etnik kimliğini ve dini inançlarını ifade eden her türlü sosyal ve kültürel faaliyet yasaklandı" ifadeleriyle yaşanan baskıları ortaya koyan Şen (2008: 398); Mayıs ayında Bulgaristan Türklerinin yapılan yaptırımlara boyun eğmeyerek gösteri ve grevlerde bulduklarını, bunun sonucunda da "24 saat içinde ülkeyi terk etme emrinin verildiğine" dikkat çekerek yaşananların aslında büyük göçün öncüsü olduğuna vurgu yapmıştır. Şirinköy'deki göçmenler de Şen (2008: 398-399)'in ortaya koyduğu göçü hızlandıran nedenleri destekleyecek ifadeler kullanmış; yapılan tüm baskılara rağmen yürüyüşler yaptıklarını, boyun eğmediklerini ancak daha büyük yaptırımlarla karşılaştıklarını, buna rağmen kültürlerine ve değerlerine daha da sıkı sarıldıklarını, milli kimliklerine ve kültürel birikimlerine ait unsurları kollarına gizlice dövme yaptırdıklarını ifade etmişlerdir. Diğer yandan Şen (2008: 399) Bulgaristan basının da yanlı bir tavır içinde davrandıklarını ifade ederken; mayıs ayında yaşanan olayları Bulgar basınının "Büyük Gezi" olarak nitelendiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca aynı çalışmada Bulgaristan Türklerinin Türkiye'den hiçbir zaman ümit kesmedikleri de vurgulanmıştır. Şirinköy'deki göçmenler de Bulgaristan'da kendi yaşadıklarını ortaya koyan Türk yayınının kalmadığını, Türk gazete ve yayınlarının yasaklandığını, Bulgar basının da durumu yanlı verdiklerini, yaşananları dünya kamuoyundan saklamaya çalıştıklarını buna rağmen bir tek Türkiye'nin onların sesi olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca Şirinköy'deki göçmenler gizli gizli Türk radyolarını dinleyerek oradan moral beslediklerini belirtmişlerdir. Görüşmeciler Bulgaristan'ın gösterdiği filmlerde ve reklamlarda dahi Türkleri ve Türkiye'yi olumsuz anlatan unsurların yer aldığına dikkat çekmişler ve Şen (2008: 398-399)'in ifadeleriyle örtüşen ifadeler kullanmışlardır. Şen (2008: 400) Bulgaristan Göçmenlerinin Türkiye'ye gelirken genel olarak önbilgilerinin olmadığını, zihnen ve ruhsal olarak hazırlanmaya vakit bulamadan göç etmek durumunda kaldıklarını, gelenlerin bir kısmının da çeşitli nedenlerden dolayı hayal kırıklığı ile Bulgaristan'a geri dönmek durumunda kaldığını, Bulgaristan'a dönenlerin de belediklerini bulamayıp tekrar Türkiye'ye gelme yollarını aradığını ifade etmiştir. Şirinköy'deki göçmenler de aniden yola çıkmak durumunda kaldıklarını doğrulamış bu anlamda Şen (2008: 400)'in ifadelerini desteklemiştir. Ancak Şirinköy'deki göçmenler zorluklar yaşasalar da geri dönmeye değil, ortama alışmaya ve durumu kabullenmeye

çalışmalarıyla Şen (2008: 400)'in bahsettiği diğer Bulgaristan Göçmenlerinden farklılık göstermişlerdir. Şen (2008: 400) de çalışmasında entegrasyon sürecine de değinmiş, entegrasyon sürecinde “iş, barınma ve farklı düzeylerde kültürel uyumsuzluğu gibi sorunların yaşandığını” belirtmiştir. Ayrıca “yerli halkın göç edenleri ilk başta coşkulu karşıladıklarını daha sonra da Bulgar, Gavur gibi dışlamaya yönelik davrandıklarını” vurgulayarak; göçmenlerin entegrasyon bağlamında yaşadıkları durumları ortaya koymuştur. Şirinköy'deki göçmenler de Şen (2008: 400)'ün entegrasyon sürecine dair yaptığı tespitleri destekleyecek ifadeler kullanmışlar, bir müddet nereye ait olduklarını ispatlamak için çok uğraştıklarını belirtmişlerdir. İstihdam anlamında Bulgaristan göçmenlerinin kadın erkek demeden tüm aile bireylerinin çalıştığına vurgu yapan Şen (2008: 400), bu sayede sıfırdan başlayan göçmenlerin kısa sürede yatırım yaptıklarını da belirtmiştir ki; Şirinköy'deki katılımcıların hepsinin ev sahibi olmasının yanında büyük çoğunun tarımla uğraşacak toprağa ve hayvanlara sahip olması da bu durumu desteklemektedir. Şen (2008: 402) Bulgaristan Göçmenlerinin Bulgaristan'a bir sebepten dolayı gittiklerinde çeşitli alanlarda aşikâr olmasa da “öteki” olarak muamele gördüklerini, dışlandıklarını belirtirken; Şirinköy'deki göçmenler bu durumu destekleyecek ifadelere yer vermemiş aksine bazı göçmenler gittiklerinde Bulgar olan çocukluk arkadaşlarının ve komşularının kendilerini çok sıcak karşıladıklarını, acılarına onların da ortak olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında bazı görüşmecilerin Bulgar komşularının bu tavrını samimi bulurken, bazı görüşmecilerin de komşularının samimi olup olmadıkları konusunda ikilemde kaldığı araştırmacı notlarında yer almıştır.

Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012)'nin çalışmasında Bulgaristan Göçmenlerinin “%94,2 kendi evinde oturmakta bunların da %49'u evini devletten satın aldığı” bulgusu yer almaktadır. Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012)'nin çalışma bulgusuyla çalışma bulgumuz benzerlik göstermektedir. Çünkü Şirinköy'deki göçmenlerde evini devletten satın alarak ev sahibi olmuş hatta Şirinköy bu şekilde oluşturulmuştur. Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012)'nin çalışmasında Bulgaristan'daki asimilasyon içerikli baskıların 1984 yılından itibaren başladığına dikkat çekilmiş, “isim değiştirme” politikasının büyük göçün yaşanmasındaki temel neden olduğu belirtilmiş; 1989 yılında 300.000 kişiyi aşan göç hareketinin yaşandığı ifade edilmiştir. Ayrıca Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012: 5) çalışmasında; göçmenlerin yıllardır süren baskıcı ve sert tutumdan dolayı anavatanlarına gelmeyi hayal ettikleri, %53,5'inin o dönem uygulanan baskıcı ve sert politikalardan dolayı geldikleri, Türkiye'ye geldikten sonra da %84'ünün çifte vatandaşlık

hakkını kullandığı bulgusu da dikkat çekmektedir. Çalışma grubumuzu oluşturan bireyler de bu göç hareketiyle beraber gelen göçmenler arasında yer almış, çoğu görüşmeci çifte vatandaşlık hakkını kullanmıştır. Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri de evvelden beri süren asimilasyon içerikli politikalar arasında isim değiştirme politikasını bardağı taşıran son hamle olarak değerlendirmişlerdir. Şirinköy'deki görüşmecilerden bazılarının “Göç etmemize neden olan şey babamın isim değiştirmeye karşı çıkmasıydı.”, “Her şeyi sineye çektik, sabır ettik, dayandık ama iş isim değiştirmeye varınca eyvallah edemedik.” gibi ifadeleri de Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012)'nin çalışma bulgularıyla örtüşmektedir. Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012: 3)'nin çalışmasında “etnik olarak aynı kökene sahip olmalarına rağmen Bulgaristan Türkleri farklı bir sosyo-mekansal ve kültürel geçmişe sahip olmaları için Türkiye'de toplu yaşamayı tercih ettiklerini” belirtmiştir ki; Şirinköy'deki göçmenlerde bu durumu doğrulamış, benzer sebeplerden dolayı göç ettiklerinde akraba yanlarına yerleşmeyi tercih ettiklerini vurgulamışlardır. Bu durumun da entegrasyon sürecinin zorluğunun atlatılmasında etkili olduğunu çalışma bulgularına ve benzer çalışma bulgularına dayanarak söyleyebiliriz. Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012)'nin çalışmasında yer alan Bulgaristan Göçmenlerinin Türkiye'yi “anavatan” olarak nitelendirdikleri göze çarpmakta ve söz konusu bu bulgu çalışma bulgumuzla benzerlik gösterdiği dikkat çekmektedir. Ancak Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012)'nin çalışmasında Bulgaristan göçmenlerinin anavatan olarak gördükleri Türkiye'den doğup büyüdükleri toprak olarak tanımladıkları Bulgaristan'a geri dönme fikri konusunda kararsızlık yaşadıkları vurgulanmaktadır ki bu tespit çalışmamızın bulgularından farklılık göstermektedir. Çünkü Şirinköy'deki göçmenlerin büyük bir çoğunluğu kötü günler yaşadıkları Bulgaristan'a çocukluklarını geçirmelerinden dolayı zaman zaman özlem duysalar da akraba bağı sebebiyle ziyaretlerde bulunsalar da geri dönmeyi düşünmemektedirler ki bu husus görüşmeci ifadelerinden anlaşılmaktadır: “Tekrar geri dönmeyi düşünmem, ülkemi hiçbir şeye değişmem”, “geri dönmeyi düşünmüyorum Bulgaristan'a. Çocuklarım da ben de kötü günler yaşadık oraya gittiğimizde çocukluğumuzun güzel günlerine dair bir şey bulamıyoruz, eşimiz dostumuz dağılmış gitmiş kimse yok. Bulgaristan deyince aklıma gelen tek şey eziyet ve özlem bu iki kelime arasında geçti oralarda o yıllar” gibi görüşmeci ifadeleri de bu durumu gözler önüne sermektedir. Diğer yandan Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012: 3)'nin çalışmasında Bulgaristan göçmenlerinin kendilerini Türkiye'de yaşayanlar kadar Türk hissettikleri göze çarparken, Bulgaristan göçmenlerinin milli kimliklerini daha koyu yaşadıkları konusunda da ortak

payda da birleşmiş olmaları dikkat çekmektedir. Kaldı ki; Şirinköy'deki göçmenler milli kimliklerinden dolayı baskı ve şiddet altındayken bile kültürlerine daha sıkı bağladıklarını ifade etmiş, Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012)'nin çalışma bulgularını desteklemişlerdir. İş yaşantısı bağlamında Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012:6)'nin çalışma bulgularına bakıldığında; Bulgaristan göçmenlerinin sıklıkla iş değişikliği yaşamamasını ya da işsiz kalmasını ötekileştirmenin emaresi olarak değerlendirildiği göze çarpmaktadır ki Şirinköy'deki göçmenler bu durumu doğrulayacak türde ifadeler kullanmamıştır. Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri Bulgaristan Göçmeni oldukları için iş bulamadıklarını ifade etmemiş aksine işverenlerin çalışkan olduklarından dolayı kendilerini daha çok tercih ettiklerini belirtmişlerdir. En çok çalışma şartlarından ve iş garantisinin olmadığından yakınan Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri sık iş değiştirme sebebi olarak da alınan ücretlerin tatmin edici olmamasını göstermişlerdir. Bu doğrultuda çalışma bulgumuz Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012:6)'nin iş konusundaki çalışma bulgularından farklılık göstermektedir demek yanlış olmayacaktır. Şirinköy'deki Bulgaristan Göçmenlerine göç sürecinde sınırlara geldiklerinde kendilerine nereye gitmek istedikleri sorulduğunda kendilerinin akraba yanlarına gitmeyi tercih ettikleri u hususunda entegrasyon sürecini kolaylaştıran unsur olarak görmeleri dikkat çekmektedir. Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012:6)'nin çalışmasında da Bulgaristan Göçmenlerinin kendi iradeleri dışında başka illere yönetildiği, alışıksız olmadıkları coğrafi ve iklim şartlarından ve sosyo -kültürel farklılıklarından dolayı uyum sürecinin zorlaştığı ifade edilmektedir ki bu ifade ile çalışmamızda yer alan görüşmeci ifadeleriyle örtüşmemektedir.

Konukman (1990: 70-71) çalışmasında 1989 yılında göç sürecinin başında vize uygulamasının olmadığını bu sebeple çok sayıda Bulgaristan göçmeninin Türkiye'ye göç ettiğini belirtmiş, vize uygulamasının devreye sokulmasıyla birlikte göç sayısında azalma olduğunu ifade etmiştir ki; Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenlerinin bazıları sürecin başında vizesiz, bazıları da vizeli olarak geldiğini ifade etmiştir. Ancak Türkiye'ye gelen Bulgaristan göçmenlerinin uyum sürecinde bazı hususlarda sorun yaşadıklarını belirten Konukman (1990:70-71); bu sorunların başında da “istihdam” ve “yerleşme” faktörlerinin etkili olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeplerden dolayı da geri dönüşlerin yaşandığına çalışmada dikkat çekilmiş, mal birikimlerine ve oradaki haklarına sahip çıkmak isteyenlerin de geri döndüğüne vurgu yapılmıştır. Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri de uyum sürecinde en çok “iş bulma”, “konut bulma”, “eski yaşam kalitesini yakalama” konularında sorun yaşadıklarını doğrulayacak ifadeler kullanmış, bunun yanında yaşanan sıkıntılara rağmen

işsizlik veya ekonomik gerekçelerle geri dönüş yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmeciler sadece sistem farklılığı ve dil gibi durumlardan dolayı bazı yaşlıların geri döndüğünü duyduklarını da ifadelerine eklemişlerdir. Bu doğrultuda söz konusu bu ifadelere dayanan çalışma bulgularımız, Konukman (1970, 70-71)'in tespitinden farklılık göstermiştir. Konukman (1970, 70-71)'in çalışmasıyla ilişkili bir çalışma ortaya koyan Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012: 5)'nin araştırma bulguları da bu bağlamda dikkat çekici bir özellik taşımaktadır. Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012: 5) Bulgaristan Türklerinin göç ederken entegrasyon sürecinde “iş”, “eğitim” ve “konut” hususlarında zorlu bir süreç yaşamayacaklarına dair inançlarının tam olduğuna dikkat çekerken, bu beklentinin gerçekleşmediğine vurgu yapmıştır. Ancak buna rağmen göçmenlerin yine de kendilerini ait hissettikleri Türkiye’den ayrılmayı düşünmediklerini belirten Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012: 5); göçmenlerin Bulgaristan ile çeşitli sebeplerden dolayı bağlantılarının devam ettiğine de bulgularında yer vermiştir. Dişbudak, Akgün ve Balmumcu (2012: 5)' nun çalışmasında yer alan bu husus çalışma bulgularımızla ve Konukman (1990:70-71)'in çalışmasıyla benzerlik göstermektedir.

Salı ve Mehmed (2014: 31-33) görüşmecilerin anlattıkları olayları tüm canlılığı ile tekrar yaşadıklarını ve bu duygunun görüşmecilerin beden dillerine yansıdığını çalışmasında ifade etmektedir. Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenlerinin de yıllar geçmesine rağmen olayları anlatırken hala duygu yoğunluğu içerisinde oldukları ve zaman zaman duygu karmaşası yaşadıkları araştırmacı tarafından gözlemlenmiş, zaman zaman süreci anlatırken öfkelerine hâkim olamadıkları, seslerinin titredikleri ve mütemadiyen dalıp gittikleri de araştırmacı notlarında yer almıştır. Diğer yandan Salı ve Mehmed (2014: 31-33)' in çalışmasında yer alan Bulgaristan göçmenleri zaman zaman Bulgaristan'da da Türkiye'de de kendi kimliklerini ispatlama, koruma ve anlatma durumunda kaldıklarını ifade etmiş, kendilerini bir yere ait hissetme duygusunu yaşamada bazen zorlandıklarını belirtmişlerdir. Yaşanılan bu durumun benzerini Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenlerini de yaşamış oldukları çalışma bulgularında yer alan ifadelerden anlaşılmaktadır. Buna göre; çalışma bulgularımız ile Salı ve Mehmed (2014:31-33)'in çalışmasıyla benzerlik gösterdiği çıkarımını yapabiliriz. Salı ve Mehmed (2014)'in çalışmasında yapılan görüşmelerden hareketle göçmenlerin bir arada yaşamalarından dolayı uyum sürecinde fazla zorlanmadıkları, beraberinde getirdikleri örf, adet ve alışkanları sürdürdükleri, benzer süreci deneyimlemiş olduklarından dolayı paylaşım odaklı bir iletişim kurdukları ve birbirleriyle de çabuk kaynaştıkları görülmektedir. Bunun yanında göçmen grupları dışında farklı sosyal

gruplar arasında da kendilerini çoğunlukla “öteki” gibi hissetmedikleri, bunda da ortak noktaların çok olmasının ve sosyal çevreden kendilerini soyutlamamış olmalarının etkili olduğu çalışma bulgularından anlaşılmaktadır. Şirinköy’deki göçmenler de göç sürecinin başında yerel halkta var olan önyargılardan dolayı zaman zaman kendilerinin dışlanmış hissettiklerini belirtmiş ancak akrabalarının yanında bu hissi yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca Şirinköydeki göçmenler gerek akrabalarının etkisiyle gerek kurdukları sosyal ilişkiler sayesinde yerli halkta mevcut olan önyargıların zaman içinde yok olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu doğrultuda hem Mehmed ve Salı (2014)’nın hem de söz konusu olan bu çalışmanın bulguları Bulgaristan göçmenlerinin buldukları sosyal çevre tarafından benimsendiği ve soyutlanmadığı çıkarımı yapılabilir. Mehmed ve Salı (2014: 31-33)’nın çalışmasında aynı dilin gerek göçmenler gerek yerel halk tarafından konuşulabiliyor olması kültürel alışverişin gerçekleşmesinde ve entegrasyon sürecinin başarılı bir şekilde yürütülmesinde etkili olduğu ifade edilirken, diğer yandan aynı dilin konuşuluyor olmasının iletişimde tek başına yeterli olmadığına da dikkat çekmiştir. Bu noktada var olan ön yargıların iletişimin kurulmasının önündeki en büyük engel olduğu ifade edilmiş, Bulgaristan göçmenleriyle yerli halkın kaynaşmasında önyargıların etkili olduğu çalışmada belirtilmiştir. Ancak göçmenlerle yerel halk arasında gerçekleşen kültürel alışveriş sayesinde bu mesafenin zaman içerisinde yok olmaya başlasa da var olan kopukluğun tam olarak giderilemediği de çalışmada vurgulanmıştır. Bunun yanında benzer yaşantıların olmasından dolayı göçmenlerin kendi aralarında daha rahat ettikleri bu sebeple de daha çok kendi aralarında vakit geçirmeyi tercih ettikleri görüşme ifadelerinden anlaşılmaktadır. Tüm bunların ışığında; Mehmed ve Salı (2014: 31-33)’nın çalışma bulguları ile söz konusu olan çalışma bulgularımızın birbirini desteklediğini söylemek mümkündür. Her iki çalışmada yer alan görüşmeciler; entegrasyon sürecinde gerek göçmenlerin gerek yerel halkın da ufak tefek sorunlar yaşamasını normal karşılamış ancak sorunlara odaklanıp, sorunları büyütme yerine ortak noktalara bakarak çözüm odaklı davranmanın sağlıklı iletişimin kurulmasında yararlı olacağı kanaatini dile getirmişler ve bu doğrultuda davrandıklarını ifade etmişlerdir.

Mehmed ve Salı (2014: 12) ile Ünal (2008: 226-227)’in çalışma bulgularında Bulgaristan Türklerinin kendilerini nasıl tanımladıklarına dair ipuçları yer almakta, bu durum Bulgaristan Türklerinin kimlik algısını ortaya koymaktadır. Balkanlardan gerçekleşen göçlerin hemen hemen hepsinin, gösterilen baskıcı tutumun etkisiyle gerçekleşmiş olduğuna dikkat çeken Ünal (2008: 226-227); bu göçlerin başında da Bulgaristan’dan gerçekleşen göçlerin geldiğine vurgu yapmıştır. Ayrıca çalışmada

Bulgaristan göçmenlerinin Türkiye’de bazı önyargılardan dolayı olumsuz şeyler yaşasalar da çifte vatandaşlık hakkını edinmiş olsalar da göçmenlerin kendilerini “Türk” olarak tanımladıkları ifade edilmiştir (Ünal, 2008: 231).

Ayrıca Ünal (2008: 228) Bulgaristan göçmenlerinin milli, dini ve sosyo kültürel kimliklerinin oluşmasında Osmanlının etkili olduğunu, göçmenlerin geçmiş ile tarihsel bir bağ kurma eğiliminde olduklarını da ortaya koymuştur. Buradan hareketle kimlik algılarına dair ortaya koyduğumuz bu araştırma bulgularıyla Mehmet ve Salı (2014) ile Ünal (2008: 226-227)’ın çalışma bulgularının birbirini desteklediğini söyleyebiliriz. Ünal (2008: 231) çalışma bulguları doğrultusunda; Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin sahip oldukları sosyal, milli ve dini unsurlarının Türkiye ile ortak oluşundan dolayı kimlik karmaşası yaşamadıklarına ve kendilerini “Türk” olarak gördüklerine çalışmasında yer vermiş, bunda tarihsel bağın etkili olduğunu belirtmiştir. Çalışmamızda Şirinköy’deki Bulgaristan Türklerinin de Osmanlı’nın o topraklarda uzun yıllardır hüküm sürmesinden dolayı özlerinin aynı olduğunu düşünmekte ve o dönem Türkiye’de yaşayanlardan farklarının olmadığını belirtmektedirler. Ayrıca Şirinköy’deki Bulgaristan göçmenleri anavatan olarak gördükleri Türkiye’ye evvelden beri özlem duymakta olduğunu ifade etmişler bu sebeple de gerçekleşen göç sürecini “anavatana dönüş” olarak nitelendirdiklerini belirtmişlerdir. Tüm bunların yanında Şirinköy’deki göçmenlerin kendilerini Ünal (2008: 231)’ın çalışmasında yer alan kelimelerle tanımlamış olması da iki çalışmanın birbirini bu yönüyle de desteklediğini ortaya koymaktadır.

Yine Ünal (2008: 223)’ın çalışmasında Balkanlardan gerçekleşen göçlerin büyük çoğunluğunun asimilasyon faaliyetlerinden yani göçün itici gücünden dolayı gerçekleştiğini, Bulgaristan göçmenlerinin de bu gücün etkisiyle Türkiye’ye göç etmek durumunda kaldığını belirtmiştir. Öz benliklerini korumak amacıyla göçe zorlanan Bulgaristan Türklerinin hayaller kurarak değil, temel ihtiyaçların başında gelen “güvenlik” ihtiyaçlarını karşılamak üzere anavatanları olarak gördükleri Türkiye’ye göç ettiğini belirten Ünal (2008: 223); farklı alanlardaki ihtiyaçlar konusunda zorluk yaşasalar da Bulgaristan Türklerinin güvenli bir ortamla karşılaşınca birçok sorunu sorun olarak nitelendirmediklerini ifade etmiştir. Ünal (2008: 223) bu sebeple diğer zorlukların göçmenler üzerinde hayal kırıklığı etkisi yaratmadığını aksine anavatanlarına duymuş oldukları özlemi gidermenin onlara ayrı bir moral kaynağı olduğunu ifade etmiştir. Şirinköy’deki Bulgaristan göçmenleri de hayallerle değil zorunluluktan dolayı göç ettiklerini belirtmişler, tek beklentilerinin anavatanlarında

özlerine uygun olarak huzurlu ve güvenli yaşamak olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca uyum sürecinde zorluklar yaşasalar da geldikleri için hiçbir zaman pişmanlık duymadıklarını, geri dönmeyi düşünmediklerini belirten Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri, anavatanlarına kavuşmanın her şeye bedel olduğunu ifade etmişlerdir ki çalışmamızın bulguları Ünal (2008: 223)'ın çalışma bulgularıyla bu anlamda da örtüşmektedir.

Diğer yandan çalışma bulgularımızın Ünal (2008)'in çalışma bulgularıyla benzerlik gösterdiği başka hususlar da göze çarpmaktadır. Ünal (2008: 234)'ın çalışmasında görüşmeciler; göç sürecinden sonra konut ihtiyacını karşılamakta ve iş bulmakta büyük zorluklar yaşadıklarını belirtmiş, o dönemde devletin çeşitli alanlarda Bulgaristan göçmenlerine yardımlar sağlandığını ve bu sağlanan imkân ve olanaklarla uyum sürecinin kolaylaştırıldığına dikkat çekmişlerdir. Kaldı ki; Şirinköy'deki Bulgaristan Göçmenlerinin ifadeleri de Ünal (2008: 234)'ın bulgularını desteklemektedir. Çünkü Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri de entegrasyon sürecinde en çok ekonomik alanda zorluk yaşadıklarını ifade etmiş, yerel halkın bazı önyargılarından dolayı kiralık ev bulmakta sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenlerinin de o dönemin Türkiye'sinde tüm yardım ve desteğin kendilerine sağlandığı konusunda hem fikir oldukları çalışma bulgularında yer almaktadır.

Bulgaristan'dan yapılan göç hareketinin sadece milliyetçilik perspektifinden ele alınmasının yeterli olmayacağını belirten Korkmaz ve Öztürk (2017: 269-270); aynı zamanda asimilasyon faaliyetlerinin etkilerinin, zorunlu göç ve göçe neden olan sebeplerin bir arada ele alınmasının sürecin boyutlarının bir bütün olarak görülmesinde etkili olacağını da çalışmada ifade etmiştir. Bulgaristan'ın hem ulusçuluk politikası doğrultusunda Türk nüfusunu azaltmak, hem de Türkiye'yi ekonomik yönden zor durumda bırakmak amacıyla göçü bir araç olarak kullandığını ve bunu kademeli olarak gerçekleştirdiğini çalışmada belirten Korkmaz ve Öztürk (2017: 269-270); Türkiye'nin soğuk savaş döneminde NATO (Kuzey Atlantik Paktı) müttefiki olmasında dolayı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'ni bu durumdan rahatsız olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Korkmaz ve Öztürk (2017: 269-270); SSCB'nin Türkiye'yi ekonomik olarak zarara uğratmak amacıyla Bulgaristan'ı Türkleri göç etmeye zorlama konusunda kışkırttığına da dikkat çekmektedir. Ancak göç eden Türklerin eğitim seviyelerinin yüksek olması başta olmak üzere meslek kollarında da tecrübeli olmasının Rusya'nın hedefine ulaşamamasında etkili olduğunu

vurgulayan Korkmaz ve Öztürk (2017: 269-270); Rusya'nın planının aksine Türkiye'nin ekonomik olarak kalkınmasına farkında olmadan katkı sağlandığını da belirtmiştir. Söz konusu bu tespitlerle çalışmamızda örtüşen görüşmeci ifadelerin olması oldukça dikkat çekicidir. Örneğin; Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenlerinden biri "Türkiye'ye göçle birlikte çok donanımlı kişiler geldi. Bu da Bulgaristan'ın kaybı Türkiye'nin kazancı oldu. Hem tarımda ağır işte çalışan kesimi göçe zorla hem de eğitilmiş kişileri göçe zorla böylelikle sadece üretim düşmedi nitelikte Bulgaristan'da düştü" şeklinde ifadeler kullanırken "Jivkov kendi ayağına sıktı. Tarım üretiminde ve ağır işlerde hep Türkler çalışıyordu. Bizleri göçe zorlayınca kendisi zora kaldı, bizden sonra git bak ülke gerilemeye başladı. Çünkü üretim durdu, ekonomisi zarar gördü." gibi ifadeler kullanan görüşmecilerin de olması söz konusu olan bu çalışmanın Korkmaz ve Öztürk (2017: 269-270)'ün çalışmasıyla birbirini destekler nitelikte olduğunu göstermektedir.

Şirin (2011: 354) 1989 yılında Tekirdağ'a Bulgaristan'dan göç eden Bulgaristan göçmenlerinin uyum sürecini ele aldığı "1989 Zorunlu Göçü ve Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu: Tekirdağ'daki Bulgaristan Göçmenleri Üzerine Bir Çalışma" adlı makale çalışmasında Bulgaristan ve Ahıska Türkleri karşılaştırma yoluna gitmiştir ki bu yönüyle çalışmamız Şirin (2011)'in çalışmasından farklılık göstermiştir. Ayrıca Şirin (2011: 354) çalışmasında Anadolu topraklarına yapılan göçlerin büyük bir bölümünün Balkanlardan gerçekleştiğine de dikkat çekmiştir. Bulgaristan'da yürütülen asimilasyon çalışmalarının bölgeden bölgeye değişiklik gösterdiğine vurgu yapan Şirin (2011: 361) aynı politika kapsamında yapılanlara dikkat çekmiş ve özellikle isim değiştirme politikasının kuzeyden başlayarak zaman içinde diğer bölgelere de yayıldığını ifade etmiştir. Asimile etmeye yönelik yapılan uygulamalardan "Kamusal alanda Türkçe konuşulmasının, kadınların şalvar giymesinin, erkek çocukların sünnet ettirilmesinin, ölümlerin Müslüman usulü defnedilmesinin yasaklanması başta olmak üzere daha pek çok gelenek- göreneğin yasaklanması" örnek gösteren Şirin (2011: 354); ayrıca "isim değiştirme politikasına karşı çıkanların da Belene kampına gönderildiğini" belirtmiş; bu sayede göçün gerçekleşme nedenlerine işaret etmiştir. Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri de görüşmelerde aynı hususlardan dolayı göç ettiklerini belirten ifadeler kullanmıştır. Tüm bu baskılara rağmen Bulgaristan Türklerinin özlerinden uzaklaşmak yerine kendi öz kimliklerine ait unsurlara daha da koyu bir şekilde sarıldıklarına yer veren Şirin (2011: 354)'in bu tespiti de çalışmamızın diğer bulgularıyla örtüşmektedir. Her iki çalışmada da birbirini destekleyen başka bulgular da yer almaktadır. Örnek vermek gerekirse Şirin (2011)'in çalışmasında

Bulgaristan göçmenlerinin bir gecede apar topar göç etmek durumunda kaldıkları, gelenlerin daha çok akraba yanlarına yerleşmeyi tercih ettikleri, Bulgaristan’da askerlik görevinde olanların göç edemeyip orada kalmak durumunda oldukları yer almakta, bu bulgular da çalışmamızın bulguları ile örtüşmektedir. Şirin (2011: 364) 1989 göçüyle gelen göçmenlerin uyum sürecinin kolaylaştırılmasında hatta göçmenlerin avantajlı duruma geçmesinde “vatandaşlık kazanımının” oldukça etkili olduğuna çalışmasında yer vermiş, “16 Haziran 1989 tarih ve 2383 sayılı Kanun ile 14 Haziran 1934 tarih ve 2510 sayılı İskân Kanunu’na eklenen 33 maddenin göçmenlerin vatandaşlık elde etmelerinde, istedikleri yerlere yerleşmelerinde ve mal mülk edinmelerinin kolaylaştırılmasında” oldukça etkili olduğunu belirtmiştir. Şirinköy’deki görüşmeci ifadelerine bakıldığında Şirinköy’deki Bulgaristan göçmenlerinin de büyük çoğunluğunun çifte vatandaşlık hakkından yararlandığı tespit edilmiş olup, göçmenlerin Türkiye’den de Bulgaristan’dan da emekli oldukları ve iki ülkenin de kendilerine sağlanan haklardan bu şekilde yararlandıkları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda da iki çalışma bulguları birbirini desteklemektedir. Ancak Şirin (2011)’in çalışmasında çeşitli kaygı ve endişelerden dolayı çifte vatandaşlık hakkını kullanmayanların da olduğu bulgusunun yer almaması çalışmamızla farklılık göstermektedir. Entegrasyon kapsamında iş ve istihdam konusuna da yer veren Şirin (2011: 364) o dönem şartlarında devletin Bulgaristan göçmenlerinin istihdamı konusunda bazı politikaları uyguladığını, “işverenlere fabrikalarında belli sayıda göçmen çalıştırma zorunluluğu” getirildiğini ve çalıştırılan göçmen sayısına göre vergiden muaf tutulduğunu belirtmiş; bu sebepten dolayı da Bulgaristan göçmenlerinin daha çok tercih edildiğine dair bulgulara ulaştığını çalışmasında belirtmiştir. Ancak çalışmamızda Şirin (2011: 364)’in söz konusu bu bulgusunu destekleyecek doğrudan bir bulguya rastlanmamıştır. Şirinköy’deki Bulgaristan göçmenleri böyle bir zorunluluktan bahsetmemiş kendilerinin tercih edilme sebebini de daha farklı bir sebebe bağlamışlardır. Şirinköy’deki Bulgaristan göçmenleri kendilerini çalışkan ve donanımlı olarak tanımlamış ve bu sebepten dolayı da işverenler tarafından sevildiklerini ve tercih edildiklerini düşünmektedir ki bu bağlamda çalışmamız söz konusu çalışmadan farklılık göstermektedir demek yerinde olacaktır. Şirin (2011: 365) Bulgaristan Türklerinin çalışkan olduklarını, geçimlerini sağlayacak bir işte çalışma gayretinde olduğunu vurgulamış bunun yanında; meslek ve donanımlarıyla ilgili olmayan işlerde bile çalıştıklarına dikkat çekerek göçmenlerin iş hayatında sahip oldukları statülerinin çok altında olan işlerde bile çalıştıklarını belirtmiştir. Ayrıca göçmen kadınların dahi çalışma hayatında aynı gerekçelerden dolayı yer aldıkları, birden fazla işte çalıştıkları bu sebeple de çocuklarını

büyütürken oldukça zorlandıkları bilgisi çalışmada yer almaktadır. Tüm bu tespitler çalışmamızın bulgularıyla benzerlik göstermekte; söz konusu bu hususlar entegrasyon sürecinde, iş ve istihdam alanında yaşanan sorunlara ışık tutmaktadır. Şirin (2011: 365)'in konutlandırma kapsamında ortaya koyduğu bulgulara bakıldığında; Tekirdağ'daki göçmenlerin büyük çoğunluğunun devletin kendine sunduğu imkanlarla ev sahibi olduğu, bazılarının da kendi imkanlarıyla arsa sahibi olarak ev yaptırdıklarına dikkat çekmektedir ki Şirinköy'deki göçmenlerin de devletin kendine sundukları imkanlarla ev sahibi olduğu hatta köyün bu şekilde kurulduğu çalışma bulgularında geçen ifadelerden anlaşılmaktadır. Şirin (2011: 366)'in eğitim ve sağlık alanındaki entegrasyona ait bulguların da yer aldığı çalışmada, 1989 yılında gelen Bulgaristan göçmenlerinin eğitim hayatlarını sürdürebilmek için Millî Eğitim Bakanlığı'nın da çeşitli politikalar izlediğine vurgu yapılmıştır. Belirli kontenjanlarda Bulgaristan göçmenlerinin parasız yatılı okullara yerleştirildiği, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan farklı kademedeki öğrencilere burs sağlandığı, özellikle İlkokula gidecek çocuklara dil anlamında sorun yaşamamaları için dönem başlamadan Türkçe kurslarına tabii tutulduğu, Bulgaristan'da üniversite düzeyinde eğitim alıp eğitimi yarıda kalanlara Türkiye'de aynı bölümden devam etme imkanının tanındığı bilgisine yer veren Şirin (2011: 366), göçmenlerin uyum sürecine eğitim açısından da yaklaşmıştır. Şirinköy'deki göçmenlere eğitim başlığı altında sorulan sorular kapsamında göçmenler eğitim alanında yapılan imkân ve desteklerden bahsetmiş ancak büyük çoğunluğu eğitim alanında verilen kurs ve maddi desteklerden yararlanmadıklarını sadece verilen Türkçe kurslarından ve denklik sınavlarından yararlandıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda Şirinköy'deki göçmenlerin büyük bir bölümü göç ettikten sonra eğitim hayatlarına devam ettiklerini vurgulamışlar, oradaki kaliteli eğitim sayesinde Türkiye'de en iyi üniversitelerin en iyi bölümlerine girdiklerini de belirtmişlerdir. Dil anlamında da Türkçe konuşulması yasak olsa da evlerde gizliden de olsa Türkçe konuşmaya devam ettiklerini belirten Şirinköy'deki görüşmeciler, geldiklerinde bu sayede dili konuşma anlamında büyük sorun yaşamadıklarını sadece yazma ve okuma anlamında kursa ihtiyaç duyduklarını bu ihtiyaçlarını karşılayacak kurslardan da yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri Şirin (2011: 366)'in eğitim alanındaki tespitleriyle örtüşecek söylemlerde buldukları çıkarımını yapabiliriz. Şirinköy üzerinde yapılan araştırmada olduğu gibi Şirin (2011: 367) de Bulgaristan göçmenlerinin sosyal entegrasyonu bağlamında kültürel unsuru ele almıştır. Bu unsur bağlamında Tekirdağ'daki Bulgaristan göçmenlerinin uyum sürecinde kültürel uyum anlamında büyük zorluklar yaşamadıklarını

ortaya koyan Şirin (2011: 367), zorluğun yaşanmamasını tüm baskılara rağmen etnik kökenlerine ait yaşantılarına gizli de olsa devam etmiş olmalarının etkili olduğunu çalışmasında ifade etmiştir. Buradan hareketle, Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenlerinin de örf, adet, gelenek-görenek ve dini yaşantı anlamında büyük sorunlar yaşamadıkları, Bulgaristan'daki yaşamlarında da Türkiye'deki ile benzer ritüellerin olduğunu vurgulamaları Şirin (2011: 366-367)'in bulgularıyla örtüşmektedir. Ancak Şirinköy'deki göçmenler sosyo kültürel alanda en çok yerel halkın kendilerine ait önyargılarından dolayı bir müddet uyum sürecinde çok zorlandıklarını belirtmeleri Şirin (2011)'in bu başlıktaki bulgularından farklılık göstermektedir. Buradan hareketle gerek Tekirdağ'daki Bulgaristan göçmenleri gerek Şirinköy'deki göçmenler; kültürel anlamda çok zorlanmasalar da sistem değişikliğinden kaynaklanan farklılıklar karşısında bir müddet zorlandıklarını ifade etmişler; ancak anavatanlarına kavuşmuş olmanın mutluluğu, çalışma azimleri ve ortak paydaların olması sebebiyle tüm zorlukların üstesinden geldiklerini belirtmişlerdir. Çalışma bulgularında Şirinköydeki göçmenlerin göç ettikleri coğrafyanın gelişiminin sağlanmasında ve yerel halka modern bir görüş kazandırılmasında kendilerinin etkili olduğunu düşündükleri yer almaktadır. Yine her iki çalışmanın bulgularında da göçmenlerin büyük kısmı kendisi gibi göçmen olanlarla evlenmeyi tercih ettikleri, yeni nesilde ise bu durumun farklılaştığı, göçmen olmanın evlilikte bir engel ya tercih nedeni olmadığı göze çarpmaktadır. Aidiyet duygularına yönelik bulgulara bakıldığında gerek Tekirdağ'daki göçmenler gerek Şirinköy'deki göçmenler kendilerini Türkiye'de yaşayanlardan farklı görmediklerini "Türk" olduklarını ifade ederken, bir kısmı bu nitelendirmenin yanında "Türküm ve Müslümanım" ibaresini de kullandıkları dikkat çekmektedir ki bu bulgular ışığında Bulgaristan göçmenlerinin kendilerini "öteki" gibi hissetmediklerini söylemek mümkündür. Ancak Şirinköydeki göçmenler kendilerini hiçbir zaman "öteki" olarak görmemelerine rağmen yerli halkın kendilerine olan önyargılarından dolayı bir müddet "öteki" sıfatına maruz kaldıklarını ve Türk olup aynı değerlere sahip olduklarını anlatmada zorlandıklarını görüşme anında sıklıkla vurgulamaları Şirin (2011)'in söz konusu ilişkili bulgularından farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

İnginar (2010: 1)'in "Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)" adlı yüksek lisans tez çalışmasında yaptığı alan taraması sonucunda Osmanlı Devleti'nin iskân politikalarında izlediği hoşgörülü tutuma işaret edilmektedir. İnginar (2010: 1) Osmanlı himayesinde uzun bir süre varlığını sürdüren Bulgar tarihine vurgu yaparak; Osmanlı'nın hoşgörü politikası çerçevesinde Bulgarların özlerine uygun bir şekilde yaşamlarına imkân verdiğini ifade

ederken, Bulgarların bu yaklaşıma benzer bir yaklaşımı bünyesinde yaşayan Bulgaristan Türklerine uygulamadığını da vurgulamıştır. Özay (2011: 107-108) da Yorulmaz (2012: 20)'ı bu anlamda desteklemektedir. O da “Bulgaristan’da yaşayan Türkler’in ve Pomakların aslında Osmanlı zamanında Müslümanlaştırılmış Bulgarlar olduğunu, Türkler’in Balkanlar’ın her yerinde yaşayan Slav kökenli bir ırk olduğu gibi iddiaların ortaya atıldığına” dikkat çekmiştir. Şirinköy’deki Bulgaristan göçmenleri de bu tespitleri doğrular nitelikte ifadeler kullanmış olmaları oldukça dikkat çekicidir. Görüşmeciler ifadelerinde Bulgarların Osmanlı Devleti’nin izlemiş olduğu hoşgörülü tutumundan bahsetmediklerini çoğunlukla Osmanlı’yı kötüleyen, yaptıklarını çarpıtan bir yaklaşımla tarih dersleri verdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca Bulgarların Osmanlı’nın Bulgaristan Türklerini asimile ettiklerini, Bulgaristan Türklerinin hepsinin Bulgar olduğu yalanına sarıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda çalışmanın bulgularıyla Özay (2011: 107-108) ile Yorulmaz (2012: 20)’ın çalışma bulguları birbiriyle örtüştüğünü söyleyebiliriz.

İnginar (2010)’ın çalışmasında 1989 göçünün nedenlerine de değinilmiştir. Çalışmada Bulgaristan hükümetinin daha önceden hangi gerekçe ile gitmiş olursa olsun Türkiye’ye yerleşen Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan’da kalan akrabalarını tespit etmiş olduğu, Bulgaristan’daki Türklere Türkiye’deki akrabalarının yanına gitmeleri konusunda baskı yaptıkları ifade edilmiştir. Alınan bu karar Bulgarların üretimine zarar verdiği için dolayı Bulgaristan’ın geri adım atmış olduğu çalışmada belirtilirken, bu uygulamaların tümünün 1989 zorunlu göçünün fitilini ateşlemekten geri kalmadığı da vurgulanmıştır (İnginar, 2010: 147-153). Bu bağlamda Korkmaz ve Öztürk (2017: 270)’ün çalışma bulgularıyla İnginar (2010: 147-153)’ın çalışma bulguları birbirini desteklemektedir demek yerinde olacaktır. Asimilasyon faaliyetleri kapsamında yapılan ırkçı politika ile birlikte Bulgaristan Türklerinin göç etmek zorunda kaldığını ifade eden Korkmaz & Öztürk (2017: 270); Bulgaristan Türklerine uygulanan asimilasyon faaliyetlerinin zaman içinde farklı yoğunluklarda uzun bir süre devam ettiğini belirtmiştir. Ayrıca o dönem Türkiye’nin NATO’ya üye olması sebebiyle Sovyetler Birliği’nin Türkiye’yi mali anlamda çökertmek istediğini de vurgulayan Korkmaz ve Öztürk (2017: 270), bu hedef doğrultusunda Sovyetler Birliğinin Bulgarların Bulgaristan Türklerinin üzerine gitmesini desteklediğini ve bu olayda kışkırtıcı bir rol üstlendiğini de ifade etmiştir. Bununla birlikte Korkmaz ve Öztürk (2017: 270), Bulgarların göç eden nüfusun nitelikli ve eğitilmiş olmasını göz ardı ettiğine işaret etmiş ve Türkiye’nin ekonomisini çökertme planlarının tersine işlemiş olduğunu da çalışmasında vurgulamıştır. Şirinköy’deki Bulgaristan göçmenleri de Bulgarların arkasında Sovyet Rusya

olduğunu ifade etmiş ve amaçlarının Türkiye'yi ekonomik yönden zor durumda bırakmak olduğunu belirtmişlerdir. Ancak planlarının ters işlediğini kendilerinin ekonomik olarak zora düştüğünü, Türkiye'nin de kaliteli işçi gücüne kavuşarak Türkiye ekonomisine katkısı olduğunu ifade eden görüşmeciler Korkmaz ve Öztürk (2017: 270)'ün tespitlerini desteklemişlerdir.

Ayrıca İnginar (2010)'ın çalışmasında Bulgar hükümetinin Bulgaristan Türklerinin kendi dillerini kullanmalarına karşı olduğunu, dinlerini ve kültürlerini yaşamalarına izin vermeyecek bir tutum içinde olduğunu belirtirken; yasaklara uymayanların da sert yaptırımlarla karşılaştığını ifade etmektedir. Bulgaristan'ın tarih boyunca sürdürdüğü asimilasyon faaliyetleri kapsamında yürütülen sert politikaların etkilerinin yıllarca kendi bünyesinde saklı tutulduğunu ve dünya kamuoyuna duyurulmadığını belirten İnginar (2010: 47-59), yaşananların dünya basınına yansımından sonra da Bulgaristan'ın baskıcı ve ırkçı yaklaşımının değişmediğini, aksine yaptırımlarını daha da arttığını vurgulamaktadır. Tüm bu baskılara rağmen Bulgar hükümeti hem Pomakların hem de Bulgaristan Türklerinin güçlü direnişleriyle karşılaşmış, gösterilen direniş ve tepkiler bölgesel kalıp, genele yayılamayınca yaşanan baskı gerek yerel gerek ulusal basında yeterli düzeyde yer almamış, izlenen asimilasyon faaliyetleri uluslararası platformda yer almamıştır (Dayıoğlu, 2005: 300). Şirinköy'de Bulgaristan göçmenleri de Bulgarların Türk basın ve yayın organlarını yasakladığını bu sebeple yaşananları çarpıtmadan dile getirecek araçlarının olmadığını, Bulgar basının da yanlı davrandığını belirtmişler; bu durumda tek umutlarının Türk radyo ve televizyonlarından gelecek haberler olduğunu ifade etmişlerdir. İlerleyen zamanlarda Türkiye, Bulgaristan Türklerinin sesi olunca dünya kamuoyunda da yaşananların yer almaya başladığını belirten İnginar (2010: 167) buna rağmen gösterilen tepki ve siyasi adımların Bulgaristan üzerinde caydırıcı bir güç oluşturmadığını vurgulamış, Türkiye'nin Bulgaristan Türklerine kucak açtığını çalışmasında belirtmiştir. İnginar (2010) araştırmasında Türkiye'nin bulunduğu ekonomik ve siyasal şartlar ölçüsünde Bulgaristan Türklerine gerekli yardımları, özel ve kamuya ait kurum ve kuruluşlar aracılığı ile yaptığı ancak göç edenlerin sayısının beklenilenin üzerinde olması sebebiyle bazı yetersizliklerin ve sıkıntıların yaşanmasının önüne geçilemediğini belirtmiştir. Çalışmada; yaşanan sıkıntıların çok yönlü olduğu belirtilmekte, istihdama yönelik uygulanan politikanın aksayan yönlerine yer verilmektedir. (İnginar, 2010: 220) dönemin şartlarında Türkiye'deki işsizliğin büyük sorun olması göz önüne alındığında maden ocaklarına işçi alımında önceliğin göçmenlere verilmiş olmasına vurgu yaparak bu durumun istihdam alanında eleştirilere

sebebiyet verdiğini ifade etmiştir. Diğer yandan araştırmada göçmenlerin Bulgaristan'daki çalışma şartlarıyla Türkiye'nin çalışma şartları kıyaslanmıştır. İnginar (2010) Bulgaristan göçmenlerinin Türkiye'de daha çok çalışmalarına rağmen ücretlerin tatmin edici düzeyde olmamasından dolayı ekonomik olarak zorluk yaşadıklarını ve bu sebeple de bazı göçmenlerin Bulgaristan'a geri dönmek durumunda kaldığını çalışmada belirtmiştir. Ancak çalışmada yaşanan geri dönüşlerin sadece ekonomik kaynaklı olmadığı vurgulanmakta; geri dönüşlerin hızlanmasında Jivkov'un istifasının ve yeni yönetimin ırkçı yaklaşımında bulunmayacağını garantisini vermesinin etkili olduğunun altı çizilmektedir (İnginar: 220-229). Türkiye'ye gerçekleşen yoğun göç hareketi dışında, başka ülkelere sığınma talebinde bulunan Bulgaristan Türklerinin de bulunduğu dikkat çeken İnginar (2010), iltica sayısının göç sayısının çok çok altında olduğunu da belirtmektedir ki Şirinköy'deki göçmenler arasında iltica talebinde bulunanların da az sayıda olması dikkat çekmektedir. Bulgar hükümetinin Bulgaristan Türklerinin etnik kimliklerini yok etmeye yönelik yaptığı her uygulamanın Bulgaristan Türklerinin kendi kimliklerine daha da sarılmasına sebep olduğu çalışmada ifade edilirken, bu duygunun Bulgaristan Türklerinin Türkiye'de soyad alma sürecine de yansıdığı belirtilmektedir (İnginar, 2010: 155). Çalışmada örnek olarak gösterilen soyadların da milli duyguyu ve kahramanlığı belirtmesi de bahsedilen durumu destekler nitelikte olduğuna işaret etmektedir. İnginar (2010: 205-206) Türkiye'nin 1989 öncesinde de yaşanan asimile faaliyetlere karşı göstermiş olduğu tepkiye yeterli desteği farklı ülkelere ve kuruluşlardan göremediğini belirtirken, Türk basınında yayınlanan belgesellerle yaşananların gözler önüne serildiğini bu sayede de çarpıtılan gerçeklerin gün yüzüne çıkarıldığını ifade etmektedir. Tüm bunlar ışığında İnginar (2010)'ın çalışmasında geçen birçok ifade ve tespitin çalışma bulgularımızla örtüştüğünü söylemek yerinde olacaktır.

Bayraklı (2007: 118-121) göç alan toplulukların ve göç eden toplulukların bazı sıkıntılar yaşayabileceklerine dikkat çekmiş, entegrasyon sürecinde yaşanabilecek olan sorunlara vurgu yapmıştır. Özellikle göç eden toplulukların istihdam alanında istemsiz olarak, donanımlarının dışında ağır şartlarda çalıştırılmasının yanında tatmin edici ücretin ve çalışma şartlarının sağlanamamasından dolayı uyum sürecinde sıklıkla zorluk yaşadığına vurgu yapan Bayraklı (2007: 118-121); göç eden toplulukların göç ettiği coğrafyaya uyum sağlama süreçlerini olumsuz yönde etkileyen bu hususların göz ardı edilmemesi gerektiğini de belirtmiştir. Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri uyum sürecinde en çok zorlandıkları

alanın iş ve ekonomik durumlar olduğunu belirtmiş olmaları da Bayraklı (2007: 118-121)'nın bu tespitlerini destekleyecek niteliktedir.

SONUÇ

Bulgaristan'ın asimilasyon faaliyetleri kapsamında dini, sosyal, ekonomik, siyasi ve etnik alanlarda uygulamış olduğu sert ve baskıcı tutumu ile Belene'de yaşanan insanlık dışı olayların, 1989 zorunlu göçünün gerçekleşmesinde oldukça etkili olduğu çalışma bulgularından anlaşılmaktadır. Şirinköy'deki Bulgaristan Türkleri dini kimliklerinden dolayı değil de milli kimliklerinden dolayı söz konusu baskılara maruz kaldıklarını, uygulanan yaptırımların dozunun bölgeden bölgeye farklılık gösterdiğini ifade etmektedirler. Şirinköy'deki göçmenler Bulgaristan'ın kendilerini genellikle "Müslümanlaştırılmış Bulgarlar" diye nitelendirildiğine dikkat çekmiş, Türk nüfusunun hızla artmasından dolayı Bulgaristan'ın endişelendiğinden bahsetmişlerdir. Bundan dolayı da görüşmeciler Türk nüfusunu azaltmak için Bulgar hükümetinin çeşitli alanlarda asimilasyon faaliyetleri uyguladıkları ve göçe zorladıkları fikrinde birleşmişlerdir. Ayrıca Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri Türkçe'nin yasaklanması ile isim değiştirme politikasını bardağı taşıran son damla olarak değerlendirmişlerdir. Bulgaristan'ın bu tutumunda Sovyet Rusya'nın etkili olduğunu düşünen Şirinköy'deki Bulgaristan Göçmenleri Sovyet Rusya'nın amacının da Türkiye'yi zora düşürmek olduğu konusunda hem fikir olmuşlardır. Ayrıca görüşmeciler Jivkov'un politikasının Bulgaristan'ın ekonomisine zarar verdiğini, göç sonrasında Bulgaristan'da üretimin durduğunu belirtmişler; planlanılanın aksine Türkiye'nin o dönem donanımlı işçi gücünün arttığına dikkat çekmişlerdir. Bu sayede de Türkiye'nin ekonomik olarak süreçten karlı çıktığını düşünen Şirinköy'deki göçmenler buna rağmen Türkiye'nin o dönem donanımlı olarak gelen Bulgaristan göçmenlerini donanımları doğrultusunda yeteri kadar istihdam edemedikleri konusunda hem fikir olmuşlardır. Jivkov yaptığı hatayı anlayınca göçlerin önüne geçmek için farklı yollara başvurduğunu belirten görüşmeciler, Bulgaristan Türklerinden askerlik görevi olanları bilinçli olarak tutulduğunu bu durumun da parçalanmış ailelerin ortaya çıkmasında etkili olduğunu ifade etmişlerdir ki çifte vatandaşlık hakkını alana kadar birçok görüşmeci ailelerini göremediği tespit edilmiştir. Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenlerinin büyük çoğunluğu çifte vatandaşlık hakkını kullandıkları, bu durum da entegrasyon sürecinin getirdiği zorluğunun hafifletilmesinde etkili olduğu görülmüştür. Ancak az sayıda da olsa bazı görüşmeciler çifte vatandaşlık uygulamasına başvurmayıp haklarının peşine düşmemiştir ki; bu kararda Türkiye'deki mevcut durumunu kaybetme ve yaşanan eski günlere geri gitme korkusunun ağır bastığı göze çarpmaktadır. Şirinköy'deki göçmenler Jivkov'un baskıcı ve sert politikası karşısında bazı Bulgar

vatandaşlarının destek verdiğini, onların da zaman zaman Bulgaristan Türklerine karşı ırkçı bir yaklaşım sergilediklerini ifade ederken; Bulgar komşularının büyük çoğunluğunun yaşananları onaylamadığını, Türk komşularının acılarıyla beraber ağladıklarını da ifade etmişlerdir. Bazı görüşmecilerin de bunun aksine Bulgar komşularının samimiyetini halen sorguladıkları dikkat çekmektedir.

Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri; kendilerine yaşatılan zulme karşı tüm kamuoyunun ve dünya basınının göz yumduğunu, Bulgar basınının tarafı olduğunu vurgulamışlar; Türkiye haricinde kendilerine destek verenin olmadığını belirterek Naim Süleymanoğlu'nun iltica talebinin yaşanan baskı karşısında bir kırılma noktası olduğunu ifade etmişlerdir. Türk radyolarını gizli gizli dinleyerek Sayın Turgut Özal'ın konuşmalarını takip ettiklerini belirten Şirinköy'deki göçmenler, dönemin Cumhurbaşkanı'nın konuşmalarının ve Türkiye'nin attığı siyasi adımların kendilerine umut olduğunu etmişler; o dönemin Cumhurbaşkanı olan Sayın Turgut Özal'a karşı bu anlamda vefa duygusu taşıdıklarını defalarca dile getirmişlerdir. Görüşmeciler; Sayın Turgut Özal haricinde hiçbir siyasi partiye veya kişiye karşı olumlu ya da olumsuz bir yaklaşım içerisinde olmadıklarını, geçim derdinden dolayı siyasetle uğraşacak ve siyaseti takip edecek vakitlerinin olmadıklarını belirtmişler, bu sebeple de siyasi anlamda uyum sürecinde bir zorluk yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşmecilerin büyük çoğunluğu Bulgaristan'ı sadece çocukluklarının geçtiği yer olarak tanımlamakta, Bulgaristan'ın daha çok kendilerine olumsuz duygular ve yaşantılar çağrıştırdığından bahsetmişlerdir. Görüşmecilerin yaşadıklarını anlatırken gözlerinin dolduğundan, seslerinin titrediğinden gözlem notlarında bahseden araştırmacı, bazı görüşmecilerin en başta görüşmeyi bu sebeplerden dolayı red ettiğini de gözlem notlarına eklemiştir. Şirinköy'deki göçmenler Türkiye'yi anavatan olarak nitelendirmekte kendilerini "Türk", "Türk ve Müslüman" olarak tanımlamaktadırlar. Türkiye'ye gelirken büyük beklentilerle ya da hayallerle gelmediklerini belirten görüşmeciler, tek beklentilerinin "anavatanlarına" kavuşmak olduğunu da ifade etmişlerdir. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu Türkiye'ye gelmekten pişmanlık duymadığını ve zorluklar karşısında geri dönmekten çok sürece alışmaya odaklandıklarını belirtmişlerdir. Bu bakış açısının uyum sürecinin başarılı olarak atlatılmasında oldukça etkili olduğunu ifadeler doğrultusunda söyleyebiliriz. Görüşmecilerden çifte vatandaşlık hakkına sahip olanların ve Bulgaristan'daki akrabalık ilişkileri devam edenlerin halen Bulgaristan ile bağının sürdüğü çalışma kapsamında tespit

edilmiş olup, görüşmecilerin Bulgaristan'a daimi olarak geri dönmeyi düşünmediklerini ısrarla vurgulamaları çalışmada dikkat çekici hususların arasında yer almaktadır.

Şirinköy'deki Bulgaristan Türkleri asimilasyon süreci öncesinde aile büyüklerinden görerek öğrendikleri dini ritüellerini özgürce yerine getirdiklerini, Türkiye'dekinden farklı bir dini yaşantılarının olmadığını vurgulamışlar, Jivkov'dan sonra dini yaşantılarını özgürce yerine getiremediklerini ifade ederek Bulgaristan'ın sadece İslamiyet'e değil o dönem tüm inançlara karşı olduğuna dikkat çekmişlerdir. Çocuklarını sünnet ettiremediklerini ,mevlit yaptıramadıklarını, dini görev ve vecibelerini yerine getiremediklerini, ölümlerini dini inançlarına uygun bir şekilde defnedemediklerini, defin aşamasının Bulgar hükümeti tarafından görevlendirilmiş birinin gözetiminde yapıldığını ve bu aşamada İslamiyet'le bağdaşmayan daha çok Hristiyan kültürüne ait uygulamalara maruz kaldıklarını, evlere baskın yapıp dini kitapların arandığını, camilerin kapatıldığını, camiye giden memurların takip edildiğini ve tespit edilmesi durumunda memurların sert yaptırımlara maruz kaldığını, özellikle gençlerin camiye gitmelerinin önüne geçildiğini, kıyafetlerde dini unsura dair her şeyin yasaklandığını ve mezar taşlarının tahrip edildiğini ifade etmişlerdir. Görüşmeciler yine de gizli gizli de olsa dini ritüellerini yerine getirmeye çalıştıklarını ve çocuklarına dini ritüellerini öğretmeye çalıştıklarını belirterek; Bulgaristan'da asimilasyon sürecinden dini yaşantılarının ne yönde etkilendiğini ortaya koymuşlardır. Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri Türkiye'ye geldikten sonra dini ritüellerini özgürce hatta daha istekli ve hevesli olarak yerine getirdiklerini ifade ederek, çocuklarına Türkiye'deki özgür ortamdan dolayı daha detaylı dini eğitim verebildiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca Türkiye'ye geldiklerinde dini anlamda büyük farklılıklar ve zorluklar yaşamadıklarını aksine aynı dine mensup olmanın uyum sürecini kolaylaştırdığını dile getiren görüşmeciler, ilk başlarda daha modern giyim ve yaşam tarzlarından dolayı Müslüman olmadıklarını düşünen insanların da olduğunu belirtmişlerdir. Kendilerinin Bulgar veya Hristiyan olmadığını, aynı dine mensup olduklarını, dini görevlerini aynı şekilde yerine getirdiklerini sosyal hayattaki paylaşımları sırasında farkına varan yerel halkın kısa sürede bu önyargıdan uzaklaştığını da görüşmeciler ifade etmiştir. Kısaca Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenlerinin uyum sürecinde göç sonrasında yaşadıkları yerlerde önyargılar haricinde aynı dine mensup olmalarından dolayı dini yaşantılarıyla ilgili sorunun yaşanmadığını söylemek mümkündür.

Bulgaristan'ın; Türkleri asimile etme anlayışı doğrultusunda eğitimi araç olarak kullandıklarını ve bu yolla genç nesillerin hedeflendiğini belirten Şirinköy'deki göçmenler;

sürecin başında Türk çocuklarının bu kadar bariz bir şekilde ötekileştirilmediğini ve asimile etmeye yönelik anlayışın bu kadar öne çıkmadığını ifade etmişler, Jivkov ile birlikte bazı değişimlerin yaşandığına dikkat çekmişlerdir. Önce Türk okullarının devletleştirildiğini belirten görüşmeciler zaman içinde eğitim içeriğinin komünist rejimin öğretilerinden oluştuğunu bu içeriğin de öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığını ifade eden Şirinköy'deki göçmenler; Osmanlı Devleti'nin ve Türk tarihinin tarih derslerinde kötülenerek ya da gerçeklerden uzaklaştırılarak yanlış bir şekilde öğretildiğine dikkat çekmişlerdir. Ayrıca görüşmeciler önce Türkçe'nin okullarda ders saati olarak azaltıldığını, kısa bir süre sonra da yasaklandığını ifade etmişlerdir. Diğer yandan da görüşmeciler bu yasaklanmanın sadece eğitim hayatıyla sınırlı kalmadığını sosyal yaşantıda da Türkçe'nin tamamen yasaklandığını belirtmişlerdir. Bu sebeplerden dolayı da görüşmeciler; Türk ailelerinin çocukların özlereinden kopmamaları ya da yanlış yönlendirilmemeleri için evlerinde gizli gizli Türkçe konuşmaya devam ettiklerini, Türkçe okuma yazma öğretmeye çalıştıklarını, radyolardan Türkçe yayınları dinlettiklerini de vurgulamışlardır. Bu bağlamda yapılan her türlü baskı ve tutum karşısında Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenlerinin gerek göç öncesinde gerek göç sonrasındaki uyum sürecinde kendi özlereini koruma ve sahip oldukları kültürel mirası gelecek nesillere aktarma çabası içinde olduklarını söylemek mümkündür. Şirinköy'deki göçmenlerin kısıtlı da olsa özlereine ait değerleri devam ettirmeye çalıştıkları görüşmeci ifadelerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca Bulgaristan'ın yaptığı baskılar Bulgaristan göçmenlerini özlereinden uzaklaştırmak yerine kültürel ve etnik köklerine daha da sarılmalarına sebep olmuştur. Türklerin genelde hizmet ve işçi sınıfı başta olmak üzere ağır işlerde çalıştırıldığını belirten görüşmeciler; Bulgaristan'da üniversite okuyan Türk sayısının az olduğuna ve yönetimde yer alan Türk sayısının da neredeyse hiç olmadığına dikkat çekmişlerdir. Eğitim alanında Bulgarların ön planda tutulduğu, Türklerin yükselme ya da başarılı olma durumlarında önlereine etnik kimliklerinden dolayı engel konulduğunu, bilinçli olarak Bulgar öğretmenlerin Türk öğrencilerine karşı yanlış ve tepkili davrandıklarını belirten Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri; Türklerin her alanda olduğu gibi eğitim alanında da iş hayatında da ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüğüne dikkat çekmişlerdir. Bulgarların Türkleri genelde spor alanında desteklediklerini, bunun da bir Türk çocuğunun şampiyon olduğunda Bulgar marşını çaldırmasından ve Bulgar bayrağını dalgalandırmasından dolayı ayrı bir zevk duymalarından kaynaklandığını belirten görüşmeciler; tercih söz konusu olduğunda her zaman Bulgar sporunun önde yer aldığını vurgulamışlardır. Ayrıca son zamanlarda sınav notlarında bilinçli olarak Türk öğrencilerinin notlarının kırıldığını belirten

görüşmeciler; Bulgar öğretmenlerin etnik kökeninden dolayı bu muameleyi Bulgaristan Türklerine yaptıklarını çekinmeden söylediklerini de ifade etmişler ve tüm bu yapıların Türkleri göçe zorlamaya yönelik bilinçli bir politika olduğuna dikkat çekmişlerdir. Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri eğitim alanında yaşanan baskıların göz ardı edilirse; o dönemin şartlarında Bulgaristan'ın eğitim düzeyinin ve kalitesinin Türkiye'den çok daha iyi olduğunu belirtmişler, bu sebeple de mesleklerinde de oldukça donanımlı ve yetkin olduklarını vurgulamışlardır. Bulgulardaki ifadeler doğrultusunda Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenlerinin; Türkiye'de eğitim hayatlarına başarılı bir şekilde devam ettikleri ve iş bulma konusunda zorluk yaşamadıkları çıkarımını yapabiliriz. Bununla beraber görüşmeciler; Bulgaristan'da almış oldukları kaliteli ve çok yönlü eğitimden dolayı birçok işin üstesinden geldiklerini, işverenlerin de bu durumdan memnun olduğunu belirtmişlerdir. Buradan hareketle; uyum sürecinin zorluluğunun atlatılmasında bu unsurun kolaylaştırıcı bir etken olduğu sonucuna da varılmıştır. Bulgaristan göçmenlerinden Türkiye'ye geldikten sonra kendilerinin ya da çocuklarının eğitim hayatlarına dair yaşadığı süreç ve zorluklardan bahsetmeleri istenmiştir. Alınan ifadeler doğrultusunda Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenlerinin entegrasyon sürecinde eğitim sisteminin farklı olmasından ve Türkçe yazımının bilinmemesinden dolayı eğitim alanında da küçük sorunların yaşandığı göze çarparken, verilen eğitimlerle yaşanan sorunların üstesinden gelindiği sonucuna da ulaşılmıştır. Ayrıca Bulgaristan'da alınan eğitim sayesinde Türkiye'deki denklik sınavlarında başarıyı yakalayan göçmenlerin eğitim hayatında dışlanmadıkları bunda öğretmenlerin sıcak yaklaşımlarının etkili olduğu sonucuna da bulgular ışığında ulaşılmıştır.

Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri Bulgaristan'daki eğitimin daha çok uygulamaya yönelik olduğunu ifade ederlerken, Bulgaristan'da kişilerin yeteneğe göre okullara yönlendirildiğine dikkat çekerek mezun olunan bölümle ilgili işlere yönlendirildiğini de belirtmişlerdir. Bulgaristan'da çalışmama gibi bir durumun olmadığını, çalışmanın yasak olduğunu, herkesin sigortalı olarak devlete çalıştığını bu sebeple de işsiz kalma korkusunun ya da ücret yetersizliği gibi durumların yaşanmadığını belirten görüşmeciler; Türkiye'de eğitimin yeteneğe göre değil de sınav puanına göre olduğuna dikkat çekerek bu durumun yarattığı sıkıntılardan bahsetmişlerdir. Türkiye'de yeteneğe göre değil de sınava göre eğitime tabi tutulmasından kaynaklı olarak ilgili bölümü bitiren birinin uygulamada başarısız olduğunu bu sebeple de mesleği ile ilgili iş bulmada zorluk yaşadığını ifade eden görüşmeciler; ilgili işte çalışsa da özel sektör kavramından dolayı işsiz kalma korkusunun yaşandığını, zaman zaman sigortasız çalışma gibi durumların yaşandığı, çalışma

şartlarının ve ücretlerinin tatmin edici olmadığını bundan dolayı da sık sık iş değiştirmek durumunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda Bulgaristan'da çalışma disiplininin varlığından, çalışma saatleri ile görev dağılımının netliğinden ve ücret tatmininden bahseden görüşmeciler; Türkiye'ye geldiklerinde iş konusunda ve çalışma şartlarında zorluk yaşadığını vurgulamışlar, yaşanan bu sıkıntıların sosyal yaşantılarını da etkilediğinden bahsetmişlerdir. Mesai kavramının ve ücret tatmininin Türkiye'de olmadığını belirten görüşmeciler, bu sebeplerden dolayı Bulgaristan'daki sosyal yaşantılarından ve yaşam kalitelerinden daha farklı bir yaşam tarzı sürdürdüklerini belirtmişler, Bulgaristan'daki sosyal yaşantılarına zaman zaman özlem duyduklarını da ifade etmişlerdir. Yaş unsurundan dolayı iş bulmakta zorluk yaşayanların olduğunu, belli yaştaki insanların bu sebepten dolayı Bulgaristan'a geri dönmek zorunda kaldığını belirten görüşmeciler, genel olarak Türkiye'de iş bulmakta sorun yaşamadıklarını sadece sistem ve işleyiş farklılığından dolayı uyum sürecinde zorluklar yaşadıklarından bahsetmişlerdir. Ayrıca görüşmeciler iş bulduktan sonra kimi zaman dil konusunda sıkıntı yaşadıklarını ancak iş arkadaşlarının yardımıyla dil sorunu da atlattıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmeciler geçim sıkıntısından dolayı bir anda birden fazla iş kolunda çalıştıklarından bahsederken; iş bulmaktan çok donanımlarına uygun iş bulmakta zorluk yaşadıklarını ifade ederek zaman zaman mesleki statülerinin çok altındaki bir statüde de çalışmak durumunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bazı görüşmeciler ekonomik gerekçelerden dolayı eğitim hayatına devam edemediği de görüşmeler doğrultusunda tespit edilmiştir. Şirinköy'deki göçmenlerin tüm aile bireylerinin kadın erkek demeden birden fazla işte çalıştıkları göze çarparken, zaman içinde bu çalışma azimleriyle belirli bir mal ve para birikimine ulaştıkları görüşmeci ifadelerinden anlaşılmaktadır ki; bazı görüşmeciler Bulgaristan'da kalmaya devam etseydi rejimden dolayı bu mal varlığına ulaşamayacağını da düşünmeleri dikkat çekici bir tespit olarak çalışmamızda yer almaktadır. Bayan görüşmecilerin iş hayatında aktif rol oynadıkları göze çarparken; kadın görüşmeciler o dönemin Türkiye'sinde kadınların iş hayatında bulunmasına garip bakıldığından, zaman zaman önyargılara ve eleştirilere maruz kaldıklarından bahsetmiş, bu sebepten dolayı da iş yaşamına uyumda zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kadın görüşmeciler, doğum izninin Bulgaristan'daki gibi olmaması sebebiyle kadınların çocuklarını büyütürken maddi ve manevi anlamda zorluk yaşadıklarını da ifade etmişlerdir. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu akraba yanına yerleştiklerinden dolayı devletin o dönem vermiş olduğu kira yardımından yararlanmadıklarını; sadece gıda, yakacak ve giyim konusunda yardım aldıklarından bahsetmişlerdir ki, görüşmeciler o dönem için kendilerine sunulan yardım ve

imkanları yeterli görmüşlerdir. Tüm bunların ışığında; Şirinköy'deki göçmenlerin büyük bir kısmının iş hayatına uyumda ve yaşam standartları konusunda zorluk yaşadıkları konusunda hem fikir oldukları çıkarımını yapabiliriz.

Özellikle aydın kesimin göçe zorlandığına dikkat çeken Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri; bir gecede sınır dışı edildiklerini mecburen göç etmek durumunda kaldıklarını, bu sebeple de yakınlarıyla vedalaşamadıklarını ve sevdiklerinden uzun süre haber alamadıklarını belirtmişler; mallarını ederinde nakde çeviremediklerini, paralarının tamamını bankalardan alamadıklarını ifade etmişlerdir. Çifte vatandaşlık hakkı kazanan göçmenler Bulgaristan'da kalan mal ve haklarının takipçisi olurken bu hakkı kullanmayan ya da kullanamayan göçmenlerin kayıplarını telafi edemedikleri ifadelerinden anlaşılmaktadır. Yolculuk sırasında büyük zorluklar yaşadıklarını belirten görüşmeciler, günlerce sınır kapısında beklediklerini, bu esnada salgın hastalıklarla mücadele edenlerin olduğunu, sınır kapısında Bulgar polisi tarafından eşyalarına ve paralarına el konulduğunu, kalabalık vagonlarda yolculuk yaptıklarını, korkularından yolculuk esnasında Türkçe konuşmaya bile çekindiklerini, fiziksel şiddetten çok psikolojik baskıya maruz kaldıklarından bahsetmişlerdir. Türkiye'de çok sıcak ve coşkulu bir şekilde karşılandıklarını, bu sıcak karşılamalarla anavatanlarına geldiklerini hissettiklerini ifade eden Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri; bir müddet sonra yerel halkın önyargılarına maruz kaldıklarını, kendilerine aynı özden değil de farklı dinden ve kültürdenmişçesine muamele gösterdiklerinden bahsetmişlerdir. Ayrıca var olan önyargılardan dolayı yerel halkın kendilerine "Bulgar göçmeni", "Gavur" gibi isimlerle hitap ettiklerinden bahseden görüşmeciler; bu sebepten dolayı da bir müddet kiralık ev bulmada zorluk ve komşuluk ilişkilerinde sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak görüşmecilerin büyük çoğunluğu göç sonrasında yakın akraba yanlarına yerleştiklerinden dolayı kiralık ev ve iş bulmada yaşanan sorunların atlatılmasında akrabaların aracılığının etkili olduğunu ifade etmişler, akraba faktörünün uyum sürecindeki rolüne dikkat çekmişlerdir. Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri; yerel halkın göçmenlerin yaşantılarını gördükçe aynı özden geldiklerini anladıklarını kısa süre sonra korku ve önyargılarının yersiz olduğunu kabul ederek kendilerinden özür dilediklerini ve kendileriyle yakın ilişki kurduklarından bahsetmişler ve uyum sürecinde yaşanan bu zorluğun karşılıklı anlayış ve iletişim içinde atlatıldığını ifade etmişlerdir. Şirinköy'deki Bulgaristan Göçmenleri; yerel halktan çeşitli şeyler öğrendiklerini ve yerel halkın da kendilerine yeni şeyler kattıklarını düşünmektedir. Bahçe işinde, turizm sektöründe, yerel halka modern bakış açısı kazandırmada, özellikle

kadınların sosyal hayatta ve çalışma hayatında aktif olmasında, yerel halktaki kadınların iş hayatına girme konusunda cesaretlendirilmesinde yerel halka öncülük ettikleri hususunda çoğu görüşmecinin hem fikir olduğu görülmektedir. Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenler yaşanan uyum sürecindeki zorlukların yanında maddi ve manevi birçok kayıp yaşasalar da milli kimliklerine sahip çıkmanın ve anavatanlarına geri dönmüş olmanın mutluluğunun her şeye değer olduğunu düşünmektedirler.

Şirinköy'deki göçmenlerle göç öncesinde ve sonrasında sosyo kültürel yaşantıları kapsamında gündelik rutinleri ve giyim tarzları üzerinde konuşulmuş, bu hususlar konusunda uyum sürecinde yaşadıkları durumlar tespit edilmiştir. Şirinköy'deki göçmenler Bulgaristan'dan göç etmeden ve asimilasyon süreci başlamadan önce Anadolu'daki Türk insanı gibi giyim ve yaşam tarzına sahip olduklarını, kimsenin kimseye müdahale etmediğini vurgulamışlardır. Bulgaristan'da iken genç kadınların ve erkeklerin o dönemin Türkiye'sine göre biraz daha modern giyindiklerini, bakımlı olduklarını ifade eden göçmenler; köyde yaşayan yaşlı kadınların şalvar, etek giyindiğini, eşarp bağladıklarını yaşlı amcaların da şalvar giydiklerini, sakal bıraktıklarını belirtmişlerdir. Ancak Jivkov dönemi ile birlikte bu durumun değiştiğini vurgulayan Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri; sosyal yaşantılarının ve giyim tarzlarının da asimilasyon politikalarından etkilendiğini ifade etmişlerdir. Kıyafetlerde dini unsurla ilişkilendirilen her türlü unsurun yasaklandığını, uymayanlara cezai yaptırımlar uygulandığını belirten görüşmeciler; yaşlıların bile korkudan şehre inerken şalvarlarının üstüne etek giydiklerini, Bulgar polisiyle karşılaşınca şalvarlarını yukarı çekerek saklamaya çalıştıklarını anlatarak yaşadıkları baskıyı gözler önüne sermişlerdir. Göç sürecinden sonra Türkiye'ye geldikten sonra giyim tarzlarının asimilasyon süreci öncesinde nasılsa o şekilde olduğunu ifade eden erkek görüşmeciler; kendilerinin kıyafet anlamında uyum sürecinde sıkıntı yaşamadıklarını ancak kadınlarının modern giyim tarzlarından ve bakımlı olmalarından dolayı o dönemin Türkiye'sinde yadırgandıklarını belirtmişlerdir. Bu sebeple de gerek kadın göçmenler gerekse erkek göçmenler kıyafet konusunda bir müddet zorluk yaşadıklarını vurgulamışlardır. Kadın görüşmeciler de bu durumu doğrulayacak şekilde ifadeler kullanmışlar, kıyafetlerinde büyük bir değişiklik yapmasalar da kendilerini rahatsız hissettiklerinde kıyafetlerinde küçük değişiklik yaptıklarını belirtmişlerdir. Diğer yandan kadın görüşmeciler hiç kimsenin kıyafetlerine doğrudan müdahale etmediklerini veya yönlendirmeye çalışmadıklarını, sadece yadırgandıklarını hissettiklerini vurgulamışlardır. Kadın görüşmeciler bir müddet giyim tarzlarından dolayı çevre baskısı yaşadıklarını, sıcak komşuluk ilişkilerin kurulmasında bu durumun engel teşkil ettiğini

belirtmişlerdir. Ancak kadın görüşmeciler; zaman içerisinde iki tarafın da birbirini tanımasıyla bu durumun kısa sürede aşıldığını hatta diğer kadınların da belirli bir zaman sonra göçmen kadınlarını örnek alarak bakımlı ve modern bir giyim tarzlarını benimsemeye başladıklarını vurgulamışlardır. Bu bağlamda sosyo kültürel anlamda aşılacak sorunlar yaşanmasa da yerli halkın önyargılarından kaynaklı olarak zaman zaman sosyal hayatta sıkıntıların yaşandığını ve sağlıklı iletişimin kurulamadığı çıkarımını yapabiliriz. Ayrıca kadın göçmenlerin uyum sürecinde erkeklere oranla kıyafet konusunda bir müddet zorluk yaşadıkları söylenebileceği gibi zaman içerisinde kurulan sosyal ilişkilerle bu sorunun üstesinden geldiği ifade edilebilir.

Görüşmeciler sosyal yaşantıları ve rutinleri hakkında Bulgaristan'da iken asimilasyon süreci öncesinde ekonomik durumlarının ve çalışma şartlarının daha iyi olmasından dolayı sosyal faaliyetlere sıklıkla katıldıklarını; ailece akşam yemeğe çıktıklarını, sinemaya ve eğlenceye gittiklerini ya da hobi olarak bahçe işleriyle uğraştıklarını ve bayanlarının geç vakitte bile evlerine tek başına güvenle dönebildiklerini ifade ederken; Türkiye'ye geldikten sonra ekonomik kaygı ve yaşam gayesinden dolayı gündelik işlerinin ve yaşam kalitesinin değiştiğinden bahsetmiş zaman zaman Bulgaristan'da iken sahip oldukları sosyal yaşantıya özlem duyduklarını vurgulamış oldukları tespit edilmiştir. Bu bağlamda göçmenlerin göç sürecinden sonra Türkiye'de ekonomik kaygı ve çalışma şartlarından dolayı Bulgaristan'daki yaşam standartlarını yakalayamadıklarını ve zaman zaman oradaki sosyal yaşamlarına özlem duydukları çıkarımı yapılabilir.

Tüm çalışma sonuçlarımızı bulgular ışığında özetleyecek olursak; Şirinköy'deki Bulgaristan göçmenleri dini ve siyasi anlamda uyum sürecinde zorluk yaşamazken, eğitim alanında dil ve oryantasyon konusunda sorun yaşadıklarının öne çıktığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak yürütülen entegrasyon politikalarıyla eğitim alanında yaşanan dil ve oryantasyon sorununun üstesinden kısa sürede geldiği ve göçmenlerin başarılı bir eğitim hayatı geçirerek iyi konumlara ulaşma imkânı yakaladıkları da çalışmada dikkat çekmektedir. Diğer yandan sosyo kültürel bağlamda temel de büyük farklılıklar olmamasına rağmen Şirinköy'deki göçmenler o dönemin Türkiye'sine göre Bulgaristan'da iken daha modern ve kaliteli yaşam standartına sahip olduklarını düşünmekte ve bu durumun da uyum sürecinde bazı sıkıntılara sebep olduğu inancını taşıdıkları çalışmada tespit edilmiştir. Bahsedilen hususlardan dolayı Türkiye'ye geldiğinde modern giyim tarzlarından ve

kadınların iş hayatında aktif rol oynamasından dolayı yadırgandıklarını, “Bulgar göçmeni”, “Gavur” gibi olumsuz yakıştırmalarla anıldıklarını belirten görüşmecilerin; Bulgaristan’da iken özünü korumak için mücadele verirken Türkiye’ye geldiklerinde de bir süre özlerinin aynı olduğunu ispatlama mücadelesi verdikleri çalışmada belirlenen hususlar arasında yer almaktadır. Görüşmeciler bu durumu uyum sürecinde onları en çok üzen ve yıpratıcı bir durum olarak nitelendirmiş, sosyal ilişkilerinin söz konusu olan bu durumlardan olumsuz yönde etkilendiğini ifade etmişlerdir. Ancak zaman içerisinde kurulan diyaloglarla var olan önyargıların yıkıldığını ve kaynaşmanın sağlandığını da vurgulayan görüşmeciler yıllar geçmesine rağmen halen kendilerine “Bulgar göçmeni” diye hitap edenlerin olmasından rahatsızlık duydukları da belirtmişlerdir. Diğer yandan Bulgaristan’da iken ekonomik durumlarının ve çalışma standartlarının daha iyi olduğundan bahseden görüşmeciler, sistem farklılığından ve her şeye sıfırdan başlamalarından dolayı yaşam standartlarının ve ekonomik düzeylerinin göç sürecinden sonra düştüğünü belirtmişlerdir. Şirinköy’deki Bulgaristan göçmenlerinin uyum sürecinde; sistem farklılığı, çalışma disiplini, çalışma şartları, ücret tatmini, iş güvencesi, statü, dil, donanım ve yeterlilik gibi hususlar sebebiyle iş ve istihdam konusunda oldukça zorlandıkları tespit edilmiş ayrıca bu durumun sosyal yaşantılarına etkileri de belirlenmiştir.

Anavatanlarına kavuşmuş ve özlerini korumuş olmanın her şeye değdiğini vurgulayan Şirinköy’deki Bulgaristan göçmenlerinin ifadeleri bize göstermektedir ki; uyum sürecinde çeşitli alanlarda yaşanan sıkıntılar ve zorluklar onları yıldırılmamış, mücadeleciler ve sahiplenici tavırlarıyla yerel halk ile kaynaşmışlar; karşılıklı etkileşimle sıcak ilişkiler kurmuşlar bu sayede de yaşanan sıkıntıların üstesinden gelerek sıfırdan başladıkları hayatlarında var olma mücadelesini başarılı bir şekilde vermişlerdir.

KAYNAKÇA

- Açıkgoz, Reşat; Günerigök, Mustafa (2015). Türkiye’de Zorunlu Göç ve Kent Uyum Süreci: Muş Örneği. Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu, 29-30 Mayıs 2015, İstanbul, 325-354.
- Ağanoğlu, H. Yıldırım, (2001). *Göç: Osmanlı’dan Cumhuriyete Balkanlar’ın Makûs Tarihi*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Utaş Akhan, Latife; Batmaz, Makbule (2015). Bulgaristan’dan Türkiye’ye Gelen Göçmenlerin Yaşam Profillerinin Memnuniyet Durumlarına Etkisi. *Bilig*, (75), 23-42.
- Akıncı, Buket; Nergiz, Ahmet; Gedik, Ercan (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Akkayan, Taylan (1975). *Göç ve Değişme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Akman, Vedat (2007). *Küresel Göç Hikayeleri*. (Der. Vedat Akman, Çev. Taner Gezer), İstanbul: Yakamoz Yayınları.
- Alp, İlker (1990). *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi*, Ankara: Trakya Üniversitesi Yayınları: 90/1.
- Altan, Ömer Zühtü (2010). *Sosyal Politika*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Altan, Ömer Zühtü (2007). *Sosyal Politika*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aydemir, Salih; Şahin, Mehmet Cem (2017). Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz. *Journal of Islamic Research*, 28(3), 359-371.
- Baklacioğlu, Nurcan Özgür (2006). Türkiye’nin Balkan Politikasında Rumeli ve Balkan Göçmen Dernekleri. (Der. Semra Cerit Mazlum, Erhan Doğan), *Sivil Toplum ve Dış Politika: Yeni Sorunlar, Yeni Aktörler İçinde*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Balaban Salı, Jale; Mehmed, Fatme Fevzi (2014). 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Kültürlerarası İletişim Pratikleri: Eskişehir Örneği. *Selçuk İletişim*, 8(3), 5-34.

- Balcı, Mesut Emre (2017). Kimlik ve Aidiyet Bağlamında Zorunlu Göç ve Uyum: Ankara Önder Mahallesi Örneği. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Baydoğan, Handan (2012). Dezavantajlı Gruplara Yönelik Aktif İstihdam Politikalarının Etkinliği. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Bayraklı, Cemile (2007). Dış Göçün Sosyoekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Beresnevièiûtè, Vida (2003). Dimensions of Social Integration: Appraisal of Theoretical Approaches. *Ethnicity Studies*, 96-108.
- Bodvarsson, Örn B.; Berg, H. Van Den (2013). The Determinants of International Migration: Theory. *The Economics of Immigration, Springer Science+Business Media*, 27- 57.
- Bosswick Wolfgang; Heckmann Friedrich, (2006). Social İntegration Of İmmigrants: Contribution of Local And Regional Authorities. *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*.
- Brettell, Caroline B.; Hollifield, James, F. (2000). *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. New York: Roulledge.
- Castles, Stephen; Miller, Mark J. (1998). *The Age of Migration*. London: Mcmillan.
- Castles, Stephen; Miller, Mark J. (2003). *The Age of Migration*. London: Palgrave.
- Castles, Stephen; Miller, Mark J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cebeci, Musa (2015). Sosyolojik Açıdan Göç ve Göçmenlerin Sosyal Kültürel Entegrasyonları: Kavramsal Bir Çalışma. Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu, İstanbul-Türkiye, 29-30 Mayıs 2015, 135-158.
- Cesur Kılıçaslan, Seher (2006). İnegöl Bölgesi'nde Yaşayan Bulgaristan Göçmeni ve Yerli Ailelerin Aile Yapısı. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

- Coşkun, Emel (2005). Uluslararası Göç Teorilerinde Kadınlar, Batı Avrupa Ülkelerine Göç, Göçmen Politikaları ve Kadın Göçmenlerin Ekonomiye Katkısı. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çağaptay, Soner (2002). Kemalist Dönemde Göç ve İskân Politikaları: Türk Kimliği Üzerine Bir Çalışma. (Çev. Defne Orhun), *Toplum ve Bilim Dergisi*, 98, 218-241.
- Çağlar, Türken (2018). Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 26-49.
- Çağlayan, Savaş (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.
- Çakı, Aslı (2018). Geçmişten Bugüne Türkiye'nin Göç Politikası ve Suriyeli Göçmenler Bağlamında Göç Yönetişimi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karaman.
- Çakran, Şebnem; Eren, Veysel (2017). Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(39), 1-30.
- Çeçen, Berrak (2016). Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Düzensiz Göçmenlerin Yasallaşma Süreçlerinde Göçmen Derneklerinin Rolü. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çetin, Turhan (2008). Bulgaristan'daki Türk Soydaşlarımızın Türkiye'ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 8(1), 55-75.
- Çobanoğlu, Zekai (1996), *Konut Sağlığı*, Ankara: Somgür Yayınevi.
- Çolak, Filiz (2013). Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951). *Tarih Okulu*, (14), 113-145.
- Dayıoğlu, Ali (2005). *Toplama Kampından Meclis'e Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirci, Sedat (2012). Rusya'nın Balkanlar'daki Yeni Jeopolitik Çıkarları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 1(1), 45-60.
- Demirhan, Yılmaz; Aslan, Seyfettin (2015). Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve

Yönetimi. *Birey ve Toplum*, 5(9), 23-62.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (1990). *Bulgaristan'dan Türk Göçleri*, Ankara: DPT Sosyal Planlama Başkanlığı Hizmete Özel Rapor.

Dişbudak, Cem; Akgün, Gonca; Balmumcu, Özgür (2012). Göçmenlerin Türkiye'de Yaşamaya Devam Etme Kararlarının Sosyo Ekonomik Belirleyenleri: 1989 Bulgaristan Göçmenleri Örneği. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1-10.

Doğanay, Filiz (1997). Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç*, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.

Dönmez Kara, Canan Öykü (2015). Göç Bağlamında Uluslararası İş birliği ve Türkiye'nin Politikaları. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Çanakkale.

Ekici, Süleyman; Tuncel, Gökhan (2015). Göç ve İnsan. *Bilgi ve Toplum*, 5(9), 9-22.

Ferguson, Clare (2008). Promoting Social Integration. Expert Group Meeting on Social Integration, Helsinki-Finland, 8-10 July 2008, 1-52.

Geray, Cevat (1970). Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi, *Amme İdaresi Dergisi*, 1(1-4), 8-36.

Gezgin, Mehmet Fikret (2015). İşgücü Göçü Bağlamında 1989 Öncesi Almanca Literatürde Göç Terminolojisi. (Ed.: Kadir Canatan, Mehmet Birinci, İsmail Çağlar, Yulia Kryvenko, Sena Öksüz, Fatih Altun), *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu*, İstanbul: Elma Matbaası.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017). Türkiye Göç Raporu 2016. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.

Güler, Abdullah Erdem (2017). Uluslararası Hukuk Perspektifinde Türkiye'de Göç Ve Sığınmacı Sorunu: Suriyeli Sığınmacılar Örneği. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Hatay.

Gündoğan, Neval (2015). Türkiye'de Yaşayan Sığınmacı ve Mültecilerin Psikososyal Gereksinimleri ve Psikolojik Belirtileri. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Gündüz, Ali Osman (2013). Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü (1989 Örneği). *Kırklareli Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi*, 1-9.
- Güner, Cemil (2007). İltica Konusunda Türkiye'nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 56 (4), 81-109.
- Gürbüz, Şefika (2005). Kırdan Kente Zorunlu Göçün Nedenleri ve Sonuçları. Uluslararası Göç Sempozyumu, İstanbul-Türkiye, 8-11 Aralık 2005, 211-214.
- Güven, Sami (2009). *Sosyal Politikanın Temelleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Çelikyay, Hicran (2017). 6458 Sayılı Kanun Bağlamında Yeni Göç Yönetimi: İstanbul Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü Örneği. Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu, Elâzığ-Türkiye, 28-30 Eylül 2017, 450-470.
- IOM (2009). Göç Terimleri Sözlüğü. (Ed.: Bülent Çiçekli), (Çev. Littera Çeviri ve Dil Hizmetleri), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Cenevre.
- İşık, Mustafa (2016). Balkanlar'dan Türkiye'ye Son Büyük Göç Olarak 1989 Göçüne Giden Süreç. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- İçduygu, Ahmet; Erder, Sema; Gençkaya, Ömer Faruk (2014). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere. İstanbul: Koç Üniversitesi, Göç Araştırma Merkezi, MİREKOÇ Proje Raporları, Rapor No: 1.
- İnaç, Hüsamettin; Yazıcı, Betül (2018). Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler, Bulgaristan Diasporası ve Uluslaşma. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 77-93.
- İnalcık, Halil (1992). *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*. İstanbul: Eren Yayınevi.
- İnalcık, Halil (2005). Türkler ve Balkanlar. *BALTAM Türklük Bilgisi* 3, 20-44.
- İnginar Kemaloğlu, Ayşegül (2012). *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- İnginar, Ayşegül (2010). Bulgaristan'dan Türk göçü (1985-1989). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Kaderli Yapıcı, Zehra (2008). Bulgaristan Göçleri Bağlamında Türk Kadınlarının Göç Anlatıları., Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kamil, İbrahim (1989). *2'li ve Çok Taraflı Siyasi Antlaşmalar, İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına Göre Bulgaristan'daki Türklerin Hakları*, Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası.
- Karasar, Niyazi (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Khalaf, Salem (2019). Çanakkale İline Dış Göçlerin Etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 105-120.
- Keleş, Erdoğan (2009). Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Politikası (Alman Deniz Yüzbaşısı Stenzel'e Göre İstanbul'a En Kısa Yol). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28 (46), 89-142.
- Keskinoglu, Osman (1985). *Bulgaristan'da Türkler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kolukırık, Suat (2006). Bulgaristan'dan Göç eden Türk Göçmenlerinin Dayanışma ve Örgütlenme Biçimleri: İzmir Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 1-13.
- Konukman, Ercüment (1990). *Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan: Nedenleri, Boyutları ve Sonuçları*. Ankara: Türk Basın Birliği.
- Korkmaz, Murat (2013). Türkiye'de Yaşayan Bulgaristan Göçmenlerinin Çalışma Hayatı İçinde Yaşadığı Sorunların Uygulamalı Olarak İncelenmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (106), 291-312.
- Korkmaz, Nuri; Öztürk, Ayhan (2017). Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci ve Göçmenlerin Türkiye'deki İskân ve İş Gücüne Dayalı Entegrasyonu, *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 268-289.
- Korkud, Refik (1986). *Komünist Bulgaristan'ın Dosyası*. Ankara: Türkiye Fikir Ajansı.
- Köse, Osman (2006). Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878–1908). *Türkoloji Dergisi* 1, (2), 237-272.

- Köse, Erdoğan (2010). Bilimsel Araştırma Modelleri. (Ed.: Remzi Y. Kıncal). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kurat, Yuluğ Tekin (1975). Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası 1923-1973. *Bellekten*, 39(154), 265-308.
- Kümbetoğlu, Belkıs (1997). *Göçmen ve Sığınmacı Gruplardan Bir Kesit; Bulgaristan Göçmenleri ve Bosnalı Sığınmacılar, Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Lee, Everett S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 45-57.
- Lütem, Ömer Engin (2000). *Türk-Bulgar İlişkileri 1983-1989*. Ankara: Asam Yayınları.
- Maral, Fevziye (2010). Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1989 Göçü. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Mardani, Aligholi (2018). Göç Hikayeleri. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Martikainen, Tuomas (2010). Din, Göçmenler ve Entegrasyon. (Çev. Nebile Özmen), *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 263-276.
- Massey, Douglas S.; Arango, Joaquin; Hugo, Graeme; Kouaouci, Ali; Pellegrino, Adela; Taylor, J. Edward (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466.
- Memişoğlu, Hüseyin (2005). *Balkanlarda Pomak Türkleri*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Orhonlu, Cengiz (1964). Balkan Türklerinin Durumu. *Türk Kültürü*, 21, 49-60.
- Özay, Seçil (2011). 1989 Bulgaristan'dan Zorunlu Göçün Etkilerinin Bursa Yerel Basını Örneğinde İncelenmesi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Özcan, Yusuf Ziya (1998). İçgöçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Bazı Sorunlar. Türkiye'de İçgöç Konferansı, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997, 78-90.
- Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2014). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018). Göç, Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

- Özmen, Nebile (2010). Danimarka Türk Toplumunun Sosyal Entegrasyonu ve Din. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Özmen, Nebile (2012). *Çokkültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Perşembe, Erkan (2005). *Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Peterson, William (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
- Ravenstein, Ernst Georg (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167-235.
- Rusli, Said (1978). Inter-Rural Migration and Circulation in Indonesia: The Case Of West Java. Australian National University, Canberra.
- Sağiroğlu, Ali Zafer (2015). Türkiye'nin Değişen Göç Karakteri. *Sosyoloji Divanı Dergisi*, 3 (6), 9-30.
- Sağlam, Serdar (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (5), 33-44.
- Salih, Orhan (2012). Osmanlı Sonrasında Bulgaristan'da 'Yeniden Doğuş' Süreçleri. (Ed.: Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, Mehmet Hacısalihoğlu), *89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi (BALKAR).
- Sander, Oral (1969). *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1946)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Sayın, Sabriye (2005). Bir Göç Hikayesi: Zeytinburnu'nda Yerleşen Bir Ailenin Hikayesi. Uluslararası Göç Sempozyumu, İstanbul-Türkiye, 8-11 Aralık 2005, 285-287.
- Şimşir, Bilal N. (1985). Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu. *Bulgaristan'da Türk Varlığı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi s: 47-66.
- Şimşir, Bilal N. (1986). *Bulgaristan Türkleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Şirin, Nedime Aslı (2011). 1989 Zorunlu Göçü ve Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu: Tekirdağ'daki Bulgaristan Göçmenleri Üzerine Bir Çalışma. Uluslararası Balkan Kongresi, Kocaeli-Türkiye, 28-29 Nisan 2014, 354-371.
- Tahir, Nuri Ali (2015). Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan'daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 578-587.
- Toğrol, Beğlan (1989). *112 Yıllık Göç (1878-1989)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Turan, Ömer (2003). Bulgaristan'dan Türk Göçleri. *Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi BAL-TAM Türklük Bilgisi Dergisi*, 2(3), 104-123.
- Turan, Kadir (1997). *Almanya'da Türk Olmak*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Türk, Gül Dilek (2016). Türkiye'de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, (25), 145- 157.
- Ulukan, Nihan Ciğerci (2008). Göçmenler ve İşgücü Piyasası: Bursa'da Bulgaristan Göçmenleri Örneği. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Ünal, Serdar (2008). Sosyal Bütünleşme ve Kimlik Bağlamında Türkiye'deki Balkan Göçmenleri Üzerine Bir Değerlendirme (İzmir'den Bir Örneklem). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Ünal, Serdar (2014). Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: "Öteki" Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken Dergisi*, 6 (3), 65-89.
- Vatandaş, Celalettin (2001). Çokkültürlü Yapıda Ulusal/Etnik Kimlikler (Kanada Örneği). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 101-115.
- Yalçın, Cemal (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yeşil, Rüştü (2010). Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemleri. (Ed.: Remzi Y. Kıncal). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Yıldırım, Ali; Şimşek, Hasan (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Keriman; Ünlü, Ümmühan; Sezer, Metin (2014). Mülteci- Sığınmacı Cinnetleri ve Toplum, Her İnsanın Huzur İçinde, Kendi Evinde, Sevdiği İnsanların İçinde ve Vatanında Ölme Hakkı Vardır, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (1), 42-50.
- Yılmaz, Abdullah Tamer (2016). Türkiye İş Kurumu Tarafından Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uygulanan Mesleki Eğitim Kurslarının Etkilerinin İncelenmesi ve Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesine Yönelik Öneriler. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Yılmaz, Abdurrahman (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish*, 9(2), 1685-1704.
- Yılmaz, Rüştü (2008). Jivkov Döneminde Bulgaristan Türkleri ve Türkiye'ye Göç Olayı (Türk Basınına Göre). Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yorulmaz, Seçil (2012). 1984-1989 Yılları Arasında Bulgaristan Türklerine Yönelik Uygulanan Asimilasyon Politikaları ve Göç Deneyimleri. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Zafer, Zeynep (2010). Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi. *Akademik Bakış Dergisi*, 3(6), 27-44.

İnternet Kaynakları

- Belediye Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>, (Erişim Tarihi: 06.06.2019).
- BMMYK. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, <http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-ma/esl/06/ef0622en.pdf> (Erişim Tarihi: 19.03.2019).

Büyükşehir Belediyesi Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf>,
(Erişim Tarihi: 06.06.2019).

Doğanay, Filiz (1996). Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi.
http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/Turkiyeye_gocmen_olarak_gelemlerin_yerlesimi%E2%80%8B.pdf, (Erişim Tarihi: 30.05.2019).

Memoğlu-Süleymanoğlu, Hayriye (2004). Edebiyatımızda Balkan Türklerinin Göçleri.
http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/hayriye_memoglu_edebiyatimizda_balkan_turkleri_goc.pdf, (Erişim Tarihi: 10.06.2019).

Şen, Hasine (2008). 1989 Bulgaristan Göçmenleri ve Sorunları.
http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/_8b59b84d-a6b2-46a1-bd08-439f11f8e39a.pdf, (Erişim Tarihi: 23.06.2019).

TBMM Tutanak Dergisi (1989).
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c028/tbmm18028098.pdf>, Erişim Tarihi: 27.03.2019).

TDK. Türk Dil Kurumu,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c8fe6f263e4c4.95259061, (Erişim tarihi: 18.03.2019).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Komisyonu Raporu (1996).
<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem20/yil01/ss532.pdf>, (Erişim Tarihi: 16.03.2019).

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu Göç ve Uyum Raporu. 26. Dönem, 3. Yasama Yılı Mart 2018,
https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf, (Erişim Tarihi: 01.07.2019).

EKLER

EK 1

VALİLİKTE ALINAN İZİN BELGESİ

T.C.
ÇANAKKALE VALİLİĞİ
İl Sosyal Etüt ve Proje Müdürlüğü

Sayı : 84461465-044-E.11233
Konu : Anket izni

16/08/2018

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA PROJELERİ KOORDİNASYON BİRİMİNE

İlgi : 10.08.2018 tarihli ve 1800113615 sayılı yazınız.

İlgide kayıtlı yazıyla, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı Balkan Araştırmaları Yüksek Lisans programı öğrencisi Coşkun BORLAT'ın sorumluluğunda yürütüleceği bildirilen "1989 Zorunlu Göçü, Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu: Çanakkale Şirinköy Bulgaristan Göçmenleri Üzerine Bir Araştırma" tez konusu kapsamında, ilimiz sınırları içerisinde yer alan Gökçeada Şirinköy'de Hane Anketi uygulamasına dair gerekli iznin verilmesi istenmiştir.

Bu kapsamda; anket uygulanacak yer ve kişilerle ilgili etik kurallara uygun ve özel hayatın gizliliği gibi, ilgili yasalardan doğan hak ve sorumlulukların bilinciyle hareket edilmesi ayrıca, vatandaşlarımızın sosyo-ekonomik sorunlarına yönelik toplanan verilerden ortaya çıkartılacak çözüme ilişkin sonuç raporunun, proje sonunda Valiliğimizle de paylaşılması hususları dikkate alınarak, yukarıda belirtilen konu, kapsam ve şartlarla Hane Anketi Uygulamasına dair iznin verilmesi hususunu olurlarınıza arz ederim.

Abdullah KÖKLÜ
Vali Yardımcısı

OLUR
16/08/2018

Orhan TAVLI
Vali

*Bu belge elektronik imzalıdır. imzalı suretinin aslını görmek için <https://www.e-icisleri.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (S2A9hF-TGprWy-atuCY1-n6/7VH-BzR1YRYE) kodunu yazınız.

Kayserihi Ahmet Paşa Cad. Hükümet Konagi 17019
Telefon No: (286)217 19 99 1183 Faks No: (286)217 60 90
e-Posta: ali.ustabas@icisleri.gov.tr Internet Adresi.

Bilgi için: Ali USTABAS
SOSYAL ETUT VE PROJE MUDURU
Telefon No:

EK 2

ÇALIŞMA TAKVİMİ

Tarih	Yapılan işlem
Şubat 2018	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Enstitüye tez öneri sunulması
Mart-Nisan 2018	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Araştırmanın yapılabilmesi için ilgili kurumlardan gerekli izinlerin alınması için girişimlerin yapılması ➤ Literatür taraması ile kavramsal çerçevenin oluşturulmaya başlanması
Mayıs 2018	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Oluşturulan kavramsal çerçeve doğrultusunda uzman görüşü alınarak görüşme sorularının hazırlanması ve soruların kategorileştirilmesi
Haziran- Temmuz 2018	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tezin bölümleri ve başlıklarıyla ilgili bilgilerin toplanması derlenmesi
Ağustos 2018	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Gerekli İzinlerin Çıkması ➤ Köy Muhtarı ile iletişime geçilmesi çalışma hakkında bilgi verilmesi ve onunla beraber görüşmecilerin gönüllülük esasıyla belirlenmesi ➤ Ön görüşme ve detaylı görüşme için katılımcıların belirlenmesi ve görüşme tarihlerinin belirlenmesi ➤ Uzman görüşü alınarak hazırlanan soruların ön görüşme yapılarak değerlendirilmesi ➤ Görüşmelerin kayıt altına alınması ve alıntılama yoluyla görüşmelerin yazıya aktarılması ➤ Soruların değerlendirilmesi için tekrar Uzman görüşüne başvurulması ve uzman görüşü doğrultusunda sorulara son halinin verilmesi
Eylül 2018	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Son halini alan görüşme sorularının belirlenen 14 Kadın 16 Erkekten oluşan katılımcıya yöneltilerek görüşmelerin 2 aşamada gerçekleşmesi ➤ Kayıt altına alınan görüşmelerin doğrudan alıntılama yoluyla raporlaştırılması ➤ Verilerin yorumlanması

EK 3
ÇALIŞMA GRUBUNA AİT GENEL BİLGİLER

Rumuz	Cinsiyet	Yaş	Görüşme Yeri	Görüşme Tarihi ve Saati
G1	E	56	Gökçeada-Şirinköy	31.08.2018 22:45-23:33
G2	E	58	Gökçeada-Şirinköy	01.09.2018 08:05-08:42
G3	E	37	Gökçeada-Şirinköy	01.09.2018 08:05-08:42
G4	E	60	Gökçeada-Şirinköy	01.09.2018 09:28-09:52
G5	E	71	Gökçeada-Şirinköy	01.09.2018 10:01-10:27
G6	K	64	Gökçeada-Şirinköy	01.09.2018 11:03-11:33
G7	K	69	Gökçeada-Şirinköy	01.09.2018 11:58-12:30
G8	K	55	Gökçeada-Şirinköy	01.09.2018 13:17-13:40
G9	E	71	Gökçeada-Şirinköy	01.09.2018 13:52-14:15
G10	K	50	Gökçeada-Şirinköy	01.09.2018 15:05-15:29
G11	E	55	Gökçeada-Şirinköy	01.09.2018 16:32-16:53
G12	E	70	Gökçeada-Şirinköy	01.09.2018 17:20-17:48
G13	K	53	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 08:50-09:07
G14	E	45	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 09:15-09:34
G15	E	60	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 09:47-10:05
G16	E	74	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 10:22-10:44
G17	K	75	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 10:50-11:13
G18	E	70	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 11:25-11:44
G19	K	62	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 11:58-12:23
G20	E	65	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 12:30-12:51
G21	K	55	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 13:05-13:23
G22	E	61	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 13:27-13:51
G23	K	56	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 14:03-14:24
G24	E	62	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 14:32-14:58
G25	K	58	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 15:22-16:13
G26	K	63	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 15:22-16:13
G27	K	73	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 15:22-16:13
G28	E	66	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 16:20-16:38
G29	K	54	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 16:47-17:10
G30	K	52	Gökçeada-Şirinköy	08.09.2018 17:22-17:43

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : BORLAT, Coşkun
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri : 26.05.1985 / Bayramiç
E-mail : coskunborlat85@gmail.com

Eğitim

Yüksek Lisans	ÇOMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü	2019
Lisans	ÇOMÜ Biga İİBF/Uluslararası İlişkiler	2009
Lise	Çanakkale İbrahim Bodur YDA Lisesi	2003

Yabancı Dil

Orta